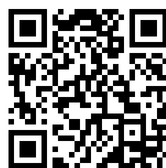
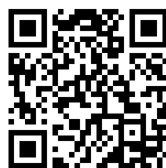

PRINTED BY PAUL RENOUARD

IN PARIS,

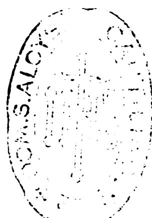
5, GARANCIÈRE STREET.

BEATI
LANFRANCI
ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS
OPERA QUÆ SUPERSUNT OMNIA
NUNC PRIMUM IN ANGLIA
E CODICIBUS MANUSCRIPTIS
AUCTIUS ET EMENDATIUS EDIDIT

J. A. GILES, LL.D.,
ECCLESIÆ ANGLICANÆ PRESBYTER,
ET COLL. CORP. CHR. OXONIENSIS OLIM SOCIUS.

VOL. I.
EPISTOLÆ, ETC.

OXONII:
APUD PARKER NECNON APUD BIBLIOPOLAS OMNES.
PARISIIS,
APUD BENJAMINUM DUPRAT, RUE DU CLOITRE S.-BENOIT, N. 7.
MDCCCXLIV.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Reverendissimo Domino et Patri Venerabili Henrico Dei gratia Ecclesiæ Anglicanæ et Scoticæ in continenti constitutæ Episcopo : Joannes A. Giles ejusdem Ecclesiæ humilis Presbyter, salutem et canonicam obedientiam!

Paternitatem tuam credo non latere, quantum laboris, quem dum Parisiis sub episcopatu tuo morabar, in operibus Patrum communis nostræ Ecclesiæ edendis jugiter impendi, solatium fuerit, tuam domum frequentare, ibi, quod mihi nullæ Atticæ noctes æquiparare potuissent, disciplinam antiquam, quam die tota in libris abditam quærebam, ex tuo ore, quasi ex vivo fonte percipere.

Nec enim tu, pater, ignorabas, quod fere totus scit Christianus orbis, in regno Anglorum, quod in omnibus aliis rebus antiquitatem amat et omni nisu colit, res quæ ad Ecclesiam antiquam pertinent adeo

jam trecentis annis sordere, ut si quis peregrinus ad hunc mundum veniret, nos Ecclesiam ante sæculum sextum decimum habuisse jure negaret. Tu, pater, cœptis meis inter primos favebas : tu in terra aliena, quod satis in se incommodi habet, animum et vires mihi suppeditabas, quibus hanc laboris mei portionem, opera scilicet Beati Lanfranci, ad finem perduxi. Cui igitur hoc opus inscriberem, nisi paternitati tuæ, sub cujus pastorali cura inceptum et ad beatum finem perductum est? Id quidem ne in malam partem invidia detorqueat, his quæ ante dixi satis cautum puto : unice contentus, si liber meus tuum nomen præ se ferens, apud posteros, si modo ad posteros perventurus sit, grati animi erga benevolentiam qua in sinum familiæ tuæ me admisisti, monumentum extiterit.

Datum Parisiis, VII kal. junii, A. D. 1844.

PREFACE.

The works of Lanfranc, first Archbishop of Canterbury since the conquest, are now, after the lapse of eight hundred years, published for the first time in this country. Yet Lanfranc, no less celebrated as a statesman than as a prelate, was the greatest man of the age in which he lived. He filled at the court of William the conqueror the same place which Becket occupied in the reign of Henry II, Wolsey at the court of Henry VIII, and Laud at a later period.

He did not however owe his reputation principally to his writings; for they are not numerous: but this will not explain or atone for the neglect which he has undeservedly experienced; for his letters are perhaps the most important, as they certainly are the most authentic documents of the period.

The unmerited inattention, which the English have hitherto paid to the writings of Lanfranc, has not however extended to other countries, for the folio edition of his works by D'Achery [Paris, 1648], is one of the most accurate works of this class ever published. But the lapse of a hundred and forty years has brought to light other records

which enable us to augment the collection published by D'Achery and to give a more complete edition than the former. In the first volume are contained sixty seven letters of Lanfranc and two or three of his contemporaries. Of these seven are now first published from different manuscripts. After the letters, comes a short oration delivered by Lanfranc in the controversy respecting the primacy which formerly existed between the churches of Canterbury and York. It is here given from the text of D'Achery who extracted it from William of Malmesbury.

Third in order are the statutes of Lanfranc which give us a curious insight into the regulations of monasteries of the rule of Saint Benedict. The work is singularly accurate in the edition of D'Achery, and the collation of a very old MS. in the public library of Cambridge has led to the correction of a few passages : in some of which the ingenuity of the preceding edition had led to the true emendation by conjecture.

These are all the works of Lanfranc which are of an historical nature : his other treatises will be found in the next volume.

But in order that nothing might here be wanting to render this edition complete and perfect, the whole of the valuable documents forming the Appendix of the last edition has been here retained.

The principal of these is the Chronicon Beccense, which will be of much value to illustrate the history of Lanfranc and of the age in which he lived: then follow the lives of the first six abbots of Bec by Gilbert and Milo Crispin, together with another work connected with their family. Besides these, all the short charters and other documents, relating to the life and letters of Lanfranc and formerly published with his works, have been retained in this volume.

It may not be irrelevant in this place to inform the reader that a separate work will hereafter appear, to illustrate the proper names of persons and places contained, not only in the writings of Lanfranc, but also of all the early Ecclesiastical writers of England whose works are now being published in this series.

This plan will render it unnecessary to augment these editions by notes to an unreasonable extent, which would unavoidably be the case, where the same subjects enter into all the volumes and would necessarily require to be noticed in every separate work.

CONTENTS OF VOL. I.

APPENDIX.

MEMOIR OF THE LIFE

OF

ARCHBISHOP LANFRANC.

To have been the minister, the preceptor, or the friend of great and distinguished monarchs has in all ages been sufficient to entitle a man to a place in history. If then there were no other reason why the name of Lanfranc should be revered by posterity, his connection with the first warrior of his day, the victorious William of Normandy, would commend him to our notice.

But the times in which Lanfranc lived were eminently calculated to draw forth his shining qualities; and, though he had acquired early reputation on the continent where he was born, he was removed to another sphere of action, where greater fame awaited him, because his talents were the more conspicuous from the intellectual darkness which surrounded him in the land to which he was transplanted. Thus will a painter often add effect to the most beautiful masterpiece of his art, and bring out the centre of his picture, by giving a more subdued tone to those objects which are only secondary in the composition.

Lanfranc was advanced in years when he was summoned by the conqueror to take charge of the metropolitan see of Canterbury. He was born probably at Pavia about the year of our Lord 1005, and at an early age distinguished himself by his love of learning. It was not unusual

in those times for eager scholars to make the tour of all the principal universities that were within their reach; and Lanfranc did not omit this customary mode of extending his Academic knowledge. But when he finally abandoned the law to which he was brought up, for the sake of pursuing his studies, it is not necessary to suppose that any dishonest or undue ambition was among his motives. To pursue those objects for which Providence has given a natural bias must always be considered a laudable emulation, and such a desire never fails to shew itself, however education and external bias may have combined to restrain the native impulse. It is certain by the result that Lanfranc's talents lay not in the study of the law, or were more successfully developped in the more congenial pursuits of literature and religion.

At the small town of Avranches, Lanfranc first acquired celebrity as a teacher, when William was Duke of Normandy; but no sooner had he succeeded in drawing thither a multitude of scholars than the teacher unaccountably and suddenly withdrew to the small monastic establishment which Herluin was at that time establishing at Bec. Here he passed three years in retirement after which he became prior of the monastery and resumed his duties as a public instructor. It is said that on his way he was surprised by robbers and bound to a tree, and that he was delivered the next morning by some travellers who were guided to the spot by the agency of Heaven, in answer to the prayers and vows of the prisoner. But these and other legends may be read at length in the life of the Saint by Crispin, which will be found in the Appendix to this volume among the other records of the monastery of Bec.

It is more important to know inwhat manner Lanfranc emerged from the comparatively obscure station in which his early life was passed, and it is to be regretted that the account of this which has reached us should be so unsatisfactory. We are told by William of Malmesbury that Herfast, chaplain of the Duke of Normandy, came with others to his seminary and that Lanfranc offered him a spelling-book. At this Herfast was offended and informed his master the Duke of the insult. The teacher was sentenced to deprivation and banishment, and repairing to the Duke's residence on a lame and ill-conditioned horse, raised the mirth of the court by his apparent wit and excited the curiosity of Duke William. This incident of which we have probably a very inaccurate and certainly an insufficient account, is said to have paved the way to his future greatness. It was not long before he had an opportunity of rendering himself useful to the Duke by effecting a reconciliation between him and the court of Rome. The Pope had excommunicated Duke William for having married his cousin Matilda of Flanders. This breach was now by Lanfranc's mediation healed up, and it would appear that the same circumstance first introduced him to the notice of the Papal See. His journey to Rome took place in the year 1050, but sixteen years were elapsed before he was promoted to any higher office. At last, in the year 1066 Duke William appointed him Abbot of Saint-Stephen's monastery which he had just founded at Caen. In this situation he did not continue long; for his patron, now king of England, summoned him in the year 1070 to the responsible duties of the See of Canterbury, vacant by the deposition or resignation of Archbishop Stigand.

Elevated to this high rank, he seems to have conducted himself without reproach, and though in his controversy with Berengarius he had indulged in expressions of a virulent and intemperate nature, we must ascribe this rather to the unrestrained style of writing which generally prevailed than to any peculiar bitterness of character. This controversy, as we learn from one of his letters [Ep. v.], took place whilst Lanfranc was still abbot of Saint-Stephen's.

This able prelate ruled the English Church nineteen years; from 1070 to 1089, and during the first half of this period the fierce and determined character of the conqueror displayed itself only in the vigor with which he governed his subjects of many nations. But after a few years, the internal commotions began among the different classes of his subjects, which have left odium upon the name of the first William for the relentless cruelty with which he vindicated his sovereignty.

The brilliant career of Lanfranc, who commenced almost as a mere adventurer, would hardly lead us to infer that he was the meek and modest man that his letters shew him to have been. Some of these indeed prove that he well knew how to launch the thunders of the Church when it was necessary to punish crime, but they all, without exception leave an impression on the reader's mind that modesty and gentleness were the prevailing features in the character of the writer. A specimen of his manner of writing, in which this trait developes itself in full force is furnished by the following letter which he addressed to Pope Alexander, not long apparently after his elevation to the See of Canterbury :

To the Supreme Shepherd of Christ's Holy Church Pope Alexander, Lanfranc an unworthy Prelate, health and canonical obedience!

I know no one to whom I can with greater propriety reveal my troubles, Holy Father, than you, who were the first cause of them. For when the Norman Prince drew me forth from the society at Bec, where I had assumed the religious habit, to set me over the monastery of Caen, and I found even the office of governing a few monks too much for me, I cannot comprehend by what dispensation of the Almighty you have compelled me to become a watchman over so many people. The above-named Prince, after he became king of England, tried every means to make me undertake the task, but he labored to no purpose, until your legates, Hermenfrid, Bishop of Sion (Epis. Sedunensis), and Hubert, Cardinal of the Holy Roman Church, came into Normandy and assembling the Bishops, Abbots and Nobles of that country, commanded me, in their presence and by virtue of the authority of the Apostolic See, to undertake the charge of the Church of Canterbury. In reply to this I in vain pleaded my imbecility and unworthiness, my ignorance of a foreign tongue, and the barbarism of the nations which I was thus compelled to visit. Not to multiply words, I at length gave my consent : I came and took upon myself the task; and the troubles and wearisomeness, the discomforts of every kind that my mind is exposed to, the annoyance and suffering that different persons cause me, the losses, the acts of harshness, avarice and meanness, and the risks which surround our Holy Church, have so overwhelmed me, that I

am weary of my life and grieve that I have lived to see such times. Bad enough indeed is the present state of things, but the consideration of them leads one to augur no better for the future.

But, not to detain your Highness from other and more weighty matters, I adjure you in God's name, and as you value your own soul, as it was indisputably your authority which charged me with these duties, that your authority should now release me from them, and allow me to return to the monastic life which I love above every other: do not, I pray, despise a petition so just and holy, and so necessary to my well being.

For you must remember, and indeed can never forget how hospitably and liberally I entertained in that monastery your relations and others who came with letters from Rome. I received them and educated them both in sacred and secular learning as well as I was able to teach or they to learn: and many other things I might mention in which I have served you or your predecessors, as the time or circumstances would allow.

And I am conscious that I do not say this by way of boast or reproach, nor to obtain undue favor at your hands. The object for which I write is simply to shew a good and valid reason why, by Christ's grace, I should obtain that which I am seeking at your hands.

If however you should look to the welfare of others and think proper to refuse me my request, it is greatly to be feared that you may fall into a crime in what you think will be so acceptable to God, and God forbid that this calamity ever should befal you. For I have met with no spiritual success in these parts either directly or indirectly;

or if any, it is so slight that it cannot be weighed against my discomforts. But enough of this for the present.

When however I was at Rome, and by God's grace was allowed to look upon your face and to enjoy your conversation, you asked me to visit you at Christmas in the ensuing year, and stop three or four months with you at your own charge, God however is my witness, and all his Holy Angels, that I could not do this without great derangement to my affairs and personal inconvenience. For this these are many different reasons, too long to be detailed in a short letter: but if the Powers above grant me health and life, and other circumstances permit, I long to visit the Holy Apostles and yourself and the Holy Roman Church. To this end I entreat your prayers to the Divine grace that he may grant a long life to my Lord the king of England, and peace from all his enemies. May his heart be influenced by love to God and his Holy Church. Whilst he lives, we enjoy tranquillity, such as it is, but after his death, neither peace nor any other species of good seems likely to attend us.

DIVI LANFRANCI

OPERA QUÆ EXTANT.

D. LANFRANCI EPISTOLARUM LIBER.

1. LANFRANCO BERENGARIUS.

Fratri Lanfranco Berengarius. — Pervenit ad me, frater Lanfrance, quiddam auditum ab Ingelcanno Carnotensi, in quo dissimulare non debui admonere dilectionem tuam. Id autem est, displicere tibi imo hæreticas habuisse sententias Joannis Scoti de sacramento altaris, in quibus dissentit a suscepto tuo Paschasio. Hac ergo in re si ita est, frater, indignum fecisti ingenio, quod tibi Deus non aspernabile contulit, præproperam ferendo sententiam. Nondum enim adeo sategisti in scriptura divina, nec multum contulisti cum tuis diligentioribus; et nunc ergo, frater, quantumlibet rudis in illa scriptura, vellem tantum audire de eo, si opportunum mihi fieret, adhibitis quibus velles vel judicibus congruis, vel auditoribus. Quod quamdiu non fit, non aspernanter aspicias quod dico. Si hæreticum habes Joannem, cujus sententias de Eucharistia probamus, habendus tibi est hæreticus Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, ut de cæteris taceatur.

2. RICHARDO BERENGARIUS.

Dilecto fratri Richardo Berengarius salutem ac sospitatem. — Quia facile vobis factum esse cum rege loqui non nescio, vellem, si videretur et vobis, verbum illi aliquod pro me faceretis: si forte humanitatis, liberalitatis dignitatisque regiæ, atque christianitatis reputatione aliqua munificentia compensaret damnum quod mihi clerico ecclesiæ suæ injustissime ac regia majestate indignissime tantum intulit. Quod si facit, ab immodica culpa se modica expensa non modicum exsolvit. Si autem non facit, me tamen presto nihilominus habet in eo uno servire regiæ majestati, ut satisfaciam secundum scripturas illi et quibus velit injustissime damnatum Scotum Joannem, injustissime nihilominus assertum Paschasium, in concilio Vincellensi perverse etiam regio auditu indignissime exposuisse illi clericos Carnotenses, si ita res acta est quomodo ad me pervenit sententia de Eucharistia, quam in scriptura habet gloriosæ memoriæ Eulbertis episcopi calix argenteus, quam quidem ipsius episcopi putant fuisse sententiam; sed est beati Augustini: Væ autem prophetis qui prophetant de corde suo, qui dicunt: Hæc dicit Dominus, quum Dominus non sit locutus. Propter Ascellinum dico, qui beati Augustini verba ad gravitatem sui erroris detorquere non timuit, sicut quidam compatriota illius, qui apud Pictavum inter discutientes eamdem beati Augustini sententiam, hanc conjecturam non est confusus inferre. Propheta dicit transitorium sacramentum, quod per fauces transiret in ventrem. Quo autem hoc minus fidelitatis meæ servitium refugiat: noverit quæ scribit Joannes Scotus monitu illum scripsisse precarioque Caroli Magni, antecessoris sui, qui quantum circa res gerendas perstrenuus, tantum circa religionem devotus, ne ineruditorum carnaliumque illius temporis prævaleret ineptia, erudito vero Joanni illi imposuit colligere de scripturis quæ ineptiam illam converterent. Unde ferat oportet defuncto patrocinium

contra calumnias nunc viventium, ne, si malunt exhibere indignum successione, et sede illius magnifici antecessoris sui etiam circa negotium intelligendarum scripturarum sollicitus ab erudito vivo viro, non ad tenebrandum veritatis lumen tale exegit obsequium. Sacramentum quidem transitorium est: virtus vero quæ per ipsum operatur, et gratia quæ insinuatur, æterna. Participatio sacramenti multorum est, paucorum communio caritatis. Qui Deum pure diligit, bene ad sacramentum accedit. Mandatum novum caritas: testamentum novum promissio regni cœlorum pignus hæreditatis, id est, sacramentum communionis.

3. ALEXANDRO LANFRANCUS.

Summo sanctæ Ecclesiæ pastori Alexandro Papæ Lanfrancus indignus antistes canonicam obedientiam. — Nescio cui aptius calamitates meas explicem, quam tibi, Pater, qui ipsarum mihi calamitatum causa existis: nam cum de Beccensi congregatione, in qua habitum religionis assumpsi, a principe Normanorum Willelmo abstractus, Cadomensi præessem cœnobio, imparqué existerem paucorum regimini monachorum, incertum habeo, quo judicio omnipotentis Dei factus sum, te cogente, speculator multorum, numeroque carentium populorum. Quod cum præfatus Princeps jam rex Anglorum factus, multis, variisque modis laboraret efficere, cassatis tamen laboribus suis a me nullo modo potuit impetrare, quoadusque legati tui Hermenfredus, videlicet Sedunensis Episcopus, atque Hubertus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis in Normaniam venerunt, episcopos, abbates, ejusdemque patriæ nobiles convenire fecerunt: atque in eorum præsentia, ut Cantuariensem Ecclesiam regendam susciperem, ex apostolicæ sedis auctoritate præceperunt: adversus hoc imbecillitas mearum virium, morumque indignitas prolata in medium nihil profuit, excusatio incognitæ linguæ, gentiumque barbararum, nullum apud eos locum invenire prævaluit. Quid

plura? assensum præbui, veni, suscepi, in quo tot molestias, tot tædia, tantumque ab omni fere bono defectum mentis quotidie sustineo, tot aliorum in diversis personis perturbationes, tribulationes, damna, obdurationes, cupiditates, spurcitias, tantumque sanctæ Ecclesiæ casum incessanter audio, video, sentio, ut tædeat me vitæ meæ, doleamque plurimum me usque ad hæc tempora pervenisse. Mala siquidem sunt, quæ in præsenti cernuntur, multo vero deteriora ex istorum consideratione in futuro conjiciuntur.

Et ne diu celsitudinem vestram multis, magnisque negotiis occupatam prolixæ orationis ambitu protraham, rogo, quatenus propter Deum, et animam vestram, sicut vestra, cui contradici fas non fuit, me auctoritate alligastis, sic quoque alligatum, abrupto per eamdem auctoritatem hujus necessitatis vinculo, absolvatis, vitamque cœnobialem, quam præ omnibus rebus diligo, repetendi licentiam concedatis : nec in hujus rei sperni petitione debeo, quam tam pie, tam necessarie, tam justis ex causis concedi mihi a vobis deposco.

Meminisse siquidem debetis, nec tradi oblivioni oportet, quam benigne vestros consanguineos, aliosque a Roma scripta deferentes, in præfatis adhuc cœnobiis constitutus sæpe recepi, quam studiose eos pro captu meo, ingeniique ipsorum, tam in sacris, quam in sæcularibus litteris erudivi, ut taceam multa alia, in quibus vobis, vestrisque antecessoribus, pro rerum, ac temporum qualitate, nonnunquam servivi. Nec hoc jactando, aut improperando, teste conscientia, dico; nec favorem gratiæ vestræ, quasi prolatis obedientiæ meæ obsequiis, solito majorem captare requiro : hoc tantum studeo, harumque litterarum is solummodo finis est, ut congruam rationem, justamque causam possim ostendere, qua id quod peto a vestra munificentia, Christo aspirante, valeam obtinere.

Quod si fortasse considerata aliorum utilitate secus agendum, mihique id denegandum esse decernitis : valde vobis

cavendum, atque timendum est, ne unde vos mercedem habere apud Deum existimatis, inde (quod a vestris actibus semper procul sit) peccati periculum incurratis. Nullus est enim a me, aut per me in hac terra animarum profectus, aut si ullus existit, tam parvus est, ut detrimentis meis comparari non possit. De his hactenus.

Cæterum quando Romæ fui, vestramque faciem videre, vestroque colloquio frui, divina gratia concedente, promerui, rogastis me, quatenus insequenti anno circa nativitatem Christi ad vos venirem, vobiscum in palatio vestris stipendiis tribus, aut eo amplius mensibus moraturus : verum hoc sine magna rerum, corporisque incommoditate me facere non potuisse testis mihi est Deus, testes Angeli ejus. Cur autem non potuerim, plures, variæque causæ effecerunt, quæ epistolari brevitate pro sui prolixitate comprehendi non possunt, sed si superna majestas vitam mihi, atque incolumitatem cum rerum commoditate concesserit, sanctos Apostolos, et vos sanctamque Romanam Ecclesiam visitare desidero : quod ut fiat rogate obsecro divinam clementiam, quatenus Domino meo regi Anglorum longam vitam concedat ; pacemque ei de omnibus sibi adversantibus faciat, cor ejus ad amorem suum, et sanctæ Ecclesiæ, spirituali semper devotione compungat. Eo enim vivente pacem qualemcumque habemus, post mortem vero ejus, nec pacem, nec aliquod bonum nos habituros speramus.

4. ALEXANDRO LANFRANCUS.

Universæ Christi Ecclesiæ summo rectori Alexandro indignus Anglorum Archiepiscopus Lanfrancus finem inferre bonum bono principio. — Necessitate urgente expectare non potui quoadusque redirent, quos ad vos transmisi, priores legati vestri ; Hermanus siquidem nostræ regionis Episcopus, qui tempore venerandæ memoriæ Leonis Papæ antecessoris vestri relicto Episcopatu monachicam vitam

petiit; nunc iterum hoc idem facere omnibus modis petit: et nisi ego censura canonica obstitissem, jampridem aut regi Episcopatum reddidisset, aut clam ad monasterium confugisset. Et quidem dum virili robore atque juventa viguit, scientia divinarum atque mundanarum rerum præditus, ad pastorale officium satis utilis persona extitit, sed jam senili ætate, prolixaque ægritudine confectus debito officio curam impendere ulterius non valet. Nec existimet sancta, colendaque Beatitudo vestra, quod aut quibuslibet injuriis lacessitus, aut regalibus angariis ultra vires prægravatus, hoc facere velit: Deum omnipotentem, dulcissimamque gratiam vestram testor, quod nec in verbis ejus dum familiari colloquio consilium animæ suæ a me quæreret, suasque mihi negligentias confitendo aperiret, deprehendere id valui; nec a quoquam hominum tale aliquid unquam de eo audivi, sed sicut puto, et revera est, exactis in hac vita compluribus annis jam tandem proximus morti priusquam moriatur, a vinculis, ac mole tanti oneris desiderat absolvi, ac liberari, et in extremo saltem vitæ suæ psalmis, hymnis, orationibus, lectionibus occupari.

Propterea Apostolicæ sedis celsitudine consulendam putavi, quatenus ab ea instructi certissime teneamus, quid in re tam excellenti, tamque necessaria concedere, vel facere debeamus. Nec id differri oportet, quia valde timendum est (nisi solertia vestra provideat) ne ejus corporalis incommoditas multis animabus causa perditionis existat. De hac re ista sufficiant.

Lichfeldensis vero episcopus, qui apud legatos vestros de incontinentia carnis (cui uxor publice habita, filiique procreati testimonium perhibebant) aliisque criminibus accusatus, ad synodum tamen eorum venire noluit: unde et prædicti legati vestri eum excommunicaverunt, regique substituendi successorem (ut dicitur) licentiam concesserunt. In paschali solemnitate ad curiam venit, de illatis culpis causam inire noluit, regi in conventu episcoporum, atque lai-

corum episcopatum reddidit, se amplius non habiturum, nec successori calumniam, aut damnum illaturum jurejurando spontanea voluntate firmavit; dehinc ad monasterium, in quo ab infantia nutritus monachus fuerat, repedavit. Ego tum novus Anglus, rerumque Anglicarum, nisi quantum ab aliis accipio, adhuc pene inscius, in locum ejus non præsumpsi, vel episcopum consecrare, vel consecrandi licentiam aliis episcopis dare, quoadusque præceptio vestra veniat; quæ in tanto negotio, quid oporteat fieri, informare nos debeat: ne id quoque differat paternitas vestra, quia diu est, ex quo illa miserrima Ecclesia pastore est destituta. Omnipotens Dominus det nobis semper audire de vobis, quod audire cœpimus, et audire desideramus, diligende, colende, et reverende Pater.

5. ALEXANDRO LANFRANCUS.

Domino totius christianæ religionis summo speculatori Alexandro Papæ Lanfrancus sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ antistes, debitam cum omni servitute obedientiam. — Meminisse debet humiliter excellens, excellenterque humilis beatitudo vestra, quia quo tempore apud vos fuimus, Eboracensis Ecclesiæ antistes adversum me palam murmuravit, clam detraxit, in præsentia celsitudinis vestræ calumniam suscitavit, dicens me injuste velle agere, eo quod super se, suamque Ecclesiam jure vestræ Ecclesiæ primatum niterer obtinere. De quorumdam quoque subjectione episcoporum, quos Ecclesiæ suæ conatus est aggregare, antiquam sua querela non est veritus consuetudinem temerare. Quibus de rebus, vos, sicut sanctum, prudentemque pastorem decuit, et oportuit, per scriptum sententiam promulgastis, quatenus conventus Anglicæ terræ, episcoporum, abbatum, cæterarumque religiosi ordinis personarum utriusque partis rationes audiret, discuteret, definiret; factumque est ita. Convenerunt enim ad regalem curiam apud Wentanam ci-

vitatem in Paschali solemnitate episcopi, abbates, cæterique ex sacro, ac laicali ordine, quos se de actione, morumque probitate par fuerat convenisse, imprimis adunati sunt a nobis ex vestra auctoritate per sanctam obedientiam.

Deinde regia potestas, per semetipsam contestata est eas per fidem, et sacramentum, quibus sibi colligati erant, quatenus hanc causam intentissime audirent, auditam ad certum rectumque finem sine partium favore perducerent. Utrumque omnes concorditer susceperunt, sese ita facturos sub præfata obligatione spoponderunt. Allata est igitur Ecclesiastica gentis Anglorum historia, quam Eboracensis Ecclesiæ presbyter et Anglorum doctor Beda composuit; lectæ sententiæ, quibus pace omnium demonstratum est, a tempore beati Augustini primi Dorobernensis Episcopi, usque ad ipsius Bedæ ultimam senectutem, quod fere centum et quadraginta annorum spatio terminatur, antecessores meos super Eboracensem Ecclesiam, totamque insulam, quam Britanniam vocant, necnon et Hiberniam primatum gessisse, curam pastoralem omnibus impendisse, in ipsa Eboracensi urbe persæpe locisque finitimis, ubi eis visum fuit, episcopales ordinationes, atque concilia celebrasse, Eboracenses antistites ad ipsa concilia vocasse; et cum res poposcisset, de suis eos actibus rationem reddere compulisse; episcopos quoque, quorum subjectionem in quæstionem adduxerat, infra illud centum, et quadraginta annorum spatium per Dorobernenses archiepiscopos fuisse sacratos, ad concilia vocatos, quosdam quoque exigentibus culpis ab eis, cum Romanæ sedis auctoritate depositos, multaque in hunc modum, quæ epistolaris modestia per singula explicare non potest. Diversa ad legendum concilia porrecta, quæ diversis temporibus, diversis de causis, a meis sunt antecessoribus celebrata; quæ tametsi non eamdem suæ institutionis habuere materiam; eamdem tamen de primatu, et subjectionibus episcoporum tenuere sententiam. Recitatæ eorumdem, de quibus quæstio versabatur, episcoporum ante

prædecessores meos factæ electiones, et per eos ordinationes, quæ Dorobernensi Ecclesiæ de sua obedientia scriptas reliquerunt professiones. Urbs namque quæ nunc Cantuerbia nominatur, antiquis temporibus ab ipsius terræ incolis Dorobernia vocabatur.

Accesserunt omnium testimonia, qui omnia, quæ scripta sonuerunt, se suis quisque temporibus vidisse, et audivisse constantissime firmaverunt. Nec defuerunt gesta, quibus reseratum est, cum Anglia per plures regulos esset divisa, Northanumbrorum regem, ubi sita est civitas Eboraca, accepto pretio cuidam simoniaco Episcopatum vendidisse, pro qua culpa a Dorobernensi archiepiscopo ad concilium vocatum fuisse, nolentemque venire pro sua inobedientia excommunicationis sententiam pertulisse; cujus communionis, atque consortii omnis illarum partium Ecclesia tamdiu abstinuit, quoadusque consilio seipsum exhibuit, culpam dixit, quod male gestum est, correxit, de reliquo emendaturum se fore spopondit. Quæ res non mediocre tulit indicium, antecessores meos super illam terram, illamque Ecclesiam habuisse primatum.

Ultimum quasi robur, totiusque causæ firmamentum prolata sunt antecessorum vestrorum Gregorii, Bonifacii, Honorii, Vitaliani, Sergii : item Gregorii, item ultimi Leonis privilegia atque scripta, quæ Dorobernensis Ecclesiæ præsulibus, Anglorumque regibus, aliis, atque aliis temporibus, variis de causis, sunt data, aut transmissa. Reliqua enim reliquorum tam authentica, quam eorum exemplaria, in ea combustione, atque abolitione, quam Ecclesia nostra ante quadriennium perpessa est, penitus sunt absumpta. His atque aliis, quæ particulatim, breviterque explicari non possunt, ex parte nostræ Ecclesiæ, in causa primatus, contra tantam tantarum auctoritatum evidentiam paucissimas contradictiones opposuit; Epistolam illam præcipue ferens in medium, qua beatus Gregorius Londoniensem, atque Eboracensem Ecclesiam pares esse, nec alteram

alteri subjacere instituit, quam scripturam cum in rem nihil facere concordi sententia cuncti protinus definissent, pro eo quod, nec ego Londoniensis Episcopus essem, nec de Londoniensi Ecclesia esset quæstio instituta, vertit se ad alia egena, atque infirmata argumenta, quæ post paucam moram, Christo revelante, paucis sunt objectionibus abolita. Quem cum rex dulci paternaque reprehensione argueret, quod contra tantam argumentorum copiam, tam inops rationum venire præsumpsisset; respondit se antea ignorasse Dorobernensem Ecclesiam tot tantisque auctoritatibus, tamque perspicuis rationibus esse munitam. Versus itaque ad preces est; rogavit enim regem, ut me rogaret, quatenus omnem mentis rancorem adversus eum pro hac causa conceptum omitterem, pacem diligerem, concordiam facerem, aliqua, quæ mei essent juris, studio ei charitatis concederem. Cui petitioni ego libenter, et cum gratiarum actione assensum præbui quia miserante Deo non ego, sed ille priscæ consuetudinis violator causa erat illius scandali.

Facta est igitur communi omnium ad stipulatione de hac re quædam scriptura, cujus exemplaria per principales Anglorum Ecclesias distributa, ut futuris semper temporibus testimonium ferant, ad quem finem causa ista fuerit perducta: cujus exemplar vobis quoque, quibus sanctam totius mundi Ecclesiam constat esse commissam, transmittendum curavi, ut ex hoc atque aliis quæ transmissa sunt, perspicue cognoscatis ex more antecessorum, quid mihi, Christique Ecclesiæ, quam regendam suscepi, concedere debeatis. Quod peto honeste, et sine dilatione per indultum sedis apostolicæ privilegium fieri, quatenus ex hoc quoque quantum me diligatis, evidenter possit ostendi.

De me autem revera existimate, quod de fideli ac servo beati Petri, ac vestro sanctæque Romanæ Ecclesiæ. Nunquam enim res quælibet de arca mei pectoris ejicere quavis occasione poterit inauditam illam humanitatem, quam mihi extremo hominum, tantis indigno honoribus Romæ exhi-

buistis : quoque duo pallia, unum de altari ex more, alterum quo sanctitas vestra Missas celebrare consueverat, ad ostendendam circa me benevolentiam vestram mihi impendistis. Illud quoque, quod omnibus, quorum mediator extiti, quicquid juste ac salubriter petierunt, me interveniente, protinus concessistis : ut taceam alia plura, quæ in hac parte ab his minime discrepant, quæque memoriam vestri nominis, si quid boni facio, dulciter repræsentant.

Epistolam, quam Berengario schismatico dum adhuc Cadomensi cœnobio præessem, transmisi, paternitati vestræ, sicut præcepistis, transmittere curavi. Omnipotens Dominus vitam vestram ad honorem sanctæ Ecclesiæ, vestris dispositionibus divinitus commissæ in tempore prolixam faciat, quatenus post tempus, quæ sine tempore sunt, prolixa æternitatis spacia vobis concedat.

6. ALEXANDER LANFRANCO.

Alexander Episcopus servus servorum Dei reverendiss., fratri in Christo Lanfranco venerabili Cantuariorum Archiepiscopo, salutem, et apostolicam benedictionem. — Accepimus a quibusdam venientibus de partibus vestris ad limina sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, quod quidam clerici associato sibi terrenæ potestatis, laicorum videlicet auxilio, diabolico spiritu repleti, moliuntur de Ecclesia S. Salvatoris in Dorobernia, quæ est metropolis totius Britanniæ, monachos expellere et clericos inibi constituere; cui nefario operi molitionis suæ hoc adjicere conantur, ut in omni sede Episcopali ordo monachorum extirpetur, quasi in eis non vigeat auctoritas religionis.

Qua de re zelo Dei compulsi scrutinium de privilegiis Ecclesiarum fieri præcepimus, et venit ad manus statutum prædecessoris nostri beatæ memoriæ Gregorii Majoris, de Ecclesiis Angliæ; quomodo scilicet præcepit Augustino Gentis vestræ Apostolo, ut ejusdem ordinis viros, cujus et

ipse noscitur esse, poneret in præfata sede metropolitana. Cujus præceptionis inter alia hæc subnexa sunt : « Quia, inquit, tua fraternitas monasterii regulis erudita in Ecclesia Anglorum, quæ nuper auctore Deo ad fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex iis, quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia; quam communionis regulam ordini monachorum permaxime congruere, nemo qui dubitat. » Hinc habetur epistola Bonifacii, qui quartus a B. Gregorio Ecclesiæ Romanæ, cui (auctore Deo) præsidemus, præfuit; quam Ethelberto regi Anglorum, et Laurentio archiepiscopo prædecessori vestro transmisit; in qua præmissis hujusmodi censura anathematis usus est : « Gloriose, inquit, fili, quod ab apostolica sede per coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus; id est, ut vestra benignitas in monasterio Dorobernensi civitate constituto, quod sanctus doctor noster Augustinus beatæ memoriæ Gregorii discipulus sancti Salvatoris nomini consecravit (cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster Laurentius) licenter per omnia monachorum regulariter viventium habitationem statuat : apostolica auctoritate decernentes, ut ipsi vestræ salutis prædicatores monachi monachorum gregem associent, et eorum vitam sanctitatum moribus exornent. Quæ nostra decreta si quis successorum nostrorum, regum, sive episcoporum, clericorum, sive laicorum irrita facere tentaverit, a principe Apostolorum Petro, et a cunctis successoribus suis anathematis vinculo subjaceat, quoadusque quod temerario ausu peregit, Deo placita satisfactione pœniteat, et hujus inquietudinis vestræ emendationem promittat. » Unde quia ratione dictante quieti Ecclesiarum utile esse perspeximus, præsens decretum supranominatorum Patrum confirmamus, et vice Apostolorum sub eodem anathemate eos constringimus, quicumque huic obviare contenderint.

7. HILDEBRANDO LANFRANCUS.

Domino sanctæ Romanæ Ecclesiæ archidiacono Hildebrando Lanfrancus suus sanctis principiis sanctum conjungere finem. — Explicare litteris mens mea non potest, quanta dilectione vestræ sinceritati connectitur, quantaque dulcedine gratiarum vestrarum, quas mihi tam præsenti, quam absenti benignitas vestra semper exhibuit, indesinenter reminiscitur. Propterea si, donante Deo, in quibuslibet rerum generibus aliquid boni facio, salutem vestram tam temporalem, quam tempore carituram tradere oblivioni non valeo. Et hoc oro omnipotentem Deum, quatenus vitam vestram ad honorem, et firmamentum sanctæ Ecclesiæ suæ prolixam in hoc sæculo faciat; incontaminatam ab omni peccati contagione custodiat, et in futuro centuplicatis operibus vestris vitam vobis permanentem copiosus remunerator retribuat.

Porro calumnia, quam Eboracensis Ecclesiæ antistes adversum me movit de primatu, et de subjectione quorumdam Episcoporum, secundum præceptum apostolicæ sedis audita et determinata est. Cujus negotii gestionem breviter ex ordine scriptam Domino nostro Papæ transmisi, quam volo, et rogo a vobis competenti diligentia legi, quatenus caritas vestra certissimum teneat, quid mihi, Ecclesiæque meæ sedes apostolica confirmando concedere, et concedendo confirmare per privilegium debeat.

8. LANFRANCO HILDEBRANDUS.

Lanfranco venerabili Cantuariorum archiepiscopo sanctæ Romanæ Ecclesiæ Hildebrandus archidiaconus, salutem in Domino. — Verba legatorum vestrorum gratanter accepimus, sed quod voluntati vestræ in mittendo absenti personæ vestræ privilegio, ut illi petebant, rite non potuimus satisfacere, valde doluimus : neque id ægre ferat vestra prudentia, quoniam si alicui archiepiscoporum nostris temporibus

absenti hoc concessum fuisse vidissemus, profecto religioni vestræ promptissima caritate honorem hunc absque vestra fatigatione impenderemus : unde necessarium vobis videtur vos Apostolorum limina visitare, quatenus de hoc et cæteris una vobiscum efficacius quod oportuerit consulere valeamus, atque statuere. De cætero si legatos nostros ad vos venire contigerit solita caritate recipite, et quæ vobis in aure dixerint, prout carissimum sanctæ Romanæ Ecclesiæ filium, et religiosum decet sacerdotem, procurare studete.

9. ALEXANDER WILLELMO CONQUÆSTORI.

Alexander, episcopus, servus servorum Dei, carissimo filio Willelmo glorioso regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem. — Omnipotenti Deo laudes gratiasque referimus, quod hoc in tempore, licet mundus in maligno positus plus solito pravis incumbat studiis, tamen inter mundi rectores et principes egregiam vestræ religionis famam intelligimus, et quantum honoris sanctæ Ecclesiæ, tum simoniacæ hæresis vires opprimendo, tum catholicæ libertatis usus et officia confirmando vestra virtus impendat, non dubia relatione cognoscimus. Sed quoniam non iis qui bona demonstrant initia, sed in fine probatis prœmium et corona promittitur, excellentiam vestram plena dilectione monemus, ut in studio christianissimæ devotionis vestræ persistatis. Et primo quidem Ecclesias Christi quæ in regno vestro sunt, religioso cultu et justis dispositionibus exornetis, commissa vobis regni gubernacula ita justitiam tenendo tractetis ut ex operum rectitudine, quod scriptum est cor regis in manu Dei vobis manifeste congruat. Rogamus etiam dilectionem vestram, ut ecclesiasticas personas ab injuria defendatis, viduas, et orphanos, et oppressos misericorditer relevando protegatis, quoniam licet ille rex regum et supernus arbiter totius regni quod vobis tradidit rationem a vobis exigat, pro his tamen dis-

trictius appellabit quibus hic non sunt, vires et arma nisi vestra potentia.

Ad hæc igitur perficienda et aliarum virtutum incrementa percipienda, fratris nostri Lanfranci, Cantuariensis archiepiscopi monitis et consiliis gloriam vestram hortamur acquiescere, quem carissimum membrum et unum ex primis Romanæ Ecclesiæ filiis, lateri nostro assidue non adjunctum esse dolemus, sed ex fructu quem Ecclesiæ in regno vestro tribuit, consolationem ejus absentiæ sumimus. Præterea eminentiæ vestræ notum esse volumus, quod causa Ebrici, qui olim Cicestrensis Ecclesiæ præsul dictus a suppositis legatorum nostrorum depositus est, non ad plenum nobis tractata videtur. Ideoque, sicut in canonibus cautum est in pristinum locum debere restitui judicavimus; deinde causam ejus juxta censuram canonicæ traditionis, diligenter retractandam et definiendam prædicto fratri nostro archiepiscopo Lanfranco commisimus. Item sibi negotium de discernenda lite, quæ inter archiepiscopum Eboracensem et episcopum Dorcacestrensem de pertinentia diocesis eorum est firmiter injungendo commendavimus, ut hanc causam diligentissima perquisitione pertractet, et justo fine terminet. In causis autem pertractandis et definiendis, ita sibi nostræ et apostolicæ auctoritatis vicem dedimus, ut quicquid in iis justitia dictante determinaverit, quasi in nostra præsentia definitum, deinceps primum et indissolubile teneatur. Multa vobis præter hæc significata dedissemus, nisi quod ea in hujus dilectissimi fratris nostri Lanfranci et ejusdem fidelissimi vobis ore posuimus, ut ejus viva voce et nostræ dilectionis affectum plenius cognoscatis, et reliqua nostræ legationis verba attentius audiatis. Deus autem omnipotens det vobis quæcunque sunt sibi placita, et velle et posse, ut et hic auctor sit vestri gubernaculi, et retributor in gloria sempiterni gaudii!

10. GREGORIO WILLELMUS.

Excellentissimo sanctæ Ecclesiæ pastori Gregorio, gloriosus gratia Dei Anglorum rex, et dux Normannorum Willelmus, salutem cum amicitia. — Hubertus legatus tuus (religiose Pater) ad me veniens ex tua parte, me admonuit, quatenus tibi, et successoribus tuis fidelitatem facerem, et de pecunia, quam antecessores mei ad Romanam Ecclesiam mittere solebant, melius cogitarem; unum admisi, alterum non admisi. Fidelitatem facere nolui, nec volo, quia nec ego promisi, nec antecessores meos antecessoribus tuis id fecisse comperio. Pecunia tribus fere annis, in Galliis me agente, negligenter collecta est; nunc vero divina misericordia me in regnum meum reverso, quod collectum est per præfatum legatum mittitur; et quod reliquum est, per legatos Lanfranci archiepiscopi fidelis nostri, cum opportunum fuerit, transmittetur. Orate pro nobis, et pro statu regni nostri, quia antecessores vestros diliximus, et vos præ omnibus sincere diligere, et obedienter audire desideramus.

11. GREGORIO LANFRANCUS.

Reverendo sanctæ universalis Ecclesiæ summo Pastori Gregorio peccator, et indignus antistes Lanfrancus servitium cum debita subjectione. — Litteras excellentiæ vestræ per Hubertum sacri vestri palatii subdiaconum porrectas, qua decuit humilitate, suscepi: in quarum fere omni contextu, paterna me dulcedine reprehendere studuistis, quod in episcopali honore positus sanctam Romanam Ecclesiam, vosque ob ejus reverentiam minus diligam, quam ante honoris ipsius susceptionem diligere quondam solebam, præsertim cum apostolicæ sedis auctoritate ad ipsius apicem honoris me pervenisse non dubitem, nec quemquam dubitare existimem.

Et quidem (venerande Pater) verbis tuis calumniam in-

gerere nec volo, nec debeo; ego tamen, teste conscientia mea, in memetipso intelligere non possum, quid vel corporalis absentia, vel locorum tanta intercapedo, aut ipsa qualiscumque honorum sublimitas in hac parte vindicare sibi quidquam prævaleat, quin mens mea præceptis vestris in omnibus, et per omnia secundum canonum præcepta subjaceat; et si, præstante Deo, præsens præsenti loqui quandoque valerem, me amando crevisse, vos vero (quod pace vestra dictum sit) a pristino amore nonnulla ex parte defecisse, non tam verbis, quam rebus ipsis ostenderem. Verba legationis vestræ cum præfato Legato vestro prout melius potui, Domino meo regi suggessi, suasi, sed non persuasi. Cur autem voluntati vestræ omnifariam non assenserit, ipsemet vobis tam verbis, quam litteris innotescit.

12. LANFRANCUS THOMÆ.

Lanfrancus indignus antistes dilectissimo Eboracensi archiepiscopo Thomæ salutem cum orationibus. — Robertus, Sagiensis episcopus, hunc pœnitentem ad me misit, et mandavit quod iste miserrimus tres homines Montem Sancti Michaelis adeuntes tertio Pentecostes die invaserit, et interfecerit. Cui ex more pœnitentia injuncta commonitorias litteras sibi tradidit, ut si quis episcopus pietate motus misericordiam ei vellet impendere, potestatem haberet, quantum vellet, ipsi ignosceret. Hujus itaque rei testis eum ad vos mitto, quatenus hoc verum sciatis, atque animæ ejus, secundum quod visum vobis fuerit, consulatis.

13. THOMÆ LANFRANCUS.

Dilectissimo fratri, et amico Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopo, Thomæ frater Lanfrancus perpetuam salutem cum orationibus. — Illos quidem, qui corporaliter tantum,

et propter terrena lucra se amant, intervalla locorum quo prolixiora sunt, eo a mutuo amore impensius separant. Eos vero quos sincera christianæ religionis caritas jungit, corporalis absentia, seu quælibet localis intercapedo minime disjungit. Studeamus ergo fraterno invicem amore proficere, pro invicem orare, alterius necessitatem propriam deputare; quatenus in conspectu Dei, atque hominum evidenter appareat, quod carnalis zelus, quo animæ uruntur, vindicare in nobis nihil prævaleat.

De his autem, qui uxores desponsatas causa fornicationis relinquere, aliasque sibi conjungere volunt (hoc enim vestra prudentia a me requisivit) Dominus JESUS CHRISTUS, quid sentiendum sit in Evangelio secundum Marcum apertissime dicit: « Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam, et si uxor dimiserit virum suum, et alium duxerit, mœchatur. » Item secundum Lucam: « Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mœchatur, et qui dimissam a viro ducit, mœchatur. » Sunt etiam de hac re plurimæ sanctorum Patrum auctoritates, sed ubi sol lucet, candelam ad proferendum lumen proferri minime oportet. In his verbis dominicis luce clarius liquet, quia vivente viro, vel uxore, extraneam copulam quærere, nulli eorum licet. Eum vero, qui mulierem, quæ uxor putatur, desponsasse se abnegat, aut evidentibus testimoniis, seu quibuslibet claris indiciis mentiri eum ostendite, aut in præsentiarum, quoadusque res melius clarescat, causam ejus omittite.

14. LANFRANCO THOMAS.

Piissimo et sanctissimo Cantuariorum archiepiscopo, totius quoque Britanniæ summo pastori, Lanfranco Thomas, fidelis suus, et nisi præsumptuosum sanctitati suæ videatur, Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopus, cœli portas Petri jure, justis, et injustis juste aperire, et claudere. —

Ecce (Pater sanctissime) filius tuus ad te clamat, sed magis filia, Eboracensis videlicet Ecclesia, ad eam cui dispositione divina præsides, Ecclesiam, tamquam ad maternum recurrens sinum pie postulat, ut ex abundantia maternarum deliciarum reparetur inopia suarum se deserentium; imo longe, et inter barbaras nationes positarum virium. Siquidem venit ad nos clericus quidam, quem misit Paulus Comes cum litteris sigillatis de Orchadum partibus, significans in eis episcopatum suæ terræ eidem clerico se concessisse; at ille antecessorum suorum ordine custodito postulat a nobis episcopum se consecrari, cui quod juste petit, injuste denegare non possumus.

Precamur ergo, ut nobis duos episcopos dirigat paternitas vestra, quorum fulti orationibus, et auxilio, tantæ rei sacramentum compleamus canonice. Illa autem procul arceatur suspicio, quam nuperrime nobis noster frater, et coepiscopus subintulit Remigius, me scilicet in posterum quæsiturum Dorcacestrensis, vel Wigorniensis episcopi hac de causa subjectionem. Dico enim coram Deo, me nunquam hoc facturum. Si placet igitur sanctitati vestræ, ut juxta petitionem nostram nobis facere dignemini. Locum Eboracum, tempus quinto nonas Martias nobis immutabiliter constituimus; et vobis significamus. Ergo vivas, et valeas, et spiritualibus incrementis usquequaque proficias.

15. LANFRANCUS WULFSTANO ET PETRO.

Lanfrancus, Dei gratia sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ archiepiscopus, venerabilibus fratribus Wulfstano Wigorniensi, et Petro Cestrensi, episcopis, salutem. — Insinuavit nobis venerabilis frater noster Thomas, Eboracensis archiepiscopus, advenisse de Orchadum insulis ad se quemdam clericum, quem in episcopatu ipsius terræ, præcipiente, et insinuante Paulo Comite, testatur esse electum. Et quia ex antiquo more, sui juris est præfa-

tarum insularum præsules consecrare, petiit a me, ut mittam sibi de nostris suffraganeis duos, qui tantæ rei sacramentum cum eo valeant celebrare. Rogantes itaque præcipimus, et præcipientes rogamus, quatenus omni excusatione summota, illuc eatis, et ex nostro præcepto secundum quod justum est, in tantæ rei mysterio compleatis. Non enim decet, ut qui sacrandus in hanc terram venit, et cum omni humilitate sacrari se postulat, inopia adjutorum a tanto regno non sacratus abscedat. Terminum hujus consecrationis lator vobis præsentium indicabit. Et ne forte solliciti sitis, putantes quod vel ipse, vel successores ejus hac occasione super Ecclesias vestras jus prælationis quandoque conentur arripere, litteras, quas ipse mihi transmisit, fraternitati vestræ, sollicitudinem de futuro gerens, curavi transmittere, quas, et has, quas vobis transmitto, in archivis Ecclesiarum vestrarum ob memoriam futurorum servatum iri præcipio.

16. JOANNI LANFRANCUS.

Domino merito sanctitatis insigniter offerendo Joanni, Normannorum archiepiscopo Lanfrancus indignus vocari episcopus bene cœptis meliora connectere. — Gratias ago colendæ benignitati vestræ, quia non solum præsens præsentem me indeficienti amore dilexistis; verum etiam absens pro absente paternam vos curam gerere salubri admonitione evidenter ostendistis. Absit autem a me, longeque a sensibus meis hunc errorem avertat divina clementia, ut molestum mihi sit, si quis respectu salutis meæ, vitæque æternæ contemplatione, de anima mea sollicitudinem gerat, si ea, quæ de actibus meis sibi displicent, pietate motus indicare non differat, si aliter me corrigere non potest, verbis quoque objurgare præsentem, aut litteris increpare absentem non negligat; sed amicus potius a me justus existimabitur, qui in misericordia corripit me, et increpat: hostis

autem peccator, qui oleo pravæ adulationis caput meum aut impinguat, aut impinguare laborat.

Quidquid vero sanctitas vestra de stola scripsit, multum mihi placuit, nec unquam displicuit : sed quod subjunxit, quia ad dedicandam Ecclesiam episcopus processurus sacris vestibus, ex institutione episcopalis ordinis debeat esse indutus, atque in expositione ipsarum sacrarum vestium casulam posuit, valde stupui; quia tale aliquid me nunquam vidisse, meminisse non potui : diversos enim diversarum provinciarum præsules ecclesias dedicare sæpe conspexi, omnibusque, quæ ab eis facta sunt, quantam potui curam adhibui; qui etsi in nonnullis dissimilia egerint, omnes tamen cappis induti usque ad celebrationem missæ debita servitia sine casula expleverunt; denique sanctus Leo Romanæ sedis summus antistes Romericensem, me præsente, ecclesiam dedicavit, cunctaque, quæ ante missam fieri ordo poposcerat, sine casula consummavit.

Porro quod in dandis ordinibus soli subdiacono dari manipulum perhibuistis, ubi hoc acceperitis, rogo me vestris litteris instruatis; a quibusdam enim id fieri audio, sed utrum id fieri sacris auctoritatibus præcipiatur, meminisse non valeo. Plerique autumant manipulum esse commune ornamentum omnium, sicut et albam, et amictum; nam et in cœnobiis monachorum etiam laici cum albis induuntur, et antiqua patrum institutione solent ferre manipulum; in nostris episcopalis ordinis codicibus, quos ex diversis regionibus multos habemus, de ordinando subdiacono, inter cætera sic scriptum habetur : « Postea vero accipiat ab archidiacono urceolum cum aquamanili, ac manutergium. » In quibusdam, sic : « cum aquamanile. » In aliis ita. « Cum aquæmanili. » Urceolus quid sit liquido patet, est enim vas superius, unde lavandis manibus aqua infunditur. Aquamanile, sive aquæmanile, Italici unam partem dicunt, vocaturque lingua eorum vas inferius, in quod manibus infusa aqua delabitur. Quod si fortasse sic distinguendum

putatis, urceolum cum aqua, et postea manile, ac manutergium, quatenus manile esse manipulum intelligatis. Cur inter urceolum ac manutergium ponatur manipulus ; et cur cætera ornamenta ab episcopis dantur, dari ab archidiacono manipulus jubeatur, in qua scriptura, sive sæculari, sive divina, sic vocatum manipulum reperitis, posco sanctam paternitatem vestram, ut indicare mihi competenti diligentia studeatis.

In Carthaginensi concilio quarto omne hujus rei ambiguum excluditur, ubi sic legitur : « Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de manu episcopi accipiat vacuam, et calicem vacuum : de manu vero archidiaconi , accipiat urceolum cum aqua, et aquamanile, ac manutergium. » Item Isidorus , in epistola de sacris ordinibus : « Ad subdiaconum (inquit) pertinet calicem, et patenam ad altare Christi deferre, et levitis tradere, eisque ministrare : urceolum quoque, et aquamanile, ac manutergium tenere episcopo , presbyteris , et levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere. » Omnipotens Dominus vitam vestram intus, exteriusque tueatur : augeatque in vobis, auctamque conservet dilectionem, qua me quondam diligere solebatis; quatenus de me, quantum ad vos quidem pertinet, quæ credenda sunt, credatis, proculque ab auribus vestris linguas detrahentium pastorali semper auctoritate repellatis.

17. JOANNI LANFRANCUS.

Domino sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo Joanni frater Lanfrancus indignus antistes fidele servitium cum orationibus. — Visis litteris vestris, quibus temerariam superbiam, superbamque temeritatem miserrimorum hominum adversus Dominum, et pontificale fastigium præsumptam significasse studuistis, et dolui sicut dolere debui, et tamen in ipso dolore non gaudere non potui : dolui quia

id evenit celsitudini vestræ, quod a temporibus paganorum nulli legitur evenisse episcoporum : gavisus vero sum, quia spurcissima vita eorum, quæ multas regiones fœtore suæ infamiæ jam aspersit, occasione publicata est; cognitumque evidenter quales coram Deo sint, qui abjecto divino, humanoque timore tantum nefas in conspectu hominum moliti sunt. Et nunc sanctitas vestra omnem rancorem de cordo abjiciat, nec plus æquo, et bono pro hac re doleat, omnem intentionem, qualiter hæc nequitia ad honorem Dei, sanctæque Ecclesiæ puniatur, intendat.

Et quidem, quantum ad illos spectat, dolendum est vobis, quia filii vestri erant, si filii esse vellent : quantum vero ad vos gaudendum potius, et exultandum expectantibus vobis beatitudinem Apostolis repromissam, quia vos oderunt, et exprobraverunt, et ejecerunt tamquam malum propter filium hominis, quem vos amatis et honoratis, et ad cujus amorem, et honorem illos trahere volebatis.

Litteras domino nostro regi transmittere dispono, quales oportet, et quales debeo, et quales credo, miserante Deo, quia sicut tempora ejus obscurata sunt immanitate tantæ nequitiæ, sic enitescent competentis severitate vindictæ. Omnipotens Dominus vitam vestram custodiat, et contra omnes æmulos dextera sua protegente defendat, diligende pater, et omni laude colende.

18. JOANNI LANFRANCUS.

Zelo Dei, et amore justitiæ præcellenti sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo Joanni, Lanfrancus indignus antistes servitium, et orationes. — Quando Robertum Beccensis cœnobii monachum, cum litteris ad vos transmisi, adhuc nullas paternitatis vestræ epistolas suscepi : post abscessum ejus cappellanus Hugonis unam detulit; alteram vero laicus quidam, qui interrogatus a me quis esset, servientem reginæ se esse respondit. Utrarumque sententia

una fuit : in utrisque enucleate ostenditis officium vestri ordinis, videlicet contra æmulos patientiam, et innocentiam vestram perditissimæque congregationis horribilem, puniendamque temeritatem, et in utroque laudandus, in utroque benedictus Deus ; quia et vos ejus gratia fecistis, quod respectu episcopalis dignitatis facere debuistis ; et illi e contra justo ipsius judicio traditi in reprobum sensum hoc fecerunt, quod nec quolibet impulsu , vel qualibet injuria provocati facere debuerunt, certissimum pravitatis suæ his, qui eos non noverant, præbentes indicium, quo luce clarius omnibus innotescat, quales in conspectu Dei eos esse ab omni populo existimari oporteat. De hac re litteras domino nostro regi mitto, eumque ut decet ad vindictam tanti facinoris, prout possum rogo, et moneo, quas jampridem transmisissem, sed legatum reperire non potui ; et homo episcopi Walchelini, qui alias vobis detulit, ut eas expectaret, impetrare non potui.

De Roberto et ejus somniatore, et monacho a communi sepultura prohibito, quidquid mandastis laudo, et quidquid de his rebus sentitis, ego quoque in omnibus, et per omnia vobiscum sentio : non est enim credendum visionem illam esse a Deo, quæ monachos prohibet a monasterio, qui ad serviendum Deo se devoverunt, et in quo de obedientia, et conversione morum suorum, et stabilitate sua professionem fecerunt ; cum Propheta dicat : « Vovete, et reddite. » Et Dominus de malis pastoribus loquens, non ait : fugite eos, recedite de locis, quibus præsunt ; sed « super cathedram Moysi sederunt Scribæ, et Pharisæi, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere. » Et beatus Benedictus in regula monachorum : « Præceptis, inquit, abbatis in omnibus obedire, etiamsi ipse, quod absit, aliter agat. »

De monacho fulgure interfecto vir sapiens apertissima sententia omnem ambiguitatis nodum solvit, dicens : « Justus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit. » Denique Ecclesia Christi, alios mortuos a

suæ communionis consortio non repellit, nisi eos tantum, quibus viventibus canonica censura communicare contempsit. Omnipotens Dominus vitam vestram custodiat, quia multum utilis est, inter cætera ad confutandas garrulorum ineptias.

19. JOANNI LANFRANCUS.

Domino merito sanctitatis vestræ insigniter honorando Normannorum archiepiscopo Joanni frater Lanfrancus fidele servitium, æternamque salutem cum orationibus. — Quod paternitatem vestram, quam, teste Deo, multo amore diligo, multa veneratione suscipio, longa temporis intercapedine litteris visitare supersedi : rogo, multumque rogo, ne sinistra a me id factum esse intentione interpretemini; neque existimetis fuisse causam, aut radicem cujuslibet rancoris, vel odii : hoc potius hac in parte conjicite, quod rei veritas habet, quod experientia vestra, multis referentibus, quibus miserabilis vitæ meæ status motus est, cognoscere valet. Tot enim, tantisque hujus mundi impedimentis (nescio quo occulto Dei judicio) incessanter subjaceo, tot animi rancores, tam ex propriis, quam ex alienis negotiis sine intermissione sustineo; tot calamitates ex consideratione præsentium venturas in futuro conjicio, ut perraro dictandi, seu scribendi facultas detur; aut si quando datur, vel desunt qui perferant, vel personæ tam idoneæ non sunt, ut per eas litteras mitti injuriam putent.

Ego tamen et ea, quæ vobis accidunt, cum promissione servitii, et auxilii mei scire desidero, et ea quæ mihi eveniunt, cognosci a vobis humiliter peto; et hoc oro, ut concors caritas, caraque concordia, quæ inter nos hactenus mansit, omnibus diebus vitæ nostræ inviolata permaneat; nec eam quælibet detrahentium lingua quolibet modo aut infirmare, aut propulsare prævaleat. Quod aliter ratum esse non poterit, nisi amatores discordiæ aut nostris exhor-

tationibus ad amorem concordiæ convertantur, aut persistentes in sua stultitia a nostris colloquiis penitus arceantur.

De juvene, cujus eventum usque ad aures vestras fama vulgavit, lator præsentium, qui vidit, et interfuit, qualiter gestum sit, vobis veraciter enarrabit.

20. JOANNI LANFRANCUS.

Venerabili sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo Joanni indignus antistes Lanfrancus servitium cum orationibus. — Litteras quas omnibus christianæ legis amatoribus amanda paternitas vestra transmisit, quo tempore porrectæ sunt, congruum dare responsum mihi non licuit : nam et impeditum me invenerunt; nec si liceret, posset ea tempestate nuncius inveniri, qui ferret. Nunc vero data opportunitate differre ultra non debeo.

Retulistis vobis a multis fuisse relatum, quod ego quædam vestra facta carpo, et maxime quod instituta sanctorum Patrum de servanda clericorum castitate male vos intellexisse redarguo; adjuncto quod ecclesiasticæ disciplinæ moderamina non bene vos tenere affirmo; meminisse debet beatitudo vestra, præsentes verbis, absentes litteris nos sæpe alterutrum monuisse, esse multos detestabili invidia plenos, qui semper velint nos invicem dissidere; quatenus hac occasione suas nequitias valeant liberius exercere; quorum officii refert nova semper, et inaudita fingere; leviter, et injuriose prolata deterius exponere, bene et consulte dicta, quantum in ipsis est, in contrariam partem convertere. Ego tamen, teste conscientia, nullius eorum conscius sum, nec aliquid de laudabili vita vestra vel dixisse, vel dicenti assensum præbuisse me memini; quod in præsentia vestra, si res ita exposceret, non posset cum pacis vestræ securitate proferri; imo vestro venerabiliumque patrum exemplo provocatus, per totam terram Anglicam pastorali auctoritate prohibui, ne cujuslibet ordinis quisquam canonicus

uxorem accipiat, nec sortito antea, si presbyter, aut diaconus est, nisi præbenda carere velit, habere ulterius liceat.

De Roberto, quem Pultrellum vocastis, quemque sine vestra licentia mare transisse perhibuistis, certissime id sciatis, quia litteras vestro sigillo, quod mihi bene notum est, signatas detulit; in quibus, si veræ fuerunt, summopere me rogastis, quatenus eum cum honore susciperem, apud abbatem Balduinum, in quantum possum, pro infirmitate sui corporis adjuvarem : de meis etiam rebus, sicut mihi opportunum esset, opem impenderem : quæ omnia executus sum; nam pro amore vestro honeste eum suscepi, tribus septimanis mecum habui; abbati Balduino precibus, et promissionibus commendavi. Revertenti unde redire posset, denarios officiosa caritate impendi; et miror valde si falsas litteras porrexit, quonam modo tanti viri sigillum ad persuadendam falsitatem suam habere potuerit.

De fide ab archidiaconis petita, et data interrogantibus episcopis Bajocensi, et Constantiensi hoc tantum respondi me nec legisse tale aliquid, nec vidisse; vos tamen prudentem virum esse, et strenue scire, quid agatis, quid omittatis, quid agendum, quid omittendum censeatis.

De negotiis vestris cum domino nostro rege prout decuit, et oportuit, noviter sum locutus; et puto per misericordiam Dei, quia mordentibus vitam vestram aures excellentiæ suæ non est ultra facile præbiturus. Omnipotens Dominus vitam vestram ad honorem sanctæ Ecclesiæ suæ incontaminatam custodiat.

21. LANFRANCUS OSBERNO.

Lanfrancus indignus antistes Osberno digno antistiti salutem cum orationibus. — Ad Frachenam villam nostram quæ cœnobio sancti Edmundi proxima est, veni: in qua, rege præcipiente, et corporis mei infirmitate urgente, ali-

quam accipere medicinam disposui : pro qua re abbatem Balduinum detineo, cui rex curandæ hujus ægritudinis curam suo ore injunxit; qui contra Richardum ad hunc conventum de quibusdam querelis placitum accepit; sed abbate apud vos, et apud eum de hoc itinere excusato, causam ipsam dilatam esse rogo, et volo, quoadusque alio tempore in unum conveniamus, et pari studio pariter ipsum negotium sine aliquo partium favore definiamus. Omnipotens Dominus vos benedicat, et in omnibus vestris negotiis promptus auxiliator assistat.

22. LANFRANCUS HERFASTO.

Lanfrancus archiepiscopus, confratri et coepiscopo Herfasto salutem. — Meminisse debet caritas vestra, quia rex, dum vobiscum esset, præcepit, ut querimonia de clericis abbatis Balduini, quæ inter vos, et ipsum abbatem versabatur, sopita remaneret, quoadusque ipsemet ipsam causam audiret; vel a me si temporis opportunitas se suggereret, audiri præciperet. Sed quia priusquam id fieret, mare transivit, volo et rogo, quatenus prædictos clericos, quos a vobis excommunicatos didici, absolvatis; et quietos ab omni invectione, atque exactione ad præsens dimittatis : post paucos etenim dies ad partes vestras venturi sumus, et utriusque partis assertiones diligenti cura audiemus; et tam prolixæ querimoniæ, in quantum salva fidelitate regis fieri poterit, finem legitimum imponemus.

23. GREGORIUS LANFRANCO.

Gregorius episcopus servus servorum Dei, Lanfranco Cantuariorum archiepiscopo, salutem, et apostolicam benedictionem. — Non minima admiratione dignum ducimus qua fronte, qua mente Arfastum dictum episcopum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ illudere, et beatæ memoriæ Alexandrum

prædecessorem nostrum, ejusque decreta contemnere patiamini : prudentiam quippe vestram ad plenum cognoscere nos non latet, sanctam Romanam Ecclesiam jure a Deo dato sibi defendere ecclesiarum, sacerdotum, episcoporum consecrationes, et a nullo sumpta licentia debere, et posse celebrari, suis et præbuisse, et Deo annuente præbituram firmissimam etiam in hoc defensionem, qui Romam venerint, et sedis Apostolicæ consilium et auxilium petierint : quibus Arfastus dictus episcopus, qua nova audacia resistat, nisi forte ista : « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis altissimo », ignoramus. Ad quod etiam dilectio vestra super his sileat, non minimum miramur. Verum quia de vobis non aliter, quam de nobis dubitamus, fraternitatem vestram confidenter deprecamur, ut via nostra Arfasti nugas penitus compescatis, et sancti Edmundi abbatem contra decretum decessoris nostri inquietari nullo modo sinatis. Qui etiam cum eumdem abbatem in presbyterum ordinari Romæ fecisset, ipsum, et monasterium, cui præest, in tutelam Apostolicæ sedis accepit. Unde injurias illius in nos redundare, dissimulare non possumus; præsertim cum ad despectum auctoritatis nostræ eas sibi irrogari perpendimus. Unde etiam Guilielmum regem carissimum, et unicum filium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, precibus nostris, et via nostra super his admonere dilectionem vestram precamur, et ne Arfasti vanis persuasionibus acquiescat, in quo sua singulis prudentia supra modum diminuta, et contracta ab omnibus cognoscitur. Si vero Arfastus contra hæc recalcitrare abhinc tentaverit, Apostolica auctoritate sibi, et Balduino abbati præcipite, ut sedem Apostolicam ad hæc determinanda petant. Data ad Sanctum Germanum, duodecimo kalendas Decembris, indictione duodecima.

24. LANFRANCUS HERFASTO.

Lanfrancus gratia Dei, non suis meritis archiepiscopus, confratri, et coepiscopo Herfasto salutem. — Clericus iste noviter ad me venit, causam suæ infelicitatis mihi dixit, dictam testimonio vestrarum litterarum veram esse asseruit; testatus est se inordinate ordinatum, videlicet cum nullius esset ordinis, a fraternitate vestra factum esse diaconum; interrogatus a me, si uxorem haberet, uxorem se habere, nec eam se velle dimittere respondit. Propterea tali pacto consulendum ei divina fultus auctoritate decerno, diaconatum ei auferte; ad cæteros minores ordines congruis eum temporibus promovete; diaconatus vero ordinem nunquam recipiat, nisi caste vivat, nisi de reliquo se caste victurum canonica attestatione promittat. Si vero cœlibem vitam egerit, et acturum se omni tempore respondere voluerit, non quidem eum ad ordinem diaconatus iterum ordinabitis, sed ipsum officium per textum sancti Evangelii, vel in synodo, vel in multorum clericorum conventu reddetis?

25. HERFASTO LANFRANCUS.

Dilectissimo fratri, et coepiscopo Herfasto Lanfrancus indignus antistes salutem, et amicitiam cum orationibus. — De clerico, quem ad nos misistis, sanctarum Scripturarum testimonio hoc sentimus, hoc tenendum decernimus : pœnitentiam prolixi temporis, consideratis ejus viribus, pro arbitrio vestro ei injungite: sacerdotii ordinem, quod inordinate assumpsit, ei auferte, a cæteris ordinibus cessare jubete : quia in sacris canonibus scriptum est : « Qui aliena invadit non exibit impunitus »; et Leo Papa ad Martianum : « Propria perdit, qui indebita concupiscit. » Sylverius ad Virgilium prævaricatorem : « Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in Ecclesia servari catholica ; ut quod habuit, amittat, qui improbabili temeritate, quod non accepit, assumpserit. » Quod si infra pœnitentiæ tempus,

carnis munditiam digne servaverit, cæterarumque bonarum actionum sollicitus observator extiterit, miserante Deo cujus misericordiæ non est numerus, experientia vestra indulgentiam ei præstare valebit : ut sicut beatus Gregorius, et præfatus Leo in decretis suis concorditer dicunt, si pœnitentia ejus fuerit digna, sit etiam fructuosa.

26. LANFRANCUS HEREBERTO.

Lanfrancus divina misericordia, non suis meritis Dorobernensis Ecclesiæ archiepiscopus Hereberto episcopo humiliter sapere, et sobrie intelligere. — Berardus abbatis Balduini clericus, et famulus, nostras de negotio suo litteras tibi detulit ; quas, ut ipse postea mihi testatus est, procaciter irrisisti ; satis vilia, multumque indigna de me, multis audientibus, protulisti ; pro me de eadem re nihil te facturum plurimis contestationibus affirmasti. De his alio tempore atque alio loco sermo erit. Verumtamen ad præsens præcipio tibi, ne in his rebus sancti Edmundi aliquid appetas, nisi id ab antecessoribus tuis appetitum fuisse certis documentis ostendas ; præfatum Berardum quietum, et inconcussum dimittas, quoadusque res in nostram audientiam veniat, finemque congruum canonica auctoritate, nostrique judicii definitione recipiat.

Postpositis aleis, ut majora taceam, ludisque sæcularibus, quibus per totam diem vacare diceris, divinas litteras lege, decretisque Romanorum Pontificum, sacrisque canonibus præcipue studium impende : ibi quippe invenies quod nescis, perlectis illis frivolum duces, unde ecclesiasticam disciplinam effugere te confidis. In decretis sic legitur : « Metropolitani sui in unaquaque provincia, in omnibus rebus ordinationem semper expectet. » In Nicæno concilio : « Firmitas omnium, quæ geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo. » In Antiocheno : « Per unamquamque provinciam episcopis convenit nosse metropolitanum episcopum totius provinciæ, sollicitudinem

gerere; propter quod ad metropolim omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrant : unde placuit eum et honore præcellere. » Et in Toletanis conciliis : « Sic enim justum est, ut inde unusquisque sumat regulas disciplinæ, unde consecrationis honorem accepit ut juxta majorum decreta, sedes, quæ unicuique sacerdotalis mater est dignitatis, sit ecclesiasticæ magistra rationis. » Et paulo post : « Quisquis autem horum decretorum violator extiterit, sex mensibus communione privatus, apud metropolitanum sub pœnitentiæ censura permaneat corrigendus. »

Sunt alia plurima de excellentia, et potestate primatum, atque archiepiscoporum, tam in præfatis scriptis, quam in aliis orthodoxorum Patrum authenticis libris; quæ si studiosius legeres, lecta memoriæ commendares, nihil inconveniens contra tuam matrem Ecclesiam sentires; quod dixisse diceris, non dixisses; imo dictum ab aliis salubri invectione reprehenderes. Nec sobrius quisquam putaverit, hoc esse in aliena parochia aliquid temere præsumere, cum per misericordiam Dei totam hanc, quam vocant Britannicam insulam unam unius nostræ Ecclesiæ constet esse parochiam.

Hermanum monachum, cujus vita multis reprehensionibus obnoxia perhibetur, a consortio tuo, tuæque domus penitus remove; volo enim ut in regulari monasterio regulariter vivat, aut si hoc renuit, de regno Anglorum abscedat.

27. LANFRANCUS MAURITIO.

Lanfrancus divina misericordia archiepiscopus dilecto fratri Londoniensis Ecclesiæ electo antistiti Mauritio salutem. — In primis gratias ago, quod meam sicut tuam desiderare salutem te asseris, quodque profectum vivendi honeste, per meam qualemcumque doctrinam habiturum te esse confidis; hæc ex dilectione non modica procedere solent. Ad interrogata tua, brevia responsa mitto. De homine quem

captum, et apud captores mortuum fuisse inventum scripsisti absolute tibi ad præsens respondere non possum, quoadusque præcedentes mortis ejus causas, diligentius audiam : et sic, miserante Deo, quid agi oporteat, canonica auctoritate definiam. Interim injunge eis aliquam pœnitentiam, usque dum conveniamus et alterno colloquio quid postea facere debeant decernamus.

De terris tuis Domino meo Regi nihil adhuc locutus fui, quia de meis etiam rebus, qualem volui, loquendi opportunitatem non habui. Goffridus clericus, qui apostasiæ calumniam habet, de episcopatu tuo recedat : aut formatas litteras ex parte sui episcopi, sicut canones jubent, ostendat, Cicestrum, sicut fraternitati tuæ insinuavi, venies, et ibi sabbato ante « Lætare Hierusalem », cooperante Spiritu Sancto, presbyterii gradum recipies.

28. LANFRANCUS WALCHERO.

Lanfrancus peccator, et indignus antistes venerabili fratri et coepiscopo Walchero salutem. — Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi a vobis; pacem vos vestris litteris habere didicimus, quam procul a vobis esse, multis multorum relationibus territi credebamus. Nos vero expulsis Britonibus, et sedatis omnibus bellis, in tanta tranquillitate vivimus, ut postquam rex mare transiit, tranquillius nos vixisse nequaquam meminerimus.

Res Domini nostri regis in summa prosperitate esse, et eum ad præsens ad nos transire certissime sciatis. Dani, ut rex vobis mandavit, revera veniunt : castrum itaque vestrum hominibus, et armis, et alimentis vigilanti cura muniri facite. Omnipotens autem Dominus ab omni malo vos defendat.

29. LANFRANCUS WALCHERO.

Lanfrancus indignus antistes venerabili Dunelmensi episcopo Walchero salutem. — Et longe ab urbe positum, et multis hujus sæculi negotiis involutum me vestræ litteræ invenerunt; ob quam causam petitionibus vestris ex omni parte effectum præbere non licuit, nec, si licuisset, commonitorium, quod in festivitate sancti Martini habere voluistis, fieri potuisset : septima enim post prædicti sancti solemnitatem die, vester ad me nuncius venit.

Porro de illo presbytero, de quo mandastis, quia in claustro monachorum sine benedictione nutritus fuit, aliquid me vobis mandasse recordari non possum; canones tamen, decretaque sanctorum Patrum, eos, qui vestem religionis aliquot diebus in conspectu hominum deferunt, ad sæculum quocumque modo postea redire non sinunt, qui si vobis obtemperare noluerit, evangelica auctoritate utimini, quæ ait compelle intrare.

30. LANFRANCUS STIGANDO.

Lanfrancus Dei gratia archiepiscopus dilectissimo fratri Stigando Cistrensi episcopo salutem. — Clerici villarum nostrarum, qui in vestra diœcesi existunt, questi nobis sunt, quod vestri archidiaconi repertis occasionibus pecunias ab eis exquirunt, et a quibusdam jam acceperunt. Meminisse debet fraternitas vestra, quia contra morem antecessorum nostrorum, atque vestrorum vobis concessimus, eisque imperavimus, quatenus ad vestras synodos irent, et ea, quæ ad christianæ religionis notitiam prodesse possent, sine interpellatione, vel discussione aliqua a vobis audirent. Si quæ in ipsis culpæ invenirentur, suspensa interim vindicta ad nostrum examen servarentur, et nobis vel in miserando, vel in ulciscendo, sicut semper consuetudo fuit, obnoxii tenerentur. Mandamus itaque vobis, ut male accepta sine dilatione reddi jubeatis, et ministris

vestris, ne ulterius, id præsumant, servandæ caritatis studio perhibeatis.

Nos vero presbyteris nostris, qui extra Cantiam constituti sunt, omnino præcipimus, ne ad vestram vel alicujus episcopi synodum amplius eant, nec vobis, nec aliquibus ministris vestris pro qualibet culpa respondeant. Nos enim cum ad villas vestras veniemus, quales ipsi vel in moribus, vel in sui ordinis scientia sint, pastorali auctoritate vestigare debemus.

Chrisma tantum a vobis accipiant, et ea, quæ antiquitus instituta sunt in chrismatis acceptione persolvant. Sicut namque ea, quæ antiquitus usque ad nostra tempora antecessores nostri habuerunt, solerti vigilantia cupimus illibata servare, ita aliis debita aliqua (quod absit) usurpatione nolumus denegare.

31. LANFRANCUS STIGANDO.

Lanfrancus gratia Dei archiepiscopus dilectissimo fratri Stigando salutem. — Misit mihi litteras Papa, in quibus præcepit, ut causam istius mulieris, quam adversus eam habetis, diligenter audiam; et interim quietam et absolutam esse præcipiam; propterea mando vobis, ut, pace vestra, cum viro suo maneat, quoadusque in unum conveniamus et ipsam causam cum consilio episcoporum inter nos conferamus; et adjuvante divina gratia salubri fine definiamus.

32. LANFRANCUS ROBERTO.

Lanfrancus gratia Dei archiepiscopus Roberto Cestrensi episcopo salutem.—Litteras ante paucos dies tibi transmisi, et eas vix susceptas legere despexisti, et cum magna indignatione, sicut mihi dictum est, super quoddam sedile eas projecisti; nunc alias mitto mandans, et præcipiens ex parte regis,

et nostra, quatenus ab omni gravamine, quod cœnobio Coventreio inferre diceris, omnino te subtrahas; quidquid de ipso cœnobio, vel terris ipsius cœnobii violenter abstulisti, sine mora restituas; clamorem enim fecerunt ad me tam abbas, quam monachi ejus, quod dormitorium eorum per vim introisti, arcas eorum fregisti, et equos, et omnes proprietates, quas habebant rapuisti. Insuper domos eorum destruxisti, et materias earum ad tuas villas asportari præcepisti. In ipso quoque cœnobio cum familia tua consumens bona monachorum, octo dierum moram fecisti. Hæc nec tui officii, nec tuæ potestatis esse cognoscas; imo magis oporteret te animabus eorum pastorali discretione consulere, bonorumque morum, sanctarumque actionum verbis, et operibus salutaria exempla præbere.

33. MANASSI LANFRANCUS.

Domino in columnis Ecclesiæ plurimum honorando Rhemensi archiepiscopo Manassi peccator, et indignus antistes Lanfrancus salutem et servitium cum orationibus. — Lator harum litterarum regius, ac noster homo, magnam rerum suarum apud Rosnacum se asserit injuriam pertulisse; et pro ea re auribus summi Pontificis lacrymabilem querimoniam intulisse. Summus vero Pontifex raptores ipsos, nisi omnia sua ei redderent, terribiliter excommunicavit; et vobis, ut ei de raptoribus ipsis justitiam faceretis, sedis apostolicæ litteras destinavit. Et quamvis excellentia vestra in talibus monitore non egeat, rogo tamen, multumque rogo, ut ei benignitas vestra ita subveniat, quatenus res suas, quæ ei injuste ablatæ sunt, sine diminutione acquirat.

34. LANFRANCUS MAURITIO.

Lanfrancus archiepiscopus dilecto amico suo Mauritio episcopo salutem. — Sicut in aliis litteris, in his quoque rogamus et monemus, et pastorali auctoritate præcipimus, quatenus si vobis opportunum est, Bercingen eatis, et auditis utrimque querelis abbatissam esse abbatissam, et priorem esse priorem jubeatis, utraque in suo ordine sit, sicut oportet, et sicut beati Benedicti regula jubet : major præcipiat, minor obediat. Si tamen ea præceperit, quæ congruis rationibus conveniant; et quibus sacræ auctoritates minime contradicant; utræque, quæ Dei sunt, et quæ sæculi sunt, servata suorum ordinum dignitate communi consilio agant. Sanctimoniales, et clerici, et laici tam intus, quam extra eis serviant, et obediant.

Quæcumque illarum hanc constitutionem nostram prætergressa fuerit, vestra annitente instantia corripiatur, et ne conceptam præsumptionem adimpleat, competenti severitate compescatur. Quod si discordia in tantum partes armaverit, ut earum sententia in unam concordiam convenire non possit, res nobis innotescat, ut cujus culpa fuerit regulari districtioni subjaceat.

35. LANFRANCUS GOISFRIDO.

Lanfrancus archiepiscopus venerabili episcopo Goisfrido salutem, et servitium. — De sanctimonialibus, de quibus dulcissima mihi paternitas vestra ad me litteras misit, hoc vobis respondeo. Sanctimoniales, quæ de servanda regula professionem fecerunt, vel quæ quamvis adhuc professæ non sint, ad altare tamen oblatæ fuerunt, secundum mores, et vitas earum ad servandam regulam moneantur, increpentur, constringantur. Quæ vero nec professæ, nec oblatæ sunt, ad præsens sic dimittantur, donec voluntates earum de servando ordine subtilius exquirantur. Quæ vero non amore religionis, sed timore Francigenarum, sicut vos di-

citis, ad monasterium confugerunt; si hoc firmo meliorum sanctimonialium testimonio probare possunt, libera eis recedendi concedatur potestas. Et hoc est consilium regis, et nostrum. Omnipotens Deus vitam vestram in beneplacito suo conservet.

36. LANFRANCUS DOMNALDO.

Lanfrancus indignus sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ antistes, venerando Hiberniæ episcopo Domnaldo, et iis, qui sibi litteras transmiserunt, salutem, et benedictionem. — In itinere positi, et a civitate, in qua nobis sedes episcopalis est, longe sepositi eramus quando litteras vestras nuncio vestro deferente suscepimus. Quem cum rogassemus, ut saltem paucis diebus nobiscum maneret, quatenus perquisitis libris congruum pro captu nostro ad consulta vestra responsum vobis referret; petitioni nostræ effectum negavit, et se diutius non posse morari multis assertionibus allegavit. Itaque dulcissimam nobis fraternitatem vestram paterna caritate monemus, ne indignum vobis sit, quod de tanta re tam breviter respondemus.

Revera, et procul pulsa omni ambiguitate sciatis, neque transmarinas ecclesias, neque nos Anglos hanc de infantibus tenere sententiam, quam putatis. Credimus enim generaliter omnes omnibus ætatibus plurimum expedire tam viventes, quam morientes Dominici corporis, et sanguinis perceptione sese munire. Nec tamen si priusquam corpus Christi et sanguinem sumant, contingat baptizatos statim de hoc sæculo ire, ullatenus credimus eos (quod Deus avertat) propter hoc in æternum perire; alioquin veritas non esset verax quæ dicit : « Qui crediderit, et baptizatus fuerit salvus erit. » Et per Prophetam : « Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris »; quod de baptismo esse dictum omnes hujus sententiæ expositores concorditer asseverant; et Petrus Apos-

tolus : « Et vos nunc similis forma salvos facit baptisma »; et Paulus Apostolus : « Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis »; Christum est enim induere, habitatorem Deum per remissionem peccatorum in se habere.

Nam sententia illa, quam Dominus in Evangelio dicit : « Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis »; quantum ad comestionem oris non potest generaliter dicta esse de omnibus. Plerique etenim sanctorum Martyrum ante baptismum quoque diversis excruciati pœnis de corpore migraverunt; eos tamen in numero Martyrum computat, et salvos credit Ecclesia per illud testimonium Domini, quo dicitur : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cœlo. » Infantem quoque non baptisatum, si morte imminente urgeatur, a fideli laico, si presbyter desit, baptisari posse canones præcipiunt; nec eum tamen, si statim moriatur, a consortio fidelium sejungunt. Necesse est ergo prædictam Domini sententiam sic intelligi, quatenus fidelis quisque divini mysterii per intelligentiam capax, carnem Christi, et sanguinem non solum ore corporis, sed etiam amore, et suavitate cordis comedat, et bibat : videlicet amando, et in conscientia pura dulce habendo, quod pro salute nostra Christus carnem assumpsit, pependit, resurrexit, ascendit; et imitando vestigia ejus, et communicando passionibus ipsius, in quantum humana infirmitas patitur, et divina ei gratia largire dignatur : hoc est enim vere, et salubriter carnem Christi comedere, et sanguinem ejus bibere.

Quam sententiam in libro de Doctrina christiana beatus Augustinus exponens sic ait : « Facinus vel flagitium jubere videtur : figura vero est præcipiens passioni Dominicæ communicandum esse; et suaviter, atque utiliter in memoria recondendum, quod pro nobis caro ejus vulnerata, et crucifixa sit. » Figuram vocat figuratam locutionem, neque enim negat veritatem carnis, et sanguinis Christi (quod

plerisque schismaticis visum est, et adhuc non cessat videri); et Dominus in Evangelio : « Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo. » Quod exponens beatus Augustinus ait : « Hoc est namque carnem Christi, et sanguinem salubriter comedere, et bibere, in Christo manere, et Christum in se manentem habere; nam et Judas, qui Dominum tradidit, cum cæteris Apostolis ore accepit; sed quia corde non comedit, judicium sibi æternæ damnationis accepit. »

Quæstiones sæcularium litterarum nobis solvendas misistis : sed episcopale propositum non decet operam dare hujusmodi studiis : olim quidem juvenilem ætatem in his detrivimus ; sed accedentes ad pastoralem curam, abrenunciandum eis decrevimus.

37. WILLELMO LANFRANCUS.

Domino suo Anglorum regi Willelmo fidelis suus Lanfrancus fidele servitium, et fideles orationes. — Libenter vos videremus sicut Angelum Dei, sed hoc tempore nolumus vos mare transire; quia magnum nobis dedecus faceretis, si pro talibus perjuris, et latronibus vincendis ad nos veniretis. Rodulphus comes, imo Rodulphus traditor, et totus exercitus ejus in fugam versi fuerunt; et nostri cum infinita multitudine Francigenarum, et Anglorum eos insequuntur; et ante paucos dies, sicut mihi mandaverunt principes nostri, aut ipsi perjuri de terra vestra per mare fugient, aut eos vivos, vel mortuos habebunt. Cætera per hunc monachum vobis mando, cui bene credere potestis, quia fidelitatem mihi fecit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

38. WILLELMO LANFRANCUS.

Gloriosissimo Domino suo Anglorum regi Willelmo fidelis suus Lanfrancus fidele servitium cum orationibus. —

Gloria in excelsis Deo, cujus misericordia regnum vestrum purgatum est spurcitia Britonum; castrum Norwich redditum est; et Britones, qui in eo erant, et terras in Anglica terra habebant, concessa eis vita cum membris juraverunt, quod intra quadraginta dies de regno vestro exirent, et amplius sine vestra licentia in illud non introirent.

Qui vero Rodulpho traditori, et sociis ejus sine terra pro solidis servierunt, ad hoc faciendum unius mensis spatium multis precibus impetraverunt.

In ipso castro remanserunt episcopus Gauffridus, Willelmus de Varenna, Robertus Malet et trecenti loricati cum eis, cum balistariis, et artificibus machinarum multis. Omnis strepitus bellorum, miserante Deo, in Anglica terra quievit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

39. LANFRANCO, CLERUS ET POPULUS DUBLINENSIS.

Venerando sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ metropolitano Lanfranco, Clerus, et populus Ecclesiæ Dublinensis debitam subjectionem. — Vestræ paternitati est cognitum, quod Ecclesia Dublinensis (quæ Hiberniæ insulæ metropolis est) suo sit viduata pastore, ac destituta rectore: propterea elegimus presbyterum nomine Patricium nobis sufficientissime cognitum, natalibus, et moribus nobilem, apostolica, et ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholicum, in scripturarum sensibus cautum, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatum, quem nobis quantocius petimus ordinari episcopum, quatenus auctore Deo, regulariter nobis præesse valeat, et prodesse, et nos sub ejus regimine salubriter militare possimus, quia integritas præsidentium, salus est subditorum; et ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sana est forma doctrinæ.

40. GREGORIUS LANFRANCO.

Gregorius, episcopus, servus servorum Dei, carissimo fratri in Christo, Lanfranco, venerabili Cantuariorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.—Qualiter nobis apostolici regiminis honor et onus impositum sit, et quantis undique stringamur angustiis, præsentium tibi portitor indicabit, cui respectu tuæ dilectionis etiam nonnulla nostris adhuc familiaribus occulta aperuimus. De cætero in primis fraternitatem tuam rogamus, ut Deum pro nobis jugiter exorare non pigeat, et subditos sibi vel conjunctos fratres suis nos orationibus apud Deum juvare commoneat. Quanto enim in majore periculo positi sumus, tanto amplius tuis et bonorum omnium suffragiis indigemus. Nos etenim si divinæ vindictæ judicium effugere volumus, contra multos insurgere, et eos in animam nostram provocare compellimur. Nam dum omnes fere, sicut ait Apostolus, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, quærunt, regnorum principes et hujus mundi potentes, ut cupiditates suas expleant legem Dei et justitiam non jam negligenter deserunt, sed summis conatibus impugnant, ut illud Prophetæ nunc sub oculis videamus impletum: Astiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus, episcopi vero, et qui pastores animarum esse deberent, mundi gloriam et delicias carnis insatiabili desiderio prosequentes, non solum in semetipsis quæ sancta quæque sunt religiosa confundunt, sed subditos suos ad omne nefas operum suorum exemplo pertrahunt. Quibus non contraire quam nobis periculosum, resistere autem, et eorum nequitiam refrenare quam difficile sit, tua prudentia novit. Sed quoniam quos dolores inter has patiamur augustias, ut supra diximus, huic communi filio nostro tibi referendum exseruimus; plura de his dicere supersedemus. Tuam vero fraternitatem, etsi monitore non egeat, impellente tamen nos sollicitudine admonemus, quatinus graviora usquequaque resecare vitia studeat, et

inter omnia, et præ omnibus nefas, quod de Scotis audivimus, videlicet quod plerique proprias uxores non solum deserunt, sed etiam vendunt, modis omnibus prohibere contendat. Ad hæc enim apostolica te auctoritate fultum esse volumus, ut non solum in Scotis hoc scelus, sed etiam in aliis si quos in Anglorum insula tales esse cognoveris, dura animadversione punias et radicem tanti mali prudenti sarculo correctionis penitus extirpare non differas.

41. LANFRANCUS MARGARETÆ, REGINÆ SCOTORUM.

Lanfrancus, indignus sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ antistes, gloriosæ Scotorum reginæ Margaretæ salutem et benedictionem. — Explicare non potest epistolaris brevitas, quanta cor meum lætitia perfudisti perfectis litteris tuis quas mihi, Deo amabilis regina, misisti. O quanta jucunditate verba profluunt, quæ divino spiritu inspirata procedunt! Credo enim non a te, sed pro te dicta esse quæ scripseras. Revera per os tuum locutus est ille, qui discipulis suis ait: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. » De hac Christi disciplina processit, quod regali stirpe progenita, regaliter educata, nobili regi nobiliter copulata, me hominem extraneum, vilem, ignobilem, peccatis involutum, in patrem eligis, teque mihi in filiam spiritualiter habendam precaris. Non sum quod putas, sed sim quia putas. Ne decepta remaneas, ora pro me ut sim dignus pater orare Deum et exaudiri pro te. Orationum et benefactorum sit inter nos commune commercium. Parva quidem tribuo, sed multo majora me recepturum esse confido. Dehinc igitur sim pater tuus, et tu mea filia esto. Mitto glorioso viro tuo et tibi carissimum fratrem nostrum, dominum Goldewinum, secundum petitionem tuam, alios quoque duos fratres, quia quod de servitio Dei et vestro fieri oportet, solus ipse per se explere non posset, et rogo, multumque rogo, quatenus quod pro Deo et pro animabus vestris cœpistis,

instanter et efficaciter perficere studeatis, et si possetis aut velletis opus vestrum per alios adimplere, multo desiderio vellemus hos fratres nostros ad nos redire, quia valde in officiis suis necessarii erant ecclesiæ nostræ. Fiat tamen voluntas vestra, quia in omnibus et per omnia desideramus obedire vobis. Omnipotens Deus vos benedicat, et ab omnibus peccatis clementer absolvat!

42. LANFRANCUS ARCHIDIACONIS BAIOCENSIS.

Lanfrancus, indignus antistes, sanctæ Baiocensis Ecclesiæ archidiaconis salutem. — Indicavit mihi litteris suis Constantiensis episcopus quemdam presbyterum villæ suæ, in parochia vestra sitæ, manibus suis fecisse homicidium, quum contra moriturum se defenderit et patrem suum. Addidit quoque consilium meum super hac re vos velle habere, si vel nunquam, vel post quantum temporis missam homicidæ liceat celebrare. Periculose, fratres mei, a me de hac re vobis respondetur: Quum reus reique vita a me penitus ignoretur. Quam si aut propria experientia, aut veracium relatione cognitam tenerem, multo tutius fraternitati vestræ de tanta re respondere valerem. Vos igitur, quorum officii id interest, vitam ejus perquirite; videlicet quomodo vixerit, quomodo vivat, si humiliter pœniteat, si doleat, si lugeat, maxime si castitatem sui corporis de reliquo servare disponat, eamque usque ad finem vitæ suæ servaturum se esse promittat Hæc et hujusmodi alia pœnitentis indicia, si in eo esse deprehenderitis, peracta pœnitentia licentiam celebrandi missam dare ei potestis; alioquin periculosum vobis et illi perniciosum erit, si pollutis manibus corpus Christi et sanguinem sanctificare præsumpserit. Omnipotens Deus vos benedicat, et de pastore vestro desideratam vobis lætitiam tribuat.

43. LANFRANCUS GOTHRICO REGI HIBERNIÆ.

Lanfrancus non suis meritis, sed gratia Dei archiepiscopus, glorioso Hiberniæ regi Gothrico salutem cum orationibus. — Venerabilem fratrem, ac coepiscopum nostrum Patricium, quem, carissime fili, excellentia vestra ad nos consecrandum transmisit, honeste suscepimus, debitis officiis secundum canonicam institutionem, Sancti Spiritus gratia cooperante, sacravimus; sacratum ad propriam sedem, cum testimonio litterarum nostrarum, more antecessorum nostrorum remisimus.

Qui quamvis de gloria vestra multa nobis bona, multisque laudibus digna retulit; non abs re tamen credimus esse, si prædicanda vestra studia nostra adhortatione pulsamus; sicut enim ignis flante vento clarius lucet, et major efficitur, sic vera virtus veris præconiis pulchrius enitescit, et in melius augmentatur. Rogamus igitur, sicut rogari oportet, pretiosum sanctæ Romanæ Ecclesiæ filium, quatenus fidem rectam, ab ipso Deo, et Apostolis ejus sanctis, atque orthodoxis Patribus traditam, cum omni mentis sinceritate inviolatam teneatis; fidei congrua opera, in quantum vires suppetunt, exhibeatis: superbis austeram, humilibus placabilem vestram celsitudinem ostendatis.

In regno vestro perhibentur homines seu de propria, seu de mortuarum uxorum parentela conjuges ducere; alii legitime sibi copulatas pro arbitrio, et voluntate relinquere; nonnulli suas aliis dare, et aliorum infanda commutatione recipere. Hæc, et si quæ sunt alia crimina, propter Deum et animam vestram in terra potestatis vestræ corrigi jubete: talesque vos cum divino adjutorio vestris subditis exhibete, ut et amatores boni bona amplius diligant, et appetitores mali pravas actiones nequaquam exercere præsumant: hoc enim facientes, et diutius cum rerum temporalium felicitate in terra regnabitis; et post terrenum regnum sine fine regnaturi ad cœlestia regna migrabitis.

Plura et prolixius vobis scripsissem, sed habiesvobi 1-

cum prædictum antistitem vestrum monasticis institutionibus a pueritia enutritum, scientia divinarum litterarum strenuissime eruditum, bonorum operum ornamentis in quantum cognosci a nobis potuit decentissime adornatum, quem de anima vestra sæpius vobis loquentem si intento corde audieritis, audientes ut Patri spirituali in his quæ ad Deum pertinent obedieritis; obedientes ea, quæ vobis ab eo prolata fuerint, in arca pectoris vestri reposueritis, speramus per misericordiam Dei, quia neque vos perniciose errabitis, neque subditos vobis in pravarum actionum pertinacia stare diu permiseritis. Omnipotens Dominus contra inimicos mentis, et corporis, brachio virtutis suæ excellentiam vestram defendat; et post longam hujus sæculi vitam, ad eam, quæ finem non habet, feliciter vos perducat.

44. LANFRANCUS TERDELUACO

Lanfrancus peccator et indignus, sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ archiepiscopus, magnifico Hiberniæ regi Terdeluaco benedictionem cum servitio et orationibus. — Nullam Deus majorem terris misericordiam impendit, quam cum pacis, ac justitiæ amatores ad animarum, seu corporum gubernacula provehit; et maxime cum bonis regibus regna hujus mundi regenda committit. Hinc namque pax oritur, discordia sopitur, et ut breviter cuncta complectar, christianæ religionis observantia stabilitur. Quod populus Hiberniæ divinitus tunc collatum fuisse prudens inspector intelligit, quando omnipotens Deus excellentiæ vestræ jus regiæ potestatis super illam terram concessit; tot enim, tantaque bona de magnitudinis vestræ erga bonos pia humilitate, contra pravos districta severitate, circa omne humanum genus discretissima æquitate, frater, et coepiscopus noster Patricius narravit. Ut quamvis vos nunquam viderimus, tamquam visos tamen vos diligamus, et tamquam

visis, ac bene cognitis, vobis salubriter consulere, et sincerissime servire cupiamus.

Verum inter multa, quæ placent, relata nobis sunt quædam, quæ displicent; videlicet quod in regno vestro quisque pro arbitrio suo legitime sibi copulatam uxorem nulla canonica causa interveniente relinquit; et aliam quamlibet seu sibi, vel relictæ uxori consanguinitate propinquam, sive quam alius simili improbitate deseruit, maritali, seu fornicaria lege, punienda sibi temeritate conjungit. Quod episcopi ab uno episcopo consecrantur. Quod in villis, vel civitatibus plures ordinantur. Quod infantes baptismo sine chrismate consecrato baptizantur. Quod sacri ordines per pecuniam ab episcopis dantur.

Hæc omnia, et si qua sunt similia, contra evangelicam et apostolicam auctoritatem; contra sanctorum canonum prohibitionem; contra omnium orthodoxorum Patrum, qui nos præcesserunt, fieri institutionem, nullus, qui sacras litteras vel mediocriter legit, ignorat. Quæ quanto in conspectu Dei, sanctorumque ejus amplius sunt horrenda, tanto studiosius vestris sunt sine aliqua dilatione jussionibus prohibenda; et nisi prohibita corrigantur, districtissima terroris vestri severitate punienda : nullum enim Deo, vel majus, vel gratius munus offerre potestis, quam si divina et humana debitis legibus gubernare studeatis.

Memores igitur divini judicii, quo de commisso vobis regno rationem reddituri estis Deo, episcopos, et religiosos quosque viros in unum convenire jubete, sacro eorum conventui præsentiam vestram cum vestris optimatibus exhibete, has pravas consuetudines, omnesque alias, quæ a sacris legibus improbantur, a regno vestro exterminare studete, quatenus rex regum, et Dominus dominantium cum viderit regiam majestatem vestram præceptis suis in omnibus esse subjectam, servis quoque, ac fidelibus suis pro timore, et amore ejus mansuetam; inimicis divinæ religionis divino zelo infestam; ipse quoque vos, vestrosque

fideles clamantes ad se propitiatus exaudiet. Hostes conterat, pacemque vobis in hoc sæculo stabilem, et in futuro vitam æternam concedat.

45. LANFRANCUS ROGERIO.

Lanfrancus gratia Dei archiepiscopus dilectissimo filio, et amico Rogerio comiti, salutem et benedictionem. — Dominus noster Anglorum rex salutat vos, et nos omnes sicut fideles suos, in quibus magnam fiduciam habet, et mandat, ut, quantum possumus, curam habeamus de castellis suis, ne, quod Deus avertat, inimicis suis tradantur; propterea rogo vos, sicut rogare debeo, filium carissimum, quem, teste Deo, toto corde diligo, et servire desidero, et cujus patrem sicut animam meam dilexi, quatenus de hac re, et de omni fidelitate Domini nostri regis talem curam geratis, ut a Deo, et ab eo, et omnibus bonis hominibus laudem habeatis.

In memoria vestra semper tenete, qualiter gloriosus pater vester vixit, et quam fideliter Domino suo servivit, et cum quanta strenuitate multa acquisivit, et acquisita magno honore retinuit.

Item mandavit rex, ne sui vice-comites aliqua placita in vestris terris teneant, quoadusque ipse mare transeat; et inter vos, et ipsos vice-comites per semetipsum causas vestras audiat.

Libenter vellem vobiscum loqui; de qua re si vobis voluntas est, mandate mihi ad quem locum possimus convenire, et de rebus vestris, ac Domini nostri regis colloquium habere. Ego vero paratus sum vobis venire obviam, quocumque præceperitis.

Rogo ut harum litterarum portitori nomine Beringerio justitiam faciatis de illis hominibus, super quos clamorem facit pro equo suo, quem furto sibi ablatum dicit. Omnipo-

tens Dominus vos benedicat, et vitam vestram in omni bonitate disponat.

46. LANFRANCUS ROGERIO.

Lanfrancus Dei gratia archiepiscopus dilectissimo filio, et amico Rogerio comiti, salutem et benedictionem. — Auditis de te, quæ audire nollem, doleo quantum dicere non possum, neque enim deceret, ut filius Willelmi comitis, cujus prudentia, et bonitas, et erga Dominum suum, et omnes amicos suos fidelitas multis terris innotuit, infidelis diceretur, et de perjurio, vel fraude aliquam infamiam pateretur; imo conveniret potius, ut filius tanti viri imitator patris existeret, et omnis bonitatis, et fidelitatis aliis exemplum præberet. Propterea rogo te, dulcissime fili, et carissime amice, quatenus propter Deum, et honorem tuum, si culpam de tali re habes, resipiscas; si vero non habes, manifestissimis documentis te non habere ostendas. Quidquid vero sit, rogo ut ad me venias, securus procul dubio quod neque in eundo, neque in redeundo, per nos, vel regios homines impedimenti aliquid patieris. Omnipotens Dominus te benedicat.

47. LANFRANCUS ROGERIO.

Lanfrancus Dei gratia archiepiscopus dilectissimo quondam filio, et amico Rogerio comiti bene intelligere, et salubrem de anima sua curam habere. — Doleo pro te, quantum dici non potest, quia teste Deo, te amabam; et te amare, et tibi servire toto corde desiderabam : sed quia instinctu dæmonis, et consilio pravorum hominum ea molitus es, quæ te moliri minime oportuerat, necessitate coactus mentem mutavi, et dilectionem non in odium tantum, quantum in rancorem mentis, et justam severitatem converti. Legatis tamen, et litteris semel, et iterum te invitavi,

ut ad me venires, et consilium animæ tuæ a me, sicut a patre spirituali, et amico sincero acciperes, atque a stulto proposito, quod conceperas, consilio meliore desisteres ; tu vero id facere recusasti.

Canonica igitur auctoritate te, et omnes adjutores tuos maledixi, et excommunicavi, atque a liminibus sanctæ Ecclesiæ, et consortio fidelium separavi, et per totam Anglicam terram hoc idem pastorali auctoritate fieri imperavi. Ab hoc vinculo anathematis absolvere te non possum, nisi misericordiam domini mei regis requiras; sibique, et aliis, quorum res injuste prædatus es, justitiam facias.

Mandasti quod ad me venire velles ; hoc ego libentissime vellem, nisi regalem iram pro hac re me incursurum metuerem, sed legato, et litteris pœnitudinem tuam, et humilitatem, et preces ei intimabo; et te, salva ejus fidelitate, prout melius potero, adjuvabo. Interim rogo, et moneo, ut quiescas, nec aliquid coneris facere, unde majorem ejus iram incurras.

48. LANFRANCUS B... ABBATI.

Lanfrancus divina dignatione non suis meritis archiepiscopus abbati B... salutem cum orationibus. — Harum litterarum portitor iram vestram se dicit incurrisse, et propterea patriam, in qua natus, et conversatus erat, parentesque, et amicos reliquisse. Et quia putavit, quod pro me multum facere debeatis, nostris apud paternitatem vestram se petiit litteris adjuvari. Mota igitur nostris precibus vestra ei benignitas indulgeat; quatenus ipse amicum vestrum pro commissi sui venia se petiisse cognoscat.

49. LANFRANCUS ANSELMO.

Domino, patri, fratri, amico Anselmo Lanfrancus, peccator perpetuam a Deo salutem. — Quid mihi expe-

diat, beatitudo vestra optime novit; in Anglorum enim terram veniens, sive Romam proficiscens omnia sanctitati vestræ reseravi, quæ reseranda esse tunc temporis pro mearum rerum necessitate judicavi. Sic ergo orate, sic ab amicis, ac familiaribus vestris oratum iri deposcite, quatenus omnipotens Deus, aut ad meliorem fructum me perducat, aut de ergastulo hujus carnis animam meam in sui sancti nominis confessione educat : tot enim, tantisque tribulationibus terra ista, in qua sumus, quotidie quatitur, tot adulteriis, aliisque spurcitiis inquinatur, ut nullus fere hominum ordo sit, qui vel animæ suæ consulat, vel proficiendi in Deum salutarem doctrinam saltem audire concupiscat.

Litteras, quas per dominum Robertum transmisistis, lætus suscepi, lætior legi; cum quanto autem gaudio adhuc eas relegendo recolo, et recolendo relego, litteris explicare non possum : pro eo videlicet, quod, sicut in eis scriptum est, dulcissimum mihi fratris mei filium (quem sicut animam meam diligo) cum ingenti lætitia suscepistis; quod majorem erga vos amoris mei fiduciam ex hac occasione concepistis; et præcipue, ac super omnia, quod onus prioratus, quod importabile antea videbatur, ex ejus adventu levigatum vobis perhibuistis. De quo brevem, veracemque sententiam vobis dico : si inter paganos etiam ipse viveret, plus cæteris paganis ego ipsos diligerem, et prodesset eis, si quid in hoc sæculo possiderem. Quibus de rebus quantas possum Deo, et domino abbati, vobisque omnibus gratias refero, quia quales volo, tales vos erga me, et omnes, qui diliguntur a me, semper esse comperio.

Sed quia accedens ad servitutem Domini, et maxime id ætatis homo, multis, variisque tentationibus per tentatorum spirituum suggestiones intrinsecus laniatur, multis, diversisque carnis titillationibus intus, exteriusque cruciatur; oportet valde, ut vestri eum colloquii participem sæpissime faciatis, omnesque, quorum doctrina salubris esse potest ei, colloqui cum eo, quotiens expedit, jubeatis.

5.

Discedenti ipsi a me, rogando præcepi, et præcipiendo rogavi, ne hoc anno aliquam vel in refectorio, vel in capitulo, aut in monasterio lectionem legeret, quoadusque psalmorum scientiam, suique ordinis usum aliquem haberet : hanc voluntatem meam omnino despexit; et ut legeret, suarum precum nimietate a vobis extorsit : pro qua re amarissimas litteras transmittere sibi disposui ; sed visis aliis litteris vestris conceptum adversus ejus temeritatem mentis rancorem omisi.

50. LANFRANCO ANSELMUS.

Domino reverendo, patri vere diligendo, et dilecto, Catholicæ matri amplectendo archiepiscopo Lanfranco, frater Anselmus suus, quod dignius potest totus suus. — Quoties vobis est gratum, aliquid mihi esse gratum, utique mihi et hoc est gratum ; et illud fit gratius, quod prius erat gratum. Significastis vos inde lætos esse, quia ego, ut de aliis taceam, dilectissimum nostrum, nepotem vestrum, valde gaudens suscepi. Tanto igitur, et hac vestra lætitia sum lætificatus, et gaudium, quod habueram de prædicto caro nostro quamvis semper vigeat, augendo est renovatum ; quanto, id quod non verecundor fateri, me scilicet ex magna parte illum sic suscipiendo intendisse, ad votum pervenisse cognovi de meo meritis Domino, fide fratre, sollicitudine filio Mauritio, quem pro vobis separatis ab illo, a quo plus amabatur, quam ab alio, et quem plus amabat quam alium : quos ipsi judicate, quid illi debeatis. Quamlibet namque vile sit, quod sic amat, et a quo sic amatur : nimirum hoc illi debetis, quod non minus amet, et a quo non minus ametur. Quoniam igitur et ego novi justitiæ vestræ rectitudinem, et vos nostis mutuam nostram dilectionem, omni ejus supersedemus commendatione. De ægritudine capitis ejus, vestram pietatem, quantum apud vos possum rogo, præcipue quatenus propter Deum, et æternæ salutis

retributionem, vobis instantibus a dilecto amico nostro domino Alberto medico, quantum potest perquiratur, et curetur.

51. GONDULFO LANFRANCUS.

Dilectissimo suo Gondulfo dilectissimus suus Lanfrancus dilectionis cœptæ felicem perseverantiam. — Fratres, quos (carissime frater) litteris edocendos, bonisque moribus instruendos tibi præcipue transmisi, honeste, et secundum voluntatem meam tractari quorumdam relatione cognovi; pro qua re gratias benignitati tuæ refero, et ut cœptis insistas, si tamen admonitione indiges, admonere te cupio. Carissimum mihi fratris mei filium, fratrem videlicet tuum, caritati tuæ commendo, rogans sicut rogari oportet a me, jocundissimum filium, fratremque meum, quatenus cum magna jocunditate animi tui eum diligas, et ad vitam laudabilem pro viribus tuis informare non desinas. Fratrem tuum propterea dixi illum, quoniam revera sic esse volo, multumque rogo; nam et revera venerabilis mater tua, sicut mihi relatum est, filium suum eumdem vocare dignatur, cum illa de excellentissimo genere, iste humili loco sit natus, procul dubio receptura ab eo mercedem suam, qui dixit: « Qui se humiliat, exaltabitur. » Crucem cum reliquiis fraternitatis tuæ oculis dum missam celebras conspiciendam, tibi transmitto; quam perpetuæ amicitiæ monumentum inter te, et ipsum esse desidero.

Magno gaudio me replesti, quia promissionem in pueritia factam, in juventute adhuc per divinam misericordiam te servare scripsisti; quam si ad finem illæsam perduxeris, terribilem aliis judicem procul dubio cum magna securitate videbis. Omnipotens Deus cordi tuo per sancti Spiritus sui inspirationem inserere dignetur, quatenus in omni ætate tua sic me diligas, sicut in pueritia, et adolescentia tua quondam diligere me solebas. Et ipse te benedicat, atque ab omnibus peccatis propitiatus absolvat.

52. GONDULFO LANFRANCUS.

Dilectissimo fratri Gondulfo frater Lanfrancus benedictionem a Deo, et perpetuam salutem. — Lectis litteris fraternitatis tuæ, multa te cognovi ægritudine laborare, pro qua re hortor, ne doleas, imo gaudeas, tuoque Creatori, qui de te curam habet, indefessas gratias referas, sciens scriptum esse : « Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. » Et alias : « Flagellat Dominus omnem filium, quem recipit. » Non enim te in hoc sæculo tantis flagellis attereret, nisi post hoc sæculum sine flagello te esse disponeret. Tu ergo memento tui, memorare novissima tua, et confitere peccata tua; hoc enim faciens, aut corporalem salutem a Deo consequeris, aut mortem aliis metuendam sine metu expectabis; quæ videlicet erit finis tibi malorum, principium vero bonorum.

Mitto tibi dioprasium magnum, quod ad hanc infirmitatem valde utile esse medici perhibent, de quo in modum sylvestris nucis tertia semper die accipies. Omnipotens Dominus custos tui semper existat; atque ab omnibus peccatis propitiatus absolvat.

53. LANFRANCO ET GUIDONI LANFRANCUS.

Dilectissimis fratribus Lanfranco et Guidoni frater Lan francus perpetuam a Domino benedictionem. — Quia divinitus, ut credo, vos dilexistis in sæculo, rogo, ut rogetis Deum, quatenus, ipso cooperante vos diligatis in eo, quod assumpsistis, sancto proposito. Alter alteri sit in tribulatione solatium : alter ab alterius vita sumat sanctæ conversationis exemplum. Humilitatem omnibus ostendite, linguas vestras ab omni fraterna derogatione salubri censura compescite, si quis cujuslibet fratris vitam theodino dente rodere delectatur, si correctus a vobis emendare neglexerit, a vestro colloquio arceatur. Quidquid alii de vobis dicant audantes fortasse, et magnificantes, quod parentes, pos-

sessiones, carnalia oblectamenta pro Deo contempsistis, vos semper introrsus ad conscientias vestras redite, peccatores vos semper esse cognoscite, et peccatis vestris continuis orationibus Deum propitium fore deposcite.

Adversum te, carissime nepos, magnum mentis rancorem concepi, quia videlicet transgressus es præceptum, quod de hoc ordine primum tibi injunxi, sed interveniente venerando patre domino Anselmo, cui sicut Deo obedire desidero, sincero tibi corde illam noxam indulgeo, et moneo ne tale aliquid amplius facias, quia quo impensius amicum diligo, eo amplius majorem contra eum iram pro parva etiam culpa concipio. Omnipotens Dominus sua vos gratia protegat, atque ab omnibus peccatis clementer absolvat.

54. WILLELMO LANFRANCUS.

Dilectissimo patri Willelmo Lanfrancus quondam dulcissimus, et utinam nunc saltem dulcis; quidquid in hoc sæculo, et in futuro honestius et melius. — In litteris, quas nuper transmisistis, hoc præcipue inter cætera posuistis, et rogastis, ut amoto eo, qui nunc præsidet, de substituendo Ecclesiæ vestræ priore vobis consulerem, consultaque sub celeritate scriberem; quam rem fratribus, qui mecum sunt, ostendi; mihique consulere volenti quatenus ipsi quoque consulerent obnixe rogavi. Communis omnium sententia fuit, ut si aliquo secundum Deum modo effice e valeatis, summum Ecclesiæ vestræ priorem dominum Ernostum constituatis; quod si ipse renuerit, aut fortasse dominus abbas huic rei consensum præbere noluerit, ordinate quem concors fratrum electio ordinandum esse decreverit. Si vero vobis hoc consilium displicuerit, capite illud, quod sanum sapienti displicere non poterit, videlicet ut agatis, quod ex ore domini Abbatis Herluini, dominique Anselmi agendum esse cognoveritis; nam et ego ut peccator homo divini consilii ignarus existo, et ipsi utrique, ut credimus, Spiritu Dei

pleni sunt, et secum habent, qui in hujus mundi negotiis apud Deum adjuvare eos valent. Divina Majestas, venerande pater, jocundeque frater, te benedicat, atque ab omnibus peccatis prorsus absolvat. Valete.

55. LANFRANCUS ADELELINO.

Lanfrancus archiepiscopus dilectissimo filio, et amico Adelelino abbati salutem et benedictionem. — Fratres isti ad me venerunt accusantes se, et dicentes in vos graviter peccasse, et sua culpa de monasterio recessisse; ego vero stultitiam eorum eis audientibus multum adauxi, et satis duris, atque amarissimis verbis eos, prout decuit, increpavi. Postea interrogati a me, si de cætero vellent emendare, responderunt se velle, et de hoc quod egissent plurimum se dolere; et precati sunt me, quatenus pro eis apud vos intercederem; et mea eos intercessione monasterio, unde exierunt, reconciliarem.

Quapropter fraternitatem vestram precor, si meis apud eam precibus locus existit, ut pro amore Dei, et nostro, quidquid in vos, et contra ordinem deliquerunt, sincero corde remittatis; et in suis eos locis, in quibus ante culpam erant, suscipiatis, et paternum eis affectum, ut Deus vobis misericors sit, de reliquo ostendatis.

56. LANFRANCUS REGINALDO, SEWINO ET HENRICO.

Lanfrancus antistes dilectissimis fratribus Reginaldo Pictavorum urbis abbati, et Sewino monacho, et Henrico canonico salutem. — Lectis litteris a vestra mihi per hunc hominem fraternitate transmissis voluntatem vestram intellexi, si facultas detur ad me veniendi : id commode fieri posse noc arbitror; nam et iter prolixum est : pericula multa, terra, marique; et ego tot, tantisque hujus mundi negotiis obvolutus sum, ut talibus studiis dare mihi operam

hac tempestate non liceat. Si divina potestas expeditum me esse quandoque voluerit, et doceri pariter, et docere promptus semper mihi animus erit.

Porro quod schismaticus ille (Berengarium dico) sicut vestra epistola testata est, constanter asserit, quia beatus Hilarius vestræ urbis, vestræque gentis quondam episcopus in tractatu fidei perversa senserit; et in libro de divina Trinitate improbabiles sententias de Domino Jesu Christo protulit: mirari non debet beatitudo vestra, si is, qui de ipso capite tam multa, et tam nefanda credere, et docere verissimis relationibus infamatur; de ipsius capitis membro tam perniciosa dicere traditur, in reprobum sensum divino judicio permittatur.

Revera quisquis Hilario alicujus hæreseos notam imponit, multos orthodoxos principes, qui magnis eum laudibus extulerunt, ejusdem erroris macula involvit. Gelasius Papa, in decretis suis, omnes libros ejus inter catholicas scripturas enumerat. Ejus auctoritas in sacris canonibus decentissime memoratur, recipitur, et laudatur. Sanctus Augustinus in libro de Trinitate, excellenti eum laude extollit, et quædam ab eo de Patre, et Filio, et SpirituSancto obscure dicta enucleatius exponit. Beatus Hieronymus quantis eum, omnesque libros ejus in quibusdam scriptis suis præconiis effert, epistolari brevitate comprehendi non potest: vocans eum Romanorum luciferum, ecclesiarum lucernam, lapidem pretiosum, ad quem mortalia vix ascendunt; pulchro sermone, aureoque ore universa loquentem. Cæteri sacræ religionis doctores, quicumque de eo aliquid loquuti sunt, ab horum sententia in hac parte minime dissenserunt.

Tutius igitur est lectori in difficillimis sanctorum Patrum sententiis, quas ingenii sui imbecillitas capere non potest, interrogato quod nescit, dicere se nescire, quam pertinaci arrogantia, et arroganti pertinacia, non sine sua et aliorum pernicie, fidei contraria definire: præsertim si talis persona sit, quæ vel scientia litterarum, vel probitate mo-

rum, vel potius utraque parte auctoritatis pondus præ se gerere videatur.

Verba præfati doctoris, quæ præfatus inversor in ejus calumniam conatur invertere, hæc in vestris litteris reperi: « Dei Filius hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens a se Deo, sumpsit : in quo quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent : ut telum aliquod, aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aera vulnerans; » et paulo post : « Virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit. » Hæc sine præjudicio melioris expositionis consona, ut putamus, sanctis Patribus adstipulatione sic exponuntur a nobis. Dominus Jesus Christus in eadem persona verus homo, et verus Deus, secundum humanitatem quidem esurivit, sitivit, fatigatus est, flevit : appropinquante hora mortis pavere, et tædere cœpit : unde et oravit dicens : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. » Plagas virgarum, vulnerumque discissiones, ut homo similis nobis sensit, et doluit; cæterasque humanæ naturæ infirmitates assumendo hominem, præter peccatum, assumpsit. Secundum divinitatem vero, qua Patri, et Spiritui Sancto per omnia æqualis est, nihil horum sustinuit : hoc velle approbare nihil attinet, cum apud omnes fideles hæc semper sit, fueritque sententia; et sacra pagina hujusmodi documentis pene sit ubique referta; et tamen propter unitatem personæ, in quam conficiendam Deus, et homo convenerant, sæpe quæ hominis sunt assignantur Deo; et quæ solius Dei sunt, dicitur habere homo, ut illud Apostoli: « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. » Non enim revera quantum ad ipsum spectat, Dominus gloriæ est crucifixus, sed propter assumptum hominem, quod hominis fuit, dicitur pertulisse Deus. Et ipse Dominus in Evangelio : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. » Et

rursus, id quod Dei erat, homini est assignatum; neque enim homo in terra degens, in cœlo tunc esse poterat; sed quia Unigenitus Patris ita in mundum venit, ut tamen a paterno sinu nunquam discederet, quod solius divinitatis erat, loquens in terra assumpto homini propter unitatem personæ tribuebat.

Hoc locutionis modo superius dictum est, quia homini assumpto a Filio Dei ictus, et vulnera impetum passionis afferrent, non tamen dolorem passionis inferrent. Et hoc suppositis similitudinibus declaratur, ut si telum aquam perforet; et cætera quæ sequuntur, ac si diceret, homo assumptus impetum passionis, et vim doloris sensit, Deus assumens non sensit; et hoc paulo post declarat dicens : « Virtus corporis, » id est, divinitas assumens ipsum corpus « sine sensu pœnæ », quantum ad ipsam pertinet, « vim pœnæ in se », id est, in carne assumpta « desævientis excepit. » Quod si virtus corporis, magis robur ipsius corporis, hoc in loco intelligenda est, eadem sententia in cæteris manet, ut sit sensus :.« Virtus corporis sine sensu pœnæ quantum ad assumptam divinitatem in se desævientis excepit, » quantum ad assumptam humanitatem. Et hoc locutionis genere revera et salva christianæ religionis fide dici potest; quia Christus, sive corpus Christi, sive caro Christi, in cruce patiebatur, et non patiebatur, dolebat, et non dolebat, moriebatur, et non moriebatur. Et in hunc modum multa, numeroque carentia. Alioquin si præfatus doctor contra usitatissimam Ecclesiæ fidem, contra evangelicam auctoritatem, contra omnium sanctorum Patrum definitionem, carnem Christi insensibilem, et doloris expertem intelligi voluisset, assumptum a filio Dei hominem similem nobis hominem in præfata sententia minime retulisset. Quæ enim similitudo sensibili, et insensibili? Dolenti, et doloris experti? retulit autem, non igitur intelligi voluit.

Obsecro vigilate omnibus modis, quia schismatici, et

fautores eorum circa vos, et inter vos sunt, opponite eis scutum timoris Domini, impetentes eos jaculis divinorum eloquiorum : adminiculamini nobis memores nostri in orationibus vestris. Omnipotens Dominus det vobis bene agere, et feliciter, quo tenditis, pervenire. Amen.

57. LANFRANCUS T... ABBATI.

Lanfrancus archiepiscopus dilectissimo amico suo abbati T... salutem. — Causam Goduini, et Lifgivæ adulteræ suæ optime novi; et revera Londoniæ coram me eam vestigari præcepi; auditaque utriusque partis assertione, in adulteros sententiam diximus, et juste eos esse excommunicatos communi consensu decrevimus. Propterea nihil aliud restat, nisi quod fraternitas tua adulteram de cœmeterio ejici præcipiat; quousque vel corruptor ejus, vel aliquis pro ea, quod justum est, episcopo faciat. Libenter facerem, quod tibi placere posse intelligerem, et multum doleo, quod de præsenti negotio voluntatem tuam implere non valeo.

58. LANFRANCUS G... ABBATI.

Lanfrancus indignus antistes venerabili abbati G... salutem et benedictionem. — Gratias quantas possum paternitati vestræ ago, quod præsentes et absentes nobis, et de nobis bona dicitis, meliora optatis, utrumque verbis, et litteris confirmatis. Et revera sciatis me eamdem circa vos voluntatem habere, et vobis, et vestris sinceram dilectionem in omnibus, et per omnia exhibere.

Quod de domino Orricio mandastis, gratanter accipio, sed contra præceptum regis nihil rogare, et nil jubere præsumo; sed rogo, multumque rogo, quatenus propter Deum, et propter amorem meum, et quia ipse dignus est, eum diligatis, honeste tractetis, paternum ei affectum, sicut prudentia vestra judicaverit, impendatis : pro justitia namque

persecutionem patitur, et cum superna voluntas fuerit, in gaudium sibi, et lætitiam convertetur : misertus est tamen ei Dominus, quod inter vos eum voluit esse et putantes nocere (sicut Domino placuit), plurimum profuere.

59. LANFRANCUS TURSTINO ABBATI.

Lanfrancus indignus antistes, abbati Turstino salutem. — Consilium meum tibi breviter intimandum rogasti, et ego illud tibi paucis intimare curavi. Roga Deum, ut meminerit tui, et misereatur tibi; et hoc instanter tam per te, quam per amicos tuos. Nos vero hoc agimus in quantum possumus. Domino nostro regi offer rectitudinem per amicos, et fideles internuncios. Si spreverit, noli multum inde esse tristis, neque sollicitus. Visitabit enim Deus plebem suam, cum expedire decreverit. Misericordia Dei tecum sit.

60. LANFRANCUS G.... AMICO SUO.

Lanfrancus, indignus antistes, dilecto et fideli amico suo G..... salutem et benedictionem. — Gratias ago benignæ sollicitudini tuæ, et sollicitæ benignitati tuæ, quia amicitiam quam a primordio mutuæ cognitionis mihi promisisti; reipsa, cum opportunitas se ingessit, semper demonstrare studuisti, et nunc precor, multumque precor, quamvis non tantopere precibus indigeas, quatenus de præsenti negotio tantum rebus nostris valeas, quantum valere fuerit tibi desuper data facultas.

Scias autem in illis comitatibus, quorum exquirendorum cura tibi commissa est, me nihil in Domino habere; sed omnes in illis partibus vestræ Ecclesiæ terras ad vitam monachorum per omnia pertinere. Frater vester, qui has tibi litteras portat, multa laudanda de te mihi retulit, quorum pluralitas, et epistolaris brevitas ea nunc enumerari

non sinit. Sed omnipotens Deus cujus memoriam nihil subterfugit, sicut novit, multipliciter tibi rependat, et ab omni opere malo pius auxiliator te incessanter defendat.

61. LANFRANCUS R.... ABBATI.

Lanfrancus, archiepiscopus, abbati R.... salutem. — Quod fratrem, de quo mihi scripsit fraternitas tua, in monasterium recipiendum cum meis litteris tibi direxi, teste conscientia mea divino id zelo, et amore nostri ordinis feci, neque enim gratia vitandi scandali aliquid volo vel rogare, vel præcipere, quod aliquo modo in majus, vel deterius scandalum valeat pervenire. Loquere igitur cum episcopo, si forte adest, et cum domino Godefrido, priore ejus, et quidquid super hoc negotio inter vos consulueritis, et consultum opere complendum decreveritis, in omnibus, et per omnia mihi quoque placere noveritis. Neque enim superbiam nutrire volo, quam procul ab omni genere hominum, et præcipue a nostro ordine remotam esse desidero.

62. LANFRANCUS WILLELMO ABBATI.

Lanfrancus archiepiscopus carissimo amico suo abbati Willelmo salutem. — Rogo te quantum rogare possum, et debeo, quatenus huic fratri Rainaldo concedas licentiam conversandi apud Glocestram cum abbate Serlone per spatium unius anni; expedit enim animæ suæ, ut hoc fiat. Hujus namque indicium hinc permaxime capio, quod regularem locum petit; quamvis et monasterio tuo, in quo nutritus est, in nullo detrahat. Sed cur hoc facere velit, rationabilem causam enarrat. Iterum rogo, ne moleste feras, quod ad me venit, quod me amicum tuum pro necessitate sua expetiit.

63. LANFRANCUS O... ABBATI.

Lanfrancus archiepiscopus O.... abbati salutem. — Fratrem Gregorium, monachum tuum, volentem mare transire prohibuimus; et ad monasterium suum redire præcipimus, et præcipiendo compulimus. Tu non bene egisti, quod ipsi vagandi extra patriam licentiam concessisti. In hoc satis evidenter apparet, qualis pastor existas, et qua sollicitudine gubernare commissas tibi animas scias.

Mandamus igitur, et præcipimus, et præcipiendo rogamus, quatenus cum honore eum recipias, et de cætero sicut filio tuo paternam ei caritatem impendas Credimus enim per misericordiam Dei, si sollicitus tui ordinis esse volueris, quod consilium, et auxilium, tam in causis spiritualibus, quam in sæcularibus per eum habere valebis. Lætificavit me multum, quod timorem Dei te habere, et bonum hominem esse perhibuit, sed tamen pro simplicitate tua negligentem esse nostri ordinis negare non potuit.

64. LANFRANCUS REMIGIO.

Lanfrancus Dei gratia archiepiscopus dilecto fratri et amico Remigio salutem. — Quum multi de te multa perversa dicant, et perpauci sint, qui verbis detrahentium ingenita liberalitate contradicant, scias tamen dominum nostrum regem nullius detrahentis contra te verba recipere; sed potius contra omnes maledicos regali te auctoritate defendere. Itaque expedit tibi, si prope es, et licitum habes, quatenus ad me venias, et ea, quæ pro sui prolixitate breviter scribi non possunt, ore ad os audiat.

65. LANFRANCUS HUG...

Lanfrancus Hug... — Litteras tuas, quas mihi per portitorem mearum misisti, suscepi, et legi, et displicue-

runt mihi quædam, quæ in eis inveni. Non probo quod Papam Gregorium vituperas, quod Hildebrandum eum vocas, quod legatos ejus spinosulos nominas, quod Clementem tot, et tantis præconiis tam propere exaltas. Scriptum est enim non esse laudandum in vita sua hominem, nec detrahendum proximo suo. Adhuc incognitum est humano generi, quales nunc sint, et quales futuri sint in conspectu Dei. Credo tamen quod gloriosus imperator sine magna ratione tantam rem non est aggressus patrare, nec sine magno auxilio Dei tantam potuit victoriam consummare.

Non laudo ut in Anglicam terram venias, nisi a rege Anglorum licentiam veniendi prius accipias. Nondum enim insula nostra priorem refutavit; nec utrum huic obedire debeat, sententiam promulgavit. Auditis utrimque causis, si ita contigerit, perspicacius quid fieri oporteat, provideri valebit.

66. LANFRANCUS RODULFO ABBATI.

Lanfrancus, Cantuariæ archiepiscopus, Rodulfo abbati salutem. — Indicatum est mihi de tuo monasterio recedere vis; de promissa stabilitate sollicitus es, timens, ne, unde Deum placare studes, inde magis offendas. De quo rationem talem ostendo, et in ostendendo meipsum in exemplum sic do. Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monasterio non recessurum jurassem; viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem; nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso contra ipsum solvatur. Porro ab ipso contra ipsum minime solvitur, qui propter amorem ejus, et ut sibi bene complaceat, a filiis discordiæ, superbiæ, diffidentiæ, et ut apertius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, humilitatis, spei, imo ad filios Dei. Qui enim sic transit, nonne plane fugit a sede diaboli, ad se-

dem Dei? Quis enim judicet illum a Deo damnandum, qui ut ad Patrem, ut ad Dominum, et amicum fugit ad ipsum? Propterea qui sic transit, non ab Ecclesia ad Ecclesiam transit; non enim plures sunt Ecclesiæ; sed una est toto orbe diffusa; et « uni Deo ubique servitur, et uni regi militatur. » Postremo beatus Benedictus, qui stabilitatem præcipit firmare, monachum ab alio monasterio ad aliud monasterium venientem jubet suscipi; et si bonæ vitæ fuerit, ut stabilitatem suam firmet, suaderi.

67. CHARTA CANONICIS DE GRAVENA CONCESSA.

Lanfrancus, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, Waltero, archidiacono, totique capitulo de Lenham salutem. —Concedimus et præsentis chartæ pagina confirmamus ecclesiam omnium Sanctorum de Gravene canonicis regularibus Sanctæ Mariæ de Suthwerca, in eleemosynam, cum omnibus ad eamdem ecclesiam pertinentibus, sive in terris, sive in decimis vel aliis quibuslibet beneficiis: testibus Rogerio de Ponte episcopo; Walarico, de Wroteham; Alano de Wellis, Joanne de Cantuaria; Thoma de Londonia, clericis; Ricardo de Gravenel, Hugone Passoriere, Joanne Converso.

ORATIO IN CONCILIO HABITA.

Opinio est veritatis egena, qua niteris, ut dicatur soli Augustino concessum, habere subjectionem omnium episcoporum Britanniæ, et eorum etiam qui essent ordinati per episcopum Eboracensem. Exile et omnino angustum id esset munus, quod familiari ab olim suo, novo Anglo vir largiretur apostolicus; præsertim cum vivo Augustino nullus Eboracensis pontifex ordinaret, quos subjectos haberet Augustinus: sed nec aliquis ibi extiterit episcopus; Beatus siquidem Paulinus primus ejusdem urbis Præsul, non tempore Augustini, sed tempore justi, qui quartus fuit Cantiæ pontifex, illuc directus est. Nescientem gesta Anglorum docebunt, quod dico. Hoc intelligentes sanctissimæ Sedis apostolicæ præsules subjectionem omnium episcoporum Angliæ successoribus Augustini confirmarunt, sicut privilegia recitata testantur. Gregorianam, ut dicunt, constitutionem verbis ornantes amplissimis, et libertate munifica prosequentes, ejusdem sedis arbitri, ejusdem sententiæ patroni; æquumque censent, ut omnes Anglorum Ecclesiæ ab eo loco mutuentur vivendi disciplinam, a cujus fomite rapuerunt credendi flammam. Quis enim nesciat, quod a Cantia manavit Christi credulitas in Eboracum, et in cæteras Angliæ ecclesias.

Porro quod dicis potuisse beatum Gregorium, si voluisset, successoribus Augustini confirmare dicto, quod concesserat Augustino, verum omnino est, nec potest ambigi. Sed

quod, quæso, præjudicium hoc Cantuariensi sedi affert? A simili causam proponam. Nam quando Dominus et Salvator noster Jesus Christus dixit beato Petro : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et tibi dabo claves regni cœlorum ; » potuisset adjicere si voluisset, eamdem potestatem successoribus tuis concedo : verum dicti prætermissio nihil reverentiæ imminuit successoribus Petri. Ibisne his verbis obviam? Referesne adversa? Enimvero omnium christianorum conscientiis est inditum, ut nihilominus quam beato Petro successoribus ejus, et minantibus attremant, et serenam dignitatem indulgentibus gaudenter applaudant; estque tunc demum omnium ecclesiasticarum rerum rata dispensatio, si successorum beati Petri fuerit comprobata judicio. Quid illud agit, nisi vis divinæ liberalitatis per Dominum Jesum a beato Petro in vicarios ejus diffusa? Ergo de similibus idem pronunciabis judicium, si dialecticam nosti.

Præterea quod valet in toto, valet in parte : quod valet in majori, valet in minori. Romana Ecclesia quasi totum est omnium, cæteræ ecclesiæ quasi ejus partes. Sicut enim quodam intuitu homo est genus individuorum suorum, et tamen in unoquoque individuo inest totius hominis tota proprietas; ita quodam respectu sedes Romana est genus, et totum omnium ecclesiarum; et tamen in unaquaque ecclesia totius christianæ fidei tota regnat integritas. Ipsa est major omnium ecclesiarum; et quod in ea valet, debet et valere in minoribus; ut potestas primi cujuscumque ecclesiæ principis in succedentes dimanet, nisi si quid personaliter, et nominatim excipiatur. Quare sicut Christus dixit omnibus præsulibus Romanis, quod dixit beato Petro; ita quod dixit Gregorius omnibus successoribus Augustini, dixit in Augustino. Hinc conficitur, ut sicut Cantia subjicitur Romæ, quod ex ea fidem accepit : ita Eboracum subjiciatur Cantiæ, quæ eo prædicatores misit.

Jam vero quod allegas voluisse Gregorium, ut Augus-

tinus resideret Londoniæ, fluctuat plane; qui enim firmari potest, ut ipse magistri sui voluntati resultans, in repulsam decretorum iret? Sed famæ tam multorum assensu firmatæ derogare fidem refuto. Esto enim, ut alias migraret, quid ad me, qui Londinensis episcopus non sum? Nihil enim mei interest, nisi quod usus antiquitatis non patitur, si tu cum Londinensi pontifice primatus honorem partiaris? Ea de re si, lite sequestra, pace media negotium ventilari desideres, pro mei juris officio non deero recto judicio.

PRO ORDINE S. BENEDICTI.

PRÆFATIO.

Lanfrancus, indignus sanctæ Dorobernensis ecclesiæ antistes, dilectissimis fratribus suis Henrico priori, et cæteris salutem, et benedictionem. — Mittimus vobis nostri ordinis consuetudines scriptas, quas excerpsimus ex consuetudinibus eorum cœnobiorum, quæ nostro tempore majoris auctoritatis sunt in ordine monachorum. Addidimus quoque perpauca, et mutavimus nonnulla, et maxime in celebrandis quibusdam festis, excellentius in nostra ecclesia oportere ea agi censentes, propter primatem sedem. In quibus nec nobis qui præsentes sumus, nec iis qui post nos venturi sunt, in aliquo præjudicamus, ut non vel eis addere, vel ab eis tollere, vel in eis permutare aliqua valeamus, si aliter ea commodius posse fieri, vel magistra ratione, vel doctiorum auctoritate intelligamus. Quamtumlibet enim quisquam proficiat, maximus ei defectus est existimare se ultra non posse proficere : nam numerus fratrum auctus, vel diminutus, facultates locorum, varietates rerum, quæ sæpe eveniunt, diversitates sensuum, quod alii quidem sic, et alii sic intelligunt, pleraque diu servata, plerumque aliter ordinari compellunt ; hinc est quod nulla fere ecclesia imitari aliam per omnia potest. Illud tamen cautissime attendendum est, ut ea sine quibus anima salvari non potest, omnibus modis inviolata serventur, fidem dico, contemptum mundi, caritatem, castitatem, humilitatem, patientiam, obedientiam, de perpetratis culpis pœnitudi-

nem, earumque humilem confessionem, frequentes orationes, competens silentium, multaque in hunc modum; hæc ubi servantur, rectissime potest dici regulam beati Benedicti, et monachorum ibi ordinem custodiri, quoquo modo varientur cætera, quæ pro arbitrio diversorum in diversis sunt cœnobiis instituta : cujusmodi sunt quod in præcipuis solemnitatibus alibi in tunicis tantum, quos frocos vocant, et alibi in albis et cappis cantores ad vesperas responsorium canunt, quod in eisdem festivitatibus in aliis locis in albis solummodo, et in aliis, cappis etiam induti procedunt; quod in quibusdam cœnobiis viceni, vel triceni, aut plus, aut minus simul in alveis, et in quibusdam singuli in singulis catinis pedes in claustro ante mandatum abluunt; quod pleraque monasteria mense Februario, transacta beatæ Mariæ festivitate, officium mortuorum post vesperas dicere incipiunt, et pleraque usque ad Septuagesimam præstolantur. Hujus generis plurima alia existunt, quæ pro sui prolixitate breviter enumerari non possunt. Hæc tamen ipsa, postquam servanda subjectis a pastoribus ordinantur, ab iis, quorum tota vita in obedientia sita est, sine culpa minime violantur. Inde vero nemo turbetur, quod in tractatu earum consuetudinum nomen abbatis tantum, non episcopi, vel archiepiscopi, ponitur. Ordo quippe monachorum describitur, quorum per abbates frequentius, quam per antistites vita disponitur : quamvis et ipsi antistites, si paternam curam vice Christi subjectis suis impendant, non absurde abbates, id est patres, congruo suis actibus vocabulo appellari queant. Deus pacis, et dilectionis vobiscum maneat, et ipse pace et dilectione sua vos repleat, et ab omnibus peccatis clementer absolvat. Amen. Amen.

CAP. I. ORDINARIUM TOTIUS ANNI.

§ 1. *Ab Octobri ad Adventum Domini.*—Kalendis Octobris remaneat meridiana quam facere solent monachi in

æstate, a dominica prima hujus mensis cantetur, et legatur de libris Machabæorum usque ad festivitatem omnium Sanctorum. Canantur hymni dominicis diebus usque ad adventum Domini; ad nocturna: « Primo dierum omnium »; ad laudes « Æterne rerum conditor. » Privatis diebus post matutina usque ad festivitatem omnium Sanctorum revertantur ad lectos suos; illucescente autem die pulsetur a custode ecclesiæ parvulum signum modice. Surgentes fratres in nocturnalibus suis, et infantes, et juvenes cum luminaribus suis, veniant in ecclesiam, et facta oratione cantent primam, et psalmos familiares cum suis collectis, et septem psalmos, et litaniam : inde exeuntes sedeant in claustro. Pueri vero primitus alte legant, et postea si opus fuerit cantent. Omni tempore antequam legant infantes nullus in claustro legat aut cantet, nisi in silentio, nec ad confessionem pergat. Antequam sonet signum ad apparatum tertiæ nullus calciet se diurnalibus suis : exceptis iis quibus extra claustrum cura obedientiæ injuncta est, et hi priusquam exeant aliquantulum in claustro sedere debent, et expectare ut prius infantes in stolis suis legant. Cum appropinquaverit tempus horæ tertiæ, pulsetur a secretario modice signum minimum, quam squillam vocant, et statim pergant in Dormitorium, et calcient se diurnalibus et cultellos accipiant; deinde ad lavatorium vadant, et prius lavent se, et postea pectinent : dehinc ad ecclesiam veniant, aquam benedictam sumant, in chorum vadant, et incumbentes terræ infantes expectent. Cum vero infantes loti fuerint, et se pectinare incœperint pulsetur majus signum ad Horam : Accedentes et ipsi ad aquam benedictam in chorum veniant, et dimisso signo omnes simul tres orationes faciant. Quibus factis pulsetur minus signum, et canatur tertia. Inchoato psalmo « Miserere mei Deus, » surgentes missam matutinalem celebrent, ante et retro faciant, et se induere pergant. Celebrata missa sedeant omnes in choro præter aliquos conversos, qui sacerdotem, et eos qui ad

missam servierunt adjuvare debent. Quod cum expleverint redeant et ipsi in chorum. Tunc jubente abbate, prior sonet signum minimum. Deinde eant omnes in capitulum duo et duo sicut sunt priores majores primo, postea infantes. Peracto capitulo, pulsata tabula, dicto ab abbate vel priore « Benedicite, » loquentur in claustro. Infantes capitulum suum teneant, et postea in refectorium pergant. Post sextam nullus in claustro loquatur donec infantes de monasterio exeant, et minimus eorum alta voce « Benedicite » dicat, facto intervallo pulsata ad apparatum missæ squilla, pulsato ad missam signo oratione facta dicatur ab infante litania, induantur qui celebraturi sunt missam, et servituri sunt ad missam. Quarta et sexta feria si post sextam et ante missam per claustrum processuri sunt, non pulsetur squilla ad apparatum missæ, sed cum tempus processionis secretarius instare prospexerit, sonet unum de mediocribus signis : quo audito statim silentium fiat in claustro. Discalcient se, manus abluant, in ecclesiam vadant, factaque oratione, et pulsatis duobus signis, dictis quæ dici solent, processionem faciant sicut in eisdem diebus in quadragesima, et in æstate, de qua posterius dicendum est : post missam pulsato signo agatur oratio : post orationem vadant in refectorium accipere mixtum hebdomadarii coquinæ, et mensæ lector : Si vero alii sint qui pro utilitate ecclesiæ majori missæ non possint interesse, in potestate abbatis, vel prioris, sit utrum et ipsi mixtum accipere, et statutam hebdomadariis debeant quantitatem panis, et potus habere. Alii vero fratres interim in choro sedeant, et qui voluerint, legant. Servitoribus in chorum redeuntibus pulsetur signum, cantetur nona : cantata nona exeant, prior ad percutiendum cimbalum, hebdomadarii coquinæ, et cæteri qui servituri sunt ad injuncta sibi officia.

Kalendæ Novembris si die dominica evenerint, festivitas omnium Sanctorum solemniter agatur ; sequentibus vero privatis diebus responsoria dicantur « Vidi Dominum »,

et lectiones longæ ex Prophetis. Si vero dies kalendarum feria secunda, aut tertia, aut quarta evenerit, præcedente dominica inchoetur historia « Vidi Dominum », sed tamen intervalla non nisi post kalendas incipiant. Si vero quinta, vel sexta feria, vel sabbato kalendæ extiterint, sequente dominica inchoetur historia, et lectiones ex Prophetis; lectiones vero grandes, et intervalla mox post festivitatem inchoentur. Ab hac festivitate usque ad quintam feriam ante Pascha, nisi ubi duodecim lectiones, aut octava fuerint, canantur privatis diebus post orationes ante officia nocturna triginta psalmi ab « Ad Dominum cum tribularer », usque « Omnis spiritus laudet Dominum. » Primi decem pro defunctis sine « Gloria »; sequentes decem pro Congregatione, bini cum una « Gloria »; extremi decem pro familiaribus, et benefactoribus; et hi bini cum una gloria, singuli cum precibus et collectis suis. Et post nocturna, et familiares psalmos officium mortuorum, et matutinæ laudes de omnibus Sanctis, et « Verba mea » si tricenarium habent. Post hæc descendentes e dormitorio sedeant in choro, infantes cum luminaribus in capitulo diligenter a magistris custodiantur, canentes quod necessarium erit, aut si nimis profunda nocte surrexerint, pausent jacentes ad sedilia sua. Isto intervallo debet prior cum absconsa accensa per chorum ire ac videre quam regulariter sedeant; deinde per altaria, et membra monasterii, ne forte aliquis ibi dormiat. Si vero aliquem orantem invenerit silenter pertranseat. Quod si aliquem dormientem repererit, evigilato in chorum, signo facto, reverti præcipiat. Deinde debet per claustrum et in capitulum ire, ac videre qualiter se habeant magistri, et infantes, et per loca alia ubi necessarium esse perspexerit. Cum tempus fuerit pulsato signo, venientibus pueris, facta oratione, canantur matutinæ, laudes, commemoratio Sanctorum. Prima cum psalmis familiaribus, et precibus, et collectis suis cum septem psalmis, et litania. Post hæc ita omnia agenda sunt, ut supra

dictum est in mense Octobri. Secretario autem sollicite providendum est, ut tali hora matutinas laudes faciat incipere, quatenus omnia luce clarescente finiantur. Si autem dubietate aliqua deluditur, et aliquid noctis post litaniam fuerit, sicut supra in primo intervallo ita se habeant fratres, videlicet ut præter sanguine minutos nullus revertat ad stratum. Clarescente vero die exeant in claustrum sedere. Ad completorium hymnus « Christe, qui lux es, et dies. »

§ 2. *Ab Adventu ad Septuagesimam.* — Dominica ante adventum Domini canatur historia de sancta Trinitate. Hymnus « Primo dierum. » Psalmi « Domine in virtute », et reliqui. In tertio nocturno pronuncietur Evangelium « Cum sublevasset », et idem legatur a sacerdote revestito cum collecta « Excita Domine. » Ad laudes psalmi « Dominus regnavit » : antiphonæ de Trinitate, et similiter super horas usque ad vesperas, cum capitulis, et versibus, et collectis, ad Benedictus antiphona, et collecta de Trinitate. Post collectam dicatur antiphona ex Evangelio « Cum sublevasset », cum « Gloria Patri »; versus « Dominus regnavit » ; collecta « Excita, Domine. » Sermo in capitulo, et matutinalis missa de dominica, major de sancta Trinitate. Si festivitas duodecim lectionum evenerit, non mutetur ipsa duodecim lectionum festivitas.

Sabbato præcedente dominicam de adventu Domini, dimittatur ad vesperas oratio de Cruce, usque ad octavas Epiphaniæ. Si festivitas sancti Andreæ in hac die evenerit, agantur pleniter vesperæ de Apostolo. Finitis vesperis, incipiatur antiphona « Ecce nomen Domini », cum « Gloria Patri. » Dicta antiphona sequatur versus et collecta de adventu Domini. In crastino ad invitatorium duo fratres in albis, in sede episcopali in cappis. Et ubicumque ordo monachorum qui hic describitur, ad invitatorium, et ad Benedictus, et ad Magnificat præcipitur esse in albis.

In sede episcopali institutum est esse in cappis. Lectiones de Isaia Propheta usque ad nativitatem Domini. In matutinis laudibus, psalmi « Miserere mei Deus », et reliqui. Ad Benedictus sacerdos in alba incenset altaria. Ad Primam capitulum « Domine, miserere nostri », omnibus dominicis, et festis diebus ad Nativitatem Domini. « Gloria in excelsis Deo » minime dicatur; ad majorem missam diaconus et subdiaconus casulis sint induti. Dominicis et aliis festis quibus duodecim lectiones faciunt, adipem comedant. Si festivitas sancti Andreæ in hac die evenerit, præcedente sabbato, sicut in vigilia jejunetur, et missa de vigilia dicatur: commemoratio ad vesperas, et in crastino ad matutinas laudes, et missa matutinalis de Apostolo agatur. Festivitas vero in crastinum differatur. Ad vesperas ipsius diei capitulum, et cætera quæ sequuntur, de Apostolo dicantur; dehinc commemoratio de adventu. Privatis diebus preces « Oremus pro omni gradu Ecclesiæ. » Feria quarta, sexta, et sabbato, quatuor temporum pronuncientur Evangelia ipsorum dierum. Vigilia Thomæ Apostoli, si dies dominica non fuerit, radantur fratres et sic balneentur, qui volunt balneari, ut duobus diebus ante dominicam nativitatis sint omnes balneati. Si necesse sit ipso apostolicæ festivitatis die balneari possunt. Ipsa autem balnea hoc ordine disponantur: præcedente die debet abbas, aut qui ordinem tenet providere unum seniorem religiosum, atque prudentem, cui præcipiat curam habere de ipsis, qui commoneat fratres qua hora ire debeant, et videre quam ordinate ibi se contineant. Qui senior illuc pergens videat qualiter sint præparata, et quales famuli ibi sint deputati, scilicet non infantes, nec juvenes, sed ætate provectiores. Quod si aliquid incongruum viderit, indicet camerario, et ille statim emendet, reversusque senior in claustrum, commoneat fratres quod opus esse cognoverit. Sed hoc caveat ne adolescentes, et novitii simul eant, sed cum senioribus. Illi vero fratres, quos commonuerit, postquam rasi fuerint,

accipientes vestimenta, quæ mutare debent, pergant ad locum in quo balnea præparantur, ibique exuentes vestimenta sua sic ordinate (ut in dormitorio facere consueverunt), intrent unusquisque ubi ei fuit demonstratum, et deposito velo quod ante eos pendet, sedeat cum silentio. Si quid vero ei necessarium fuerit modeste signo aliquo petat, famulus vero elevato velo deferat illi celeriter quod petit, et statim revertatur. Postquam satis ablutus fuerit, non delectetur ibi diutius demorari. Surgens vero calceatus, atque vestitus, sicut in dormitorio consuevit, ablutis manibus revertatur in claustrum. Adolescentes qui sunt in custodia, cum custodibus suis eant, et revertantur. A prima usque ad completorium omnibus horis possunt ire fratres ad balnea, sed nullus præsumat ire absque licentia fratris, cui hoc commissum est.

Si vigilia dominicæ Nativitatis in dominica die evenerit, duo fratres invitatorium de dominica in albis dicant, primum, et secundum nocturnum de ipsa dominica fiant, tertium, et matutinæ laudes de vigilia. Post primam collectam commemoratio de dominica : missa matutinalis de dominica, major de vigilia. Alia vero die sicut privatis diebus signa pulsentur, et triginta psalmi dicantur. Invitatorium duo canant, sed non in albis. Evangelium pronuntietur. Capitulum ad nocturnum, et oratio, et versus de vigilia. Cætera sicut retroactis diebus, scilicet officium mortuorum, matutinæ de omnibus sanctis, infantes in dormitorium vadant, et in Capitulum revertantur. Ad laudes sicut aliis diebus pulsetur unum signum, factaque oratione supra formas pulsentur omnia signa, quibus cessantibus incipiant matutinas laudes. Psalmi « Dominus regnavit », et reliqui. Primam antiphonam hebdomadarius incipiat. Capitulum : « Paulus servus Christi Jesu. « Sacerdos indutus alba incenset altaria. Preces « Ego dixi, Domine. » Psalmum unum « Miserere mei Deus. » Commemoratio Sanctorum, prima, psalmi, litania, dicta Tertia, et

missa matutinali, signum capituli diutius solito est pulsandum, ut cunctis occupationibus prætermissis ad initium capituli omnes conveniant, ut cum Christi Domini nostri nativitas pronunciatur prosternant se cuncti in terram. Lector etiam ante analogium pariter orantes usque dum qui ordinem tenet, oratione facta, erigat se. Pronuncietur Evangelium, et ex eo sermo agatur. Post sextam facto intervallo pulsetur signum : conveniant fratres in ecclesiam; orationem communiter faciant ; litania minime dicatur ; induantur missam celebraturi; sacerdos honorifice, levita dalmatica, duo subdiaconi tunicis, unus ad prophetiam et alter ad Epistolam, duo albis ad responsorium, cantor hebdomadarius cappa ad chorum, tres conversi, unus ad thuribulum, duo ad candelabra ; pulsetur classicum ad canonem supra formas ; prosternantur tabulæ refectorii coopertæ.

In nocte dominicæ Nativitatis omnia signa primum pulsentur : ad invitatorium quatuor fratres in cappis. In unoquoque nocturno ad tertiam lectionem duo sacerdotes cappis induti duo thuribula circumferant, primo duobus altaribus majori, et matutinali, dehinc fratribus in choro sedentibus. In tertio nocturno pronuncientur hæc Evangelia : « Liber generationis. Exiit edictum. Pastores. In principio. » Quibus expletis cum responsoriis suis incipiat Dominus abbas : « Te Deum laudamus. ». Quo dicto, legat Evangelium « Liber generationis. » Dicta oratione incipiat cantor antiphonam « O beata infantia. » Quam canentes eant ad altare sanctæ Mariæ, et ibi dictis matutinis de omnibus Sanctis vadant in dormitorium. Deinde pulsetur unum de majoribus signis, sicut pulsari solet squilla in duodecim lectionibus post capitulum, ante matutinalem missam. Tunc fratres qui ad missam induendi sunt vadant ad locum constitutum, ubi sit optimus ignis a famulis camerarii præparatus ; baccilia quoque, et manutergia, et aqua calida ad abluendas manus. Hac sola vice antequam lavent,

pectunt capita sua. Alio enim tempore prius lavant, postea pectinant. Post hæc pergant in ecclesiam, et facta oratione induant se ad celebrandam missam. Sacerdos honorifice, levita dalmatica, duo subdiaconi tunicis, unus ad prophetiam, et alter ad epistolam, ad responsorium, et alleluia, quot cantor præceperit, et hi in cappis, tres conversi, tres cantores in choro, ante quos duo candelabra cum cereis accensis, infantes omnes. Pulsetur classicum, et post inchoetur missa « Gloria in excelsis Deo », et sequentia canantur. Celebrata missa, exeant sacerdos, et qui ad missam servierunt, et qui in choro albis, vel cappis induti fuerunt; quibus devestitis, et pulsatis omnibus signis, cantent matutinas laudes. His ita expletis, factaque commemoratione de sancta Anastasia, et dictis familiaribus psalmis, revertantur ad strata. Apparente autem luce, pulsetur ut supra unum de majoribus signis. Quo audito, expedite surgentes omnes, et abluti manus, et facies, qui ad missam induendi sunt, veniant in oratorium, factaque oratione induantur, sicut ad priorem missam. Ad quam missam, antequam incipiatur, pulsetur classicum. Expleta autem missa, vadant in dormitorium calceare se: postea solito more loti, et pexi, faciant in oratorio orationes tres solitas, dicta Tertia omnes induti cappis faciant processionem. Ad quam tertiam dicatur antiphona « Hodie intacta virgo. » Cum autem venitur ad locum ubi dicitur: « Ipsum adoremus », ab omnibus flexis ad terram genibus supplicetur, et hoc servetur quotiescumque prædicta antiphona in monasterio cantatur.

Tres sequentes festivitates, id est, beati Stephani, Joannis Apostoli, sanctorum Innocentium, uno eodem modo celebrentur. Ecclesia his tribus diebus, sicut in die dominicæ Nativitatis, ornata permaneat. Pulsentur signa, accendantur luminaria, agantur cætera omnia sicut in aliis duplicibus, et secundæ dignitatis festivitatibus; de quibus poste-

rius dicendum est. Ad vesperas super psalmos imponant antiphonas de ipsis festivitatibus, quibus, et quas cantor præceperit. Transactis primis diebus de ipsis festivitatibus nulla commemoratio fiat, nisi in extremis ipsarum festivitatum diebus; et tunc tantum tres lectiones fiant. Per totam hebdomadam missa matutinalis, « Puer natus » ; major in quinta die « Dominus dixit » ; in crastino introitus « Puer natus » , et quod sequitur de « Lux fulgebit. » Hi duo dies agantur sicut in privatis duodecim lectionibus, nisi quod tres lectiones fiant. Pronuncientur vicissim in eis Evangelia dominicæ Nativitatis. Festivitas sancti Sylvestri agatur sicut privata festivitas duodecim lectionum. Tertium nocturnum, et laudes de dominica Nativitate : Officium « Dum medium silentium », ante Epiphaniam dicatur. Circumcisio Domini celebretur sicut una de tribus superioribus festivitatibus, excepto quod aula monasterii non ornatur, quæ quinta dominicæ Nativitatis die disparari debet.

In crastino post Circumcisionem Domini, incipiant legere Epistolas S. Pauli. Post nocturna agant officia Mortuorum, postea pulsetur signum, cantent matutinas laudes, et matutinas de omnibus sanctis. Postea revertantur ad lectos. Hoc modo agatur usque ad octavas Epiphaniæ, nisi fuerit festivitas duodecim lectionum.

In vigilia Epiphaniæ non jejunetur : Officium ad missam « Lux fulgebit. » Ad vesperas super psalmos, una antiphona « Stella ista. » In crastino ad invitatorium tres in cappis. Processio non agatur ipsa die, nisi dies dominica sit. Tunc enim fit in albis ante tertiam per claustrum, sacerdote eunte per officinas, sicut mos est dominicis diebus. Ad vesperas dicantur antiphonæ, et psalmi usque ad capitulum, sicut in die Nativitatis. Ultima octavarum die agatur totum servitium noctis de ipsis octavis, commemoratio tantum de sancto Hilario, et missa matutinalis, vesperæ usque ad capitulum sicut die Epiphaniæ.

Post octavam diem Epiphaniæ inchoentur responsaria de

psalmis. Psalmodia vero, et cætera omnia agantur nocte, ac die, sicut ante Nativitatem.

Vigilia Purificationis sanctæ Mariæ dicantur ad vesperas antiphonæ « O admirabile », et reliquæ ; psalmi de ipsa feria, capitulum « Ecce ego mitto Angelum ; » in crastino, cantica « Populus qui ambulabat. » Ad tertiam sint omnino albis induti : dicta tertia ponatur ante altare tapetum, ubi supra ponantur candelæ, quas benedicat sacerdos, aqua benedicta aspergat, et incenset, alba et stola indutus. Postea custos dividat eas singulis singulas tribuens. Cum autem ceperint accendi cantor incipiat antiphonam « Lumen ad revelationem : » Qua dicta, et cum versibus cantici, « Nunc dimittis », quantum cantor satis esse perspexerit, repetita, exeant ad processionem, cantore incipiente antiphonam « Ave gratia », et alias si necesse fuerit, per majores monasterii portas introeant, ante crucifixum stationem faciant : finito cantu, quem inceperant, cantore statim incipiente antiphonam « Cum inducerent », canentes chorum intrent, pulsentur signa, et missam celebrent. Post refectionem in claustro sedeant donec servitores de refectorio exeant. Qui cum exierint, et monasterium ingressi fuerint, pulsentur duo majora signa, et canatur nona. Qua cantata exeat prior, et sonet cymbalum, et postea vadant in refectorium. Hanc consuetudinem habeant usque ad dominicam palmarum, exceptis jejuniorum diebus. Hoc die inchoandus est psalmus « Ad Dominum cum tribularer », qui pro vigilia mortuorum dicendus est usque ad kalendas Novembris. Ad vesperas, antiphonam « Tecum principium », psalmum « Dixit Dominus », antiphonam « Redemptionem », psalmum « Confitebor », antiphonam « Exortum est », psalmum « Beatus vir », antiphonam « De fructu », psalmum « Memento. » Privatis diebus post vesperas agant vigiliam mortuorum, nisi in crastino sit festivitas duodecim lectionum. Post nocturna usque ad quintam feriam ante Pascha, privatis diebus dicant solitos duos

psalmos, cum precibus, et collecta; postea « Exultabunt Domino. » Dehinc matutinas de omnibus Sanctis, reliqua omnia sicut ante Nativitatem Domini.

§ 3. *A Septuagesima ad Dominicam Passionis.* — Dominica prima Septuagesimæ « alleluia » ex toto dimittatur; loco « alleluia », per singulas horas « laus tibi, Domine. Rex æternæ gloriæ » usque ad paschalis vigiliæ vesperas dicatur. Historia « In principio fecit Deus » canatur; quinque libri Moysis, et Josue, et Judicum, et Ruth, ad legendum ponantur dominicis diebus, et cæteris duodecim lectionibus usque ad Pascha. Capitulum ad primam « Domine, miserere nostri » dicatur; « Gloria in excelsis Deo », et « Ite missa est » usque ad paschale sabbatum minime dicatur; dalmatica, et tunica ad missam usque ad cœnam Domini minime induantur; loco earum casulis ministri vestiantur. Ipso die adipem comedant; deinceps usque ad Pascha abstineant.

Feria quarta in capite jejunii capitula « Convertimini ad me », et cætera quæ sequuntur. Post sextam revertantur in claustrum locuturi; cum tempus fuerit pulsetur unum de mediocribus signis, quo pulsato statim silentium fiat in claustro. Discalceent se, et pergant abluere manus, et sic vadant in Ecclesiam sine ulla mora, faciantque orationem unam communiter: qua facta pulsentur duo signa inchoante infante « Exurge, Domine », psalmus « Deus, auribus nostris »; his expletis dicat sacerdos « Ostende nobis, Domine »; sequatur « Kyrie eleison, Pater noster, Et ne nos »; psalmus, « Deus misereatur nostri »; capitulum, « Et veniant super nos »; collecta pro peccatis, « Exaudi quæsumus, Domine, supplicum preces. » Post hæc benedicat sacerdos cineres stolam tantum habens, et sparsa desuper aqua benedicta mittat cineres super capita fratrum dicendo: « Memento quia cinis es, et in cinerem reverteris. » Interim cantetur antiphona « Immutemus » cum versibus, psalmi « Deus misereatur nostri », uno aut pluribus si opus fuerit. Hoc facto exeant ad processionem, cantantes has

antiphonas, « Exaudi nos, Domine; Juxta vestibulum. » Quæ duæ antiphonæ, id est « Exaudi nos », et « Juxta vestibulum », ad omnes processiones Quadragesimæ quæ quarta, et sexta feria fiunt, eodem ordine cantentur. Percantatis antiphonis, incipiant duo infantes litaniam : hoc ordine agatur processio sexta feria, quæ sequitur caput jejunii, et quarta, et sextaferia per totam Quadragesimam, usque ad quartam feriam ante paschalem festivitatem ; nisi festivitas duodecim lectionum in ipsis feriis evenerit. Notandum quia si in capite jejunii festivitas duodecim lectionum evenerit, non celebratur ipsa die, sed differtur in crastinum.

Dominica prima Quadragesimæ invitatorium duo in albis. Post completorium suspendatur cortina inter chorum, et altare. Feria secunda ante tertiam, debent esse coopertæ crux, coronæ, capsæ, textus qui imagines deforis habent. Priusquam fratres intrent capitulum, custos librorum debet habere congregatos libros in capitulo super tapetum extensum, præter eos, qui præterito anno ad legendum dati sunt; illos enim intrantes capitulum ferre debent, quisque suum in manu sua : de qua re præmoniti esse debent a prædicto librorum custode in capitulo præcedentis diei; legatur sententia regulæ sancti Benedicti de observantia Quadragesimæ. Facto igitur ex eo sermone prædictus librorum custos legat breve, qualiter præterito anno fratres habuerunt libros. Cum vero audierit unusquisque nomen suum pronunciari, reddat librum, qui ad legendum sibi alio anno fuerat commendatus. Et qui cognoverit se non perlegisse librum quem recepit, prostratus culpam dicat, et indulgentiam petat. Iterum prædictus librorum custos unicuique fratri alium librum tribuat ad legendum; distributis per ordinem libris, præfatus librorum custos in eodem capitulo imbreviet nomina librorum, et eos recipientium. Si hac die festivitas duodecim lectionum evenerit, legantur duæ lectiones in capitulo, una de Evangelio, et altera de observantia Quadragesimæ ; altera legatur statim post alteram ; lecta poste-

riore lectione tunc primum dicat lector : « Tu autem Domine. » Ipsa die incipiant preces « Oremus pro omni gradu Ecclesiæ » ; psalmos prostratos, id est, septem pœnitentiales, et septem primos graduum, binos quidem, unum hinc, et alterum inde per singulas horas usque ad vesperas; ad vesperas vero quatuor cum capitulis, et collectis pro peccatis, adjungentes in fine, « et ad beneficia recolenda, quibus nos instaurare dignatus tribue venire gaudentes. » Hac die incipiant portare absconsam ad secundam tantum lectionem. Tribus diebus, id est, secunda feria, quarta, et sexta, usque ad Pascha, nec pulsetur tabula post capitulum, nec loquantur in claustro. Quarta et sexta feria post sextam antequam de choro exeant dicant « Deus, auribus nostris. » In his duabus feriis post nonam sedeant in claustro, factoque parvo intervallo, pulset secretarius unum de mediocribus signis; tunc discalceent se omnes, et lavent manus, veniantque in chorum, et facta oratione inchoet infans antiphonam « Exurge, Domine, adjuva nos. » Pulsentur duo signa ; dicat sacerdos « Ostende nobis, Domine ; » subsequantur « Kyrie eleison. Pater noster. » Psalmus quarta feria « Deus misereatur nostri ; » sexta feria, « Deus in adjutorium meum », item sacerdos, « et veniat super nos » ; oratio pro peccatis. Postea inchoet cantor antiphonam, et eant ad processionem. Litania ut supra. Ad hanc processionem nullus vadat calceatus, nisi sacerdos et levita. Si quis pro aliqua infirmitate nudis pedibus ire nequiverit, de processione remaneat. Redeuntes de processione nullus præsumet se calceare sine licentia. Expleta missa, et facta oratione, ad vesperas lavent pedes, et manus, et dicant vesperas.

Si festivitatem celebrari in Quadragesima contigerit, præcedenti die dum canitur « Agnus Dei » ad majorem missam colligatur cortina, et auferantur de choro formæ, quæ auferri solent in duodecim lectionibus ; missa finita agatur oratio vespertina sicut sabbato. Post collectam de festivi-

tate dicatur antiphona de feria, cum « Gloria Patri » ; psalmi prostrati minime dicantur ; post vesperas de omnibus Sanctis canantur vesperæ mortuorum ; vigilia mortuorum minime agatur ; in die festivitatis post matutina de omnibus Sanctis dicantur matutina mortuorum. Postea revertantur ad lectos. Post primam, dictis consuetis psalmis familiaribus, cum capitulis, et collectis suis, dicantur septem psalmi cum litania. Per singulas horas usque ad vesperas, a prima incipientes, dicant psalmum « Inclina, Domine », pro his quos prostrati dicturi erant. Post capitulum sedeant in claustro cum silentio, usque dum pulsetur signum ad tertium ; infantes quoque post capitulum suum descendentes de dormitorio, hoc intervallo in schola sua sedeant, et legant. Totam diem solemniter agant ; utræque missæ ad majus altare celebrentur. Ad missam jejunii nec litania præmittatur, nec ad canonem supra formas curventur. Ad vesperas, nisi in crastino sit festivitas duodecim lectionum, inter signa dicant : « Deus, auribus nostris » ; post collectam festivitatis, collectam de feria, cum « Gloria Patri » ; post vesperas de omnibus Sanctis, vesperas pro defunctis. Vigilia mortuorum ipsa die minime agatur. Post completorium cortina extendatur, et formæ in chorum referantur.

§ 4. *Tempore passionis Dominicæ.* — Sabbato ad vesperas ante passionem Domini dimittatur oratio de cruce, nec ad responsoria, nec ad invitatoria, nec ad missas dicatur « Gloria » usque ad Pascha, nisi missa familiaris sit in conventu, vel extra conventum, et nisi festivitatem alicujus Sancti hoc tempore celebrari contingat ; quæ si evenerit, et ad responsoria, et ad missam dicatur « Gloria Patri », sicut alio tempore. Hoc tempore legatur Jeremias usque ad Pascha.

Dominica in Palmis, ad invitatorium, duo in albis. Evangelium pronuncietur « Cum apppropinquasset, » de quo et lectio, et sermo in capitulo : in quo capitulo ordinet abbas, vel prior processionem, et quid quisque portare debeat, et

qualiter ordinate eant, ac redeant fratres, sacerdotes ad privatas missas unam tantum collectam dicant; Evangelium « Cum appropinquasset, » passionem nullus legat, nisi fratres qui in formis cantant, missa matutinalis cum una collecta. Post matutinalem missam benedicatur aqua, ad quam sint omnes albis induti. Fiat processio per claustrum ut mos est omnibus dominicis diebus; intrantibus ecclesiam pulsentur signa, et finito responsorio, et dictis quæ dici solent dominicis diebus, cantatur tertia. Cantata tertia legatur Evangelium « Turba multa. » Postea accedens abbas, aut sacerdos, benedicat palmas, et flores, et frondes ante majus altare supra tapetum posita; aqua benedicta aspergat, et incenset. Accedentes secretarii distribuant ea, palmas abbati, et prioribus, et personis honestioribus; flores, et frondes cæteris. Interim cantore incipiente, cantatur antiphona « Pueri Hebræorum, et alia, Pueri Hebræorum. » His ita expletis proficiscatur processio cantore incipiente quæ ad hanc processionem cantari oportet. Qua de choro exeunte, pulsentur omnia signa. Præcedant famuli cum vexillis, sequatur conversus ferens situlam cum aqua benedicta; alii duo portantes duas cruces; item duo cum duobus candelabris accensis desuper cereis; alii duo ferentes duo thuribula igne, et thure referta : quod thus in thuribulo debet ponere, vel abbas si in choro est, conversis thuribula, et acerram cum thure deferentibus; vel ipse cantor, si abbas deest. Ipse enim distribuit quæ portanda sunt, et processionem ordinat. Hos sequantur duo subdiaconi portantes duos textus Evangeliorum; post quos laici monachi, deinde infantes cum magistris; post quos cæteri fratres præcedentes abbatem, qui ultimus procedit, duo, et duo, sicut sunt priores.

Hæc sunt quæ ad hanc processionem cantanda sunt, vel omnia, vel quantum permiserit spatium loci, quo ituri sunt : « Ante sex dies; Cum appropinquaret. Prima autem azymorum. Dominus Jesus. Cogitaverunt. Cum audisset

populus. Omnes collaudant. » Cum autem perventum fuerit ad ipsum locum fiat statio a toto conventu : Cantore autem incipiente antiphonam, « Occurrunt turbæ », exeant duo sacerdotes albis induti, qui portent feretrum, quod parum ante diem ab eisdem sacerdotibus illuc debet esse delatum, in quo et corpus Christi esse debet reconditum : ad quod feretrum præcedant statim qui vexilla portant, et cruces, et cætera quæ superius dicta sunt. Et stantibus iis qui feretrum portant, stabunt, et ipsi a dextera et a sinistra ipsius feretri ordinate sicut venerunt. Pueri vero accedentes stabunt versis vultibus ad ipsos reliquos cum magistris suis, et quibusdam cantoribus, qui auxilio eis esse possunt. Majores vero versi erunt ad invicem, eo modo, quo in choro stare solent. Sic autem ordinetur hæc statio, ut modicum intervallum sit inter pueros, et majorem conventum. Finita antiphona, « Occurrunt turbæ », incipiant pueri, et qui cum eis sunt antiphonam « Osanna filio David », flectentes genua, et in principio, et in fine antiphonæ, quia in utroque « Osanna » dicitur; quam antiphonam chorus repetat, et similiter genua flectat. Deinde a pueris cantetur antiphona « Cum Angelis », in fine tantum antiphonæ genua flectentibus. Quæ antiphona a conventu repetatur et similiter venia accipiatur.

Taliter his peractis, abbate, vel cantore incipiente antiphonam « Ave rex noster », transeant portitores feretri per medium stationis, præcedentibus his qui vexilla portant, et cæteris superius dictis portitoribus, servato ab omnibus ordine in redeundo, quem habuerunt in eundo. Quibus transeuntibus flectent genua, non simul omnes, sed singuli hinc, et inde, sicut feretrum transibit ante eos. Percantata hac antiphona, cantent et alia, si spatium loci plura poposcerit. Cum venerint ad portas civitatis stationem faciant, separatis ab invicem prout locus patietur utrisque lateribus, feretrum vero ante introitum portarum sic ponatur super mensam pallio coopertam, ut prædicti

portitores ex utroque latere stantes, habeant ad feretrum in medio eorum positum versas facies suas. Locus vero super introitum portarum honeste debet esse paratus, et cortinis, et dorsalibus.

Taliter ordinata statione, canant pueri de loco apto, et qui præcepto cantoris cum eis erunt, « Gloria, laus », et similiter chorus respondeat, pueri, « Israel es tu rex »; et chorus, « Cui puerile decus ». Item pueri; « Plebs Hebræa tibi; » et chorus, « Cui puerile. Item pueri « Cœtus in excelsis »; et chorus, « Gloria, laus. » His dictis inchoet cantor responsorium « Ingrediente Domino »; et ingrediente civitatem processione, duo majora signa pulsentur, donec cætera signa, processione intrante in chorum, pulsentur ad missam. Sic ordinata processio veniens usque ante portas monasterii faciat stationem servantibus pueris ordinem suum inter utrumque chorum. Deponatur iterum feretrum super mensam pallio coopertam. Cantor vero sic antea incœptum habeat responsorium « Collegerunt Pontifices », ut tunc prope cantatum sit; quo cantato tres, aut quatuor fratres induti cappis, quas secretarius ibi paratas habeat, canant versum « Unus autem ex ipsis », stantes inter chorum, et reliquias. Quo finito cum regressu intrent ecclesiam, cantore inchoante antiphonam, « Principes », et aliam « Appropinquabat. » Et ingressi ecclesiam faciant iterum stationem per omnia similem ante Crucifixum prius detectum. Atque ibi a tribus, vel quatuor fratribus cantetur in cappis responsorium « Circumdederunt. » Quo cantato incipiat abbas responsorium « Synagogæ », et intrent chorum sonantibus ad missam signis; missam celebrent, palmas et frondes in manibus habeant, easque post oblationem panis, et vini, incipiente diacono, cuncti per ordinem offerant.

Tabulæ refectorii copertæ sint. Post mensam meridiana hora in lectis suis quiescant. Appropinquante hora nona pulset secretarius signum minus modice; tunc surgant om-

nes. et lavent manus et facies, et pectant se, et pergant in ecclesiam, sedeantque in choro. Cum infantes loti fuerint, et ad tersoria ire cœperint, pulsante majus signum secretario, surgant omnes de sedilibus suis, et ingressis chorum infantibus faciant prius orationem, postea cantent nonam : Qua cantata pulsato cymbalo a priore pergant omnes in refectorium. Talis ordo de meridiana servetur tota æstate, exceptis jejuniorum diebus usque ad kalendas Octobris.

Feria tertia radendi sunt fratres; in claustro simul ipsa die; et in crastino debent esse balnea præparata. Quæ quo ordine fiant, et quomodo illuc fratres ire, et qualiter ibi se habere debeant, superius dictum est, cum sermo esset de balneis ante Christi nativitatem præparandis.

Feria quarta non agatur processio, cætera agantur more solito usque ad vesperas. Ante vesperas non dicantur psalmi « Deus auribus nostris »; pulsentur signa sicut in festis diebus, responsorium « Circumdederunt me. » Hebdomadarius canat preces « Ego dixi Domine »; psalmus ad preces solummodo « Miserere mei, Deus; » psalmi prostrati non dicantur. Post vesperas de omnibus sanctis dicantur vesperæ pro defunctis, officium mortuorum, quod post mensam dici solet, non dicatur, hymnus ad completorium « Te lucis ante terminum », qui similiter dicendus est omnibus diebus usque ad kalendas Novembris. Post completorium cortina deponatur.

Feria quinta tot candelæ accendantur ante lætare, quot antiphonas, et quot responsoria cantari oportet. Finitis tribus orationibus sedentes psallant singuli silenter quindecim psalmos, absque « Gloria Patri », cum capitulis, et collectis consuetis; ad « Pater noster » prosternant se super formas, et abbate signum faciente surgant. Inter psallendum, et ante nocturnam pulsentur signa sicut in duodecim lectionibus. Pulsatis omnibus signis inchoet hebdomadarius antiphonam « Zelus domus tuæ. » Cum incipiunt psalmum,

petant veniam super formas, et ad matutinas laudes similiter. Per singulas antiphonas, et singula responsoria extinguantur singulæ candelæ : lectiones sine « Jube domne », vel » Tu autem » legantur. Primæ tres de lamentationibus Jeremiæ sine cantu, et alphabetis præscriptis; in secundo nocturno, de expositione psalmi; « Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor »; in tertio, de epistola Pauli « Convenientibus vobis », antiphonæ omnes, et versiculi absque finis melodia. In matutinis laudibus, cum incipiunt psalmum « Laudate Dominum de cœlis », vadant magistri inter infantes, qui et versi sint ad priores, sicut et ipsi infantes; juvenes vero, qui in custodia sunt, mixtim sint in ordine seniorum. Candelæ extinguantur in toto monasterio, præter unam, quæ in choro ardeat; quæ et ipsa, cantore incipiente antiphonam « Traditor autem, » extinguatur. Finita antiphona curventur super formas sub silentio dicentes. « Kyrie eleison : Pater noster »; preces « Ego dixi, Domine »; Psalmum « Miserere mei, Deus »; solum sine « Gloria Patri; » collectam « Respice, quæsumus, Domine »; signoque facto ab abbate, vel priore, surgentes inclinent sicut solent, ante et retro, et stet unusquisque in loco suo usquequo magister infantum laternas accensas in chorum deferat, et ipsis infantibus tribuat; secretarius quoque accendat lumen ante altare, unde juvenes laternas suas accendant. His ita peractis, revertantur omnes ad lectos suos.

Lucescente die, ita ut pueri et juvenes sine laternis possint exire, pulsetur a secretario parvulum signum modice. Statim surgentes fratres calceent se nocturnalibus suis, et sic veniant in chorum curvantes se super formas in ordine suo quousque infantes veniant. Qui dum venerint, peracta oratione, factoque signo ab abbate surgentes statim incipient hymnum « Jam lucis orto sidere », absque « Deo Patri sit gloria. » Et inchoata antiphona, dicantur regulares psalmi; et « Quicumque vult » sine « Gloria Patri ». Finita antiphona curvati super formas dicat unusquisque

apud se in silentio : « Kyrie eleison, Pater noster, Credo in Deum », preces usque ad confessionem; factoque signo ab abbate, dicatur confessio. Deinde silenter quæ sequuntur, dicant : « Converte nos », et cætera; « Miserere mei Deus », sine « Gloria Patri »; collectam « Domine Deus qui ad principium. » Post hæc dicantur in alto septem psalmi absque « Gloria Patri », cum solita Litania; deinde sedeant in claustro usque tertiam. Cum tempus tertiæ fuerit, sonet secretarius minimum signum sicut aliis diebus. Tunc pergant fratres se calceare, et cætera, sicut aliis diebus fieri solet, pulsato ad tertiam signo factis tribus orationibus solitis. Pulsato alio signo inchoet infans statim hymnum « Dei fide qua vivimus, » sed non dicatur ultimus versus, « Gloria tibi Trinitas. » Et pronunciata antiphona, dicantur psalmi regulares a beato Benedicto instituti, sine « Gloria. » Dictis psalmis, et percantata antiphona, curvati supra formas dicant in silentio « Kyrie eleison, » et cætera quæ sequuntur : collecta « Respice, quæsumus, Domine. » Post hæc pulsetur solitum signum ad capitulum : lectio sine « Jube domne, » versus in silentio dicatur, legatur sententia de regula sancti Benedicti, sine « Tu autem. » Factoque ex ea sermone, correctis quæ corrigi oportet, dicantur consuetudines, quæ agendæ sunt ab ipso capitulo, usque ad crastinum capitulum; dehinc ordinentur, quæ ad servitium totius diei ordinanda sunt. Quibus ordinatis surgant canentes alte « Verba mea », si defunctum aut breve pro defuncto habeant. In silentio autem dicant « Pater noster, A porta inferi, Absolve Domine. » Pulsata tabula loquantur in claustro.

Cum tempus fuerit pulsetur signum ad sextam, et facta oratione, pulsatoque alio signo, inchoet infans hymnum, et cætera, sicut fecerunt ad tertiam; dehinc pulsato signo, loquantur iterum in claustro. Tunc secretarius pulset parum signum minimum, sicut in duodecim lectionibus ante matutinalem missam. Celebretur tunc ab hebdomadario minoris

missæ missa pauperibus, qui mandato interesse debent, ducente eos fratre eleemosynario, cooperantibus cæteris fratribus, quibus injunctum fuerit. Expleta missa communicet sacerdos ipsos pauperes de oblatis non consecratis, signo tantum sanctæ crucis, in nomine Domini super eos facto; dehinc ducantur ad reficiendum.

His actis, pulsato signo ad nonam, facta oratione, pulsatoque alio signo canatur nona, ut tertia, et sexta. Qua cantata induantur infantes, et qui missam sunt celebraturi, sacerdos videlicet, vel abbas honorifice, diaconus dalmatica, subdiaconus tunica, duo ad responsorium, tres conversi ad candelabra et thuribulum. Interim auferantur formæ de choro, quæ auferri solent. Pulsentur signa sicut in festis diebus, cantor hebdomadarius chorum teneat in cappa, missa festive celebretur, « Gloria in excelsis Deo » minime dicatur, nisi episcopus missam celebret, et chrisma faciat, nunc etiam in fine missæ « Ite missa est » dicitur. Tot hostiæ ponantur ad sacrandum, quot sufficere possint ipso die, et in crastino ad communicandum. Quatuor his diebus nullus a communione se subtrahat, nisi subtrahendi rationabilis causa existat. Celebrata fere missa reportentur in chorum formæ, pulsetur tabula ad vesperas. Expleta missa fiat oratio vespertina supra formas. Interea sacerdos præcedente processione cum ad altare venit, vadat ad locum constitutum decentissime præparatum, ibique reponat corpus Domini, incensato ipso loco, et ante repositionem et post repositionem. Ante quem locum lumen continue ardeat. Quo completo, vadant in refectorium accipere mixtum. Ingressi autem refectorium faciant ante, et retro ante sedilia sua, et considentes sumant mixtum de pane tantum, et potu quem super justitias suas a refectorariis in scyphis positum invenerint.

Dum hæc aguntur, cellerarius, et eleemosynarius, et cæteri quibus injunctum fuerit, introducant pauperes in claustrum, et faciant eos ordinate sedere alterum juxta alte-

rum. Qui pauperes priusquam claustrum introeant, pedes suos abluere debent aqua calida a camerariis ministrata. Omnia vero in locis convenientibus debent esse præparata quæ ad mandatum opus sunt necessaria, scilicet, aqua calida a camerariis in vasis idoneis parata; alia quoque vasa, ac tersoria ad pedes, manutergia ad manus, a cellerario scyphi, et potus, et si quæ sunt hujusmodi. Præsto sint ad serviendum famuli camerarii, et aliorum ministrorum, qui ad hoc sunt idonei. Qui prius per eos quibus jussum fuerit bene debent esse instructi, qualiter eos servire oporteat. His ita ordinatis cum visum fuerit abbati surgat. Reliqui quoque fratres surgentes ante, et retro inclinent. Egressi refectorium infantes divertant cum magistris suis in scholam suam, ibique stent mixti magistris suis ante pauperes suos; reliqui quoque fratres surgentes veniant ante pauperes suos, et stent ordinate ante eos sicut sunt priores singuli ante singulos; abbas vero duos habeat. Tunc prior jussu abbatis percutiat tabulam tribus ictibus, et inclinantes se flexis ad terram genibus adorent Christum in pauperibus. Abbas, vel cantor incipiat antiphonam « Dominus Jesus », et alias quæ conveniunt. Singuli singulis abluant pedes, tergant, et osculentur ore, et oculis. Ablutis cunctorum pedibus pauperum, duo ex fratribus quibus jussum fuerit ministrent abbati, unus aquam, et alter manutergium; famuli autem reliquis fratribus. Postea accipiens abbas baccilia et manutergium a fratribus, qui ei servierunt, reliqui fratres a famulis, serviant et ipsi pauperibus, a quibus subsequentes fratres accipientes ministrent abbati, et reliqui fratribus scyphos cum potu. Tum prior percutiat tabulam tribus ictibus, et dicatur ab omnibus moderata voce: « Benedicite »; et data benedictione tribuant potum pauperibus osculantes eorum manus, et receptis scyphis dent singuli singulis pauperibus duos denarios, aut quot abbas præceperit, iterum osculantes eorum manus. Ipsos denarios dare debet fratribus cellerarius, aut camerarius secun-

dum quod abbati visum fuerit. Fratres qui eo anno defuncti sunt suos pauperes ad hoc mandatum habere debent; similiter et familiares illi, pro quibus unus in hoc mandato pauperes debere poni abbas decreverit. Quibus pauperibus supradicto modo serviant fratres, quibus injunctum fuerit; alter nullus præsumat. Quamdiu ad hoc mandatum cantant, id est, dum pauperum pedes, ac manus lavantur, sedere possunt qui volunt, eo tamen modo, quo sedetur in choro, uno scilicet sedente, inter duos stantes. Dum autem propinatur potus, sedere possunt omnes quicunque volunt, alter juxta alterum, non observato illo standi, vel sedendi ordine. Inter hæc secretarius observare debet congrua intervalla, quibus tabulam ad vesperas pulsare debeat. Semel videlicet lotis pedibus, et semel lotis manibus. Propinato omnibus potu, reversis singulis in loca sua, prior ter percutiat tabulam. Tunc abbas, vel sacerdos mediocri voce dicat capitulum « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. » Fratres omnes flexis ad terram genibus respondeant: « Et salutare tuum da nobis »; dehinc inclinati super genua tantum dicant « Kyrie eleison, Pater noster »; abbas vel sacerdos dicet mediocri voce: « Et ne nos; Suscepimus, Deus, misericordiam tuam; In medio templi tui; Tu mandasti mandata tua custodiri minis; Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat; Dominus vobiscum; Oremus; Adesto, Domine Jesu Christe, officio nostræ servitutis, et quia tu pedes lavare dignatus es tuis discipulis, ne despicias opera manuum tuarum, quæ nobis retinenda mandasti; sed sicut his exteriora abluuntur inquinamenta corporum, sic a te omnia nostra interiora laventur peccata, quod ipse præstare digneris, qui cum, etc. » Ad cujus finem omnes respondentes, « Amen »; et inclinantes se ante, et retro, vadant ad ecclesiam mediocri voce canentes psalmum « Miserere mei, Deus. » Interim secretarius, et aliqui fratres secum percutiant tabulas gradatim, eoque modo,

atque ordine, quo signa pulsari solent in festivis diebus.

Dicto psalmo, et fratribus in ordine suo in choro stantibus, statim puer incipiat antiphonam « Calicem salutaris »; ad cujus inchoationem petitur venia ab omnibus supra formas, dicto psalmo: « Magnificat », et repetita antiphona sine finis melodia, curvati supra formas, dicant in silentio: « Kyrie eleison, Pater noster », preces « Ego dixi, Domine »; psalmum « Miserere mei, Deus »; Collecta « Respice, quæsumus. » Si aliquis de foris veniens benedictionem petierit, omnibus horis accipiat ipso die quo venerit. His tribus diebus tabulæ refectorii coopertæ sint. Ad cymbalum, et super tabulam abbatis ponantur tabulæ cum malleolis. Versus et benedictiones in refectorio, et « Miserere mei, Deus » post mensam humili voce dicantur; lector sine petita benedictione legat, et sine « Tu autem, Domine » terminet. Interim dum fratres in refectorio sunt, secretarii discooperiant omnia altaria, et parent duo analogia, unum quod in capitulo est, et alterum in monasterio, quod ante collationem in refectorium deportetur. Postquam fratres a mensa surrexerint, et de monasterio ac dormitorio solito more redierint, lavent sibi pedes, ut sabbato fieri solet; præparentur cuncta, quæ ad mandatum sunt necessaria. Refectis servitoribus, et pedibus ablutis, pulsetur tabula, et ad bibendum in refectorium vadant.

Post hæc egressis fratribus de refectorio, prior claustri, jubente abbate, percutiat tabulam ad mandatum. Introgressis in capitulum fratribus, priore claustri sedente in loco abbatis, præcingant se linteis abbas, et prior, et inchoante priore claustri antiphonam « Dominus Jesus », veniant in capitulum, abbas ad dexteram, et prior ad sinistram, sequentibus eos fratribus, qui ad servitium eorum ipsa die in capitulo fuerint ordinati, et utrique flexis genibus, latent pedes fratrum, et tergant et osculentur. Camerarii præsto esse debent, qui madefactis terso-

riis alia ministrent, quoties opus fuerit : lotis omnium qui in capitulo sunt pedibus, sedeant foris ante capitulum prior, et prædicti servitores cum eo : quorum pedes præcinctus tersorio abbas flexis genibus abluat, et tergat, et osculetur, servientibus sibi fratribus ad hoc obsequium deputatis. Post hæc redeat abbas in sedem suam, ad quem prior præcinctus tersorio veniens cum fratribus sibi deputatis, lavet pedes ejus, et tergat, et osculetur, et ablutis manibus suis statim deferat sibi aquam ad abluendas manus, uno eorum qui sibi servierunt tenente manutergium. Deinde redeunte priore claustri in locum abbatis, exeat abbas, et accipientes ipse et prior baccilia cum aqua, et manutergia, duo fratres qui de coquina ipsa septimana serviunt, qui inter cæteros adjutores ad hujus mandati obsequium ordinari debent, serviant omnibus ad abluendas manus, sicut servierunt ad abluendos pedes. His expletis exeat abbas, et prior, et servitores eorum, et ante capitulum præbeat eis abbas aquam ad abluendas manus, tenente manutergium uno eorum fratrum qui ad hoc obsequium ei deputati sunt.

Quo peracto, præcedens abbas, et cæteri sequentes eum introeant capitulum, et faciant ante et retro, sicut solet fieri die sabbati ab eis, qui mandatum fecerunt. Postea pergat abbas ad sedem suam, surgente conventu donec sedeat; reliqui similiter ad loca sua. Cessante autem cantu, et secretario percutiente tabulam ad collationem, qui petita licentia ad eam percutiendam perrexit, hora congrua ingrediatur diaconus capitulum, qui post manuum suarum ablutionem ad se præparandum ivit, alba, et stola, et dalmatica indutus, textum Evangelii portans, præcedentibus tribus conversis portantibus candelabra, et thuribulum igne, et thure refertum. Ipse enim diaconus antequam exeat de monasterio ponere debet thus in ipso thuribulo. Quibus ingredientibus capitulum totus conventus assurget stans donec unus versus de Evangelio perlectus est.

Cum autem esse tempus perspexerit, innuat abbas priori ut vadat percutere tabulam. Et cum audierit prior a diacono: « Surgite, eamus hinc », percutiat tabulam, sicut solet percuti cymbalum, quod dum fit, surgant omnes ac præcedente diacono cum textu, et conversis cum candelabris, et thuribulo; sequatur conventus in refectorium, sicut fit in sabbato ad caritatem. Ibi secretarius habeat analogium de ecclesia paratum, impositoque desuper textu, iterum mittat diaconus in thuribulum, et incenset analogium et textum. Et sedente majore priore in loco abbatis, ad ejus nutum incipiat diaconus lectionem ab eo loco ubi dimiserat. Et percutiente refectorario tabulam uno ictu, abbas et fratres, qui ad pedes lavandos ipsius adjutores extiterant, vadant ad locum ubi potus caritatis paratus est, ferentes vitreas phialas, aut scyphos fratrum in manibus suis. Et accepto vino in prædictis vasis, tacente lectore, præcedant ad gradum sicut mos est. Refectorarius vero ex quo accepto potu incipiunt ire paulatim, percutiat tabulam suam quousque ad gradum perveniant; quo cum pervenerint, ter aut quater festinantius percutiat, et cesset. Tunc omnibus humili voce dicentibus: « Benedicite », sacerdos hebdomadarius surgat, et eadem voce benedictionem faciat. Benedictione facta, porrigat abbas priori potum et reliquis sicut sunt priores; osculans eorum manus, ministrantibus ei fratribus, qui cum ipso potum ad gradum detulerunt. Ministrato potu majoribus, et infantibus, post majores accedat abbas ad diaconum, qui collationem legit, et expectato fine incœpti versus præbeat ei potum, dehinc tribus illis, qui de candelabris, et thuribulo serviunt, servitoribus abbatis candelabra, et thuribulum interim tenentibus. Qui et scyphos a diacono, et ab eis recipientes portent ad tabulam abbatis, et super eam ponant: his actis prædicti servitores abbatis, qui cum eo potum ad gradum detulerunt, ante ipsum gradum simul veniant, et ante, et retro faciant, et postea sessum vadant; quibus abbas

similiter potum ferat osculans eorum manus, ministrantibus illi fratribus illis, qui ei ad lavandos pedes prioris, et ipsorum servitorum ministraverunt.

Hoc facto abbas ad sedem suam vadat, et ante eam et retro faciat, assurgente sibi conventu donec sedeat; prior vero surgens porrigat illi potum osculans ejus manum; lecto sermone quantum abbati visum fuerit, innuente eo diaconus lectionem absque « Tu autem Domine » finiat, et clauso libro, ante et retro faciat, et postea dalmaticam, et stolam, et manipulum supra analogium ponat. Conversi vero candelabra, et thuribulum super mensam abbatis ferant et ante ipsam mensam ante et retro faciant. Post hæc et diaconus, et conversi, ad ipsam mensam sedentes, bibant, diaconus juxta abbatem, conversi juxta diaconum, sicut sunt priores. Abbas vero lecto sermone, statim percutiat uno ictu tabulam, et postea tot vicibus, quot vicibus squillam percuti consuetudo est sabbato ad caritatem post mandatum. Interim duo secretarii surgant et analogium et dalmaticam, cum textu, et stola, et manipulo, ad monasterium ferant. Post hæc abbas surgat, et humili voce dicat: « Adjutorium nostrum in nomine Domini », et eadem voce conventus respondeat: « Qui fecit cœlum et terram »; deinde præcedente diacono cum conversis candelabra, et thuribulum portantibus, sequatur conventus ad monasterium, secretario percutiente tabulam ad completorium, et facta confessione dicant completorium, bini aut terni sub silentio. Post completorium tres orationes solito more faciant: prior tabulam percutiat tribus ictibus post orationes infantum, sicut squillam pulsare solet. Notandum est autem in hujus diei obsequio, quia si abbas sufficere valet omnium fratrum pedes solus in hac die lavare debet; testante enim beato Benedicto, vices Christi agit in monasterio; et maxime in hoc ministerio.

Feria sexta ante nocturna pulsetur tabula in claustro, et ante cellarium, et ante domum infirmorum ad excitandos

dormientes. Post orationes solitas, sicut in quinta feria, quindecim psalmi dicantur, candelæ extinguantur, lectiones in primo nocturno, et secundo legantur, unde lectæ sunt in quinta feria. In tertio nocturno de Epistola ad Hebræos « Fratres festinemus ingredi » ; et cætera omnia usque ad primam, sicut in quinta feria. Ad primam pulsata tabula surgentes nudis pedibus vadant ad monasterium, et sic maneant omnes donec impleatur diei officium, nisi jussu abbatis calcientur pro nimia asperitate frigoris. Quod si evenerit, officio tantum intererunt nudis pedibus.

Primam et omnes horas diei, præter vesperas, usque ad vesperas sabbati dicant sicut in quinta feria, excepto quod in quinta feria in alto cantantur hymni, intonantur psalmi, cantantur antiphonæ; in his vero diebus duobus hæc omnia in silentio et in directum dicuntur : dicta prima septem psalmos, et litaniam in alto dicant. Postea sedeant omnes in claustro, et inchoante abbate, dicant psalterium ex integro; quo completo vadant ad confessionem, qui voluerint usque ad horam officii.

Appropinquante hora tertia, pulsata tabula sicut solent, pergant in dormitorium. Dehinc abluti, et pectinati, pulsata tabula vadant ad monasterium, et factis solitis orationibus dicant tertiam. Post tertiam pulsata tabula pergant in capitulum : in quo versus in silentio dicatur, et sententia sicut in quinta feria de regula legatur. Post sermonem narrentur, et ordinentur quæ agenda sunt usque ad crastinum capitulum. Exeuntes de capitulo, sedeant in claustro, non loquentes, sed cantantes, aut legentes.

Dicta nona induantur sacerdos, et levita, et reliqui qui ad officium sunt servituri. Procedant ad altare sacerdos, et levita soli, sacerdos in casula, diaconus in stola, nullaque præmissa supplicatione dicat sacerdos « Oremus » ; diaconus, « Flectamus genua » ; et ad alteram collectam similiter. Altare sit coopertum desuper uno tantum linteamine. Singulos tractus duo in albis canant. Passio absque « Do-

minus vobiscum , legatur : ad quam nec candelabrum, nec thuribulum ; et cum perventum fuerit ad locum ubi dicitur « Partiti sunt vestimenta mea sibi », sint duo de indutis juxta altare hinc et inde trahentes ad se duos pannos, qui ante officium super altare missi fuerant, linteo tamen remanente subtus missale : lecta passione dicantur orationes solemnes, sicut in missali continentur. Pro cunctis ordinibus flectantur genua, nisi pro Judæis.

His expletis deposita casula, et stolis revertantur sacerdos, et levita in chorum in albis. Tunc duo sacerdotes, quibus cantor jusserit, induti albis accedant ad crucem, quæ debet esse præparata, et cooperta ad altare matutinale, quam accipientes ferunt eam paulatim progredientes, et cantantes versus « Popule meus » ; duo levitæ in albis stantes ante gradus, ante altare majus respondeant : « Agios o theos », chorus autem dicat, « Sanctus Deus » ; sacerdotes, « Quia eduxi vos » ; levitæ, « Agios »; chorus, « Sanctus »; sacerdotes, « Quid ultra' »; levitæ, « Agios » ; Chorus, « Sanctus. » Tunc sacerdotes crucem ferentes veniant ante altare, et cum finierint « Sanctus », statim discooperientes eam incipiant ambo antiphonam : « Ecce lignum » ; et tunc demum omnes flectant genua. Repetatur antiphona cum versibus psalmi « Beati immaculati », quantum cantori visum fuerit. Dehinc canantur alia ad hoc servitium pertinentia quantum opus fuerit. Tapetia sint extensa ante altare, super quæ prosternantur primum domus abbas, et induti ; interim in locum eorum, qui tenent crucem succedentibus aliis, deinde cæteri, sicut est ordo eorum. Et non prolixe adorantes jaceant, sed breviter et pure orantes ; postea unusquisque osculetur pedes crucifixi, et post revertatur in chorum. Quod si convenerint aliqui vel clerici, vel laici volentes adorare crucem, portetur eis crux in alium locum ubi aptius adorent eam. Quæ si per chorum transierit flexis ad terram genibus adoretur a fratribus, non simul omnibus, sed sicut portabitur coram eis. Adorata ab omni-

bus cruce, portitores ejus elevantes eam incipiant antiphonam, « Super omnia ligna cedrorum », et sic vadant ad locum ubi eam collocare debent. Tunc omnes petant veniam flexis ad terram genibus.

His ita gestis, sacerdos resumpta casula cum stola, et diaconus stola, præcedentibus conversis cum candelabris, et thuribulo, vadant ad locum ubi quinta feria corpus Domini fuit repositum ; et posito incenso in thuribulo incenset illud, et sic tradat diacono ad reportandum. In eundo et redeundo conversos sequatur diaconus, sacerdos extremus veniat. Cum appropinquant altari adorent omnes fratres corpus Domini flexis genibus : collocato super altare Christi corpore, facta in calice vini, et aquæ commixtione, dicta a sacerdote cum diacono confessione, facta suppliciter a sacerdote ad altare oratione, incenset sacerdos corpus Christi, et calicem ; deinde dicat mediocri voce « Oremus ; Præceptis salutaribus moniti », et cætera usque « Et ne nos inducas in tentationem », et chorus respondeat, « Sed libera nos a malo. » Dehinc sacerdos in silentio « Libera nos, quæsumus, Domine », et cætera, usque « in unitate Spiritus Sancti Deus » ; et post, moderata voce, « Per omnia sæcula sæculorum » ; et respondente choro « Amen », nihil amplius dicat ; missaque in calicem sicut solet particula Dominici corporis, communicet se, et fratres omnes, sine osculo pacis. Communicatis omnibus, pulsetur tabula, et fiat oratio vespertina. Qua completa, exeant in claustrum, et lavent pedes de aqua calida, et calcient se diurnalibus suis. Postea, pulsatis tabulis, redeuntes in chorum, dicant vesperas in silentio, eisdem sicut in quinta feria psalmis, antiphonis, precibus, collectis, nisi quod pro psalmo « Voce mea », qui dictus est quinta feria, hac die dicitur psalmus « Benedictus Dominus, Deus meus. »

Dictis vesperis, et pulsata tabula, eant in refectorium, ubi reficiantur pane tantum, et aqua et herbis crudis. Cibi fratrum coquantur in coquina sicut cæteris diebus, et inde

portentur ad eleemosynam. Solitus quoque potus detur pauperibus. Reficiente conventu, secretarii adjunctis sibi sacerdotibus, quot necessarii fuerint et quibus jussum fuerit, remaneant in ecclesia, ad abluenda altaria omnia, quæ prius lavanda sunt aqua, deinde vino. Refectis servitoribus, postquam de monasterio et dormitorio in claustrum redierint, pulsata tabula, fratres eant in refectorium propter servandum ordinem, quasi ad bibendum, et bibant aquam qui voluerint, alium potum minime Illis exeuntibus de refectorio, et in claustro residentibus, facto congruo intervallo, pulsetur tabula, et vadant omnes ad collationem. A qua jubente abbate, percussa a priore tabula, surgentes pergant in refectorium ad caritatem bibendam.

Sabbato sancto percutiatur tabula ante nocturna, sicut in sexta feria, et cætera similiter fiant usque ad primam. In tertio nocturno legantur de Epistola Pauli Apostoli « Christus assistens Pontifex futurorum. » Ad primam surgant in nocturnalibus suis : primam, et septem psalmos et litaniam, et cæteras horas, usque ad vesperas dicant, sicut in sexta feria. In capitulo legatur sententia de regula sancti Benedicti, et disponantur quæ agenda sunt usque ad paschale capitulum. Ante capitulum, et post capitulum debent secretarii monasterium et omnia altaria ornare, cereos ubicumque esse debent collocare, cereum ad benedicendum in loco suo stabilire. In quo a cantore scribi debet quotus annus ille sit ab incarnatione Domini, et crux designari infixis in quinque locis quinque granis incensi.

Post nonam induantur qui officium sunt celebraturi, et ad officium specialiter servituri, et infantes omnes, sacerdos alba et stola, cæteri albis induti, in chorum redeant : dehinc procedant ad sacrandum ignem, canentes psalmum quinquagesimum. Primus omnium secretarius qui hastam portat, in qua sacratum ignem reportet; dehinc portitor aquæ benedictæ; post hos qui portant crucem et thuribulum ; deinde sacerdos , qui ignem sacraturus est ; post

quem infantes; dehinc reliqui induti, post quos alii fratres, sicut procedunt dominicis diebus. Sacrato igne, projiciat sacerdos aquam benedictam super eum, et postea ex carbonibus ipsius ignis impleatur thuribulum, quo impleto, imponat sacerdos thus, et incenset ignem : tunc accendatur cereus, quem portare in hasta debet secretarius. Accendatur et candela in laterna ut si forte in eundo extinguatur cereus ex ea accendatur ; hanc laternam portare debet unus de magistris puerorum.

Ad hanc processionem candelabra non portantur : eumdem ordinem servent in redeundo, quem habuerunt in eundo. Revertentes dicant hos psalmos : « Deus in nomine tuo ; Miserere mei, Deus, miserere mei ; Deus misereatur nostri ; Deus in adjutorium »; in sede episcopali canatur a duobus pueris hymnus « Inventor rutili. » Ignis sanctificatus qui in claustro remansit a famulis cellerarii colligatur, et ex hoc igne omnes foci in omnibus officinis prius extincti iterum accendantur. Plurima monachorum cœnobia faciunt hanc ad sanctificandum ignem processionem, in quinta etiam, et sexta feria, secretario præferente cereum in hasta, vel virga in quinta feria, priore in sexta, abbate in sabbato.

Processione in chorum reversa sine candelabris et thuribulo, sacerdos indutus casula procedat ad altare; diaconus vero stola et dalmatica indutus veniat ante abbatem, et petat ab eo benedictionem; dehinc vadat ad cereum, et benedicat eum, nec ante benedictionem, nec post benedictionem ante et retro faciens, unus autem ex conversis cum tempus fuerit, indicante cantore, deferat abbati ignitis carbonibus plenum thuribulum; in quo thure injecto accedat ad diaconum, et juxta eum sit, ut cum tempus fuerit, accipiat diaconus ab eo thuribulum, et incenset cereum. Secretarius vero sit paratus, ut cum dictum fuerit « Rutilans ignis accendit », statim accendat cereum.

Benedictione peracta, diaconus deposita dalmatica, et

stola ad suum locum in chorum revertatur. Cereus vero non extinguatur usque in crastinum post vesperas; lectiones statim inchoentur : sacerdos absque cantu dicat orationes ad altare sicut sunt per ordinem ; ultima oratione dicta cantor, et alter frater, quem voluerit, induti cappis incipiant in choro litaniam ternam , hoc modo : cantores, « Kyrie eleison » ; dexter chorus similiter respondeat « Kyrie eleison » ; deinde sinister, et cætera eodem modo, usque ad finem litaniæ , ternos sanctos de unoquoque ordine dicant : Ad singula sanctorum nomina uterque chorus inclinet, cantores ad nullum : incœpta litania fratres accedant ad formas, sicut in duodecim lectionibus, ad tertiam sacerdos revertatur in secretariam, et deposita casula et stola, redeat in chorum. Cum dixerint cantores « Omnes Sancti, orate pro nobis », exeant de choro sacerdos, levita, subdiaconus, tres conversi, et induat se sacerdos casula, levita dalmatica, subdiaconus tunica.

Finita litania, pronuncient cantores tribus vicibus alta voce « Accendite », et tunc primum accendantur candelabra, et cætera luminaria, quæ ante altare, et circa altare sunt, et cantoresincipiant festivum : « Kyrie eleison » ; et sacerdos cum processione solita, ad altare procedat, et signa tunc pulsari incipiant, nec desinant, usque ad finem « Kyrie eleison. » Et tunc primum det cantor cappas his qui « Alleluia «, et tractum cantaturi sunt. Finita « Kyrie eleison », incipiat sacerdos « Gloria in excelsis Deo. » Quando legetur Evangelium, non teneantur candelabra, sed solum thuribulum : in hac consuetudine concordant omnes fere principales monachorum Ecclesiæ, quæ nostro tempore majoris auctoritatis sunt, sicut et in eo quod offerenda, et « Agnus Dei », et « Communio » ad hanc missam non dicuntur, licet cætera festive dicantur. In quibusdam quoque non improbandæ auctoritatis cœnobiis, nec ante sacerdotem ad altare procedentem hac die candelabra portantur.

Celebrata fere missa sacerdote incipiente : « Per Domi-

num nostrum », incipiant pulsari duæ squillæ ad vesperas, ut mos est in maximis festivitatibus. Responso « Deo gratias », ad « Ite missa est, » fiat oratio vespertina; qua facta vadunt infantes in refectorium, si aliqui adeo parvi sunt, ut usque post vesperas expectare non possint. Interim pulsentur majora signa duo, et duo, ad extremum pulsatis omnibus signis, canantur vesperæ ut decet solemniter. Hebdomadarius cantor incipiat « Alleluia » ex aliqua antiphona ex qua cantor præceperit. Psalmi « Confiteantur »; capitulum « Si consurrexistis »; responsorium « Angelus Domini locutus est »; hymnus « Ad cœnam agni providi »; versus « Resurrexit Dominus »; ad Magnificat, « Vespere autem sabbati »; collecta, « Deus qui hanc sacratissimam noctem. » Post vesperas, procedant ad crucifixum.

§ 5. *De Tempore sancto paschatis.* — Die sancto Paschæ ante vigilias ad matutinas pulsentur omnia signa; dehinc duo et duo sicut mos est. Ad invitatorium quatuor in cappis, psalmi a beato Benedicto instituti, id est, « Domine in virtute tua » et cæteri. Ad lectiones circumferantur thuribula, sicut in die Dominicæ Nativitatis institutum est. Totum denique officium more monachorum agatur. Processio ad crucifixum post matutinas laudes, et post vesperas, per totam septimanam vadat. Missa matutinalis hac die cum una collecta; processio in cappis. Ad vesperas, psalmi regulares, id est, » Dixit Dominus », et reliqui, qui diebus dominicis dici solent. Super psalmos antiphonæ quæ ad matutinas laudes dictæ sunt.

Tribus sequentibus diebus, ante vigilias pulsentur signa duo et duo; ad invitatorium tres in cappis; psalmi feriales dicantur, sex sub una antiphona, et sex sub alia; duo et duo primum, et secundum responsorium: tertium tres; laudes sub una antiphona. Ad thuribula duo sacerdotes cappis induti ad laudes, et ad vesperas. Missa matutinalis cum una collecta; ad majorem omnes sint cappis induti. Ad vesperas, per totam hebdomadam, sub una antiphona di-

cantur psalmi, qui in die Paschæ ad vesperas dicti sunt.

Tribus sequentibus diebus, ad invitatorium duo in froccis; ad nocturna psalmi feriales, tres lectiones de pronunciato Evangelio; major missa, et cætera omnia sicut in duodecim lectionibus. In hac hebdomada non loquantur in claustro. Missa matutinalis « Resurrexi »; omnes horæ cum antiphonis canantur. Sabbato tantum ad vesperas psalmi cum « Alleluia » dicantur.

Octava die ad invitatorium tres in cappis. Ad lectiones legantur Paschales sermones; in tertio nocturno pronuntietur Evangelium « Cum esset sero. » Missa matutinalis « Quasi modo geniti. » Processio in albis : major missa « Resurrexi », ad quam sint omnes cappis induti.

Feria secunda ponatur ad legendum liber Actuum Apostolorum usque ad sequentem dominicam : ad utrumque nocturnum, et ad omnes horas « Alleluia » dicatur usque ad Ascensionem Domini. Post capitulum, pulsata tabula, loquantur in claustro. Post nonam, cum exierint de refectorio, pergant in capitulum, et supplicent ante, et retro, pulsetque prior tabulam tribus ictibus, dicatque ter, « Deus in adjutorium meum intende : Domine ad adjuvandum me festina »; et conventus idem ter respondeat adjungentes « Gloria Patri, Kyrie eleison; Christe eleison; Kyrie eleison. Pater noster »; et prior « Et ne nos, Adjutorium nostrum in nomine Domini; » conventus, « Qui fecit cœlum et terram »; et a priore dicto, « Benedicte », post loquantur in claustro. Hic loquendi ordo teneatur usque ad idus Septembris privatis diebus, nisi jejunium fuerit.

Dominica prima post octavas Paschæ, legatur Apocalypsis, et canatur historia « Dignus es, Domine » duabus septimanis. A Dominica tertia usque ad Ascensionem Domini legantur septem canonicæ epistolæ, et canatur historia « Si oblitus. »

Diebus rogationum dictis matutinis pro defunctis, fratres ad lectos redeant, et qui volunt plus solito dormiant. His

enim diebus meridianis horis non dormiunt nec aliquo sonitu, ut aliis diebus mos est, mane excitantur, sed cum tempus visum fuerit congruum, excitare debent infantes magistri eorum, quam quietius possunt : quibus in claustro legentibus, surgant sine mora, qui in lectis adhuc quiescunt. Post primam, et familiares psalmos primæ, et septem psalmos et litaniam, dicatur missa de jejunio ad majus altare; post cujus primam orationem dicantur aliæ quæ ad majorem missam quotidianis diebus dici solent, addita in fine alia, id est, « Sanctorum tuorum intercessionis. » Omnes offerant ad pacem, solus prior, aut qui in loco prioris est vadat. Sententia de regula legatur in capitulo, et ordinetur processio. Post tertiam sumant mixtum pueri, et infirmi, qui jejunare non possunt. Cantata sexta vadant in dormitorium, sicut alio tempore, quando meridianis horis in lectis quiescere solent, et facto parvissimo intervallo pulsetur squilla; dehinc nudis pedibus de dormitorio descendant, manus abluant, ad ecclesiam vadant, orationem faciant. Qua facta incipiat infans antiphonam « Exurge Domine. » Interim pulsentur duo signa : cantata antiphona dicat sacerdos », Ostende nobis Domine misericordiam tuam; « sequatur « Kyrie eleison, Pater noster » psalmus, « Deus misereatur nostri. » In crastino, « Deus in adjutorium meum ; » dehinc sacerdos, « Et veniat super nos, » collectam pro peccatis. Postea sonantibus signis exeant processuri canentes, incipiente cantore, quæ ad processionem pertinent: præcedant famuli cum vexillis, sequetur conversus cum aqua, post quem alius cum cruce; dehinc subdiaconus, ferens textum, post quem fratres laici, dehinc infantes cum magistris, post quos cantores, extremis prioribus, et præcedentibus junioribus, sicut est ordo eorum. In egressu monasterii sint famuli camerarii, habentes ibi baculos præparatos quos tribuant fratribus ad se sustentandos.

Cum pervenerint ad ecclesiam ad quam ituri sunt, inci-

piat cantor antiphonam, vel responsorium de sancto in cujus honorem fundata est ipsa ecclesia. Intrantes fratres, reddant baculos prædictis famulis ab eisdem iterum recepturi exeuntes. Finito incœpto cantu dicat statim sacerdos capitulum de sancto illo, et collectam, cum « Dominus vobiscum » alta voce et solemniter; infans, « Benedicamus Domino. » Quo dicto inclinantes se faciant orationem. A qua facto signo surgentes inclinent ante, et retro. Dum hæc fiunt, sacerdos, et levita, et cæteri, qui circa altare servituri sunt, præparare se debent ad celebrandam missam, secretarius quoque pallio et honestis pannis altare decenter parare, omnia enim quæ ad hoc servitium sunt necessaria instantia secretarii, illuc prius debent esse delata. Paratis omnibus celebretur iterum missa de jejunio. Post primam orationem dicatur oratio de sancto illo cujus est ecclesia, nullaque amplius.

Celebrata fere missa, duo fratres qui cappis induti debent dicere : « Agnus Dei » ad portas monasterii inclinantes se ante, et retro, regrediantur; sumentes secum aliquos ex famulis, quibus jussum fuerit, et dicentes inter se litaniam quam conventus in reditu cantaturus est.

Expleta missa accedant statim fratres, quibus jussum fuerit, et stantes in medio pronuncient litaniam. Interim sacerdos, et qui ad missam servierunt, expediant se, sic revertantur in chorum. Post « Sanctum Joannem, » et « Omnis chorus prophetarum », pronuncient illum sanctum duabus vicibus in cujus nomen est ecclesia dedicata. Postea inclinantes se omnes ante, et retro, regrediantur eo ordine, quo venerunt. Cantores litaniæ producant aut brevient ipsam litaniam secundum quantitatem itineris. Qui in redeundo pergere debent post infantes, ante reliquum conventum cantorum.

Cum autem processio rediens ante monasterii introitum venerit, statione facta litaniam finiant : qua finita cantores ejus in ordinem suum redeant, et prædicti duo cantores,

qui præcesserant, cappis induti, nudis pedibus ante portas monasterii stantes dicant : « Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis » ; Chorus similiter respondeat ; cantores « Suscipe deprecationem nostram, qui sedes ad dexteram Patris » ; Chorus, « Agnus Dei », sicut supra ; cantores « Gloria Patri et Filio, et Spiritui sancto : Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen. » Interim præcedentibus qui vexillum portant, et cætera quæ superius dicta sunt, sequantur cantores, et reliquus conventus. Dicto « Gloria », respondeat conventus « Agnus Dei », ut supra. Conventu intrante monasterium pulsentur signa : Cantores « Exaudi Deus » ; conventus, « Orationem populi tui. » Cunctis fratribus chorum ingressis, collocata cruce, et reliquis, quæ portata sunt in locis suis, prædicti duo cantores in medio chori stantes pronuntient litaniam : « Sancte sanctorum Deus » miserere nobis, priores a parte altaris sint, reliqui post eos, sicut est ordo eorum. Expleta litania pulsetur signum ad nonam, factaque oratione nonæ, vadant in claustrum lavare pedes ; quibus lotis, revertentes in chorum, pulsato alio signo, cantent nonam.

Ad vesperas secunda, et tertia feria, pulsentur signa, sicut privatis diebus ; inter signa dicantur psalmi : « Deus auribus nostris » ; post vesperas de omnibus sanctis, dicantur vesperæ mortuorum : vigilia mortuorum his diebus non agatur si processio extra claustrum perrexerit, alioquin agatur sicut solet.

His tribus diebus ad nocturna, capitula, et collectæ de Resurrectione, et ad vesperas secundæ, et tertiæ feriæ. Ad matutinas vero laudes et ad tertiam, et ad sextam, et ad nonam, capitulum, et collectæ de jejuniis. Si in his tribus diebus festivitas duodecim lectionum evenerit totum servitium noctis, et diei, de ipsa festivitate agatur. Dicta tertia, et pulsatis omnibus signis missa ipsius festivitatis sicut alio tempore solemniter celebretur. Processio vadat sicut aliis diebus excepto quod calciati, et sine baculis ibunt. Missa

jejunii ad monasterium, quo processerint, celebretur. Si autem festivitas trium lectionum evenerit, commemoratio ipsius tantummodo fiat ad vesperas, et ad matutinas laudes et ad priorem missam de jejunio.

§ 6. *Tempus Pentecostes.* — Sabbato in vigilia Pentecostes surgentes a meridiana abluti, et pectinati ad ecclesiam veniant, et oratione facta, induantur officium celebraturi, et ad officium servituri. Agatur officium festive sicut in sabbato sancto; cantor, et alius frater, quem voluerit, induti cappis pronuncient litaniam ternam, sicut in vigilia Paschæ. Cum pronunciatum fuerit « Accendite, » accendatur cereus benedictus, et reliqua luminaria, unus enim cereus solummodo ante illam horam debet esse accensus, ante altare. Cum incœperint « Kyrie eleison, » pulsentur omnia signa. Sequatur « Gloria in excelsis Deo. » Ad Evangelium teneantur candelabra, et thuribulum Post missam pulsatis duobus majoribus signis faciant orationem. Nonæ etiam duo cantores in cappis. In crastino, et totis octavis agatur sicut in paschali solemnitate, et octavis paschalis solemnitatis, nisi quod octava hujus festivitatis die, utraque missa est « Spiritus Domini. »

Feria secunda, si nulla festivitas sit, dicatur missa « Domine in tua misericordia. » Hac hebdomada inchoanda sunt jejunia, quæ regula præcipit, quarta et sexta feria, usque ad idus Septembris : nisi rationabilis causa existat, cur abbas, vel prior, bis reficiendi licentiam tribuat. Post capitulum ipsis jejuniorum diebus, sedeant in claustro loquentes. Secretarius vero non pulsabit minimum signum sicut consuetudo est post capitulum ad apparatum missæ. Post tertiam pergant infantes, et minuti sanguine, et infirmi, quibus licentia data est accipere mixtum. Post sextam agatur meridiana : a qua surgentes, nudis pedibus, in claustrum veniant, afferentes sua calceamenta. Post hæc abluti, et pectinati veniant in ecclesiam, et facta oratione, pulsatisque duobus signis, inchoet infans, « Exurge Domine », et

cætera, sicut longe superius dictum est. Hic ordo servandus est feria quarta et sexta, usque ad festivitatem omnium Sanctorum, nisi sit vigilia, cujus missa solemniter celebretur, tunc enim processio ex toto dimittitur.

Dominica prima post octavas Pentecostes canantur hymni ad nocturna, et ad matutinas laudes « Nocte surgentes; Ecce jam noctis », qui canendi sunt Dominicis diebus, usque ad Dominicam primam mensis Octobris; ponantur ad legendum libri Regum, et Paralipomenon usque ad Dominicam primam mensis augusti : Historia » Deus omnium. »

Dominica prima mensis Augusti ponant Salomonem, usque ad dominicam primam mensis Septembris. Responsoria : « In principio. »

Dominica prima mensis Septembris ponant Job, Tobi, Judith, Esther, Esdram, usque ad dominicam primam mensis Octobris.

Ab idibus Septembris privatis diebus agantur continue jejunia, quæ regula præcipit, atque ipsa die iduum incipiant jejunare sicut beatus Benedictus instituit, una tantum vice loquantur in claustro usque ad kalendas Octobris, id est post capitulum usque ad tertiam. Post sextam in dormitorium vadant, et post parvissimum intervallum, pulsato minimo signo, descendant, lavent, ad monasterium pergant, factaque oratione, dictaque litania, missam celebrent. Celebrata fere missa pulsetur signum ad nonam. Post missam facta oratione, pergant servitores accipere mixtum. Quibus revertentibus pulsato alio signo canatur nona.

§ 7. *Quinque festivitates præcipuæ.* — Quinque sunt præcipuæ festivitates, id est, Natale Domini, Resurrectio ejus, Pentecostes, Assumptio sanctæ Dei genitricis Mariæ, Festivitas loci. Servatis omnibus, quæ de sabbato sancto dicta sunt : in harum festivitatum vigiliis ornetur totum monasterium, et omnia altaria, secundum facultatem loci, sicut honestius fieri potest.

Mundentur officinæ, et claustrum. Sedilia refectorii, capituli, claustri tegantur, bancalibus sternatur juncus.

Ad missam jejunii induantur honeste, qui eam sunt celebraturi. Sacerdos honorifice, diaconus dalmatica, subdiaconus tunica. Tres conversi, cantor hebdomadarius cappa, duo fratres ad responsoria. Ante missam pulsentur signa, sicut in festis diebus, litania minime dicatur: « Kyrie eleison », festivum canatur, una tantum collecta dicatur. Si festivitas in hac die evenerit, missa matutinalis de ea cantetur. Ad nonam duo majora signa pulsentur. Ad vesperas duo minima, dehinc gradatim duo et duo, ad extremum omnia. Inter signa, luminaria monasterii omnia accendantur. Ante singula altaria, quæ extra presbyterium sunt, singula luminaria ardeant. Antiphonas super psalmos, quibus cantor præceperit, incipiant. Responsorium quatuor in cappis canant. Antiphona ad « Magnificat » ter dicatur; abbas et prior, cappis induti, incensent utraque presbyterii altaria ante, et desuper utrique simul, singuli singula latera. Parati sint duo alii sacerdotes hebdomarii, scilicet majoris missæ, et minoris, qui thuribula de eorum manibus accipiant, et hinc, et inde per altaria, quæ extra sunt circumferant: qui revertentes in chorum, abbati prius, priori postea, ferant, post eis, qui responsorium cantaverunt, non ambo simul, sed unus hinc, et alter inde; dehinc duo conversi in albis, cæteris fratribus. Abbati de libro serviat, qui thuribulum de ejus manu accepit.

In iis vigiliis tabulæ refectorii debent esse coopertæ.

In crastino, ante nocturnas vigilias, ad excitandos fratres, pulsentur omnia signa; dehinc gradatim duo et duo, ad extremum omnia. Ad invitatorium quatuor in cappis. Terna responsoria in tribus nocturnis duo et duo; quartum quatuor; octavum quinque; duodecimum sex canant. In tribus nocturnis dum legitur tertia lectio, duo sacerdotes, cappis induti, incensent altaria majus et minus; dehinc ferant abbati et priori, et cæteris fratribus, per ordinem;

octavum, et duodecimum responsorium post « Gloriam », a capite repetantur; pronunciato Evangelio altare discooperiatur, et omnia luminaria accedantur. Ad « Te Deum laudamus » duo majora signa pulsentur; lecto Evangelio, collecta dicta, pulsatis omnibus signis, inchoet sacerdos matutinas laudes; dehinc in vestiarium eversus casulam, et stolam deponat, et sic in alba, cum manipulo in chorum redeat, incœpto hymno exeat, manipulum deponat, cappam induat, et cum alio fratre similiter cappa induto sicut ad hesternas vesperas cum thuribulis per altaria vadat, duobus conversis cum eis indutis in albis. Si abbas Evangelium legerit, post Evangelium, indutus cappa, in chorum revertatur. Antiphona ad « Benedictus » ter dicatur.

Ad primam duo majora signa pulsentur. Tres cerei ante altare accendantur, similiter ad tertiam, et sextam, et nonam; capitulum breviter peragatur.

Missa matutinalis cum una collecta, et præfatione dicatur. Dum sacerdos in canone est, remanentibus infantibus cum magistris suis in choro, qui ante missam debent esse induti, cæteris pergant induere se, qui accipientes a secretario vestimenta extra secretariam se induant. Si vero parvus locus est exeant aliqui in claustrum, vel capitulum, et ibi induant se. Meliores vero albæ tribuantur prioribus, et honestioribus personis; unusquisque mox ut indutus fuerit, revertatur in chorum, missa peracta, si dies dominicus non fuerit, cessante majore signo, quod in cœpta ultima collecta missæ pulsari cœpit, fiat oratio tertiæ. Post orationem, pulsato alio signo, cantetur tertia.

Si vero dominicus fuerit expleta matutinali missa, non pulsato adhuc tertiæ signo, fiat aqua benedicta, sicut aliis dominicis diebus fieri solet; dum cantant « Asperges me », pulsetur majus signum ad tertiam. Aspersa aqua benedicta, vadat sacerdos per officinas, cum portitoribus aquæ et crucis. Cessante signo, fiat oratio tertiæ. Qua expleta, pulsato alio signo, canatur tertia. Sacerdos interim,

qui per officinas ivit, revertens ante introitum monasterii, dicat orationem solitam ; dehinc intrans ante unum de altaribus: « Via Sanctorum. «

Dicta tertia, distributis cappis, dispositis in choro a cantore, qui ea, quæ portanda sunt, portare debent, exeant omnes hoc ordine processuri. Primum conversus ferens situlam cum aqua benedicta; dehinc duo portantes duas cruces; post quos duo cum duobus candelabris accensis desuper cereis; alii duo ferentes duo thuribula igne, et thure plena ; hos sequantur duo subdiaconi tunicis induti, portantes duos Evangeliorum textus; post quos infantes cum magistris suis; extremi abbas, et priores, præcedentibus aliis binis et binis, sicut est ordo eorum.

Cum processio de choro incipit exire, pulsentur duo majora signa, non cessatura usque dum processio in chorum sit reversa, cessentque alia signa. Procedentes per majores januas monasterium introeant, et ante crucifixum stationem faciant. Qua facta, expleto cantu, quem incœperant, incipiat abbas, vel cantor, quod ad ipsum idem pertineat, et sic sonantibus omnibus signis chorum introeant, eisque cessantibus missam incipiant.

Ante missæ introitum sternatur unum, aut duo tapetia per transversum chori, ubi stare debeat cantor, et cæteri, quos ad se vocaverit ad chorum regendum. Omnes cerei, qui in coronis sunt, et cætera luminaria, quæ in choro, et presbyterio, et ante crucifixum sunt accendantur. Cantor provideat quot, et qui, quæ singulariter cantanda sunt, cantent. Ad sequentiam duo majora signa pulsentur. « Communio », si opus fuerit, repetatur cum versu, et « Gloria Patri. » Expleta missa, pulsentur omnia signa; unusquisque vestimentum suum, et cappam, utraque bene plicata deferat secretario ad arcam.

Festivæ mappæ super tabulas refectorii sint extensæ, ita ut ante pendeant. Sint et quotidianæ, lotæ tamen, super quas manducent fratres. Manutergia etiam candida, et

honesta super tersoria quotidiana sint extensa; quæ manutergia post capitulum a camerariis sunt extendenda. Nullus tamen fratrum debet ibi manus tergere, nisi solummodo ad refectionem primam, et sero ad cœnam.

Ad nonam duo majora signa pulsentur. Ad vesperas agatur de signis, et cereis, sicut actum est ad vesperas præcedentis diei. Post cœnam refectis servitoribus colligant refectorarii mappas festivas, et bene plicatas reddant celerario conservandas; camerarius vero honestiora tersoria accipiat, et custodiat.

§ 8. *Festivitates præcipuæ secundæ classis.* — Sunt aliæ festivitates, quæ magnifice celebrantur, quamvis non æqualiter superioribus; sunt autem hæ: Epiphania, Purificatio sanctæ Mariæ, festivitas sancti Gregorii, Annunciatio Christi, octava dies Paschalis solemnitatis, festivitas sancti Alfegi martyris, Ascensio Christi, festivitas sancti Augustini Anglorum archiepiscopi, octava Pentecostes dies, nativitas S. Joannis Baptistæ, passio Apostolorum Petri et Pauli, translatio sancti Benedicti, Nativitas sanctæ Mariæ, festivitas sancti Michaelis, festivitas omnium Sanctorum, festivitas sancti Andreæ, dedicatio Ecclesiæ.

Harum omnium festivitatum præcedentibus diebus ornentur altaria, presbyterium, chorus, membra monasterii, ex utraque parte chori; pulsentur signa sicut in præcipuis festivitatibus; accendantur duæ partes cereorum coronæ presbyterii, et omnia luminaria quæ circa majus altare sunt, et cereus ante crucifixum: antiphonæ, si propriæ habentur, quibus cantor præceperit, super psalmos imponant. Sin autem, cum una antiphona de ipsa festivitate canantur; responsorium duo in cappis: antiphona ad «Magnificat» bis dicatur; duo sacerdotes cappis induti ad thuribula, sicut superius de præcipuis festivitatibus dictum est.

Missæ vigiliarum Ascensionis Christi, Joannis Baptistæ, Apostolorum Petri et Pauli, omnium Sanctorum festive celebrentur. Si quælibet harum vigiliarum, vel alia aliqua,

quæ festive celebretur, dominica die evenerit, totum servitium noctis, et missa matutinalis de dominica agatur; major vero missa, cum « Alleluia » post responsorium de vigilia dicatur, excepta dominicæ Nativitatis vigilia, in qua si ita evenerit in tertio nocturno de ipsa vigilia cantatur et legitur. In crastino ante nocturnas vigilias pulsentur signa, bina et bina, dehinc simul omnia. Ad invitatorium tres in cappis, tria responsoria in tribus nocturnis duo et duo canant, quartum tres, octavum quatuor, duodecimum quinque, quod post « Gloriam » a capite repetatur. Pronunciato Evangelio altare discooperiatur, luminaria, sicut ad vesperas præcedentis diei, accendantur. Antiphona ad « Benedictus » bis dicatur, et thuribula similiter circumferantur. Ad primam, duo signa pulsentur, tres cerei accendantur, similiter ad tertiam, et sextam, et nonam. Ornentur sedilia, extendantur mappæ, et tersoria, sicut supra dictum est. Missa matutinalis de ipsa solemnitate cum una collecta, nisi sit festivitas alicujus sancti, unde commemoratio fiat: quod si evenerit, matutinalis missa erit de sancto, et collecta prima, secunda de ipsa solemnitate, et non amplius. Sacerdotes ad missas privatas similiter collectam unam. Dicta matutinali missa, canatur tertia, celebretur missa in cappis, excepta Purificatione sanctæ Mariæ, in qua ad missam sint omnes albis induti propter cereos, præter cantorem, et eos qui circa eum sunt, quos cappis etiam indutos esse oportet.

Excipiuntur quoque beati Gregorii, et dominicæ Annunciationis festivitates, quando intra quadragesimam celebrantur. In his enim similiter sint omnes albis induti, præter supradictos, et eos qui responsorium et tractum cantant. Hi namque præcipiente cantore, accedentes ad cantandum cappas in choro induant, et cum percantaverint venientes in vestiarium eas ibi deponant. Cantor quot, et quos voluerit ad se vocet. Numerus cantantium responsorium, et « Alleluia », et cætera quæ cantanda sunt in arbi-

trio cantoris sit. Celebrata missa pulsentur omnia signa. Si aliqua harum festivitatum dominica die evenerit, dicta matutinali missa, fiat aqua benedicta, et processio per claustrum, sicut solet dominicis diebus, omnes tamen sint albis induti. Ad nonam, pulsentur signa duo, et agantur vesperæ, sicut præcedenti die. Festivitatem beati Gregorii inter superiores ideo computamus ; quia nostræ, id est, Anglorum gentis apostolus est.

Si dominicæ Annunciationis festivitas aliqua Quadragesimæ dominica evenerit in crastinum differatur ; alioquin servitium dominicæ diei restaurari non posset. Vesperæ usque ad capitulum de dominica agantur, capitulum de festivitate dicatur. Post primam collectam commemoratio dominicæ diei fiat. Si sabbato evenerit, totum diei servitium de ipse solemnitate agatur. Post primam vespertinam collectam, collecta de dominica dicatur, excepto sabbato ante palmas, in quo si hæc festivitas evenerit, de ipsa festivitate agatur, servitium, usque ad capitulum vespertinum. Ipsa die duo fratres in froccis responsorium cantent, unus sacerdos cappa indutus altaria incenset. Post primam collectam commemoratio festivitatis fiat. Si vero tertia feria post palmas evenerit, festivitas quidem, sicut dictum est, celebretur, sed fratres in crastino radantur, et tunc post capitulum, et post sextam in claustro loquantur. Qui autem ipso die balneari non poterunt, in crastino qui voluerint balneentur. Si vero quinta feria, vel sexta, vel sabbato ante Pascha, vel in Paschali solemnitate, vel tribus sequentibus evenerit, in quintam feriam post Paschalem solemnitatem differatur. Festivitas ista tunc ita solemniter agatur sicut Paschalis solemnitas, excepto quo pro squilla ante nocturnos vigilia ad excitandos fratres classicum non pulsetur, nec processio fiat. Antiphonæ, et responsoria, quæ in hac festivitate in Quadragesima canerentur, in hoc quoque tempore, cum adjunctis « Alleluia » canantur; versiculi quoque omnes cum finali « Alleluia » dicantur.

Invitatorium, « Alleluia, Alleluia », secundum melodiam invitatorii, « Ave Maria », cantica de Adventu Domini.

Die Ascensionis Christi fiat processio in albis, vel extra claustrum circa monasterii curiam, præcedentibus vexillis, et reliquiis, cum reliquis, quæ ad festivam processionem præcedere solent, vel per claustrum sine vexillis : ex quo incipit processio exire pulsentur duo signa, sicut superius dictum est in die Nativitatis sanctæ Mariæ. Ad vesperas, psalmi, « Dixit Dominus; Lætatus sum in his; Nisi Dominus; Memento Domine », cum antiphona « De fructu ventris tui », qui psalmus cum hac antiphona quartus dicitur in omnibus festivitatibus sanctæ Mariæ.

In festivitate sancti Michaelis psalmi ad vesperas, « Dixit Dominus; Confitebor; Beatus vir »; aliud « Confitebor » cum antiphona « In conspectu Angelorum ».

Vigilia omnium Sanctorum, ad vesperas psalmi cum antiphonis de ipsis psalmis, qui quotidie ad eorum memoriam solent dici; preces, « Post partum virgo », et cætera. Cum dictum fuerit « Adducentur regi virgines post eam, » adjungatur, « Pro fratribus nostris absentibus; Mitte eis, Domine; Domine, exaudi orationem; Domine, Dominus virtutum; Dominus vobiscum »; post collectam commemoratio solummodo de sancta cruce. In crastino ad laudes similiter preces « Post partum virgo »; ad vesperas, psalmi, et super psalmos antiphonæ, sicut præcedenti die.

Dictis vesperis, pulsentur omnia signa, et productius solito canantur vesperæ pro defunctis; nisi in crastino sit dies dominicus, vel quælibet festivitas duodecim lectionum, collecta una » Fidelium Deus. » Sequente autem nocte ad vigiliam mortuorum pulsentur similiter omnia signa. Ipsa die sacerdotes omnes celebrent missas pro omnibus fidelibus defunctis. Qui vero sacerdotes non sunt, injungantur eis in capitulo psalmi pro missis. Agatur missa matutinalis festive, pulsentur omnia signa, cappa sit in choro. Levita, et subdiaconus casulis induantur; duo infantes responso-

rium in albis, duo majores fratres tractum similiter in albis, tres conversi ad thuribulum et candelabra : septem diebus plena officia, usque ad triginta dies « Voce mea, » et « Verba mea. »

In festivitate Ecclesiæ dedicationis cerei accensi ad priores vesperas per omnia altaria, quæ ipsa die sacrata fuerunt, non extinguentur usque in crastinum post completorium. Cantica « Lætare Jerusalem; Urbs fortitudinis; Non vocaberis ultra. » Ipsa die celebretur missa per unumquodque altare si numerus sacerdotum tantus est. Dicta tertia agatur processio festiva in albis, aut circa monasterium, si locus aptus est, aut per claustrum præcedentibus quæ festivam processionem præcedere solent, et ingrediatur monasterium per majores januas, fiatque statio ante crucifixum. Psalmi ad vesperas, qui in festivitate virginum dici solent. Hæc festivitas octavas habet.

§ 9. *Festivitas tertiæ classis.* — Sunt aliæ tertiæ dignitatis festivitates, quæ non tantopere celebrantur. Hæ autem sunt : Festivitates sancti Vincentii; conversio sancti Pauli; Philippi et Jacobi; inventio sanctæ Crucis; Jacobi Apostoli; sancti Petri; in kalendis Augusti; Laurentii martyris; octava dies Assumptionis sanctæ Mariæ; Bartholomæi Apostoli; Augustini doctoris; decollatio Joannis Baptistæ; exaltatio sanctæ Crucis; Matthæi Apostoli; Simonis et Judæ; beati Martini; Thomæ Apostoli; et si quæ aliæ festivitates ita celebrari instituantur.

Pridie ante has festivitates parentur duo presbyterii altaria, presbyterium, et chorus. Ad nonam, et ad vesperas, pulsentur signa sicut privatis duodecim lectionibus, nisi quod majora signa pulsari debent. Tria candelabra ante altare, et cætera luminaria, quæ circa altare sunt accendantur. Vesperæ cum una antiphona de ipsa festivitate canantur, nisi præcedat festivitas de qua dicantur. Vesperæ usque ad capitulum; responsorium si propria historia est, duo fratres canant in froccis suis; si non est propria historia, sicut

in festivitatibus quorumdam Apostolorum, aut si jam cantata est, quemadmodum octava die Assumptionis sanctæ Mariæ, duo pueri canant breve responsorium. Sacerdos indutus cappa incenset altaria, conversus sit in alba. In crastino ad invitatorium duo in cappis. Tria responsoria in tribus nocturnis singuli singula; quartum responsorium duo, octavum tres, duodecimum quatuor, quod post « Gloriam » repetatur. Pronunciato Evangelio, discooperiatur altare, et accendantur luminaria, sicut pridie ad vesperas. Ad « Te Deum, laudamus, » duo mediocria signa pulsentur. Post lectum Evangelium, sacerdos in chorum redeat in alba. Ad laudes, duo pueri breve responsorium, sive sit propria historia, sive non. Et ad vesperas similiter. Ad primam, pulsetur unum de majoribus signis; accendantur duo cerei ante altare, et per omnes horas usque ad vesperas. Ad missam in choro omnes sint in albis præter cantorem, et eos, qui secum erunt, qui etiam cappis induti chorum regere debent. Ad nonam, pulsetur signum sicut ad primam. Antiphonas super psalmos ad vesperas imponant juvenes, quibus cantor præcepit. Cætera agantur, sicut ad vesperas præcedentis diei. Ad priores vesperas inventionis sanctæ crucis hymnus « Vexilla regis. » In crastino invitatorium, et duo nocturna de martyribus, tertium de sancta Cruce, cantica « Domine audivi, « quod dividatur in tres » Glorias : prima « Gloria » est ante versum « Egressus es. » Hymnus ad laudes « Lustris sex. » Missa matutinalis de martyribus, major de sancta Cruce, psalmi ad vesperas « Dixit Dominus; Confitebor; Beatus vir; Laudate pueri »; hymnus « Vexilla regis. »

In exaltatione sanctæ Crucis simile servitium est servitio. Inventionis ejusdem, nisi quod in hac sancta crux adoratur, in illa minime. In hac itaque solemnitate, dicta tertia, sternatur presbyterium tapetibus, usque ad majus altare; quo facto exeant de parte matutinalis altaris duo fratres in albis, quibus cantor præceperit portantes crucem cooper-

tam, donec veniant super gradum, qui ante altare est propior ipsi altari; tunc a portantibus discooperta cruce, et ab eisdem incœpta antiphona « Ecce lignum crucis », omnes flectant genua, ac deinde super tapetia prostrati toto corpore adorent eam, et osculentur pedes crucifixi, sicut sunt priores. Cantata antiphona supradicta, incipiat cantor antiphonam « Crucem tuam adoramus » quam repetant; per singulos versus psalmi « Deus misereatur nostri. » Deinde alia quæ conveniunt, si opus fuerit. Adorata cruce, prædicti duo fratres, qui eam tenent, incipiant simul alta voce antiphonam « Super omnia » ; et flectentibus omnibus genua, fixaque cruce in loco suo, pulsatis signis celebretur missa. Ad introitum « In nomine Domini omne genu flectatur »; Evangelium, « Nunc judicium est mundi. »

§ 10. *Quinque Dominicæ principales.* — Quinque dies dominici sunt, qui communia quædam inter se habent separata a cæteris diebus dominicis : dominica videlicet prima de adventu Domini, dominica prima Septuagesimæ, dominica prima Quadragesimæ, dominica in medio Quadragesimæ, dominica in Palmis. In his duo invitatorium canant in albis; sacerdos lecto Evangelio exutus in vestiario casula et stola, revertatur in chorum in albis, cum manipulo, exiturus incœpto hymno, et incœpta antiphona ad « Benedictus » similiter in alba intraturus, et incensum per altaria portaturus, chorus ab hesterna die debet esse paratus, et per chorum juncus sparsus. Ad utrasque vesperas, et ad laudes, duo fratres in froccis responsorium canant. Tabulæ refectorii sint coopertæ, manutergia sint extensa supertersoria, sicut in omnibus festivitatibus in quibus invitatorium in cappis canitur. Quæ extendantur, et colligantur, sicut superius dictum est.

§ 11. *Festivitates duodecim lectionum.* — In omnibus festivitatibus duodecim lectionum, quæcumque sint, et in omnibus diebus, qui infra octavas sunt, in quibus in claus-

tro non loquuntur monachi, quamvis ipsi dies trium lectionum sint, et in omnibus vigiliis, in quibus missæ pulsatis omnibus signis festive aguntur, et in omnibus sabbatis jejuniorum quatuor temporum, cum cantor inchoaverit « Gloria Patri » ad officium, sacerdos ingrediatur ad altare ferens missale manibus suis, præcedentibus tribus conversis cum candelabris, et thuribulo, subdiacono post eos cum textu, subdiaconum sequente diacono, et posito missali super altare faciat orationem suppliciter inclinatus; diaconus quoque retro post eum similiter faciat; factaque oratione signet se sacerdos, et osculetur textum Evangelii, quem subdiaconus super altare positum habere debet: diaconus quoque similiter signans se faciat ante et retro, et veniens ad sinistram sacerdotis osculetur cornu altaris, dehinc faciant simul confessionem, qua facta imposito a sacerdote thure in thuribulo, tribuat diaconus sacerdoti thuribulum, humiliter osculans ischium ejus, sacerdos incenset altare ante, et desuper, reddatque diacono; diaconus incenset utraque altaris latera, et altare matutinale, et sic reddat converso; qui deferens in chorum offerat primum cantori, et ipsis qui cum eo sunt; dehinc in dextro choro omnibus per ordinem, et sic in sinistro; deinde infirmis, qui extra chorum sunt; duo vero conversi qui tenent candelabra ante altare non dimittant ea, usquequo inchoetur « Kyrie eleison », quo inchoato, depositis candelabris revertantur in chorum.

Ad Evangelium similiter deferatur thuribulum ad sacerdotem. Post Evangelium, dum canitur offerenda, vel versus offerendæ, conversus afferat thuribulum cum acerra cantori quicumque ille sit, qui chorum tenet, si festivitas sit duodecim lectionum, vel festivi dies sint trium lectionum intra octavas superius descriptas.

Cantor vero cum viderit tempus esse, ponat incensum in thuribulo, et mittat diacono ad altare, et diaconus tribuat sacerdoti, nisi abbas, vel episcopus in choro sit, vel missam celebret: quod si evenerit ad ipsum deferatur thuribulum

cum acerra; ad introitum, et ante Evangelium, a diacono et converso; post offerendam a cantore et converso.

Circa finem missæ, cum perventum fuerit ad prioris collectæ « Per Dominum nostrum », deponant duo conversi candelabra ante altare, et sic cum eo qui thuribulum tenet revertantur in vestiarium. Expleta missa sequatur sacerdos præcedentem diaconum ferentem missale.

Si festivitas trium lectionum eveniat in aliqua die dominica, vel in alia festivitate alicujus sancti, quæ propriam historiam habeat, vel si propriam historiam non habet, in albis tamen, vel in cappis sit, commemoratio de festivitate trium lectionum solummodo fiat ad priores vesperas, et ad matutinas laudes, et missa matutinalis de ea canatur. Si vero historia jam alia die dominica cantata est, aut illa alia festivitas duodecim lectionum historiam propriam non habet, nec in albis nec in cappis fit, antiphona de festivitate, de qua tres lectiones fierent, ad cantica pronuntietur, et deinceps totum servitium usque ad finem ultimæ collectæ de ea agatur. Post « Benedicamus Domino » fiat commemoratio festivitatis de qua octo lectiones fuerint : omnes quoque horæ de illa dicantur, sermo in capitulo, et major missa; matutinalis vero unde laudes fuerunt.

Si festivitas alicujus Sancti, de qua duodecim lectiones fiunt, eveniat in die dominica, de qua historia jam cantata sit, aut subsequente die dominica cantari possit, totum servitium noctis, et diei de sancto agatur; missa tantum matutinalis de dominica dicatur : tertium enim nocturnum de dominica die nunquam erit, nisi præcedentia duo de ea fiant.

In omnibus dominicis diebus, et in prima die dominicæ Nativitatis ad majorem missam tantum, et in die dominicæ Circumcisionis, et Epiphania, et in prima die Paschalis solemnitatis, et in die Ascensionis, et in prima die Pentecostes, et in festivitate omnium Sanctorum, et in Dedicatione Ecclesiæ, et in omnibus festivitatibus beatæ Mariæ, et in die passionis Apostolorum Petri et Pauli, et in cæteris festi-

vitatibus aliorum Apostolorum, dicatur ad majorem missam « Credo in unum Deum; » nam ad matutinalem missam in conventu nunquam dicitur.

§ 12. *Exceptio personæ principalis.* — Quotiens disponitur ut aliqua persona cum festiva processione suscipiatur, tangatur ter breviter unum de majoribus signis, ut hoc signo conveniant omnes fratres in ecclesiam ad induendum se. Et cum omnes cappis induti fuerint, si tanta capparum copia est, aut casulis, et dalmaticis, si cappæ desint, et pueri tunicis, expectent sedentes in choro, donec procedant. Secretarius interim extendat unum tapetem, et desuper pallium ante majus altare super priorem gradum, et similiter faciat ante crucifixum in medio ecclesiæ ; his peractis cum indicatum fuerit jam prope adesse personam, pulsentur duo majora signa.

Tunc aliqui de majoribus accipiant aquam benedictam, et cætera quæ ad festivam processionem portari solent, hos præcedentes sequantur abbas, et cæteri, ut sunt priores. Pueri cum magistris suis extremi veniant, et in ordine suo stent inter choros duos, cum facta fuerit statio ad susceptionem personæ. Quæ cum suscipitur det ei abbas aspersorium cum aqua in manum, si episcopus fuerit, aliam personam aspergat ipse, dehinc porrigatur ei incensum, similiter ab abbate, textus a priore : dum hæc fiunt, pulsentur omnia signa. Cantor vero incipiat cantum, qui conveniat personæ, dehinc revertatur processio ; pueri cum magistris suis primi ingrediantur ecclesiam, hos sequantur reliqui sicut in statione fuerunt ; extremus veniat abbas cum suscepta persona, præcedentibus eos supradictis portitoribus.

Ingressi monasterium faciant stationem ante crucifixum. Pueri vero similiter stent inter utrosque choros. Prædicti portitores paulatim progrediantur per medium eorum, et stent ante crucifixum versis vultibus ad eum. Interim oret suscepta persona, finito cantu, surgente ea ab oratione, incipiat cantor antiphonam, vel responsorium de sancto, in

cujus honore fundata est ecclesia. Tunc præcedant prædicti portitores deposituri in locis suis ea quæ portant statim cum ad altare venerint. Sequantur infantes, post hos reliqui, eo ordine quo superius dictum est. Ingressi chorum stent a parte altaris ex utraque parte sicut sunt priores. Oret iterum suscepta persona ; finito quod cantatur, surgat, et si episcopus est qui suscipitur, post datam benedictionem osculetur omnes fratres per ordinem. Fratres vero, quia induti sunt, non flectant genua ante eum, sicut solent facere cum osculantur episcopum vel abbatem, vel principem terræ, sed humiliter inclinantes se procedant ad osculum ejus.

Si spiritualis persona fuerit, et abbas expedire indicaverit, disvestistis fratribus, et in capitulo sicut solent considentibus, ducatur illuc prædicta persona, et, petita benedictione, legatur ante eam lectio divina : qua finita cum « Tu autem Domine », sermonem si voluerit de ea faciat.

Si abbas fuerit, qui suscipitur, ante introitum capituli egredientes fratres osculetur. Si vero capitulum non intraverit, servata competenti hora in claustro osculetur eos.

CAP. II. DE ABBATE.

Abbas cum eligitur, omnes fratres, vel major, et melior pars in ejus electionem consentire debent. Electus autem si extra monasterium consecratur, cum redierit cum festiva processione suscipiatur. Ipse vero in utraque statione prostratus jaceat. Finito cantu secundæ stationis, episcopus, si adest, vel legatus ejus, in loco et statione abbatis, eum statuat. Quo statuto, si episcopus abest, incipiat prior « Te Deum, laudamus », quod dum cantant, accedant omnes fratres sicut sunt priores ad osculum ejus, bis flectentes genua, semel ante osculum, et semel post osculum. Ex illa die in omni loco singulari reverentia honorandus est.

In primo capitulo ubi sederit, omnes qui intra monasterium obedientias habent, et res monasterii servant, suarum obedientiarum claves ante pedes ejus ponant. Ipse vero recommendet eis ipsas obedientias, si non aliter ordinandas esse decreverit. Inclinari debet a toto conventu cum post incœptam antiphonam inclinat, cum in tabula in capitulo nominatur, si ibi præsens est, cum in psalmo, vel in alio aliquo fallitur in choro, pro quo veniam petat.

Eunte eo ad legendum, vel redeunte a legendo assurgat ei totus conventus. Transeunte eo per claustrum, vel per quemcumque locum assurgant ei omnes ante quos transit, quoad usque pertranseat. Cum capitulum introierit, fratribus jam in eo considentibus, de omnibus gradibus omnes descendant donec idem consideat. Ubicumque sit, ibi debet esse ordo et disciplina : quapropter in quocumque loco fuerit, sive in claustro, sive extra claustrum, cum reprehendit aliquem fratrem inordinate agentem, sive loquentem, mox ille coram eo humiliter veniam petat, sicut in capitulo, et tamdiu stet ante illum donec illum jubeat sedere. Et si viderit illum irasci tamdiu satisfaciat ante ipsum veniam petendo, quousque illum reddat placatum. Abbas tamen providere debet ne hoc faciat coram sæcularibus hominibus.

Ubicumque sederit nullus juxta eum sedere præsumat, nisi ipse jusserit : jussus vero sedere ad genua ejus se flectat, et osculetur, et sic humiliter juxta eum sedeat. Quicumque ei in manum aliquid dederit, vel de manu ejus aliquid acceperit, osculetur manum ipsius : intraturo in refectorium duo fratres serviant ei de aqua, et manutergio. Quamdiu in choro fuerit, nullus infantibus, nisi eo jubente audeat disciplinam inferre.

Quamdiu dormierit in lecto suo mane nullus sonitum audeat facere. Magister tamen infantum si viderit transire horam, qua sonitus a priore fieri solet, surgat, et quam quietius possit infantes excitet virga tantummodo tangens

pannos, quibus cooperti sunt. Quo facto exeuntes de dormitorio lavent se, et pectant, et factis solitis orationibus, in scholam suam redeant, et cum silentio sedeant, donec abbas de lecto surgat.

Cum alicubi extra monasterium moram faciens, mandat conventui salutes seu orationes, omnes qui in capitulo sunt inclinent, flexis usque ad suppedaneum scabellum genibus. Eodem modo fit pro Papæ, vel Regis salutatione. Pro aliarum vero personarum salutationibus, humiliter inclinetur tantum. Cum autem alicui fratri mandat hujusmodi aliquid, ubicumque dicatur ei ipsa salutatio, continuo humiliter inclinet flexis ad terram genibus.

Quicumque frater ad eum extra claustrum venerit, primum dicat « Benedicite », deinde indicet propter quam causam venerit. Nec sedere coram eo, ne recedere ab eo audeat sine ejus licentia; accepta ab eo recedendi licentia, primum dicat, « Benedicite », deinde recedat.

Omnis totius monasterii ordinatio ex ejus arbitrio pendeat. Si quid novum, necessitate cogente, vel ratione suadente, eo absente, in monasterio ordinatum fuerit; cum redierit indicetur ei, et postea fiat sicut ipse præceperit. Si de monasterio exierit, et vel una nocte extra moratus fuerit, mox ut redierit cuicumque fratres abstinentia in capitulo injuncta fuerit, absolutus erit.

Cum de hac vita decesserit, de proximo invitandus est abbas, vel episcopus ad sepeliendum eum. Præter omnia, quæ aliis defunctis fratribus fieri solent, addantur ei hæc : circumdentur ei sacerdotalia indumenta, et virga pastoralis ponatur in ejus dextro brachio : « Verba mea », per unius anni circulum pro eo dicatur ; et justitia ejus per totum ipsum annum ad mensam abbatis quotidie cum tribus pulmentis danda pauperibus ponatur. Omni anno anniversarius dies mortis ejus festive celebretur.

CAP. III. DE PRIORE.

Servata abbati in omnibus reverentia, prior, qui et præpositus in regula nominatur, honorabilior est reliquis ministris domus Dei. Ipse solus cæterorum ministrorum primum suæ partis locum habet in choro, in capitulo, in refectorio. Ipsi soli servit sacerdos de thuribulo post abbatem, ad vesperas, et ad matutinas laudes, quotiescumque ad easdem horas circumfertur thuribulum per chorum. Ea quoque, quæ extra claustrum sunt, si abbas deest, juxta ipsius arbitrium disponuntur. Si abbas longius a monasterio fuerit, ipse deponere potest eos, quos intellexerit non juxta proficuum ecclesiæ, res sibi commissas tractare. Quoties res expostulat, tenet, aut teneri jubet capitulum de omnibus servientibus, qui intra officinas monasterii conversantur, et secundum merita delinquentium, eo jubente, vindictæ inferuntur. Intrante eo capitulum omnes ei assurgant, stantes in suppedaneis, donec consideat. Quod si tardaverit, et prior claustri in loco superiori prius sederit, intrare non debet. Si causa fuerit quæ differri non possit, aut non debeat, ingresso eo, prior claustri ex altera ejus parte, prior omnibus sedeat. Transeunte eo per claustrum, vel per chorum, non assurgetur ei : volente eo sedere in claustro ubi alii fratres sedent, assurgunt ei tantum juxta quos sedere vult: ubicumque extra claustrum fratres sedentes invenerit, assurgunt ei omnes. Prior claustri, quocumque major prior eat, si fieri possit in claustro, vel circa claustrum, debet semper esse et ordinem claustri omni sollicitudine servare.

Cum abbas, et major prior absunt, si contingat quemlibet fratrum ex infirmitate laborare, potest ei præcipere in domum infirmorum ire, et si tanta ægritudo est, carnem comedere. Ad ipsum maxime pertinet infirmos fratres visitare, et quid agant, et quid velint cognoscere, et in omnibus, quæ vel corporibus, vel animabus eorum necessaria sunt, consulere. Absente majore priore capitulum servientium debet tenere, et secundum culpas, vindictas

inferre, sed non est sui juris quemlibet addere, vel auferre.

Sui quoque officii est omni die post completorium, suscepta, dante hebdomadario sacerdote fratribus, aqua benedicta, remanere, donec omnes pertranseant, in aliquo congruo loco, unde bene possit observare, qui sint, qui non reverenter incedunt, et qui in exitu ecclesiæ, ut mos est, non velant caputiis capita sua, et multa hujusmodi : egresso toto conventu, accepta absconsa, si nox est, vadit per criptam, et cætera membra monasterii, ubi suspicio potest esse per claustrum, capitulum, cæterasque officinas subtiliter observando, ne aliquis frater, qui non debeat, ibi remanserit et ne forte ostia claustri vel armariorum non firmata remanserunt. His ita expletis vadit in domum infirmorum, eodem modo consideraturus, utrum omnes in lectis suis jam collocati sint, et habeant se silenter, et omnibus modis regulariter, sicut mos est. Revertens quoque in dormitorium hoc idem consideret.

In hieme autem ad intervallum, quod fit inter nocturna et matutinas laudes, si major prior abest, eamdem circam facit, quam majorem priorem debere facere superius dictum est, cum in tractatu mensis Novembris de hoc intervallo sermo fuisset. Facit et aliam circam, cum tardantibus vesperis, servitores nocte in refectorio cœnant, et fratres, qui majori cœnæ non interfuerunt, accensis luminaribus in capitulo eos expectant, circumit enim tunc superius dicta loca, observans ne aliqui, qui cum cæteris in capitulo sedere debeant, ociosis verbis, aut alicui vanitati intendant : quod cum accidit, si tanta noctis obscuritas est, accendantur luminaria in monasterio, claustro, dormitorio, ut exeuntes ab utraque cœna videant, quo procedant.

Servitores vero surgentes a cœna, ante capitulum, tunc ad monasterium vadant. Et dum transeunt ante capitulum incurvati eant, quoadusque pertranseant. Ante introitum tamen capituli se erigant, et solito more ad orientem versi humiliter inclinent. Fratres quoque, qui in capitulo sedent,

surgentes a sedibus suis illis transeuntibus humiliter se inclinare debent.

Quæcumque major prior, dum in monasterio est, concedere potest, vel prohibere, ulcisci culpas, vel indulgere, hæc quoque prior claustri absente eo facere potest, exceptis majoribus causis, quas vel ipsius majoris prioris, vel abbatis judicio reservare debet; ubicumque vel in refectorio, vel in capitulo, sive in claustro, sive extra claustrum, assurgi debere majori priori superius dictum est; absente ipso majore priore, huic similiter assurgi debet.

CAP. IV. DE CIRCUITORIBUS.

Circumitores monasterii, quos alio nomine « Circas » vocant, juxta sancti Benedicti præceptum certis horis circumire debent monasterii officinas, observantes incurias, et negligentias fratrum, et statuti ordinis prævaricationes.

Isti eligantur de totius monasterii melioribus, et prudentioribus, qui nec malitiose pro privato odio unquam clamorem de quolibet faciant; nec pro privata amicitia negligentias aliquorum taceant.

Numerus eorum sit secundum facultatem loci, et necessitatem rei; hi religiose, et ordinate maxime in circumeundo debent incedere, et exemplum religionis videntibus ostendere; dum circumeunt, nulli signum faciant, nulli quacumque occasione loquantur, studiose tantum negligentias, et offensiones inspiciant, et tacite prætereuntes, de eis postea in capitulo clamores faciant.

Cum autem extra claustrum inveniunt aliquos fratres loquentes, simul assurgant eis ipsi loquentes, dicatque eis unus eorum, si ita est, quia per licentiam ibi loquuntur. Circumitores vero, nec verbo nec signo ei respondeant, sed modeste pertranseuntes, intenta aure subaudiant, ne ipsa verba sint inutilia, quæ non oporteat dici. Cum autem

cum famulo, seu cum alio quolibet laico inveniunt aliquem fratrem loquentem, non est mos ut ipse frater assurgat cuilibet eorum, aut dicat eis quicquam.

Nunquam cum circumeunt debent simul ire, sed unus hac, et alter illac, secundum quod injunctam curam inter se diviserint, et abbas, vel prior eis ordinaverit. Officinas monasterii nunquam pro hac cura ingrediantur, sed per ostia eorum prospiciant, si forte aliqui fratres per curiam vadant vagantes, aut stent, vel sedeant fabulantes.

Hæ sunt horæ, quibus ex consuetudine circumire debent, quamvis et aliis horis, si abbas, vel prior ita oppor-tere judicaverit. Completis tribus orationibus, quas conventus facit ante psalmos, quos ante nocturna dicere solet, tunc enim, accensa candela in absconsa, unus eorum in dormitorio debet circumire lectos omnium, et omnia sedilia in necessariis sollicite considerans, ne forte aliquis frater dormiens ibi remanserit; dehinc revertatur in monasterium, et circumeat omnia altaria in criptis, et quæ ex utraque parte chori subtus sunt; cæteraque monasterii loca, ubi suspicio poterit esse diligenter observans, ne aliquis frater ibi dormiat, vel jaceat, vel inordinate sedeat. Sanguine vero minuti, et ægri et debiles ne clamentur in capitulo, si ea hora inveniantur, sedendo quidem, non jacendo quiescere. Cæteros vero cum dormientes invenit, non eos quocumque modo tangat, sed modeste, atque ordinate sonitum tantummodo quo excitentur, faciat.

Circa medietatem secundi nocturni, et in laudibus paululum ante « Laudate Dominum de cœlis », accensa candela in absconsa, circumeat prædicta monasterii loca, observans omnia quæ superius dicta sunt. In die autem circumeat post offerendam minoris, et majoris missæ, et post cœnam, cum bis fratres reficiunt, et post prandium, cum semel. Vadant in sine vigiliæ defunctorum. Surgant etiam sæpe de prandio, aut cœna, non omnes quidem, sed aliqui, cum suspicantur se inventuros, aliquid negligentiæ,

hoc vero non longe a refectorio fiat, ut si opus fuerit statim possint occurrere cum aliis; ad versum, qui finito prandio, vel cœna dicitur, isti attente, et reverenter audiendi sunt in capitulo. Auditis eis, qui sponte venias petunt, istorum est primos clamores facere.

CAP. V. DE CANTORE.

Cantor, quamdiu abbas in monasterio est conventum sequens, non scribatur in tabula ad lectionem, vel ad responsorium, ut videlicet si forte abbati commodum non fuerit legere, aut cantare, ipse sine mora pro eò inveniatur paratus. Cum vero abbas extra monasterium, vel intra monasterium conventum sequi non potest, in locum ipsius scribatur cantor in tabula, ad lectionem, et ad responsorium.

Quicumque lecturus, aut cantaturus est aliquid in monasterio, si necesse habet ab eo priusquam incipiat debet auscultare.

Ipsius est omni hora sollicite providere, ne eveniat negligentia in quocumque obsequio, quod fit in monasterio.

Si quis obliviosus non incœperit, cum incipere debet responsorium, aut antiphonam, aut aliud hujusmodi, sive in eodem jam bene incœpto, aliquo modo deviaverit, ipse debet esse provisus, atque paratus, ut sine mora, quod incipiendum erat, incipiat, vel eum, qui fallendo deviaverat, in viam reducat : ad ipsius arbitrium cantus incipitur, elevatur, remittitur ; nulli licet cantum levare, nisi ipse prius incipiat, ipsius est omnes fratres in tabula ad omnia officia annotare, non considerato conversionis ordine, aut voluntate eorum, sed secundum quod ei visum fuerit, honestatem, aut ædificationem in hoc vigilanter consideranti.

In festivitatibus, quæ fiunt in cappis, secretarius debet eligere quod opus fuerit de melioribus cappis, earum, quæ ipso die habentur in choro, et ante initium missæ ponere eas supra dextram formam chori. Cantor vero distribuat

eas fratribus illis, quos secum in choro habere voluerit. Ipsa enim capparum distributio, eorum est ad regendum chorum advocatio. Nullusque eorum ante finem missæ, de choro debet recedere sine ejus licentia.

Cantor vero cujuscumque ordinis, vel ætatis sit, in medio eorum debet esse in choro. Quotiescumque textus, aut thuribulum affertur eis, utrumque prius cantori offeratur, nisi aliquis episcopus, vel abbas, seu major prior, vel ille qui tenet ordinem ibi sit inter eos. Cantor in dextro choro semper sit, et dum tenet chorum quicquid incipit, sive « Kyrie eleison », sive aliud hujusmodi dexter chorus prius suscipiat, quod ab eo incœptum fuerit, et sequatur ipsum.

Omnes qui in choro sunt inclinati quidem cantent « Sanctus, sanctus, sanctus », nisi versus interponantur; erecti vero « Dominus Deus sabbaoth », et cætera. Cantor et illi qui cum eo sunt totum erecti canant. Ad collectas omnes, et cum sacerdos dicit « Orate fratres », et ad totum « Pater noster » inclinentur, sed ad finem ipsius « Pater noster », responso « Sed libera nos a malo », erigantur, quod aliis non licet.

Eodem modo fit cum in festis in albis solus, vel cum aliis, chorum tenet, quod non licet ei, qui in dominicis, et hujusmodi festis hebdomadarius cantor existit.

In omnibus præcipuis solemnitatibus, cum eveniunt in dominicis diebus, scribatur in tabula ad officium missæ, et cum eo duo, quos ipse voluerit. De thuribulo post offerendam ei deferendo superius dictum est.

Cum fit opus manuum, ipsius est, aut legere, aut magistro infantum ostendere, quo in loco infans debeat lectionem incipere.

In dominicis diebus, et hujusmodi festis, incœpta offerenda accedat qui chorum tenet ad cantorem, faciatque illi signum incipiendi versus offerendæ. Ad ipsum enim pertinet tunc incipere eos etiam si succentor chorum teneat. Cantor viso signo inclinet ei, et hebdomadarius cantor simi-

liter ipsi. Incœpto unoquoque versu, cantor ante et retrofaciat, et omnes infantes inclinent.

Ipsius est notificare abbati omnes cantus, quos ipse cantat, vel incipit.

Cura brevium, qui foras mitti solent pro defunctis fratri bus; et cura numerandi tricenaria, et septenaria, ad eum pertinet : de universis monasterii libris curam gerat, et eos in custodia sua habeat, si ejus studii, et scientiæ sit, ut eo rum custodia ei commendari debeat.

CAP. VI. DE SECRETARIO, SEU SACRISTA.

Ad secretarii officium pertinet, omnia ornamenta monasterii, et omnia instrumenta, et suppellectilem, quæ ad ipsum monasterium pertineat custodire; horas proædere.

In duodecim lectionibus, pronunciato Evangelio in tertio nocturno, et in festivis octavis altare discooperire; textum tunc in vestiarium portare, quem sacerdos ferat cum in cappa per singulos dies processerit ad altare. Sacerdoti ab altari ad analogium reverso absconsam cum candela ministrare, finitaque collecta eamdem absconsam recipere, et postea textum ponere super altare.

Ipsius est signa pulsare, vel qualiter pulsentur aliis indicare, de nulla hora sonanda a quovis licentiam petit, nisi de sola prima, et collatione, excepto de tertia, et vesperis, cum loquentibus fratribus abbas in claustro sedet. Candelas per officinas distribuit, secundum quod opus fuerit, et abbas, vel prior præceperit. De sepulturis, tam monachorum, quam laicorum curam gerit, ut videlicet fiant, et ubi fiant.

Sui officii est calices bis in hebdomada, aut si opus fuerit sæpius lavare, corporalia quoque ante Pascha semper, et quoties reliquis anni partibus expedit, utrumque si diaconus aut presbyter sit : si vero non sit, priori, vel abbati indicare, et ipsius licentia alicui, qui hujus ordinis sit, hanc

curam commendare; lavandis corporalibus quanta possit diligentia adhibeatur; vasa ænea ad nullos alios usus destinata, ad hoc opus habeantur, aqua, qua lavantur, sicut et calicum in sacrarium projiciatur : lotis, dum siccantur, ne aliquæ sordes adhæreant, omnibus modis provideatur.

Cura faciendi hostias super eum est, quæ ut mundissime et honestissime fiant, summopere studere debet.

In primis si fieri potest frumentum cum magno studio granatim eligatur, electum in sacculo mundo, et de bono panno facto, et ad hoc opus tantum ponatur, et a famulo boni studii, ad molendinum deferatur. Quo delato famulus aliud frumentum in ipso molendino moli prius faciat : ut illud, unde hostiæ, fieri debent, sine aliqua sorde moli postea valeat. Reportata farina secretarius vas, et locum quo farina buletari debet, in circuitu cortina paret, ipsemet vero, indutus alba, et velato amictu capite, hoc opus agat.

Ea autem die, qua hostiæ fieri debent, secretarius, et fratres, qui eum juvare debent, antequam incipiant, manus, et facies lavent, albis induantur, capita amictibus velent, præter eum, qui ferra tenturus, et inde serviturus est. Horum unus super tabulam mundissimam ipsam farinam aqua conspergat, et manibus fortiter compingat, et maceret, frater, qui ferra, in quibus coquuntur, tenet, manus chirothecis habeat involutas. Iterim dum ipsæ hostiæ fiunt, et coquuntur, dicant iidem fratres psalmos familiares horarum, et horas canonicas, vel de psalterio ex ordine quod tantumdem valeat, si ita potius voluerint.

Silentium loquendi omnino teneant. Ille tamen qui ferra tenet, si necesse sit, breviter quod vult indicare potest famulo, qui focum facit, et ligna portat, quæ debent esse valde sicca; et ante multos dies de industria præparata.

Ejus sollicitudinis est ampullas vinarias, et aquarias bis in hebdomada, id est quarta feria, et sabbato lavare; omni die vinum et aquam ad missas celebrandas portare, offerentibus ad utramque missam hostias ministrare.

Candelas ad lectiones, et in matutinis laudibus, ad primam collectam accendere; quæ matutinæ laudes, si ultra modum, et indecenter tardaverint, secretarius, cui hujus rei cura tunc commissa erit, ante gradum satisfactionum prosternatur, quousque ipsa collecta usque ad « Benedicamus Domino » finiatur : quo incœpto nulla expectata licentia recedat, et ante et retro non faciat. Hoc modo satisfaciat, quocumque die hujusmodi negligentia eveniat, et inde postea in capitulo aliam veniam non petat.

Et quia hujus ministerii, et in his, quæ scripta sunt, et in multis aliis, quæ scripta non sunt, multiplex, et valde implicita cura est, non uni tantum, sed multis commendari, atque inter eos dividi debet : unus eorum sit magister aliorum, ad cujus dispositionem cæteri agant, majoribus causis, servatis arbitrio abbatis, vel prioris.

CAP. VII. DE CAMERARIO.

Camerarii est procurare omnia vestimenta, et calceamenta, et lectos, et stramenta lectorum, quæ fratribus sunt necessaria, et juxta regulam habere concessa. Rasoria quoque, et forfices, tersoria ad radendum; tersoria in claustro pendentia; tersoria, et manutergia mandati, et omnia vasa ejus : vitreas dormitorii facit, et reficit cum opus est : dat ferra quibus ferrantur equi abbatis, et prioris, et omnium hospitum, quibus ferra dari abbas, vel prior præceperit, fratribus quoque in iter profecturis cappas, fasciolas, calcaria.

Semel in anno renovari facit fœnum in omnibus lectis fratrum ; et tunc etiam mundari dormitorium.

CAP. VIII. DE CELLERARIO.

§ 1. Ad cellerarii ministerium pertinet, omnia quæ in pane, et potu, et diversis ciborum generibus fratribus sunt necessaria, secundum facultatem loci procurare, omnia

vasa cellarii, et coquinæ, et scyphos, et justas, et cætera vasa refectorii, et omnem horum trium necessariam supellectilem ministrare.

Pater totius congregationis debet esse, de sanis, et maxime infirmis fratribus sollicitudinem habere; præter consilium abbatis, vel prioris de majoribus causis nihil facere.

Rogandus est ab eo cantor, ut ante aliquot dies præmoneat eum, et prænuntiet ei diem quo sententia sua de regula legenda est in capitulo, ut videlicet honestum, et festivum servitium ipsa die possit facere fratribus in refectorio : tabulæ tamen refectorii non sint coopertæ; lecta vero in capitulo, et exposita prædicta sententia, cum dictum fuerit a priore : « Loquamur de ordine nostro »; statim prostratus in loco ubi mos est dicat : « Istam obedientiam, quæ mihi injuncta est, mea culpa, negligenter, et tepide, et multo aliter quam oportet tracto; et in ea in multis offendo Dominum, et nostros seniores, mea culpa; et requiro inde absolutionem vestram et seniorum. » Quo dicto, absolvat eum, qui capitulum tenet, de his offensis, quas ibi enumeraverit, et de omnibus reliquis, quæ in eo sunt. Ad cujus absolutionis finem responso ab omnibus cum omni devotionis affectu, ut mos est, « Amen »; vadat ad pedem ejus, et deinde jubeatur ire sessum.

Finito capitulo, et dicto « Verba mea », si ipsa die dici debet, in eodem capitulo dicant fratres pro eo quinquagesimum psalmum, quo completo cum « Gloria Patri », et « Pater noster » dicat hebdomadarius : « Et ne nos inducas; Salvum fac servum tuum; Dominus vobiscum, Omnipotens sempiterne Deus, miserere famulo tuo », et reliqua.

Quod si suscepto brevi pro defuncto, ipsa die canentes : « Verba mea », in monasterium ituri sunt; priusquam eant prædictum psalmum, cum capitulis, et collecta dicant. Si autem prædictam sententiam contigerit tali die legi, qua non possit refectio honorabiliter fieri, sicut est in

vigiliis quatuor temporum, et hujusmodi diebus, petat cellerarius a priore, et capitulo licentiam quo differre possit refectionem in aliam diem, qua honestius, et plenius fieri valeat.

§ 2. *De hospitum curam habente.* — Frater qui ad suscipiendos hospites deputatus est, in ipsa hospitum domo hæc præparata habere debet : lectos, sedilia, mensas, manutergia, mappas, scyphos, scutellas, coclearia, baccilia, et si qua sunt hujusmodi; ligna quoque ; panem, vero et potum, et cætera cibaria, ad opus hospitum per famulos sibi deputatos, in cellario recipit.

Quicumque abbati, vel priori, seu alicui de claustro loqui vult, legationem suam huic debet injungere. Ipse vero nihil alicui aliquo modo indicans, ad abbatem, vel priorem voluntatem hospitis perferat; et postea quod ipse decreverit fiat. Si autem fratri, qui in claustro est loquendi cum hospite, vel propinquo, vel extraneo, concessa licentia fuerit, istius est ipsum fratrem de claustro ad hospitem ducere. Quod si abbati, vel priori non placuerit ut simul loquantur, nec verbum, nec signum, nec aliquem nutum ipsi fratri faciat, quo aliquid inde percipere quolibet modo valeat.

Ipsius est præ omnibus sollicite observare de fratribus, qui in obedientiis sunt, cum ad monasterium redeunt, utrum famulos idoneos, et cellam regularem habeant, et quomodo se in curia contineant, ut si extra ordinem aliquid fecerint clamorem inde super eos in capitulo faciat.

Si extranei clerici se dixerint in refectorio velle comedere, istius est voluntatem ipsorum abbati vel priori indicare ; quod si abbas vel prior petitioni eorum annuerit, iste eos quomodo in refectorio se habere debeant bene instruat, et ita instructos pulsato jam cymbalo, in locutorium adducat, ibique abbas, vel prior, si abbas deest, manibus eorum aquam tribuat, et postea prædictus frater eos ad mensam abbatis ducat : completo autem prandio, atque exeunte

conventu de refectorio, præfatus eorum ductor post abbatem, vel priorem solus cum illo remaneat, et sequatur cum eis processionem, donec de ostio refectorii exeat, postea ducat eos extra claustrum mediocri voce psallendo cum eis « Miserere mei, Deus »; et cætera quæ sequuntur.

Ipsius est extraneum monachum, qui ignarus loci sit per claustrum in monasterium ad orationem ducere.

Breves pro defunctis per manum illius magistro infantum dari, vel in capitulum deferri debent.

Ad eum pertinet sæculares homines, qui societatem fratrum suscepturi sunt adducere in capitulum.

Ipsius est volentibus videre officinas; ipsas officinas ostendere, observato ut conventus tunc in claustro non sedeat, nec aliquem ocreatum, vel calcaria habentem, nec aliquem qui nudis pedibus sit, vel solis femoralibus calceatus in claustrum pro qualibet causa introducat.

Suum præterea est novitios, qui de sæculo veniunt in capitulum adducere, et docere eos priorem petitionem facere.

§ 3. *De eleemosynario.* — Eleemosynarius aut per se, si opportunum sibi, est perquirat, aut per veraces, et fideles homines cum multa sollicitudine perquiri faciat, ubi ægri, et debiles jaceant, qui non habeant unde se sustinere valeant.

Si autem ipsemet ad perquirendum et visitandum perrexit, duos famulos secum habeat, et priusquam intret domum, ad quam iturus est, mulieres si aliquæ in ea sunt, exire faciat. Ingressus domum blande consoletur ægrum, et offerat ei quod melius habet, et sibi intelligit esse necessarium. Quod si æger aliud requirit; et ipsum perquirat, si aliqua modo habere potuerit.

In eas autem domos in quibus mulieres ægræ, vel debiles jacent nunquam introeat, sed per unum de famulis suis quod habere potest, et eis necessarium est, transmittat, prius tamen quam aliquid de supradictis agat, abbati vel

priori indicet, et secundum eorum dispositionem eleemosynam monasterii eis dispenset.

CAP. IX. DE INFIRMARIO.

Frater cui cura domus infirmorum commissa est, et infirmis fratribus servire deputatur, cocum suum habeat, et coquinam separatim, si loci situs et facultas talis sit, ut quod infirmis præparari necessarium est opportuno tempore parari possit. Omnia fercula apponenda infirmis ipse administret eis.

Omni die post completorium spargat aquam benedictam per omnes eorum lectos: factis tribus orationibus, quæ fiunt ante nocturna, circumeat cum absconsa lectos infirmorum omnium, observans sollicite ne aliquis qui valeret surgere in lecto remanserit. Ipsius est præcipue manifestare, et clamare in capitulo, negligentias omnium in prædicta domo commorantium.

Cum perceperit infirmum jam esse prope finem suum, suum est præcipere famulis suis, ut calefaciant aquam ad lavandum ipsum. Cura de feretro custodiendo, et administrando cum opus fuerit super eum est, et super famulos suos, sicut et cura de administranda tabula, quam ex more prior semel percutit, completa ablutione ipsius defuncti; defuncto fratre et in monasterium deportato, locum in quo jacuit mundari, et fœno, vel junco renovari faciat.

Abbas vel prior omnibus modis sollicitudinem gerat ne aliquid, quod ad hoc ministerium necessarium est, in illa domo unquam deficiat.

CAP. X. DE NEGLIGENTIA CIRCA CORPUS DOMINI.

Cum de corpore vel sanguine Domini tanta negligentia aliquo casu accidit, ut cadat deorsum, sive in alium locum ubi plene percipi non possit quo ceciderit, et utrum

ad terram inde aliquid venerit, quam citius fieri possit, indicetur res abbati vel priori, qui adjunctis sibi aliquibus fratribus propere veniat ad locum ubi hoc contigerit. Et si corpus ceciderit, vel sanguis effusus fuerit super lapidem, aut terram, aut lignum, aut mattam, aut tapetem, aut aliquid hujusmodi, pulvis terræ colligatur, pars illa lapidis radatur, pars ligni, mattæ, tapetis, aut si quid aliud est hujusmodi abscindatur, et in sacrarium projiciatur.

Quod si locus ubi ceciderit manifeste deprehendi nequiverit, et tamen deorsum cecidisse constiterit, in loco, et circa locum in quem maxime cecidisse crediderint, similiter colligatur, radatur, abscindatur, et in sacrarium recondatur: hi vero quorum negligentia hoc evenerit, in proximo capitulo humiliter culpam suam dicant, judicium suscipiant nudi, et injungatur eis pœnitentia, vel de jejunio, vel judiciis, vel psalmis, vel aliquid hujusmodi. Quibus de judicio ad loca sua reversis, omnes sacerdotes, qui tunc præsentes erunt, surgant, et ad judicia suscipienda cum omni devotione se offerant. Tunc ille qui capitulum tenet, septem tantum quos voluerit de ipsis ad suscipienda judicia retineat, et cæteris ire sessum præcipiat. Finito capitulo omnes simul prostrati dicant septem psalmos in monasterio, incipientes eos psallere, cum exeunt de capitulo. Quos sequatur « Pater noster », cum his capitulis et collecta, « Et veniat super nos misericordia tua, Domine; Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum; Dominus vobiscum; Oremus, Exaudi, Domine, preces nostras et confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat, Per, etc. »; aut illam collectam, « Deus cui proprium est misereri semper »; aut aliam pro peccatis.

Si vero super corporale vel super aliquem honestum pannum sanguis ceciderit, certumque fuerit quo ceciderit, pars illa panni in aliquo calice abluatur, et prima ablutio a fratribus absumatur, reliquæ duæ in sacrarium proji-

ciantur. In primo autem capitulo dicta culpa, hi soli tantum, quorum negligentia hoc evenit, supradictam disciplinam sustineant; fratres vero omnes septem psalmos cum capitulis, et collecta, sicut superius dictum est, in monasterio dicant. Si ipsa die brevis pro defuncto in capitulo lectus fuerit, prius canant « Verba mea » pergentes in ecclesiam; postea septem psalmos sicut superius dictum est.

Si vero alio aliquo modo de hoc sacramento levior negligentia evenerit, ex judicio abbatis, vel prioris leniori vindicta frater, cujus culpa hoc contigerit, puniatur.

CAP. XI. DE RASURA FRATRUM.

Qua die radendi sunt fratres citius solito pulsetur signum ad primam, vel ad tertiam, si ipsa tertia ante capitulum dici debet. In capitulo non diu sedeant, sed necessariis rebus explicitis surgentes, pulsata tabula, dictoque « Benedicite », exeant in claustrum. Infantes ipsa die capitulum non teneant, sed statim post alios exeant, et in scholam suam pergant; residentibus cunctis, et ad radendum paratis incipiat abbas aut prior, quinque psalmos, id est « Verba mea », pro defunctis. Sacerdos hebdomadarius sedens dicat collectas; alter quoque hebdomadarius juxta eum sedeat, et cum eo psalmos teneat; post quinque psalmos dicant omnes canonicas horas, in quarum fine usque ad vesperas non dicat sacerdos « Dominus vobiscum »; nec « Benedicamus Domino »; sed post « Per omnia sæcula sæculorum », statim incipiat « Deus, adjutorium meum »; post vesperas, vero dicto « Benedicamus Domino », psallantur vesperæ mortuorum, dehinc completorium ut canonici; postea familiares psalmi horarum.

Nullus in cuculla radatur, sed prius cuculla exutus, et frocco indutus, cuculla plicata, et juxta se posita radatur. Ille qui radit frocco exutus sit.

Juvenes qui sunt in custodia custodes suos radant, et

custodes ipsos juvenes. Quod si custos nequiverit, aut nescierit radere, roget aliquem maturum fratrem, ut eum radat, ipse tamen custodiens ipsum juxta eum sedeat. Juvenes quoque, sive nutriti, sive de sæculo venientes, utrique tamen extra hujusmodi custodiam existentes non præsumant, ut alter alterum radant, sed seniores ab illis, et illi a senioribus radantur. Magistri pueros radant, et ipsi a pueris radantur, si tamen hujusmodi scientiam habent.

Hiemali tempore, quando pueri, et sanguine minuti, atque infirmi, post capitulum accipiunt mixtum, refectorarii primi se radant, et post psalmos, tam cito apparatum refectorii faciant, ut fratres accepturi mixtum omnia parata inveniant.

Quamdiu psalmi dicuntur nemo tondeatur, vel caput abluat, vel ungues incidat, nec extra claustrum sine licentia ire præsumat. Finitis psalmis, dicat abbas, vel prior « Benedicite », et responso « Dominus », postea loquantur. Tunc lesciva in claustrum deferatur, et qui vult caput lavet, quisque sibi, nullus alii, præter magistros infantum, qui parvulis pueris, qui id non possunt, capita lavare debent.

Frater dum raditur, si signum ad horam sonuerit inducat cucullam super froccum, et pergat in chorum, si tamen omnino barbam rasam aut omnino adhuc intactam habet, alioquin extra chorum maneat. Ipso die quo se radunt fratres mappæ in refectorio mutandæ sunt. Aliis diebus quando fratres in claustro loquuntur, qui necesse habet tonderi potest in claustro, sed per licentiam abbatis sive prioris.

CAP. XII. DE SANGUINIS MINUTIONE.

Licentia minuendi sanguinem omni tempore statim post capitulum petenda est, et celerario indicanda : hora minuendi est : in hieme post Evangelium majoris missæ, in

æstate post nonam ante vesperas; in Quadragesima post vesperas, cum ii qui minuendi sunt calciati nocturnalibus suis ad locum qui huic operi depuratus est, venerint; versi ad orientem ante et retro inclinent, deinde priore eorum incipiente versum : « Deus in adjutorium meum intende », ter dicant, « et cætera », sicut in æstate post nonam in capitulo, quando fratres loquuntur in claustro. Si unus tantum fuerit solus hoc faciat, postea exuant froccos, et parent se ad minuendum.

Silentium ibi omnino teneant nisi necessitas loqui cogat, quæ differri, aut non possit, aut non debeat. Quod si evenerit breviter, et modeste, et humillima voce id fiat.

Chorum non cogantur intrare usque in crastinum post orationem primæ, vel tertiæ, quo tempore ante capitulum tertia dicitur : si plus indigent petita licentia diutius extra chorum remaneant.

Crastina die nocturnales suos calcient, duobus diebus mixtum accipiant; cum ad ipsum mixtum ventum fuerit, si tempus sit quo fratres semel reficiunt, simul omnes dicant versum, et ante mixtum, et post mixtum, cum psalmo « Miserere mei Deus » ; et reliquis eo modo quo dicitur a conventu, cum bis reficiunt omnes fratres. Benedictio a priore sacerdote detur : lectio ab uno aliquo memoriter recitetur : in refectorio totum fiat.

In crastino minutionis clamatus aliquis minutorum surgat, et ad petendam veniam se offerat, aliquis vero eorum, quibus minutio nota est, priori dicere debet, quod frater ille minutus sit, et prior ei præcipere ut stando loquatur; et maxime si de vena brachii minutus sit : si culpa levis indulgeatur ei, si autem talis fuerit, quæ sine corporali disciplina dimitti non debeat, in aliud tempus differatur.

Hæc sunt tempora quibus fratres minui non debent, nisi necessitas cogat : si in crastino festivitas duodecim lectionum sit, exceptis sabbatis Quadragesimæ usque ad Passionem Domini ; si crastina die festivitas trium lectionum sit,

in qua missa in cappis celebretur, sicut sunt tres dies post Pascha, et tres post Pentecosten, quatuordecim dies ante Pascha, si ipsa die, vel in crastino canonica jejunia sint, quæ violari non possint; festivitas omnium Sanctorum, quia in crastino omnes sacerdotes pro defunctis missas celebrare, et reliqui psalmos pro missis ordinatos dicere debent.

CAP. XIII. DE HEBDOMADARIO MISSÆ MAJORIS.

Cum sacerdoti majoris missæ hebdomadario aliquid dormienti evenerit, propter quod ipsa die missam celebrare non debeat, si fuerit privata dies, non dimittat quicquam facere de suo officio, nisi missam, et benedictionem in refectorio, et completorium, quia aqua benedicta post completorium fratres aspergere ad ipsum pertinet, qui completorium dixit et missam celebravit.

Quod si duodecim lectiones fuerint, dimittat etiam vesperas, matutinas quoque laudes, si ad ipsas revestiri debeat sacerdos. Finita autem principali oratione, cum sacerdos revestitus, qui pro eo facit officium, exierit de choro, sacerdos hebdomadarius in quacumque parte chori sit, nullo expectato signo compleat reliqua omnia, quæ sequuntur.

Cum autem ipse hebdomadarius revestitus cantat vesperas, aut matutinas laudes, et completa principali oratione egreditur chorum ut exuatur, tunc uni de suo choro cui voluerit signum faciat, ut agat pro eo commemorationem Sanctorum. Quæ completa hebdomadarius reversus in chorum compleat quæ sequuntur.

CAP. XIV. DE ITINERANTIBUS FRATRIBUS.

Frater in aliquod iter profecturus, et in crastino non reversurus, accipiat benedictionem exeundi; si vero conti-

gerit ut altera die revertatur, non accipiat benedictionem revertendi, si autem profecturus sperat se in crastino rediturum, non accipiat benedictionem eundi. Quod si evenerit ut ultra biduum moretur, reversus revertendi benedictionem accipiat. Ille vero frater qui accepta pergendi benedictione ultra biduum moratus fuerit, si ipso die quo redierit in aliquem locum extra monasterium perrexerit, et unius noctis moram fecerit, in crastino reversus omnes revertendi benedictiones accipiat, quia ex quo primum abiit non jacuit in monasterio; si vero sine benedictione exeat sperans se in crastino rediturum, et ita eveniat, atque ipsa die qua rediit extra monasterium, ubi una nocte moretur, in aliquem locum pergat, reversus ipsa die omnes revertendi benedictiones accipiat. Hoc propterea fit, quia duabus continuis noctibus extra monasterium fuit. In exeundo nullam benedictionem accipiat, nisi ultra biduum se moraturum existimet.

Si frater quilibet de foris veniens accipiat utramque benedictionem, veniendi scilicet, atque exeundi, nec sit ei opportunum statim, vel etiam per totam ipsam diem exire, ad quotcumque horas in monasterio fuerit accipiat benedictiones veniendi, exeundi vero minime; nisi forte contigerit eum ipsa nocte in monasterio remanere, tunc enim in crastino, si exire voluerit, suscipiat eam.

Ad vesperas vel ad completorium nunquam debet dari benedictio exeundi: frater accepta benedictione, si priusquam de claustro exeat signum regularis horæ sonuerit, cum cæteris in chorum pergat, et dicta hora, in viam suam vadat; si autem extra claustrum fuerit, et priusquam portam curiæ egressus sit, ad regularem horam signum pulsatum fuerit, ad ecclesiam redeat, et regularem horam extra chorum dicat, et postea viam suam teneat.

Fasciolatus, aut cinctus, sive cum cappa, nunquam in claustrum introeat.

Fratres in viam directi cum horam regularem dicunt, aut orationem faciunt, aut « Deus in adjutorium meum », cum « Gloria Patri » dicunt, si dies talis est, sicut in monasterio, genua flectant; sed ante et retro nusquam faciant, nec cum falluntur, veniam petant, nisi sint in ecclesia : diebus quibus super formas orant dicturi aliquam horam, si equitant de equis descendant, et inchoata hora, ac venia petita, a manibus chirothecas, et a capitibus capitia auferant, et sic ascensis equis horam finiant.

Quod si inter psallendum necessitas loquendi eveniat, finita locutione, iterum a capite horam incipiant : dum hora in hospitio canitur, aut cum manducant froccis induti sint, aut solis cucullis cunctam psalmodiam quam in nocte eis dicere commodum non est equitantes per viam dicant, præter eam, quam in die dicere solent ad complendum ordinem, ad vitandam curiositatem, scurrilitatem, otiositatem, antequam dormitum vadant, completorium dicant. Quo dicto si grandis, quæ vitari non debeat, necessitas loquendi eveniat, dicto versu quam brevius fieri possit loquantur. Et si ante matutinas hoc accidat, completorium iterum dicant, et postea silentium teneant.

Ubicumque monachus sit, tota nocte ante eum lumen ardeat.

De monachis in viam directis hunc morem cœnobia illa tenent, quæ nostro tempore nostri ordinis majorem auctoritatem habent. Beatus tamen Benedictus moram dierum non determinat; sed absolute imperat, ut de itinere reversus monachus per omnes canonicas horas benedictionem accipiat.

CAP. XV. DE SILENTIO REGULARI.

Dum regularis hora præter completorium in monasterio canitur, nullus fratrum loquatur intra officinas totius monasterii; nec infra totam curiam; nec etiam in domo infir-

morum, præter illos, quos tanta infirmitas angustiat, ut eos interim silentium tenere non sinat. Completorium vero dum canitur, licet priori, et eis, qui per licentiam de completorio remanent, de utilibus, et necessariis rebus loqui.

Similiter dum regularem horam fratres in ecclesia dicunt, nullus comedat in refectorio, excepto solo completorio, tunc enim licet iis qui aliqua utilitate impediti ante illam horam se expedire non possunt, et fratribus, qui de foris veniunt comedere in refectorio. Qui si ante collationem incipientes comedere circa finem completorii cœnam suam commode explere non valent, licet eis a mensa surgere, et in monasterium ad benedictionem ire, et postea in refectorium ad complendam cœnam redire.

CAP. XVI. DE CULPIS, ET SATISFACTIONIBUS.

Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater a communi mensa separatur usurus cibo et potu, quibus alii fratres, nisi ei nominatim fuerit interdictum, refecturus hora nona, si fratres sexta, vel ad vesperam, si fratres hora nona.

In monasterio, et in capitulo, in loco ubi solet esse, sit aut ultimus omnium, aut inter utrumque, secundum quod culpa fuerit, et abbas præceperit.

In ecclesia missam non celebret, epistolam, vel lectionem, Evangelium non legat, responsorium non canat, antiphonam super psalmos non imponat, nec aliquid hujusmodi, nisi cum cæteris agat, ad candelabrum, vel ad thuribulum non se revestiat, ad offerendam, vel ad pacem non accedat.

Circa finem regulariter instituti operis Dei, tam in nocte, quam in die, cum incipiunt « Kyrie eleison », prosternant se ante gradum ubi benedictiones accipiuntur, ibique tamdiu prostratus jaceat, usquequo dicatur « Qui tecum vivit »; si festivitas duodecim lectionum eveniat, tamdiu ab hac satis-

11.

factione quiescat, quousque privati dies redeant : dum fratres in refectorio comedunt, ipse sit in ecclesia.

Cum abbati placuerit ab hac satisfactione eum absolvere, si in monasterio fuerit in conventu mittat ad illum, cum prostratus fuerit, unum de prioribus qui circa eum sunt, qui ex parte ipsius signum prostrato faciat, ut surgat, qui statim surgens humiliter inclinet abbati, et ad locum suum vadat. Porro si abbas in capitulo sederit, rogantibus fratribus, dicat ei, indulta sit vobis hæc levis culpæ satisfactio, vel aliquid hujusmodi; et ille frater statim surgat, et ad pedes abbatis, vadat, et postea in locum suum revertatur.

Si abbas in itinere fuerit, licet priori, vel ei, qui ordinem tenet, absente priore, hoc totum facere.

Si frater aliquis (quod Deus avertat) culpam gravem commiserit, et ipsa culpa manifestata secreto emendari competenter nequiverit; in capitulo ante abbatem in conventu fratrum examinetur; et communi judicio frater ille corporalem disciplinam acriter patiatur, et in gravis culpæ satisfactione esse jubeatur. Qui accepta disciplina vestitus atque cinctus, cultellum suum caputio cooperiat; et cum summo silentio ad locum huic negotio ordinatum pergat, præcedente fratre illo, qui clavem ipsius loci servat, tunc abbas provideat unum de senioribus, cui eum custodiendum secure possit committere, qui eum ad horas ducere, et post horas ad locum suum debeat eum reducere. Qui senior post capitulum secreto ab abbate inquirat; quo ordine frater ille vivet, et quid, aut qua hora comedere debeat: loquatur ei frater ille, et alii quibus abbas præceperit, cæterorum autem nemo illi societur, neque colloquatur.

Cum pulsatur signum ad horam, custode suo ducente, cooperto capite, ante ostium monasterii veniat; et si conventus adhuc monasterium non intravit quousque totus introeat ibi prostratus jaceat, si vero jam intravit, stet ibi, et inclinet, et genua flectat, sicut fratres qui in choro

sunt, dum cantatur hora, si aliqui fratres juxta se transierint, humiliter inclinet eis. Transeunte tunc abbate prostratus veniam petat, si frater ille juxta se eum transire cognoverit. Finitis horis regularibus exeuntium ab ecclesia pedibus, cooperto capite, prosternatur, quousque omnes pertranseant. Egredientes vero dicant ei sub silentio: « Misereatur tibi Deus ». Egressis omnibus operto capite, custode suo eum præcedente, ad locum unde venit revertatur.

In capitulum, statutis ab abbate diebus, prædicto custode eum ducente, veniat, et corporale judicium humiliter et patienter sustineat, de cibo et potu competens ei misericordia impendatur, ne forte nimiis angustiis oppressus immoderata tristitia absorbeatur; hoc modo tractetur quoadusque humilitate, et patientia, et emendationis promissione, adjunctis fratrum precibus misericordiam consequatur.

Qua vero die, precantibus fratribus, decreverit abbas misericordiam ei impendere, eo modo, quo superius dictum est, in capitulum veniat, prostratus culpam suam fateatur, et emendationem promittat, et misericordiam quærat, jussus surgere frequenter se prosternat, et eadem verba, et similia dicat, cessaturus cum abbas dixerit ei, sufficiat: postea jubeatur exuere, et corporalis disciplinæ judicium sustinere. Quo facto dicat ei abbas: Motus fratrum nostrorum precibus, et patientia, et humilitate vestra, et promissione emendationis vestræ, hanc misericordiam vobis impendo, ut de hinc cum fratribus sitis in refectorio, in loco, quem vobis designabimus, comedatis, disciplinam corporalem pro hac culpa ulterius non suscipiatis, de cæteris ad comprobandum adhuc humilitatem, et patientiam vestram, ita vos habete, sicut frater, qui in levis culpæ pœnitentia esse jubetur, excepto quod incœpto « Kyrie eleison », ad gradum vos non prosternetis, sed expleta regulari hora, in loco, in quo stabitis, sicut beatus Benedictus præcipit, flexis ad terram genibus, sicut qui

in psalmo fallitur, humiliter satisfacietis. Hoc audito frater ille ad pedes abbatis vadat, et rediens in locum, in quo stabat, tres genuum flexiones, ante scilicet, et ad dexteram, et ad sinistram cum omni devotione faciat, gratias referens fratribus, quia pro se rogaverint, et humiliter supplicans quatenus adhuc rogare dignentur. Postea designet abbas ei locum, ubi debet esse, et eo præcipiente sessum vadat.

Hæc quidem culpa ad abbatem proprie pertinet corrigenda : qui tamen si desit a patria, nec ad præsens, ut veniat expectatur, a priore corrigi potest totius congregationis assensu.

Si frater peccans peccatum suum defendere potius quam cognoscere, et emendare voluerit, proclamatus etiam abbati, vel priori contumaciter respondere præsumpserit; admonitus quoque ut resipiscat, in sua pertinacia permanere decreverit; hunc talem surgentes fratres quot, et quibus jussum fuerit violenter arripiant, et in carcerem hujusmodi arrogantibus deputatum trahant, vel ferant, ibique depositus tamdiu servata discretione affligatur, quousque superbiam deponat, culpam cognoscat, humiliter emendationem promittat. Quod si, inspirante Deo, evenerit, res prius in capitulo ostendatur, dehinc a fratre, cui hujusmodi cura injuncta sit, in capitulum deducatur, introeat autem vel nudus sicut fugitivus monachus, vel indutus, prout res poposcerit, considerata qualitate, et quantitate vel præcedentis culpæ, vel subsequentis arrogantiæ, postea tractetur sicut superius dictum est, hoc est, vel graviter, si gravi, vel leviter, si levi culpæ fuerit deputatus.

Quod si spiritu diabolico plenus superbire magis, quam promittere emendationem elegerit, adhibeantur ei de toto conventu orationum suffragia. Si vero abbas nec sic suam industriam prævalere conspexerit, prudenter tractet cum consilio omnium fratrum, utrum expediat eum vel diutius detineri, vel de monasterio expelli.

Fugitivus de monasterio monachus, si reversum ad monasterium suscipiendum eum esse abbas judicaverit, hoc modo suscipiatur. In hospitali domo aliquantis diebus primum maneat, ad claustrum, vel ad officinas claustri, vel ad monasterium nisi jussus nullatenus accedat, ut interim pœnitudinis suæ, et humilitatis, et patientiæ aliquod documentum ostendat, nullus frater secum conversetur, nullus ei in aliquo consortio, vel colloquio conjungatur, nisi ei ab abbate, vel a priore, vel ab eo, qui servat ordinem, jubeatur.

Ea vero die, qua in capitulum intraturus est, in locutorio vestimentis suis se exuat, staminia, si habitum non reliquit, circumposito cingulo se circumcingat, sinistro brachio cucullam plicatam, et in dextera manu virgas sumat, et sic nudis pedibus, et nudo desuper corpore, ducente eum fratre, cui injunctum fuerit in capitulum veniat. Quo ingressus, in loco, ubi prosterni solet, statim se prosternat: interrogatus more solito culpam dicat, dehinc sedens corporalem disciplinam ad imperium abbatis suscipiat, qua suscepta, cuculla tantum ibi induta, sicut venit, sed non ferens virgas, in locutorium redeat, ibi se calceet, et regulariter induat, et in capitulum rediens, tamdiu se prosternat, donec ab abbate dicatur ei, sufficiat. Injugatur ei satisfactio gravis culpæ, et in ipsa satisfactione habeat se, sicut superius dictum est, cum de gravi culpa ageretur.

Si abjectis monachi vestimentis in sæculari habitu ad monasterium redit, servatis circa eum cæteris, quæ superius dicta sunt, sæculari veste in qua reversus est circumcinctus, sicut supra de staminia dictum est, et non portans cucullam, capitulum ingrediatur, et post susceptam disciplinam, cuculla a camerario ante ipsum posita, ab eo suscipiatur, et ibi statim induatur.

CAP. XVII. DE NOVITIIS SUSCIPIENDIS.

Veniens aliquis ad conversionem de sæculo, in primis sicut alii hospites suscipiatur in hospitio; cujus voluntate cognita, frater, qui cellæ hospitum procurator est, abbati, vel absente abbate, ei qui ordinem tenet, rem nuntiet. Loquatur cum eo abbas, vel prior, vel aliquis spiritualis frater, cui injunctum fuerit. Quod si desiderium petentis, ex Deo esse cognoverit, ostendatur res fratribus in capitulo, quorum audito consilio, si suscipiendum eum esse abbas decreverit, statuta die, ducente eum prædicto hospitum susceptore, et doctus ab eodem qualiter petitionem facere debeat, in capitulum veniat, in loco, ubi prosterni solet, se prosternat, interrogatus quid dicat: quam humiliter poterit, in his, vel in similibus verbis petitionem suam faciat: « Dei misericordiam, et vestram societatem, et fraternitatem hujus loci requiro, in hoc monasterio monachus fieri, et Deo servire desidero ». Respondet ei abbas, vel qui loco abbatis ordini præest: « Societatem, et consortium electorum suorum concedat vobis omnipotens Deus », et responso a toto conventu, « Amen »; jussus surgere surgat, pronuncientur ei dura et aspera, quæ in hoc ordine perferunt, qui pie et regulariter vivere volunt. Item duriora et asperiora, quæ, si indisciplinate se habeat, sibi poterunt evenire. Quibus auditis, si adhuc in proposito suo perstiterit, et duriora et asperiora se paratum perferre promiserit, respondeatur ei ab eo qui capitulum tenet: « Dominus Jesus Christus sic perficiat in vobis quod pro ejus amore promittitis, ut ejus gratiam et vitam æternam habere possitis ». Et respondentibus omnibus, « Amen »; subjungat « Et nos pro ejus amore hoc tenore concedimus vobis, quod tam humiliter et tam constanter requiritis ». Hoc audito novitius vadat, et humiliter osculetur pedes ipsius. Tunc ipso præcipiente ducat eum magister novitiorum in ecclesiam, ibique coram quolibet altari extra chorum sedens præstoletur, donec capitulum finiatur.

Quo finito ducat eum prædictus magister suus in cellam camerarii, vel in aliam domum, ubi id quod agendum est, opportunius fieri possit, benedicta sibi prius corona, si laicus sit, cum antiphonis, et psalmis, et collectis, ad hoc officium ordinatis, vel in ecclesia ante introitum missæ ad gradum ubi benedictiones fratres accipiunt, vel in capella infirmorum, aut in capella abbatis, secundum quod ipsi abbati placuerit: ductus itaque novitius sive laicus, sive clericus, in prædictum locum tondeatur, et radatur more monachorum; dehinc vestibus sæcularibus exuatur et rebus monasterii regularibus, præter cucullam, capitio assuto tunicæ induatur: dum hæc aguntur a fratribus quibus injunctum fuerit, septem pœnitentiales psalmi indirectum dicantur. Sic paratus ducatur in conventum fratrum: in choro, si clericus est, ultimus sit in ordine clericorum; si laicus, laicorum; et ad processionem, similiter in capitulo, et refectorio, sicut est ordo conversionis ejus.

In cella novitiorum dormiat, aut in dormitorio, si cœnobium hujusmodi cellam non habet. In conventu non legat, solus non cantet, ad missam non offerat, pacem non sumat, in claustro separatim sedeat cum magistro suo, in loco novitiis deputato, nullus ei loquatur aut signum faciat absque magistri sui licentia; magister talis sit, qui exemplo vitæ et verbo doctrinæ possit eum de anima sua monere, et ordinem docere.

Loquentibus in claustro fratribus si quis amore Dei, et zelo justitiæ ad eum venire, eumque vel arguere vel monere voluerit, licet ut veniat, et accepta a magistro licentia, quod dicere voluerit, dicat; facto autem clamore, statim surgens coram magistro suo, sicut fratres in capitulo, veniam petat; non sessurus, donec, emendatione promissa, idem magister præcipiat. Et de levibus quidem culpis hoc modo agatur: pro majoribus autem culpis, aut in capitulo, pro quantitate culpæ corripiatur; aut si ibi cella novitiorum est, in ea quemadmodum in capitulo in-

crepetur, et verberetur : de capitulo, facto sermone, quotidie exeat, et interim in monasterio maneat, nisi pro majori culpa, ut dictum est, castigandus remaneat; de his culpis, quas in sæculo gessit, et quæ in hoc ordine sibi evenerunt, vel eveniunt, frequentes confessiones faciat abbati, priori, spiritualibus fratribus quibus hæc cura injuncta est.

Transactis plerisque diebus, si vita ejus fratribus, et fratrum conversatio sibi placuerit, monendus est a magistro suo quatenus roget priorem, et aliquos majores fratres, ut et ipsi pro eo intercedant, apud abbatem pro benedictione tribuenda, et professione suscipienda. Quod si eum benedicere abbati non placuerit, statuta die in capitulo finito sermone, in loco ubi solet se prosternat, prostratusque pro impetranda benedictione petitionem faciat. Jusso eo surgere, narrentur ei rerum dura, et gravia, quæ in nostro ordine a sanctis Patribus sunt instituta. Qui si hæc omnia, et adhuc graviora; si necesse fuerit, humiliter, et patienter se ferre paratum esse responderit : interroget abbas considentes fratres, quid inde sentiant? et utrum precibus ejus annuendum esse concedant? Quibus respondentibus se libenter concedere, adjungat, et nos concedimus in nomine Domini : quo dicto vadat ad pedes abbatis, vel ejus qui ordini præest, si abbas deest; dehinc reversus in locum, in quo stabat, flexis ad terram genibus, humiliter inclinet ante, et ad dexteram, et ad sinistram, gratias referens fratribus pro misericordia eorum precibus sibi impensa. Postea præcipiente abbate cum magistro suo exeat, finitoque capitulo, si scribendi scientiam habet professionem suam scribat, aut si nescit scribere alium roget, qui pro se scribat : ipse tamen in fine ipsius professionis signum crucis faciat : deinde ablato a tunica caputio usque ad horam benedictionis suæ, extra chorum maneat.

Cantor vero procurare sibi debet membranam, et in-

caustum, et scriptorem si nescit scribere: hora benedicendi in arbitrio abbatis est, videlicet aut ante introitum missæ, si missam non celebrat, aut post Evangelium, sive missam celebret, sive non. Ipse tamen in consecratione monachi si ei commodum est missam celebrare debet, sicut canones præcipiunt.

Lecto igitur Evangelio, intrante chorum novitio, præcedente eum magistro suo, incipiente dextero choro, dicat conventus psalmum « Miserere mei Deus »; novitius ante altare veniens super gradum se prosternat; dictoque psalmo surgens professionem suam legat, et super altare ponat. Quod si ignarus litterarum est, magister suus debet eam pro eo legere, et ipse novitius super altare ponere. Quo facto, flexis coram altari genibus, veniam petat, et postea ad locum ubi se prostravit rediens versum « Suscipe me Domine » ter dicat, ibique inter dicendum ter genua flectat; quem versum ter repetens conventus, adjungat ad ultimum: « Gloria Patri; Kyrie eleison; Christe eleison; Kyrie eleison; Pater noster »; conventu incipiente, « Gloria Patri »; novitius inclinatus pervolvat se in circuitum, et statim prosternat se. Abbas dicto: « Et ne nos inducas in tentationem »; et responso, « Sed libera nos a malo, incipiat psalmum, « De Profundis: » quo finito a conventu cum « Gloria Patri », adjungat: « Salvum fac servum tuum; Mitte ei, Domine, auxilium de sancto: Nihil proficiat inimicus in eo; Esto ei, Domine, turris fortitudinis; Domine, exaudi orationem meam; Dominus vobiscum »; deinde collectam: « Deus indulgentiæ pater »; item aliam: « Deus qui per coæternum »; item aliam; « Domine Jesu Christe qui es via ». Dictis his tribus collectis singulis cum integro, « Per Dominum nostrum », incipiat abbas hymnum, « Veni creator Spiritus ». Quo a conventu devote, et solemniter decantato, dicat collectam: « Sancte Spiritus, qui te Deum ac Dominum »; qua dicta surgat novitius, et spargat super eum abbas aquam benedictam;

eoque stante benedicatur cuculla, et aspergatur aqua benedicta; qua benedicta accedat novitius ad abbatem, et flexis genibus, stet ante eum, quem tunica exuens abbas dicat: « Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis »; Et induens eum cuculla subjungat: « Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate veritatis. » Ad utrumque respondeant audientes fratres, « Amen ». Subsequatur super eum flexis genibus inclinatum, oratio: « Deus misericors, Deus clemens ». Qua dicta osculetur eum abbas, induens caput ejus caputio: dehinc ducatur per chorum ad osculandum omnes fratres, ultimus collocetur.

Tribus diebus communionem corporis, et sanguinis Christi accipiat. Tertia die ad pacem missæ auferat ei caputium de capite abbas, vel cui abbas præceperit, si ipse id faciendi opportunitatem non habet. Ante hanc horam, ex quo benedictus est, summum silentium teneat: de capitulo, facto sermone, exeat, ad processionem non vadat, cuculla indutus cucullato capite dormiat. In primo autem capitulo, quo ei licet loqui, debet magister ejus de eo memoriam habere coram abbate dicens: « Domine si placeret vobis præcipere, posset iste frater, ab hac die in antea legere, et cantare in conventu, sicut alii fratres »: respondente abbate: « Faciat cum Dei benedictione »; inclinet ipse novitius ad abbatem de loco in quo sedet.

Ex illa die cujuscumque ordinis sit habeat licentiam exequendi omnia, quæ sui ordinis sunt, nisi sit sacerdos, ipsi enim infra primum conversionis suæ annum missam celebrare non licet, nisi in sæculo probatæ castitatis fuerit, et abbas pro hac re specialem ei licentiam dederit.

Offerendus puer, facta sibi prius corona, manibus portans hostiam, et calicem cum vino, sicut mos est, post Evangelium sacerdoti, qui missam celebrat a parentibus offeratur. Qua oblatione a sacerdote suscepta, involvant prædicti parentes manus pueri in palla, qua altare coopertum est, et

cujus pars anterius pendet, et tunc suscipiat eum abbas. Quo facto præfati parentes coram Deo, et sanctis ejus statim promittant, quod per se, aut a se suppositam personam susceptum ordinem puer nunquam relinquit; neque se ei aliquid scienter daturos, unde puer, quod absit, perire possit : hanc promissionem prius scriptam coram testibus verbis ibi prius edicant, et postea super altare ponant.

His expletis, benedicat abbas cucullam, et exuens puerum cappa, vel pellibus, vel aliqua hujusmodi chlamyde dicat : « Exuat te Dominus veterem hominem », ut supra. et induens eum cuculla, subjungat : « Induat te Dominus novum hominem », et cætera. Dehinc ducatur ad radendum; et vestiendum, sicut nostri ordinis consuetudo est. Cum vero adulta ætate facturus professionem fuerit, fiant ei cætera, quæ superius debere fieri converso jam diximus. Hoc enim quod modo factum est, iterari non oportet.

CAP. XVIII. DE CAPITULO REGULARI.

Omni die minimi signi, ad designandum capitulum, incipiente sono, fratres omnes, qui sedent in choro statim surgere, et versi ad orientem interim debent stare; fratres quoque, qui alicubi in monasterio sunt, chorum intrare. Nullus eorum librum teneat; nullus in libro aliquid legat, aut inspiciat; nullus in claustro pro qualibet occasione tunc sedeat; prædicti signi cessante sonitu, præcedentem priorem sequantur alii, sicut est ordo conversionis eorum.

Confidentibus fratribus in capitulo, ad nutum ordinem tenentis, petita benedictione, lectis et pronuntiatis, quæ legi et considerari consuetudo est, facta sermone, dicto : « Loquamur de ordine nostro », si clamatur aliquis, qui commune cum uno, aut pluribus nomen habeat nisi clamans ita discernat, et determinet, ut nulla dubitatio possit esse, omnes qui ejusdem nominis sunt, cujus est ille qui clamatur, statim debent surgere, et ad venias humiliter se

præsentare, donec clamator determinate eligat, de quo dicat : ipsa autem determinatio ab ordinibus, vel officiis, si possit fieri, debet esse, hoc modo : domnus Eduardus presbyter, diaconus, subdiaconus, secretarius, magister infantum, vel juvenum, vel aliquid hujusmodi, non archidiaconus, non Londoniensis, non aliquid cognominatum de sæculo.

Clamator ei super quem clamatorem facit, in ipso capitulo judicium non faciat. Interrogatus more solito, qui prosternitur, ad omnes venias « Mea culpa dicat »; excepto cum societatem postulat, aut obedientiæ absolutionem, aut cum aliquis frater minimam petit, pro suo propinquo noviter, et postquam ad ordinem venit defuncto, patre scilicet, matre, fratre, sorore, vel cum unus, aut plures pro eo, qui in gravis culpæ satisfactione positus est, misericordiam petunt, vel cum aliquis frater in longum iter profecturus est, aut cum aliquid magnum, et arduum, et suis viribus impar fratri injungitur : in his et in hujusmodi, hoc modo respondetur : « Dei misericordiam, et vestram requiro », et obsecro, et cætera, sicut ratio ei, pro qua petitur postulat.

Suscepturus judicium, aut sola grossiori virga super stamineam verberetur, et prostratus jaceat, aut pluribus gracilioribus virgis, et nudus sedeat, utrumque ad arbitrium ejus qui præest ordini, considerata qualitate, et quantitate culpæ, dum corporalis disciplina infertur, fratres omnes inclinato capite debent esse, et pio, et fraterno affectu compassionem super eum habere. Interim in capitulo nemo debet loqui, nemo ad illum aspicere exceptis gravibus personis, quibus licet pro eo intercedere. Clamatus, super eum a quo clamatus est, in ipso capitulo clamorem facere non licet, disciplinam corporalem inferat, quicumque ille sit cui ab abbate, vel priore injungitur, hoc observato, ne infantibus, vel juvenibus, aut novitiis id facere injungatur : nemo ibi cum uno, aut pluribus secreto loquatur, quicquid quis loquitur a rectore ordinis, et a toto conventu audiatur.

Sermo tantum sit de utilibus, et de iis quæ ad ordinem pertinent; loquente uno taceant alii; verba loquentis nemo interrumpat præter eum qui rector est ordinis, cui licet loquenti præcipere ut sileat, si forte ei sermo ille superfluus, et inutilis videatur. Rectore ordinis incipiente loqui, etiam si aliquis loquebatur, taceat, et ab omnibus silentium summum fiat.

CAP. XIX. SI QUIS FRATER ALTIORI GRADU DONETUR.

Si placet abbati aliquem fratrem pro suis meritis honorare, et considerata personæ ejus honestate, in superiori loco statuere, audito, frater ille, ab abbate sedente in capitulo, ite superius sedere juxta illum fratrem : statim surgens ad pedes abbatis vadat, et postea ad locum ubi ei præcipitur sessum pergat, et ex illa die in monasterio, et processione, et refectorio ipsum locum habeat; laicum conversum beatus Benedictus non præcipit taliter promoveri; si tamen abbati promovere eum placuerit, locum, quem in capitulo suscipit, in refectorio etiam tenebit, in monasterio vero, et processione, super eos conversos esse jubebitur, quibus frater ille juxta quem locum habet, prior esse dignoscitur.

Evenire potest cum hujusmodi promotio ordinatur, ut absentes sint aliqui fratres honesti, et bonis actionibus præditi; quibus prior sit frater ille, juxta quem promotus sedere jubetur; et ideo determinate oportet ei in capitulo dici, utrum super ipsos etiam absentes, cum redierint, esse debeat. Ingrediens frater capitulum loquentibus aliis « Benedicite » dicat. Egrediens vero si est reversurus nec ante et retro faciat, nec « Benedicite » dicat : si non est reversurus utrumque agat.

CAP. XX. DE CONFRATERNITATE.

Monachus petiturus concedi sibi societatem, et beneficium monasterii, introductus in capitulum, « Benedicite » dicat : deinde prostratus ad gradum ubi consuetudo est, interrogatus, quid dicat ? humili et devoto corde in his verbis respondeat, « Peto per misericordiam Dei, et vestram, et omnium istorum seniorum societatem, et beneficium hujus monasterii » : quo dicto, respondeat abbas. « Omnipotens Dominus concedat vobis quod quæritis, et ipse præstet vobis consortium electorum suorum. » Postea jussus surgere accedat ad abbatem, et ab eo per librum regulæ sumat monasterii societatem. Qua sumpta, acceptoque ab eo osculo inclinet se ad pedes abbatis, dehinc osculetur omnes fratres in circuitu. Quo facto revertatur ad locum ubi se prostravit, ibique tres genuum flexiones solito more faciat. Fratres vero inclinent ei, dehinc præcipiente abbate sessum vadat, designato ei prius loco ubi sedere debeat.

Porro si abbas fuerit, ingrediente eo in capitulum totus conventus ei assurgat, et tamdiu stet, quousque humo prostratus, sicut superius, petitionem faciat, et erectus cum monachis suis societatem suscipiat, eaque suscepta juxta abbatem consideat : monachi vero ejus societate suscepta, reversi ad locum ubi se prostraverunt, tres genuum flexiones, sicut superius dictum, est faciant. Egredientes fratres de capitulo osculentur abbas, et monachi ejus.

Si major congregatio fuerit ab osculo cessari potest, quod in multis jam cœnobiis fieri consuevit : si secularis persona fuerit ante abbatem, vel juxta abbatem, si honorabilis persona sit, sedeat; postea ostensa ejus petitione fratribus, per textum Evangelii societatem suscipiat : dehinc ad osculandum fratres, si mulier non sit, in circuitu pergat.

CAP. XXI. DE DISCIPLINA PUERORUM.

Tali hora prior mane ad excitandos fratres sonitum debet facere, ut pueri factis solitis orationibus, in claustro va-

leant legere. Qui cum legere inchoant alte, quamdiu legunt separati ab invicem ita sedeant, ut alter alterum nec manibus, nec vestibus contingere possit. Infans infanti non signo innuere, non verbo aliquid dicere, nisi vidente atque audiente magistro præsumat; non de loco in quo sedet sine præcepto, vel licentia surgat.

Quocumque pergunt infantes unus magister inter duos infantes sit. Transeuntes ante fratres inclinent fratribus, et fratres eis sedentes tantum, duobus una laterna sufficiat, si tres fuerint tertius alteram portet; si plures fuerint, hoc ordine disponantur.

In nullius manum aliquid dent; de nullius manu aliquid accipiant nisi abbatis, prioris majoris, magistri eorum, et hoc non ubique, sed in congruis locis, ubi aliter esse non possit, aut non debeat, cantor quoque, cum in scholis eorum est, potest librum in quo cantari, aut legi debet, dare eis, et accipere ab eis. Ad altare si serviunt, dant etiam ibi, et accipiunt sicut ordines eorum exposcunt. In capitulo suo vapulent, sicut majores in majori capitulo.

Confessuri ad abbatem, vel ad priorem vadant, vel ad eos, quos specialiter in capitulo designaverit abbas, dum confitetur unus, sedeat alter in suppedaneo, magistro eorum extra capitulum sedente in proximo.

Si post versum, qui ante cibum dicitur, ingrediuntur refectorium, vel post « Gloriam » primi psalmi ad horas intrant chorum, ipsi quidem ad loca sua vadant, solito more inclinent, magister vero eorum ad loca, quæ tardantibus instituta sunt, eat.

Puero, qui ante mensam abbatis servit, abstinentia cibi, vel potus sine ejus præcepto minime injungitur, aut ei indulgeatur, aut interim a mensa abbatis removeatur. In choro præsente abbate nisi præcepto ejus nullus eos percutiat, nullus exuere faciat. Absente eo cantor de iis, quæ sui officii sunt, eos castiget. Prior vero de cæteris, in quibus se leviter habet. Ubicumque sint præter personas su-

perius designatas, nullus eis signum faciat, nullus arrideat.

In scholam eorum nullus ingrediatur, nullus cum eis alicubi loquatur, nisi ab abbate, vel priore ingrediendi, vel loquendi licentia concedatur.

Meridianis horis in lectis suis nunquam legant, nihil aliud ibi agant, sed cooperti tantum quiescant; unus, super alios magistros, sit magister eorum maturus, et discretus, qui auditis clamoribus culpas delinquentium moderata discretione sciat vel punire, vel indulgere. Collocatis in lectis assistant magistri dum sint cooperti, in nocte cum accensis candelis.

Juvenes, tam nutriti quam de sæculo venientes, qui magistris custodiendi commendantur, in multis sicut infantes, de quibus superius dictum est, custodiantur. Remoti, ut supra, a se invicem sedeant; extra locum custodiæ suæ sine custode nusquam procedant, duo, et duo laternas ferant; abbati, vel priori, et nulli alii, nisi specialiter designatum sit confessiones suas faciant. Meridianis horis in lectis suis non debent legere, non scribere, non quippiam operis facere; sed cooperti tantum quiescere, lectos suos ante, vel inter lectos magistrorum habere. Si necesse habent surgere, prius magistros excitent, et postea accensa laterna, si nox est, ad necessitates suas explendas cum magistris ambulent.

Præter abbatem, priorem, magistrosque eorum, nulli liberum sit in loco custodiæ eorum deputato, sedere, nec verbo, nec signo aliquid eis innotescere, nisi accepta licentia ab abbate, vel priore: Quæ licentia cum conceditur, magister sedere debet inter juvenem, et eum, qui juveni loquitur. Juvenis cum juvene non loquatur, nisi audiente, et intelligente magistro quid utrimque dicatur. Magistri inter eos cum volunt conspicere valeant.

Cum dormitum vadunt tamdiu stent ante ipsos magistri usque dum ipsi juvenes in lectis jaceant cooperti. Si nox est, cum candelis accensis assistant; in monasterio, capi-

tulo, refectorio, processione mixti sint senioribus, non observato, si necesse sit, ordine conversionis eorum. Si ad mensam legunt, vel de coquina serviunt, surgentibus a mensa fratribus cum eis ad monasterium vadant, et dicto, « Et ne nos », cum custodibus ad refectorium revertantur; duo simul, aut plures si fieri possit de conventu remaneant. Quod si paucitas majorum, et pluralitas juvenum aliter agendum coegerit, sufficientes eis custodes deputentur.

Porro, si custodia illa juvenum, quæ in nonnullis cœnobiis tenetur, magis placet, ut videlicet in diversis, ac separatis ab invicem locis per claustrum sedeant, singuli singulos, aut plures, si tanta copia est, custodes habeant singuli singulas laternas in nocte ferant. Custos juvenem non relinquat nisi commendatum alicui fratri, in quo, et de quo bene confidat. Omnis denique custodia ei adhibeatur quæ superius descripta est.

CAP. XXII. DE MISERICORDIA CONCESSA DEBILIBUS.

Frater aliqua sui corporis incommoditate detentus, si conventum sequi non potest, humiliter prius in capitulo petita venia, jussus surgere stans fateatur se non posse conventui interesse propter infirmitatem suam. Cui respondet abbas, vel qui loco abbatis ordini præsidet : « Omnipotens Dominus concedat vobis utilem sanitatem, sicut vobis expedire cognoscit. Amodo tractate vos, secundum infirmitatem vestram, et remanete de conventu, sicut vobis melius visum fuerit. »

Si ægritudo adeo invaluerit, ut in conventu remanere non possit, præcipiat abbas fratri, cui hujusmodi cura imposita est, ut ducat ægrum in cellam infirmorum, in qua domo serviatur ei secundum loci possibilitatem, tam de communibus cibis, quam de esu carnis, ut nullius rei, si fieri possit, indigentiam patiatur. Ex quo carnem comedere

incipiet, quocumque perget caput opertus capitio, et baculo se sustentans incedere debet.

Qua vero die sanitate recepta ad conventum redire voluerit, si carnem comederit, prius rasus, et horam, quæ ante capitulum canitur, chorum introeat, et si post ipsam horam in conventu missa dicitur, ad ipsam non offerat. Ingressus capitulum, cum indictum fuerit de ordine loqui, primus surgat, et in loco ubi consuetudo est prostratus veniam petat. Interrogatus, et respondens ut fieri solet, jussus surgere hæc vel similia verba dicat: « Domine, infirmitate mea gravatus in domo infirmorum diu fui; in cibo, et potu, et aliis multis offendi, et contra ordinem nostrum feci, et inde peto absolutionem vestram. » Hoc dicto absolvat eum abbas dicens: « Omnipotens Dominus absolvat vos ab his, et ab omnibus aliis vestris delictis. » Conventu respondente, « Amen », offerat se frater ille ad pedem abbatis; postea reversus ad locum ubi se prostravit gratias referens abbati, et toti conventui, quia ministrata sunt ei, quæ infirmitati suæ fuerunt necessaria, tres genuflexiones solito more faciat. Ipsa die, et deinceps quantum opus fuerit jubeatur mixtum accipere.

Si vero carnem non comedit, in dispositione abbatis sit, qua hora in conventum petita licentia redire, et quomodo se de cætero habere debeat.

CAP. XXIII. DE ÆGROTANTIBUS MORTI PROXIMIS.

Si infirmus magis ad mortem, quam ad salutem tendere videatur, et se petat inungi, frater qui domui infirmorum præest rem fratribus in capitulo narret; tunc jubente abbate, vel qui loco abbatis in capitulo sedet, exeant sacerdos hebdomadarius, secretarius, quatuor conversi, et parent quæ ad hujusmodi negotium parari oportet.

Quibus paratis, expletisque quæ in capitulo agi ordo requirit, exeuntes de monasterio transeant ante capitulum,

hoc ordine procedentes; primus ex conversis unus cum situla aquæ benedictæ, dehinc alius cum cruce, post hos duo cum candelabris, extremi secretarius cum oleo, et sacerdos alba indutus, et stola, cum manipulo portans librum.

Istis transeuntibus surgens conventus, percussaque tabula, si dies talis est, egrediens de capitulo jungatur eis, et psallentes septem psalmos ad ægrum veniant; et ordinate circumstent, sicut locus in quo jacet, fieri permittit. Primum spargatur aqua benedicta, dehinc finitis psalmis sequatur « Kyrie eleison », et capitula, et collectæ, quæ ordinatæ sunt usque ad confessionem; facta confessione absolvatur ab omnibus, et ipse absolvat omnes. Dehinc osculetur ab omnibus. Interim dicantur aliæ collectæ usque ad unctionem; facta unctione, lavet sacerdos manus, et projiciatur aqua in ignem, vel in sacrarium deferatur. Quo facto, dictis collectis quæ sequuntur, vadat sacerdos, præcedentibus duobus conversis cum candelabris, vadat et tertius ad thuribulum deferendum. Quibus revertentibus flexis genibus adorent omnes corpus Domini quod a sacerdote affertur. Quo allato, abluto prius ore ejus, communicetur infirmus, nisi forte ipsa die communicatus sit.

Si fratres ipsa die post capitulum psallentes, « Verba mea », in monasterium ituri sunt, expletis in choro psalmis, dictaque collecta, paratis ante majus altare, quæ supra dicta sunt, exeant, et sequantur eo ordine quo superius indicatum est. Quod etiam finitis quibuslibet horis a prima usque ad completorium observandum est, si necessitas urgeat non expectare capitulum. Porro si nec hora ipsa, qua percantata id fieri debet, expectari potest, disponat abbas, vel prior sicut melius possit, quia necessitas lege non tenetur. His expletis revertatur conventus in claustrum. Sed infantes minime ingrediantur, ad tenendum suum capitulum. Ab hac die nisi melioretur infirmus carnem non comedat.

Quotidie istud pro eo servitium impendatur : ad missam

matutinalem collecta, «Omnipotens sempiterne Deus, salus æterna credentium», cum cæteris duabus. Aliquando si dies vacuus fuerit ipsa matutinalis missa pro eo canatur: ad majorem missam post «Sanctus» psalmus primus, «Domine ne in furore tuo» ab unoquoque sub silentio dicatur, «Kyrie eleison: Pater noster: Salvum fac servum tuum: Mitte ei Domine auxilium de sancto: Omnipotens sempiterne Deus salus æterna credentium.» Et hoc tamdiu agatur quousque ad sanitatem redire videatur.

Porro si ad sanitatem minime redire, mortique appropinquare dignoscitur, ex quo certa in eo mortis signa apparere incœperint, sine duobus fratribus esse non debet, qui diebus et noctibus quamdiu intellectum tenet legant coram eo passiones Domini, et Evangelia; et cum intellectu privatus fuerit, quamdiu supervixerit, psalterium ex ordine decantare non cessent. Et sic ordinetur ut discedentibus duobus, succedant duo alii: horas vero regulares ibi dicant; ægro autem in agonia, et jam si ita visum fuerit morituro, famulus, qui ad hoc deputatus est, cilicium expandat, et supra aliud ad mensuram longitudinis, et latitudinis, quam ipsum cilicium habet, signum crucis de cineribus faciat: morientemque fratrem desuper ponat. Cui postea indesinenter assidens studiose consideret, qua hora exitum ejus conventui debeat indicare.

Cumque eum jam in exeundo viderit laborare, gestans manu tabulam ad ostium claustri currat, ictuque creberrimo acriter eam ibi percutiat; quousque in conventu auditum esse cognoscat. Quo percepto sonitu si ad majorem, vel minorem missam, vel ad regularem horam fuerint, remanentibus in choro infantibus cum magistris suis, et aliquibus fratribus, quibus jussum fuerit, reliqui omnes ad ægrum currant, et mediocri voce canentes: «Credo in unum Deum», ad eum veniant· fratres vero qui remanserunt, expleto quod cœperant, eodem modo currentes, canentes ad morientem properent: ubicumque vero alias, vel quocum-

que alio negotio occupatos prædictus sonus invenerit, sine aliqua excusatione, vel mora similiter currentes, et « Credo in unum Deum » canentes ; ad ægrum veniant. Quo pervenientes, « Credo in unum Deum » communiter explentes ; canant septem psalmos pœnitentiales sine « Gloria Patri », quibus expletis subjungat sacerdos capitulum « Parce Domine, parce famulo tuo, quem redimere dignatus es pretioso sanguine tuo, ne in æternum irascaris ei. » Hoc tertio a sacerdote dicatur, et per singulas vices a toto conventu repetatur ; deinde sequatur litania quæ solet, quam protrahi, vel breviari oportet, secundum quod fratris exitus visus fuerit admonere ; si autem, ut aliquando fit litania expleta nondum migraverit, conventus discedat, aliquibus fratribus, quibus jussum fuerit, ibi remanentibus, qui psalterium ex ordine psallere incipiant. Cum autem venerit hora, ut iterum vocari debeant, supra dicto modo vocentur, et veniant.

Egressa jam de corpore anima, tribus vicibus, cum parvis intervallis, pulsentur signa, cantor incipiat responsorium « Subvenite sancti Dei. » Quo cum versu, et regressu expleto, subjungat sacerdos, « Proficiscere anima christiana. » Quo dicto incipiant commendationem animæ ; dictaque prima collecta, « Tibi Domine commendamus », sacerdote, et conventu prosequente cætera ; portetur corpus ad lavandum, ab his de quorum ordine fuit, id est sacerdos a sacerdotibus, diaconus a diaconis, et sic in reliquis ordinibus, conversus a conversis ; infans tamen non ab infantibus, sed a conversis.

Hi vero sunt qui lavare non debent corpus defuncti : sacerdos hebdomadarius, et reliqui ministri qui circa altare serviunt, et vasa sacrata contrectant : hebdomadarii coquinæ, cellerarii, refectorarii ; dum lavatur corpus, camerarius præsto esse debet, habens vestimenta idonea, et fila, et acus ad consuendum, et cætera quæ sui officii sunt, et suo operi necessaria. Inter lavandum circumcinctus sit

staminea, qua indutus antea erat, circa pudendas sui corporis partes.

Lotus autem vestiatur staminea nova, vel noviter lota, et cuculla, et in capite ejus ponatur sudarium, in modum caputii de staminea factum; huic superducatur caputium cucullæ, et cum filo in tribus locis annectatur. Calcietur caligis supra dicto panno factis, usque ad genua attingentibus, et nocturnalibus. Manus cuculla sint coopertæ. Cuculla hinc et inde consuatur, et circa crura similiter: nocturnales, alter alteri filo connectantur: taliter paratum corpus feretro imponatur, et pallio cooperiatur.

Quo expleto, expletisque quæ in conventu dici cœperant, percutiat prior tabulam uno ictu. Quod audito inclinati fratres dicant « Pater noster. » Sacerdos circa corpus aquam benedictam aspergat, et incenset. Dehinc dicat: « Et ne nos; A porta inferi: » postea collectam. His ita gestis pulsentur signa: cantor incipiat responsorium, « Subvenite sancti Dei »; et precedentibus his, qui situlam cum aqua, crucem, candelabra, thuribulum portant; sequentibus infantibus, et reliquo conventu, extremis eis qui corpus lavarunt, et portant, veniant in ecclesiam: positoque corpus in loco, ubi poni solet, cessent signa, figatur crux ad caput ejus: ponantur duo candelabra, unum ad caput, alterum ad pedes, cum cereis desuper accensis, qui continue ibi ardent usquequo ad sepulturam deferatur. Finito cantu, inclinati dicant « Pater noster. » Sacerdos, « Et ne nos: A porta inferi », collectam sicut superius dictum est. His peractis, si sonitus tabulæ de refectorio fratres adduxerat, ablutis manibus ad refectorium revertantur, perficiantque quod imperfectum remanserat, remanentibus cum corpore aliquibus fratribus, quot, et quibus injunctum fuerit, qui psalmos ibi interim canant, nunquam enim sine psalmodia corpus esse debet, excepto quando in choro aliquid communis officii celebratur.

Conventus in die circa corpus semper debet esse, nisi

quando canunt horas, vel missas, vel processionem circa claustrum, vel extra claustrum, si ita contingat, faciunt, vel in capitulo sunt, aut in refectorio, aut in dormitorio meridianis horis, et tunc tantum deputentur aliqui fratres, qui ibi remaneant. Psalterium ex ordine psallant, commendationem animæ agant, vesperas, vigilias, cum laudibus, « Verba mea », et hæc eadem frequenter.

Nocte vero post completorium, incipiens primam vigiliam dexter chorus faciat, secundam sinister, persolventes utrique supra dicta obsequia, prout quantitas noctium fieri permiserit, hoc observato diligenter, ne utrique priores in una vigilia deputentur. Circa finem primæ vigiliæ exeat prior ferens absconsam, et vadat in dormitorium, excitetque fratres, qui secundam vigiliam facturi sunt. Post matutinas laudes, dictis in choro, quæ dici ordo deposcit, quicquid superest noctis infantes cum magistris canendo expendant, intersint quoque infirmi illi, qui in domo infirmorum assidue conversantur, et facultatem hoc faciendi habere videntur.

Cæteri vero fratres in lectis suis quiescant usquequo facto mane surgentes, calciati, loti, et pexi, factisque orationibus aggregentur et ipsi ad corpus. Quibus aggregatis pergant infantes se calciare, lavare, et pectere, solitasque orationes facere, et post accedant et ipsi, et hoc fit si dies talis sit, ut post matutinas laudes, ad lectos redire fratribus licitum sit.

In hieme vero quando intervalla fiunt, si post litaniam aliquid superest noctis, licet prædictis reliquis fratribus in lectis suis usque ad diem quiescere; vestiti tamen, et calciati quiescant.

Infantes sicut superius dictum est, cum magistris et infirmis suam circa corpus agant vigiliam. Ea autem hora, postea omnes calcient se, et lavent, et pectinent, solitasque orationes faciant, quas ordo illius temporis poscit. Sedentes psallant nisi ad « Magnificat » , et ad « Benedictus »,

tunc enim stare debent; « ad Pater noster », et ad collectas quas sacerdos dicit, inclinati sint super genua sua. Si ante nocturnas vigilias frater obierit, tanta jam noctis parte transacta, ut duas vigilias facere commodum non sit, locato in ecclesia corpore, fratres omnes vigilantes et psallentes ibi remaneant: infantes cum magistris suis, dormitum in dormitorium redeant.

Quamdiu corpus super terram est, nullus in claustro loquatur; tabula tamen, si dies talis sit, in capitulo pulsetur, et « Benedicite » dicatur, sicut aliis diebus: si tamen ipsa die post capitulum sepeliri debet, priusquam sepeliatur nulli liceat extra claustrum monasterii exire, nisi tam prope sit locus, ut ad sepeliendum fratrem possit redire.

Omnes, qui possunt, ipso die pro eo missam celebrent. Missa matutinalis, pro eo festive agatur, etiamsi dies præcipuæ festivitatis sit. Ad quam missam quotiens diaconus incensat altare, ad corpus quoque incensandum cum thuribulo debet accedere.

Facto in capitulo sermone absolvat eum abbas, vel qui ordini præest. Deinde præcipiat pro eo celebrari triginta diebus triginta missas, singulis videlicet diebus singulas missas, præter eas, quæ in conventu celebrandæ sunt, ita ut nullus prætereat dies quo missa pro eo non celebretur, nisi parasceve sit, ut sabbatum sanctum; et qui inchoat non ipsa die quà sepelietur, sed in crastino inchoare debet.

Celebratis quisque sibi injunctis missis ipso die id in capitulo dicat, quatenus alii, qui subsequi debeat, ibidem abbas vel prior idem injungat. Ipso die infantes suum capitulum non teneant.

Quacumque hora, per totam diem, post sonitum, quem prior ad excitandos fratres mane facere solet, frater moriatur, sepultura ejus usque post crastinum capitulum differatur, nisi rationabilis causa existat, quæ vel post majorem missam, vel post nonam sepeliri eum suadeat: et maxime si ante horam quæ vel æstate, vel hieme ante ca-

pitulum dicitur, mori eum contingat. Quod cum accidit præter servitium quod pro mortuo fratre facere solent fratres, integrum psalterium, cum integra mortuorum psalmodia, pro eo singulis est fratribus injungendum.

Si ante nocturnas vigilias moritur, subsequente similiter die post capitulum sepeliatur. Si inter ipsas vigilias, vel postea ante prædictum sonitum de hoc sæculo migret, post majorem missam tradi eum sepulturæ oportet. Si festivitas duodecim lectionum, aut trium, in qua in claustro minime loquantur fratres, ipsa die fuerit, post capitulum celebretur pro eo missa matutinalis festivo more, sicut superius dictum est.

Dehinc dicta tertia, missaque majore, pergant ad sepeliendum fratrem. Ad quem accedentes sive de capitulo, sive de choro exeant, canendo « Verba mea » ad corpus veniant: interim pulsetur tribus vicibus unum de majoribus signis, ut si qui forte absunt ad hunc sonum sine mora conveniant.

Secretarius abbati, et priori, et sacerdoti, qui obsequium facturus est, cereos distribuat, candelas reliquis fratribus, magister infantibus.

Sacerdos indutus sit alba, cum stola, et manipulo, et in albis duo fratres ex iis, qui antea laverant mortuum. Albæ vero sint ad hujusmodi negotium specialiter deputatæ.

Ii qui portant situlam cum aqua benedicta, crucem, candelabra, thuribulum, stent hinc, et inde, ad caput defuncti, reliquus conventus ad dexteram, et ad sinistram, sicut est ordo eorum.

Sacerdos adveniens prius aspergat corpus aqua benedicta, dehinc accedens ad caput defuncti, stet ita ut prædictos portitores ad dexteram suam, et sinistram habeat. Accedant duo cantores, et stantes inter altare quod ibi situm est, et corpus, dicant, « Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. » Conventu duo priora repetente, et ultimum, « Kyrie eleison » cum eis dicente. Postea sacerdos

humiliter inclinatis omnibus, dicat collectam, « Oremus: Non intres in judicium »; Qua dicta, prædictis cantoribus incipientibus, canatur responsorium cum versu: « Qui Lazarum »; quod dum canitur, incenset sacerdos altare, quod ibi est, et corpus. Hoc agatur secundo, et tertio, excepto quod aliæ collectæ, et alia responsoria dici debent, sicut in libris, ubi actio hujus officii est ordinata, continetur.

Finitis versibus tertii responsorii, quod cantor præcepit, repetatur a capite responsorium; quo percantato roget sacerdos pro eo orari, ita dicendo: « Pater noster, Et ne nos; Non intres: A porta inferi: Dominus vobiscum: Oremus: Inclina, Domine, aurem »; et repliqua.

His ita peractis, cantore incipiente antiphonam « In paradisum », exeant canentes psalmum, « In exitu Israel. » Præcedant prædicti portitores aquæ, crucis, candelabrorum, et thuribuli; sequantur sacerdos, et cantor cujus officii specialiter interest omni sollicitudine providere, ne in hoc obsequio aliqua possit negligentia evenire. Post hos procedant infantes cum magistris suis, dehinc reliqui fratres, extremis prioribus, præcedentibus junioribus, sicut est ordo eorum conversionis. Post omnes veniant qui corpus portant, hi vero sint, si commode fieri possit, qui laverant illud, adjuvantibus eos, si opus fuerit, aliis fratribus, quibus abbas, aut prior, præcepit. Cum exire incipiunt, pulsentur signa usquequo corpus collocatum sit in sepultura.

Cum vero ad sepulturam pervenerint stent ordinate hinc et inde, sicut in choro stare solent. Sacerdos stet inter duos choros, non longe a sepultura, ad dexteram ejus, et ad sinistram, qui portant aquam, et crucem, et cætera de quibus superius dictum est. Dicta collecta, « Piæ recordationis affectu », accedat sacerdos, et aspergat sepulcrum aqua benedicta, et imposito thure tribuat thuribulum uni eorum, qui albis induti illuc descenderant, et incensetur sepulcrum. Dehinc dicta collecta, « Obsecramus misericordiam tuam », duo ex fratribus qui foris sunt pallium desuper

extendant, alii duo, corpus de feretro accipientes, illis tribuant, qui in tumulum descenderant. Illi diligenter illud in sepulcro componant, et absolutionem scriptam, et a fratribus lectam super pectus ejus ponant, et operiant, et statim exeuntes, ad monasterium revertentes, exuti albis, et induti vestibus suis, ad conventum redeant. Corpore in sepultura posito, protinus extinguantur candelæ, et cessent signa.

Expletis reliquis, sicut in codice, in quo hoc officium ordinatum est, reperitur, revertantur canentes septem psalmos pœnitentiales: sacerdos præcedens infantes cum ad monasterium venerit, divertat in vestiarium, et deposita alba, et manipulo, atque indutus vestibus suis, revertatur in chorum, et prostratus cum cæteris prostratis, quod reliquum est de psalmis dicat. Quibus dictis subjungant, «Requiem æternam dona eis Domine: Pater noster, Et ne nos: A porta inferi: Dominus vobiscum: » collecta « Satisfaciat tibi Domine Deus noster.» post hæc revertantur in claustrum, et dicto ab infante « Benedicite », loquantur in claustro, si dies talis, et hora sit. Septem plena officia pro eo in conventu agant, triginta diebus « Verba mea »; et ad omnes horas «Voce mea», pro eo dicant: singulariter unusquisque quantum abbas præcepit pro anima ejus faciat: triginta quoque diebus, aut pluribus, si abbas ordinaverit, panem unum cum potu, et regularibus cibis eleemosynarius accipiat.

CAP XXIV. DE MORIENTIBUS EXTRA MONASTERIUM.

Si frater extra monasterium de hac vita migraverit, nec fratres secum fuerint, qui eum abluant, cæteraque quæ superius dicta sunt circa eum adimpleant; deportatus ad monasterium in feretro, quod sibi præmitti debet, cum pallio per portas curiæ ingrediatur, et cooperante fratre, cui infirmorum cura commissa est, in domo infirmorum depona-

tur, quo deposito famulus, ut solet, ad ostium claustri veniat, tabulam percutiat, conventus adveniat, fiantque cætera, ac si de hac vita migrasset in eadem infirmorum cella, excepto quod non dicitur « Proficiscere anima christiana. »

Porro si fratres secum fuerint unus aut plures, factaque sunt ea quæ in tali negotio fieri oportet, procedat ei conventus obviam per majores portas monasterii, psallendo hos psalmos: « Miserere mei, Deus, secundum : Deus, in nomine tuo : Miserere mei, Deus, miserere mei : Ad Dominum cum tribularer; » et qui sequuntur, donec ad corpus pervenerint faciant stationem versi ad alterutrum; sacerdos alba indutus, et stola, accedat et aspergat corpus aqua benedicta, et incenset; deinde moneat, ut orent pro eo, dicendo, « Pater noster, Et ne nos : Non intres in judicium : Requiem æternam : A porta inferi : Dominus vobiscum : Oremus » collecta, « Suscipe, Domine, animam servi tui » ; aliam, « Suscipe Domine servum tuum. » Inde revertantur cantore incipiente responsorium, « Subvenite. » Dum intrant in ecclesiam, pulsentur omnia signa, et deponatur in loco in quo cæteri fratres deponi solent, et agantur cætera quæ agerentur si in domo infirmorum mortuus, et de illa domo illuc deportatus fuisset.

Quacumque hora, ex quo infantes mane incipiunt legere usque ad collationem, de monacho congregationis alibi defuncto, atque sepulto, vel sepeliendo certus nuntius, aut brevis ad monasterium venerit; si fratres non sunt in capitulo, aut in refectorio, aut in dormitorio meridianis horis, aut si in monasterio, vel extra monasterium non intersint alicui obsequio, quod deseri et imperfectum relinqui commodum non sit, statim prior tabulam percutiat, et residentibus in capitulo fratribus, fratris obitum nunciet, et subjungat, « Eamus, et faciamus ei quod justum est, et nostri ordinis consuetudo habet » : et surgens; « et Verba mea », canentes sonantibus signis in chorum veniant, expletisque

incœptis psalmis cum collecta, vesperas mortuorum, et officium cum novem lectionibus, et laudibus dicant, accensis ante altare duobus luminaribus ; missa matutinalis pro eo festive dicatur, nisi dies dominicus aut magna solemnitas sit. Quod si evenerit, in alium diem differatur. Post hæc in primo capitulo absolvatur.

Continuatio triginta missarum, si in eo loco, ubi mortuus est, non fit, pro eo injungatur, fiantque cætera, quæ pro fratre congregationis in congregatione defuncto fieri solent.

PRO CELLERARIO.

«Pater noster, Et ne nos; Salvum fac servum tuum; Mitte ei Domine auxilium de sancto; Dominus vobiscum.

Oremus. — « Omnipotens, sempiterne Deus, miserere famulo tuo N. et dirige eum secundum tuam clementiam in viam salutis æternæ; ut te donante tibi placita cupiat, et tota virtute perficiat. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

APPENDIX HISTORICA.

CHRONICON BECCENSIS ABBATIÆ.

Anno ab incarnatione Domini 1034, Henrici regis Francorum anno quarto, Roberto filio secundi Richardi, et fratre tertii Richardi habenas Normanniæ gubernante, Herluinus, venerandæ sanctitatis abbas Beccensis ecclesiæ, primus, inspirante Domino nostro Jesu Christo, omnium bonorum auctore; postposita nobilitate terrena, qua satis pollebat; abjecta sæculi pompa, qua ante non parum juxta modum suum floruerat; fastuque terreno relicto; hoc anno cingulo militiæ deposito, ad Christi paupertatem tota devotione se contulit; et ut soli Deo liberius vacaret, sola Dei dilectione, habitum monachalem cum gaudio suscepit.

A Danis qui primi Normanniam obtinuerunt, originem duxit pater ejus; mater autem ejus proximam ducum Flandriæ consanguinitatem attigit. Ansgotus ille, ista Helloys nomen habebat. Quem Guilbertus, Brionensis comes, primi Richardi Normannorum ducis nepos, ex filio consule Godefrido, illum enutritum penes se inter omnes curiæ suæ primates habuit acceptissime. Habilis ille ad arma plurimum erat, nec minore ea animositate gestabat. Omnes omnium totius Normanniæ majorum in electis illum habebant. In armis omnisque rei militaris usu et cultu corporis sui attollebant. Domi et militiæ commilitonum suorum præstantissimus erat. Quibus de rebus non solum singularem domini sui obtinuerat favorem, verum et apud Robertum, totius Normanniæ ducem, et apud exterarum dominos regionum pepererat sibi nomen plurimum, et accessum familiarem.

Hic talis et tantus vir cum prædis et facultatibus ad statum

monachorum venire desiderat. In fundo juris sui qui Burnevilla dicitur, haud procul a Brionio, volens cœnobium construere, ecclesiam ædificavit in honore sanctæ Mariæ, ibique religionis habitum suscepit ab episcopo Lexoviensi, Herberto nomine, maximæ sanctitatis viro, XI ætatis suæ anno, devoteque portavit, nec multo post ab eodem præsule sacerdos ordinatus est, et abbas constitutus; quia propter paupertatem loci illius, quivis alius regimen ipsum nolebat suscipere.

Unde sciendum est quod in Galliis erat, et quædam provincia olim vocata Neustria; post a Normannis, qui a Norst regione venerunt, cognominata Normannia; in qua est quidam locus, qui dicitur Beccus, et ita vocitatus a rivulo ibi decurrente, qui adhuc hodiernis temporibus decurrit juxta muros prati, ubi construxit Herluinus, qui erat de genere Danorum, secundam ecclesiam inde vocatam ecclesiam Becci.

Tribus de causis tam parvo tempore dicitur crevisse, non solum divitiis, sed etiam religione, intus studio operis Dei, et fervore religionis: foris studio charitatis, in qua gratia Dei ab initio usque nunc plures virtutes sunt factæ et ostensæ.

Hoc cœnobium, de quo loquimur in initio suæ fundationis aliquanto tempore in maxima egestate et penuria extitit; ut monens eos probaret Dominus, et probando impleretur illud in eis viri sapientis: « Omne quod applicatum tibi fuerit, fili, accipe; et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum: homines vero receptibiles in camino humiliationis. » Et ut ostenderetur quod illa fundatio non erat ex homine, sed ex illo, et de ipso, de quo dicit Apostolus: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter illud quod positum est, quod est Jesus Christus. » Noluit ut per reges, et principes ipsa fundatio ageretur, sed per seipsum, et per humilem et timentem verba sua, sicut ipse per Isaiam testatur dicens: « Ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos? »

Nota quod Bonnevilla erat proprium hæreditagium domini Herluini, et ibidem primam ecclesiam ædificavit in honorem sanctæ Mariæ, et ibidem habitum suscepit.

Verum quia campestris et inaquosus est locus, monitus per soporem a beata Dei genitrice Maria, in vallem ad rivum qui Beccus dicitur, Deo adjutore, secessit; ibique nobile ædi-

ficare cœpit in honorem ejusdem matris Domini Mariæ monasterium, quod Deus perfecit ad sui nominis gloriam, et multorum hominum solatium et salutem. Cui Deus ad auxilium et consilium adducit, juxta desiderium cordis sui, Lanfrancum virum in liberalibus artibus undecumque peritissimum: deinde Anselmum virum per omnia approbatum, pollentem moribus, consilio affabilem, misericordem, castum, sobrium, in omni clericali officio mirabiliter eruditum, qui ambo, Dei adjuvante auxilio, archiepiscopi Cantuariæ postea consecrati sunt.

Inde ad eumdem locum Beccensem tot et tanti viri tam clerici quam laici ex nobili genere nati confluxere, ut sancto Herluino abbati satis decenter posset dici: « Ab ubertate domus tuæ inebriasti faciem terræ, et a torrente sapientiæ eorum replesti orbem terrarum. Inter quos extitit quidam nobilis vir, nomine Willelmus, qui ibidem veniens ad monachatum, dedit eidem monasterio Beccensi prædium ubi quondam fuerat monasterium sancti Ebrulfi apud Uticum, ad quem locum habitandum et procurandum venerabilis Herluinus misit prædictum Lanfrancum, cum tribus monachis Beccensibus. Postea idem Willelmus, et nepotes sui, Robertus et Hugo de Grentimenil, restauraverunt prædictum monasterium sancti Ebrulfi, et dederunt ecclesiæ Becci villam Russerie pro commutatione prædicti loci sancti Ebrulfi apud Uticum. Qui locus Beccensis quantum adhuc nostris temporibus caritatis resplendeat radicibus, expertis disserendum dimittimus.

Audiens Lanfrancus famam regionis Normanniæ, quæ prius Neustria dicebatur, in qua ducatum tenebat hereditario jure Willelmus ille, qui postea subjugavit sibi totam Angliam armis, sciens certo relatu illic multum collapsum studium litteraturæ barbaricæ gentis; et intelligens providentissima inspiratione inde se posse adipisci majorem gloriam, et plurimum quæstum; venit illic cum paucis. Sed antequam pervenisset ad notitiam multorum, attraxit illum ad se, qui Paulum vocavit de cœlo hoc modo. Quadam die dum iter ageret solus cum uno scholari, incidit in latrones, qui et auferentes omnia quæ habebat, sinunt abire, tantum ei relinquentes vetustam chlamidem, cætera omnia secum retinentes. Tunc ille recordatus est alius cujusdam sancti facti, qui cum a Longobardis (ut narrat beatus Gregorius), tentus esset, et ei suum caballum abstulissent,

postea clamans, flagellum, quo equum solitus erat minari, obtulit eis dicens: « Tollite, ut habeatis unde hoc jumentum minari possitis »; quibus dictis ad orationem protinus se dedit. Illi vero cursu rapido venerunt ad fluvium nomine Vulturnum, quem nullo modo transire potuerunt; cumque nullo modo transire possent, intellexerunt quia ex culpa quam servo Dei fecerant, ista dispendia tolerabant: qui statim reversi non solum reddunt quod abstulerant, sed etiam ipsum libertinum, invitum in equum, de quo deposuerant, levaverunt, et protinus abscedunt, et iter suum libere peragunt. Sic, inquiens Lanfrancus, ego faciam, redibo, offeram eis quæ deseruerunt, et cum hoc fecero, reddent mihi omnia mea, et cum fecisset nihil sibi profuit, sed in pejus illi provenit, et ut ipse solebat referre libertinus alia intentione fecit, alia ego; quia libertinus pura mente, ut haberent et possiderent; ego autem calliditate, et dolo, ut redderent mihi, non ut haberent; cum enim obtulisset eis chlamidem quam ei dimiserant, illi in iram versi cæsum diutius ad arborem nudum ligaverunt, et scolarem ejus ad aliam non longe ab eo, et sic discesserunt. Tunc videns se omni humano auxilio destitutum, cœpit intra se revolvere et pertractare, quam fragilis et caduca sit hujus mundi gloria, et omne quod laborant homines super terram, vanitas. Promisit Deo omnino relicturum hujus mundi caducos honores, et sub illius jugo quod est leve et suave illis qui eum diligunt, suppositurum ex toto, si eum eripere dignaretur ab hac captione. Statim ut votum ex corde et ore Deo promisit, quasi uno momento soluta sunt omnia vincula, quibus ligatus erat, et liber effectus, Deo gratias agens, ad suum clericum accessit, et eum solvit, et votum apud Beccum perfecit.

A. D. 1042, Lanfrancus de senatorum Papiæ nobili genere natus, in septem liberalibus artibus mirabiliter eruditus, Deo omnium bonorum auctore disponente, apud Beccense cœnobium, magnis tunc temporis facultatibus inornatum; secundum sancti Herluini ibidem abbatis desiderium, monachalem suscepit habitum: qui quanto miraculo illuc advenisset, quantum ibidem profuisset, et quomodo primus abbas Cadomi extitisset, et quam laudabiliter archiepiscopus Cantuariensis diu viguisset, in vita ipsius inveniri potest.

A. D. 1051, Franciæ turbatur ecclesia per Berengarium

Turonensem, qui asserebat Eucharistiam, quam sumimus in altari, non esse revera corpus et sanguinem Christi; unde contra eum multum a multis, et verbis et scriptis disputatum est, inter quos Dominus Wimundus, monachus de Cruce sancti Leufredi, contra eum de corpore et sanguine Christi elegantem edidit librum.

Lanfrancus etiam Papiensis, primum monachus Beccensis, deinde archiepiscopus Cantuariensis, omnibus luculentius et mirabilius librum super hac re composuit, in quo singulis illius quæstionibus et expositionibus laudabiliter respondit; male dicta ab eo et intellecta scripturarum testimoniis divinarum improbando convincens.

A. D. 1053, Hunffredus de Vitullis, pater Rogerii de Bellomonte, et Albereda, uxor ejus, duo monasteria, unum virorum et alterum fœminarum, in fundo Pratelli ædificarunt.

A. D. 1060, sanctus Anselmus in Augusta nobili civitate, quæ confinis Burgundiæ est, et Longobardiæ, oriundus; licet nobili parentum prosapia natus, disertorum studiis magistrorum in brevi Deo donante coæquatus, et per divinam visionem ad sedes cœlicas denique in spiritu raptus, salutis suæ arcana verba confestim audivit, quæ non multo post tempore complevit. Audiens igitur famam magistri Lanfranci, jam monachi Beccensis, et scholas ibidem tenentis et regentis, omnium pene doctorum nomina præcellere, spreta pro Dei nomine patris, et matris multimoda hæreditate, cum aliquantis familiarium clericis, venit ad eum: in cujus scholis aliquandiu diligenter manens, et sibi et aliis multum proficiens, tandem Lanfranci incitamento, et Maurilii, Rothomagensis archiepiscopi consilio, divina providente clementia, in Beccensi ecclesia, habitum monachalem tota devotione hoc anno suscepit, anno ætatis suæ 27. Qui ad quanta sanctitatis et dignitatis culmina postea pervenerit in subsequenti diligens lector invenit. Nam inter cætera dignitatis culmina, cum anno Domini millesimo sexagesimo secundo Lanfrancus supra dictus, ecclesiæ Becci prior, regimen accepisset sancti Stephani Cadomi, prædictus Anselmus factus est prior Beccensis, qui tribus annis fuerat sine prælatione.

Item cum locus Beccensis adhuc indigeret multis rebus, in recepta pauperie, inter alia lucerna die ac nocte non semper ardebat in ecclesia (ut moris est) præ inopia; sed cum hora

nocturnalis synaxis appropinquasset, secretarius surgens de cubili, ibat in pistrinum, vel in coquinam, deferens inde lumen: nocte subsequente die dedicationis, id est sexto calendas Martii, cum hora matutinalis appropinquasset, secretarius nomine Gothbertus, evigilans a somno, vidit totam ecclesiam ita illuminatam cœlesti lumine, ut potuisset acus reperiri in pavimento; qui surgens pavefactus audivit quasdam voces in choro, quasi psallentes sub silentio: tunc pedetentim perrexit ad ostium chori, a parte altaris, et introspexit in chorum, et vidit beatissimam et gloriosissimam matrem Domini Mariam, stantem in loco stationis venerabilis Herluini abbatis, et coram ea astantes beatissimos Apostolos Petrum et Paulum, et tertium alium quem non agnoscebat vultu, decantantes ei matutinas, cumque diu hæc aspexisset, cogitavit pergere ad ostium, quod erat ex alia parte chori juxta locum stationis abbatis, et ut melius et propius valeret videre illas gloriosissimas personas, et audire quæ illæ dicebant, et decantabant; et cum hoc faceret, suaviter, et quasi pedetentim, antequam pervenisset ad ostium, lux substracta est, et voces sub silentium quieverunt; suavitas tamen miri odoris tanta ibi aspersa est, ut cum fratres assurrexissent ad vigilias, mirarentur: ad invicem se interrogantes nutu et signis, quid hoc vellet esse? quæ omnia prædicta dictus secretarius recitavit, ut vidit.

Item iratus rex Guillelmus contra Lanfrancum, eum alienavit a sua curia, cujus consiliarius extiterat, quia contradicebat nuptias filiæ comitis Flandriæ, quam ipse sibi dux copulaverat matrimonio, quia proximitate carnis et consanguinitate jungebantur. Unde auctoritate Romani Pontificis, tota Neustria supposita erat interdicto, quapropter Lanfrancus Romam adiit, quamvis iturus esset occasione cujusdam hæretici Berengarii, et tunc præsidebat Leo octavus, et etiam ut ageret pro duce Normannorum, et uxore ejus. Igitur locutus est cum Papa Nicolao, et ostendit quod ejus sententia videlicet interdictum eos tantum gravabat, qui nec conjunxerant, nec eos separare poterant; nam dux puellam quam acceperat, nullo pacto dimittere volebat.

Hoc autem audiens, et verum esse advertens summus Pontifex, dispensatione habita conjugium concessit; eo tamen modo quatenus dux et uxor ejus duo monasteria construerent;

in quibus singulas congregationes virorum ac mulierum, coadunarent; quæ ibi sub norma sanctæ religionis die noctuque Deo deservirent, et pro salute eorum supplicarent, et paruit dux apostolicæ dispensationi; et ædificaverunt duo monasteria in prædio, quod antiquitus Cadomum nuncupabatur. Dux unum monachorum in honorem sancti Stephani; et uxor ejus alterum sanctimonialium, in honorem sanctæ Trinitatis; et post triennii completionem sola necdum completa basilica, Lanfrancus cœpti operis institutor, tam ducis Normanniæ, quam primatum supplicatione, cœnobio Cadomensi, quod dux hortatu Papæ ædificaverat; abbas præficitur, in quod plures de Becco secum duxit, qui paulo post ad dignitates sunt promoti.

A. D. 1063, tempore Herluini, primi pastoris et fundatoris cœnobii Beccensis, Willelmus, potentissimus dux Normanniæ, qui postea Angliam acquisivit, cœpit ædificare ecclesiam juxta Ermentrudis villam, prope Rothomagum, Sequana inter utrumque fluente, super terram et hæreditatem ipsius monasterii Beccensis, in campis inter Chevillejum et Ermentrudis villam, quæ ambæ parochiæ sunt de patrimonio ejusdem monasterii, quæ quidem Ecclesia vocata fuit, ecclesia beatæ Mariæ de Prato, et ibi constituti fuerunt monachi de monasterio Becci, ad Dei servitium ibidem faciendum.

Deinde post annos ferme sexaginta duos obiit Henricus primus, Anglorum rex, filius prædicti Willelmi, videlicet anno millesimo centesimo trigesimo quinto apud Sanctum Dionysium in sylva Leonum, delatumque fuit corpus ejus Rothomagum, et in ecclesia beatæ Mariæ apertum, et cor, lingua, et viscera ejus sepulta et tumulata fuerunt in ecclesia beatæ Mariæ de Prato ante majus altare, et corpus ejus sale conditum delatum fuit apud Cadomum, usquequo ventus esset aptus ad deferendum illud in Angliam.

A. D. 1070, Lanfrancus prædictus, prius monachus Beccensis, deinde abbas Cadomensis, constitutus est archiepiscopus Cantuariensis, ubi laudabiliter et gloriose vixit ad exemplum omnium bonorum, decem et octo annis.

A. D. 1073, in vigilia festivitatis omnium Sanctorum, monachi Beccenses exeuntes de prima veteri ecclesia, solemni processione, et magnæ devotionis gaudio, venerunt in novam ecclesiam quam beatus Herluinus, ejusdem loci glo-

riosus abbas, Lanfrancus et Anselmus viri magnæ auctoritatis ædificaverant.

A. D. 1077, decimo calendas Novembris, ecclesia Becci in honorem sanctæ Mariæ, matris Domini, dedicata est ab archiepiscopo Cantuariæ Lanfranco, quod opus pergrande ipse inchoavit, et post abbatem Herluinum primum lapidem posuit; quod opus in quindecim annis peractum est. Huic autem dedicationi interfuerunt episcopi Odo Bajocensis, Guilbertus Lexoviensis, Gilbertus Ebroicensis, Robertus Sagiensis, Ernaldus Cynomanensis. De lætitia illius diei, et gaudio multiplici superfluum videtur proloqui, tum de adventu personarum virorum illustrium, et mulierum nobilium non sine magna largitione donorum, Franciæ, Normanniæ, Angliæ, et de superabundanti omnibus præparata procuratione nemo sufficienter vix posset disserere.

Anno sequenti, id est millesimo septuagesimo octavo, beatus Herluinus, prædicti loci Beccensis abbas primus, miles Christi gloriosus, inter choros justorum, ab angelis susceptus est; preciosum corpus terræ relinquens, animam cœlis inserens, sepultusque est, et tumulatus in medio capituli, quod ipse ædificaverat, obitusque ejus dolor suis, gaudium angelis fuit. Cui etiam Dominus corda hominum revelavit, et animas de corpore exeuntes, a dæmone arreptas, plangentes audivit, et plangendo cognovit. De virtutibus ejus, vita et moribus, si dicere voluerimus, dies deficiet; mittimus igitur prudentem lectorem ad vitam ejus descriptam, ubi abundanter inveniet quo instrui possit.

Nota quod venerabilis vir Herluinus non sine nutu et providentia Dei, qui omnibus in se sperantibus præparat bona meliora, ecclesiam cum omnibus officinis, mutavit loco tertio, non longe a supra dicto loco, qui nunc dicitur capella beati Herluini, quæ prima fuit in hoc rivo Beccensi fundata; et istam, de qua nunc loquimur, ædificavit multo majorem, et amplissimas officinas, qua fabrica expleta, per sexdecim annos, Lanfrancus, Dorobernensis ecclesiæ archipræsul, dedicavit, anno Incarnationis Dominicæ millesimo septuagesimo septimo, mense Octobri, feria secunda ultimæ hebdomadæ ejusdem mensis.

Quidam vir Goselinus nomine, de villa quæ dicitur Malavilla, sita in pago Rothomagensi, ardens ambobus pedibus,

innumeris angustiis et doloribus cruciabatur. Cum autem hoc pertulisset uno mense pleno, id est a calendis Novembris usque ad calendas Decembris; et illi nullum remedium provenisset, sed ex omni parte illum miseriæ occupassent; quia neque cibum, neque potum, neque somnum percipere poterat; neque aliqua reliquies illi esset, uxor et amici atque vicini ejus, monuerunt eum, ut ad sanctum Leobinum in Carnote pergeret, et in lectica ferri se faceret: quibus ille respondit, se non longius ire quam usque ad Beccensem ecclesiam, quæ erat in vicino, non plus uno milliario, et testabatur habere se fidem illic posse recipere sanitatem, precibus beatæ Mariæ, matris Domini, in cujus honorem est consecrata ipsa ecclesia, et meritis aliorum sanctorum; et ut dixit ita fecit, et ut credidit ita evenit. Veniens igitur ad sacram ecclesiam prima dominica Adventus, quæ contingit tertio nonas Decembris, perstitit in porticu ecclesiæ ipso die et sequenti: tertio vero die, cœpit aliquantulum quiescere: actum est autem, ut quarto die eveniret festivitas beati Nicolai; eo die aurora jam illucescente cum janitor ecclesiæ Becci nomine Joannes aperuisset januas, reminiscens infirmi, divertit ad eum ubi jacebat, qui invenit, eum vigilantem, et antequam eum aliquid interrogasset, infirmus eum præveniens dixit se totum extinctum et sanum. Janitor interrogans quando et quomodo, ille respondit; tota ista nocte bene habui, media autem nocte obdormivi, et postmodum evigilans inveni me totum extinctum et refrigeratum, et nunc Dei gratia bene mihi est, meritis beatissimæ Virginis, in cujus honore ista ecclesia est consecrata Actum est hoc anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo undecimo, mense Decembri, qui est apud Hebræos decimus, apud nos duodecimus.

Defuncto itaque patre Herluino septimo calendas Septembris, anno ætatis suæ octogesimo quarto, monachatus vero quadragesimo quarto, paucis interpositis diebus, electus est abbas ejusdem loci Anselmus, qui prior quindecim annis fuerat. Sequenti vero anno in festivitate sancti Petri, quæ dicitur Cathedra, benedictus est abbas in ecclesia Becci, ab Ebroicensi episcopo Gisleberto.

A. D. 1082, translatio monachorum Becci apud Conflantium commorantium, a veteri ecclesia, quæ Capella dicitur,

ad novam ecclesiam , cum corpore santæ Honorinæ. Cum Yvo de Bellomonte comes super Isaram, et Adelidis, uxor ejus, volentes in ecclesia B. Honorinæ de Confluentio , a monachis Deo deserviri, dederunt eam , et omnia ad eam pertinentia monasterio Beccensi , sub libera potestate , et ordinatione abbatum præfati cœnobii. Huic donationi reverendus episcopus Parisiensis Gofridus, de cujus parochia et beneficio est, ut semper mos est bonis, bene actis favere , cum canonicis ecclesiæ sanctæ Mariæ Parisiensis, consensit: ecclesiæ suæ reservans , ut si quando aliqua ratione exigente per totum episcopatum Parisiensem , aut in prædicto tantum castro , divinum officium episcopus Parisiensis celebrare prohibuerit publice monachi in dicta ecclesia deservientes , post perceptam ab episcopo , vel ejus nuncio , jussionem , observabunt.

Anno Dom. Incarn. 1089 , obiit piæ memoriæ Lanfrancus, prius monachus Becci, deinde abbas Cadomensis, ad ultimum archiepiscopus Cantuariensis , decem et novem annis.

Tempore S. Anselmi, abbatis Becci, tres matronæ nobiles dederunt se in subjectionem Becci, videlicet Basilia, uxor Hugonis de Gornato , et Amfrida , neptis ipsius Basiliæ , et Eva, uxor Guillelmi Crispini, quæ tres cum simul Becci viverent, quasi condixerunt sibi ut de hoc mundo una post aliam transirent, et tres dominicas elegerunt, in quibus vitam finirent. Prima autem scilicet Amfrida, Basiliæ neptis, quæ minor erat ætate, virgo autem corpore et Deo sacrata , decidit in ægritudinem, et venit ad extremum dominica, quarto nonas Januarii. Qua sepulta , cœpit infirmari Basilia domina ejus ; quæ cum per aliquot dies, gravi incommoditate corporis molestaretur, velata est a Guillelmo, Rothomagensi archiepiscopo, sicque defuncta est alia dominica, decimo septimo calendas Februarii, et sepulta est ut talem personam decebat. Tertia Eva non diu supervixit ; nam ætate, et jejuniis attenuata , cœpit repente viribus corporis destituti: post mortem enim viri sui Guillelmi Crispini omni continentiæ se mancipavit, Beccique usque ad finem vitæ, in Dei servitio perseveravit: hæc ante plures annos sacrum velamen acceperat a prædicto Guillelmo , Rothomagensi archiepiscopo.

Cumque in dies languor cresceret , et ipsa quotidie ad ecclesiam pergeret, die festivitatis sancti Vicenti, mane, fecit se

in ecclesiam duci, ibique a toto conventu visitata, atque inuncta ante altare crucifixi; et cætera quæ morientibus Christianis solent exhiberi persoluta sunt ei, cumque conventus recederet, elevata manu signavit eos, dicens : Deo vos commendo filii : diligebat enim tam tenere nos quasi omnes peperisset; deinde domum reducta, dum ad focum sederet, sequenti nocte transiit. Cum ad exitum appropinquaret, aderant fratres ut psalmis et orationibus ei subvenirent; inter quos fuit quidam frater nomine Rodulphus, qui eam rogavit, ut si possibile esset post mortem ei apparens diceret quod invenisset : at illa respondit : Si Deus ei concederet. Sicque defuncta est tertia dominica, decimo calendas februarii; et paucis interpositis diebus, postquam defuncta est, apparuit fratri dormienti; quam cum vidisset ait : Quid est domina? Quomodo te habes? Respondit se sexaginta annos pœnitentiæ accepisse ; et cum ille obstupuisset, quæsivit causam : Et ait, quia parvos canes, et alia hujusmodi varia, quæ homines pro nihilo ducunt, amavi, et ultra modum in iis delectata sum; ideo talem pœnitentiam accepi. Et sic vides, quod hæ tres dominæ, tribus Dominicis sæculo migraverunt : prima, in prima parte noctis; secunda, media nocte, dum cantarentur matutinæ; tertia, mane, dum cantaretur prima.

Nota quod ut refert historia de beato Anselmo per illum qui præsens cum illo erat, qui sic ait : Attestor Deum me sæpe illum sub veritatis testimonio audisse protestantem quod libentius vellet in congregatione monachorum, loco pueri inter pueros sub virga magistri pavere, quam per pastoralem curam toti Britanniæ Prælatus, in conventu populorum, cathedræ pontificali præsidere.

Sublato de hac vita venerabili patre, ut diximus, Lanfranco, rex Anglorum Willelmus ecclesias et monasteria totius Angliæ gravi nimium oppressione afflixit : cujus oppressionis anno quarto, id est millesimo nonagesimo tertio, ab Incarnatione Domini, Anselmus abbas Beccencis ecclesiæ, vir magnæ sanctitatis, et doctrinæ, invitatus, imo districta interpellatione adjuratus, ad Hugone Cestrensi comite, multisque aliis Anglorum regni principibus, qui eum animarum suarum medicum, et advocatum elegerant; ut insuper ecclesiæ suæ prece, et præcepto, pro communi utilitate, coactus Angliam ingressus

est. Venienti optimates alacres occurrerunt : Rex ipse solio exiliit, et viro gaudens occurrit. Interea rex Guillelmus gravi languore corripitur, et pene ad extrema perducitur. Suadetur ei inter alia a principibus, ut de matre totius regni, ecclesia videlicet, Cantuariensi, cogitet; et eam a pristina viduitate, et calamitate per institutionem pontificis relevet. Acquiescit ille consilio, et Anselmum in opus hoc dignissimum indicat. Tunc ille contradicens, et reluctans, et multis modis, omnibus obtestans, capitur, et violenter, in vicinam ecclesiam, cum hymno, et laudibus portatur, magis quam ducitur. Acta sunt hæc anno isto pridie nonas Martii, prima dominica Quadragesimæ.

Anno vero sequenti, pridie nonas Decembris, debito cum honore ab omnibus episcopis Angliæ, cantuariæ consecratus est, ad laudem et gloriam nominis Domini.

In cujus consecratione evangelica illa sententia super eum reperta est : « Vocavit multos, et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia. » Qui cujus meriti extitit, in vita ipsius potest reperiri. Rexit autem sic sanctissimus vir Anselmus ecclesiam Cantuariensem quindecim annis feliciter, qui monachus Becci claustralis extiterat tribus annis, quindecim prior post venerabilem Lanfrancum, et quindecim abbas post sanctum Herluinum, ejusdem cœnobii abbatem primum. Cui successit in eadem ecclesia Becci tertius abbas, vir magnæ sanctitatis et doctrinæ, Willelmus, nobili Normannorum prosapia originem trahens : in veteri castro super Rislam, quod dicitur Monsfortis; claris parentibus exortus. Pater ejus Turstinus, mater vero Albereda dicebatur. Rogerii de Bellomonte, patris Robertis, comitis Mellenti, ex uxore neptis, qui anno sequenti benedictus est Rothomagi, in die festivitatis S. Laurentii, ab archiepiscopo Willelmo.

Anno autem 1098, Anselmus archiepiscopus recessit ab Anglia, quia rex Willelmus filius Willelmi conquisitoris Angliæ, nihil recti in regno suo fieri permittebat; sed provincias intolerabiliter vexabat in tributis, quæ nunquam cessabant in opere muri circa turrim Londoniæ in opere aulæ regalis, apud Westmonster. Idem rex Willelmus hoc anno fuit in Normannia, semper hosticis, et tumultibus, et curis armorum deditus.

Tributis interim, et exactionibus pessimis, populos Anglorum, non abradens, sed excorians.

Anno Dom. Incar. 1109, undecimo calendas Maii, feria quinta in cœna Domini, obiit piæ memoriæ venerabilis dominus Anselmus Cantuariensis archiepiscopus. Ipso anno ultimum Pascha fuit, septimo calendas Maii.

Scripsit vero idem vir reverendus nonnulla memoriæ digna, quæ subtus annectere curavimus. Dum adhuc esset prior in Beccensi cœnobio scripsit tractatus tres: primum « de Veritate »; secundum « de Libertate arbitrii »; tertium « de Casu diaboli »; et quartum, quem titulavit, « de Grammatico », in quo, discipulo, quem secum disputantem introduxit, respondet; et multas dialecticas quæstiones proponit et solvit. Fecit quoque libellum quintum quem « Monologion » appellavit; solus enim in eo, et secum loquitur, ac tacita omni auctoritate divinæ Scripturæ quod Deus sit, sola ratione quærit, et invenit; et quod vera fides de Deo sentit, invincibili ratione, sic non aliter esse comprobat, et instruit. Composuit etiam librum sextum, licet parvulum, sed suavioris, ac subtilissimæ contemplationis pondere magnum; quem « Prosologion » appellavit : alloquitur etiam in illo opere, aut seipsum, aut Deum. Scripsit et septimum librum « Epistolarum » ad diversos, diversis eorum negotiis respondens, vel ea quæ sua intererant procurare mandans. Fecit et octavum « de Incarnatione Verbi », quod opus epistolari stylo conscriptum sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici Urbano dicavit. Nonum librum edidit, quem « cur Deus homo » appellavit. Decimum « de Conceptu virginali. » Undecimum, de orationibus contemplativis, quem plurimi « Meditationes » vocant, in quibus, legentibus facile apparet, quanta dulcedo supernorum mentem ejus repleverat. Duodecimus, qui est ultimus « Tractatus de processione Spiritus sancti », confutaverat enim Græcos in Barensi concilio, negantes Spiritum sanctum a Filio procedere : unde sumpta materia rogatu Hildeberti Cenomanorum episcopi, hunc librum composuit : de Natione ejus, et vita, et moribus dictum est.

A. D. 1113, fundata fuit ecclesia S. Neoti.

A. D. 1124, obiit piæ memoriæ Dominus Willelmus tertius abbas Beccensis ecclesiæ, vir religiosus, et honestæ vitæ,

decimo sexto calendas Maii; sepultusque fuit in capitulo, juxta tumulum venerabilis Herluini, in dextra parte. Et eodem anno translati fuerunt monachi Becci de « castello de Clara, » apud Scotres, et hoc fecit Richardus filius Gisleberti.

Nota quod tempore hujus Willelmi, fuit ecclesiæ Philiberti tale concessum privilegium, de consensu Joannis episcopi Lexoviensis, et totius capituli. Primo fuit a prædictis episcopo, et capitulo, concessa ecclesia prædicta, perpetuo jure obtinenda, cum tali libertate, ut nunquam cessaret a divino officio, pro forisfactura cujuslibet hominis. Unde monachi inibi cohibentes in rebellione qua Lexoviensem episcopum fuerint pro se, vel hominibus suis in eadem parochia manentibus; vel non interdicta cantaverint, nec isti iidem homines monachorum, in eadem parochia commanentes, perdent divinum officium, pro forifactura cujuslibet hominis, non pro sua; etsi eadem ecclesia, vel cæmeterium violatum fuerit, habebunt monachi secum aquam benedictam de Lexoviensi ecclesia, et per se, et per presbyterum ejusdem ecclesiæ, reconciliabunt ipsam ecclesiam, vel cæmeterium, sine alio requisitu, excepto assultu, et homicidio. De iis enim duobus requiritur episcopus. Propter hanc autem reconciliationem, ecclesia Lexoviensis non perdet forisfacturas suas de violatoribus, excepto manu pastu, id est servientibus monachorum: de iis enim, forifacturam habebunt monachi, videlicet de furto, vel de infractura ipsius ecclesiæ, vel cæmeterii: nam de incestu vel adulterio, vel aliis ad episcopum pertinentibus, ipse episcopus forisfacturam habebit. Ipsa vero ecclesia sancti Philiberti debet de consuetudine episcopo per annum, duos solidos tantum, et nihil amplius de synodo vel de circata. Presbyter autem ipsius ecclesiæ ad synodum veniet, sicut et cæteri; et si de ordine suo forisfecerit, episcopo emendabit: ad monstrationem vero ante archidiaconum, vel decanum, libros vel vestimenta sua non deferet, neque ad pascendum archidiaconum, vel decanum dabit: et pro hac concessione libertatis, concessimus episcopo, et omnibus successoribus ejus, ut in obitu ejus fieret tantum sicut pro uno monachorum; et de canonicis ipsius ecclesiæ, fiet servitium unius defuncti; cum ejus obitus audietur. Et invenies antiquum originale in cophino, in quo reponuntur cartæ ecclesiæ prædictæ in cartulario.

Huic successit primus Boso, in novo et veteri Testamento apprime eruditus, vir scientiæ admirabilis, et doctrinæ incomparabilis : tantam ei insuper gratiam virtus divina contulerat, ut nullus tam tristis, et egens consilio, ad ipsum accederet, quin extemplo lætus, et consiliatus ab ipso recederet. Hic dilectus a Deo et hominibus, regi Anglorum Henrico multum erat familiaris, quia veram religionem, et admirandam sanctitatem, et consilium incomparabile reperiebat; qui licet continua premeretur ægritudine, tamen ipse per Deum, imo (ut credimus) Deus pro ipso, omnia necessaria conventui suo, et supervenientibus, ut opus erat, affluenter tribuebat.

A. D. 1136, obiit piæ memoriæ dominus Boso, quartus abbas Beccensis monasterii : vir magnæ auctoritatis, orbi clarus, sapientia, prudentia, præcipueque spiritu consilii pollens.

A. D. 1137, Theobaldus electus Beccensis ecclesiæ, vir magnæ bonitatis et scientiæ, benedictus est abbas ejusdem ecclesiæ, omni conventu animo libenti concedente, apud Rothomagum a Domino Hugone archiepiscopo Rothomagensi.

Hoc anno, in Adventu Domini « Abricus » Ecclesiæ Romanæ legatus, et episcopus Ostiensis, tenuit concilium apud Londoniam; et ibidem, annuente rege Stephano, et regina, Theobaldus abbas Beccensis ecclesiæ, vir admodum venerandus, Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopus effectus est, transactis duobus annis, et dimidio postquam abbas constitutus fuerat, consilioque ejus fuit abbatia Becci sine abbate, sub « Richardo de Belfou » priore, a Nativitate Domini, vel paulo ante, usque ad Pentecosten, quousque prædictus archiepiscopus a Roma rediret.

A. D. 1149, electus et institutus est abbas Beccensis, ab omni æqualiter congregatione, vir magnæ sanctitatis, et scientiæ, dominus Letardus, de Beccensi burgo natus; in utroque Testamento apprime eruditus, pollens consilio, affabilis colloquio, moderatus in verbis, discretus in disciplinis, tarde lætus in terrenis, semper gaudens in æternis, diligens bonos, corrigens malos, qui pro qualitate temporis gregem sibi commissum optime rexit, licet in suo tempore, assidua tempestate patria turbaretur.

A. D. 1141, incœptum est capitulum Becci tam consilio, quam adjutorio Roberti de Novoburgo; et anno sequenti data

est ecclesia de Bellomonte ecclesiæ Beccensi. Et eodem anno translatum fuit corpus sancti Neoti de veteri ecclesia in novam ecclesiam. Nota quod ecclesia, sicut prioratus de Bellomonte, fuit data a Rogerio, comite de Bellomonte; et fundata in honorem sanctæ et individuæ Trinitatis; et confirmata per Henricum, regem Anglorum et ducem Normannorum; et in confirmationem vocat Waliramnum, comitem Mellenti, et fundatorem ecclesiæ beati Nicasii, in testem, et advocatum ecclesiæ Becci, in anno millesimo trigesimo primo. Et ut conformetur ecclesia aliis ecclesiis subjectis ecclesiæ Becci, quæ solent aliquid in signum subjectionis annuatim dictæ ecclesiæ reddere, voluit ut prior sanctæ Trinitatis de Bellomonte, in recognitionem subjectionis, reddat ecclesiæ Becci ad minus unam unciam auri.

A. D. 1146, incœptum est capitulum monasterii Beccensis ecclesiæ, pridie calendas Augusti, præsente piæ memoriæ domino Letardo, ipsius loci abbate.

In hoc anno controversia quæ erat inter monachos Becci, et canonicos Exmefordienses pro ecclesia de Bellomonte, Parisiis in præsentia domini Papæ Eugenii, terminata est; itaque dicti monachi Becci remanserunt in prædicta ecclesia.

Circa hoc opus evenit miraculum per merita beatæ Fidis virginis et martyris, a Deo patratum, in persona domini Turoldi quondam episcopi Bajocensis, et protunc monachi Becci, germani Hugonis Ewremodiensis, de cujus Hugonis patrimonio fundatus fuit prioratus sancti Laurentii de Ewremodio, a monasterio de Becco-*herluini* dependens. Qui quondam episcopus, et tunc monachus, vexabatur quadam infirmitate, quæ vulgariter ruptura vocatur; a qua infirmitate mirabiliter per merita supra dictæ beatæ virginis et martyris Fidis, sanatus fuit, prout patet plenius in libro passionis ejusdem virginis.

Anno Dom. Incar. 1149, obiit sanctæ recordationis dominus Letardus, sextus abbas Beccensis ecclesiæ.

Huic sancto viro successit dominus Rogerius, hujus nomine primus, in utroque Testamento apprime eruditus; necnon clericali, ac seculari scientia decenter ornatus; et ab omni æqualiter congregatione electus, in ipsis octavis videlicet Apostolorum Petri et Pauli. Qui benedictus apud sanctum Vandregesillum,

in die festivitatis sancti Jacobi apostoli, a venerabili Hugone Rothomagensi archiepiscopo. Ex tunc super gregem sibi commissum, pro posse suo, die ac nocte decenter invigilans. Et hoc anno obiit dominus Bernardus, abbas Montis Sancti Michaelis, monachus Beccensis, qui multum intus, et foris idem monasterium emendavit.

Anno 1152, quidam monachus Beccensis nomine Michael, factus est abbas Pratellis, in festo sancti Thomæ apostoli. Eodem anno Joannes Romanus, qui a puero fuerat monachus sancti Sabæ, et postea abbas Sanctæ Mariæ in capitulo Romano, et relicta eadem abbatia factus fuerat monachus Becci, perrexit Romam, et inde rediens caput beati Felicis martyris, socii Adaucti, attulit secum, et gratuito dono dedit illud ecclesiæ Beccensi.

Anno 1153, obiit Guilbertus de Clara, filius Ricardi de Claro; et sepultus est apud Clarum in cella quam Guilbertus de Clara, avus ejus, dederat monachis Becci, qui vocatur Stol, cui successit Rogerius filius ejus.

A. D. 1154, sexto calendas Junii, feria quinta infra octavas Pentecostes, monasterium beati Michaelis de periculo maris, post tribulationem quam per quinquennium fere jugem passum fuerat, Deo miserante, aliquantulum respiravit, electo unanimiter ab omni conventu Roberto de Tougeyo, priore claustrali Beccensis monasterii.

A. D. 1159, calendis Augusti, Robertus de Novoburgo vice dominus totius Normanniæ, vir magnæ prudentiæ et bonitatis, multatus infirmitate, factus est monachus Beccensis ecclesiæ, sua omnia propria, quæ magna erant, prius pauperibus largiter distribuens. Obiit autem tertio calendas Septembris, qui quinque fere hebdomadis monachus existens, suæ abstinentiæ, et admirandæ religionis, virtutum etiam omnium in brevi Dei virtute ditatus, auspicio, omnibus ecclesiæ majoribus, bene vivendi reliquit exemplum : cum antea dives, nunc quidem pauperrimus secutus est Christum.

EPITAPHIUM EJUSDEM.

Respiciens augustum præcisa rupe sepulcrum:
Hic jacet in tumulo Robertus de Noviburg,
Qui mare, qui cœlum, qui totum continet ævum.
Hunc faciant vere paradisi regna videre. Amen.

A. D. 1161, obiit venerabilis memoriæ dominus Theobaldus, archiepiscopus Cantuariensis, qui rexit abbatiam Becci duobus annis, et dimidio, archiepiscopatum autem viginti duobus totidem, et tribus mensibus.

Eodem anno intraverunt monachi Becci in novum opus ecclesiæ, in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ, præsente Rotrodo episcopo Ebroicensi, qui postea fuit archiepiscopus Rothomagensis.

A. D. 1162, Thomas Bechet, Cantuariensis ecclesiæ archidiaconus, et cancellarius regis Henrici ordinatus et consecratus est archiepiscopus Cantuariæ, tertio nonas Junii.

A. D. 1163, Alexander Papa tenuit concilium in Turonica civitate, in quo Thomas archiepiscopus sedit in dextera parte, et Rogerius Ebroicensis in sinistra. In eodem concilio rex Henricus consuetudines, quas « avitas » appellabat, petiit confirmari a domino Papa, sed non obtinuit Thoma archiepiscopo Cantuariæ resistente.

A. D. 1164, apud Claredunum ad regni Angliæ consuetudines observandas, coacti sunt episcopi, exauthorisatos propter flagitium clericos, rex dicebat curiæ tradendos, et illico puniendos; archiepiscopus contradicebat, qui quidem archiepiscopus, inscio rege, navem ascendit propter quod regis incurrit offensam.

Nota quod anno obitus nobilissimæ Matildis imperatricis, tria signa in cœlo visa sunt : nam mense Martio cometa in Gallia apparuit, mense Julio circulus æthereus circa solem resplenduit; mense postea Septembri, media nocte luna tota sanguinea, diutius visa est, regibus Angliæ et Franciæ, post Pascha sequens, ad se invicem discordantibus. Et misit imperator Alemanniæ, cum duce Saxoniæ nepote ejus, nuncios ad regem Angliæ genero ducis Saxoniæ, quia dederat dicto duci filiam suam in conjugium, et mandavit ut cum rege Francorum pacem iniret, foretque, ejus auxilium pro eo esse paratum, et misit dictos nuncios cum dicto duce Rothomagum. Rex autem paulo post secutus est eum, et eis consilium suum intimavit; et vasa aurea et argentea præclari ponderis dedit; sicque ad imperatorem consilio suo eis demandato, lætos remisit. Et dedit Dominus, rex prædicto duci duos leopardos. Nota etiam quod de partu filii sui Gaufridi infirmata obiit.

A. D. 1166, obiit Petrus, abbas Gemeticensis, cui successit Rogerius, monachus Beccensis, Deo et regibus, et multis aliis carus, et in diebus ejus multa bona provenerunt ecclesiæ Gemeticensi.

Thomas archiepiscopus venit Viceliacum, die Ascensionis, et observatores consuetudinum quas « avitas » appellant in Anglia, solemniter excommunicavit.

Et hoc anno regina Angliæ Alienor peperit filium, quem vocavit Joannem sine terra. Item hoc anno Willelmus Papiensis, et Joannes Neapolitensis, missi sunt audituri causam regis Angliæ, et archiepiscopi Thomæ : sed infecto negotio redierunt; archiepiscopo autem in Francia commoranti, rex Francorum Ludovicus providit, et in expensis per quatuor annos.

A. D. 1167, Rothomagi apud pratum obiit nobilissima domina Matildis, imperatrix Romanorum, filia primi Henrici regis Anglorum : quondam uxor imperatoris Romani Henrici quarti, quarto idus Septembris; cujus corpus apud Beccum delatum est, ante altare beatæ MARIÆ Genitricis Dei in eadem ecclesia honorifice sepultum. Fuit etiam comitissa Andegavensis etiam regina Angliæ et mater secundi Henrici regis Anglorum.

Hæc nobilissima domina in vita sua manu sicut larga, ita devota; thesauros suos orphanis, viduis, et reliquis pauperibus distribuit; et maxime ecclesiis et monasteriis. Monasterium vero Beccense abundantiori benedictione in auro, argento, et lapidibus preciosis, ac multiplici ornatu ecclesiæ, quam reliqua monasteria, decoravit, et multis humanis precibus a patre suo obtinuit, ut ibidem post transitum suum sepeliretur.

A. D. 1171, interdicto supra dicto nonobstante, Henricus, filius Henrici, regis Anglorum, dominica post octavas Pentecostes apud Lundoniam unctus est in regem per manum prædicti Rogerii, Eboracensis archiepiscopi, præsente Henrico, patre suo. Deinde, post paucos dies, Thomas, archiepiscopus Cantuariensis, de Francia, ubi per sex annos et amplius exulaverat, reversus est in ecclesia Cantuariensi; cum magno gaudio suscipitur ab omnibus, maxime a monachis clamantibus omnibus, « Benedictus qui venit in nomine Domini. » Cum autem post hoc tenderet versus Wadescoalh ad videndum regem

novum, et hospitaretur apud Suthword, audivit nuncios ex parte regis, ne peragraret regnum Angliæ, officium suum exequendo, sed quantocius repedaret residentiam facturus in ecclesia Cantuariensi; ubi cum fere per unicum mensem resedisset, die Nativitatis Domini excommunicavit Nigellum de Sachevilla et Robertum de Brooch; et postea in crastino festivitatis sanctorum Innocentium occisus a quatuor militibus in matre ecclesia Cantuariensi, ante altare sancti Benedicti: mortem ipsius in conspectu Domini preciosam mira miraculorum insignia protestantur. Postea missi sunt nuncii a rege Anglorum ad dominum Papam, qui eum excusarent de morte ipsius, et innocentiam prætenderent. Nam multo post prædictus archiepiscopus multis miraculis claruit, et sanctus Thomas appellatus est, et in anno millesimo centesimo septuagesimo octavo idem preciosus martyr canonisatus est.

A. D. 1178, decimo tertio calendas Aprilis, dominica qua cantatur « Lætare Jerusalem », dedicata est ecclesia Sanctæ Mariæ Becci, præsentibus Henrico, rege Anglorum, et Henrico rege, filio suo, et Rotrodo, Rothmagensi episcopo, et Henrico Briocensi, Richardo Abrincensi, necnon Egidio Ebroicensi episcopis.

Ad dedicationem vero altaris majoris, obtulit Henricus rex pater per capellum suum redditum annuum centum librarum; hoc donum patris sui confirmavit Henricus, rex junior, astans ibi pro oblatione annuli sui. Statutum est autem ab archiepiscopo, et cæteris episcopis qui ecclesiam dedicaverunt, ac etiam ab abbate Rogerio, ut anniversarium ipsius dedicationis nunquam infra Quadragesimam fieret, sed semper feria tertia post octavas Paschæ. Quidam archiepiscopus largitus est quadraginta dies indulgentiarum omnibus vere pœnitentibus, et confessis, qui prædictam ecclesiam visitaverint in anniversario ipsius dedicationis, prout plane putet in litteris dicti domini archiepiscopi.

A. D. 1179, obiit piæ memoriæ dominus Rogerius, septimus abbas Becci, qui rexit eamdem abbatiam strenue et religiose, annis triginta, mensibus tribus, decem diebus minus; et sepultus est in capitulo ejusdem ecclesiæ, circa pedes domini Herluini primi ejusdem loci abbatis.

Huic venerabili viro successit in regimine ejusdem ecclesiæ

venerabilis et admodum religiosus vir dominus Osbernus, prior de Bellomonte Rogerii.

A. D. 1187, obiit piæ recordationis dominus Osbernus, octavus abbas Beccensis monasterii, vir summæ prudentiæ, religiosæ et honestæ vitæ, qui rexit idem monasterium annis septem, mensibus undecim, una die minus; et sepultus fuit in capitulo, circa pedes tumuli Herluini, ejus loci fundatoris.

Huic successit in regimine ipsius monasterii, venerabilis et discretus vir dominus Rogerius, tunc prior claustralis ecclesiæ Beccensis.

A. D. 1194, obiit piæ memoriæ dominus Rogerius, secundus hujus nominis, nonus abbas Becci, qui ecclesiam Beccensem strenue rexit annis septem mensibus duobus, diebus quatuor, et sepultus est in capitulo ejusdem loci, circa pedes sepulturæ domini Herluini abbatis.

Cui successit in regimine ejusdem cœnobii venerandæ discretionis, vir dominus Walterius, prædicti loci abbas decimus.

A. D. 1196, confirmatæ sunt libertates sancti Nigasii de Mellento, a rege Francorum Philippo, anni regni sui decimo septimo. Quo quidem anno translata sunt corpora sanctorum Nigasii, Quirini, atque Bientiæ, et beati Graciani martyris, in ecclesiam sancti Nigasii de Mellento, octavo calendas Junii.

A. D. 1197, Walterius, abbas Becci, resignavit curam Beccensis monasterii. Cui successit in eadem abbatia Hugo, prior de Prato, qui præfuit prædicto monasterio abbas undecimus, uno et dimidio, cum tribus mensibus et tribus hebdomadis; et migravit a sæculo apud Pratum, anno millesimo centesimo nonagesimo octavo, die decima sexta mensis Maii, hoc est, decimo septimo calendas Junii; sepultusque est in capitulo Becci, juxta pedes tumuli domini Herluini.

Huic successit Willelmus secundus hujus nominis, abbas duodecimus Beccensis monasterii, ejusdem loci monachus.

A. D. 1199, Mathæus, comes Bellimontis supra Isaram, et Alienor, uxor ejus, fundaverunt ecclesiam Sanctæ Mariæ de Layo.

A. D. 1208, tertio nonas Julii, Willelmus, abbas Becci duodecimus, perrexit apud Layum, rogatu Mathæi, comitis de Bellomonte super Isaram, qui ibidem ecclesiam construxerat, ibique prædictus abbas, cum omni sanctitate et reverentia

spirituali, conventum instituit de monachis Becci, quos secum adduxerat, tam de congregatione Becci, quam de Conflancio, qui dictus comes eodem anno decessit, et ibidem traditur sepulturæ.

A. D. 1211, media nocte, dominica, decimo quarto calendas Octobris, obiit piæ memoriæ dominus Willelmus, duodecimus abbas Becci, qui præfuit eidem cœnobio annis tredecim, mensibus duobus, et duabus hebdomadis, una die excepto; et sepultus est in capitulo, juxta tumulum primi Willelmi, ejusdem loci abbatis tertii, in dextera parte domini Herluini, prædicti loci fundatoris: quorum omnium animæ requiescant in pace. Unde versus

Alter Willelmus jacet hic Abbas duodenus.

Cui successit in abbatia dominus Ricardus de Sancto Leodegario, tunc infirmarius prædicti loci, qui fuit ab omni congregatione sexto calendas Octobris electus; quarto calendas ejusdem mensis Philippo, regi Franciæ, præsentatus, et gratanter ab eo susceptus, et calendis supra dicti mensis, die videlicet sancti Remigii, ab archiepiscopo Rothomagensi, et in ecclesia Rothomagensi benedictus.

A. D. 1214, anno quarto postquam prædictus Richardus de Sancto Leodegario suscepit abbatiam Becci regendam; cœpit idem Richardus revocare, et reædificare ecclesiam prædicti loci, quæ tempore Walterii, ejusdem loci abbatis, pro magna parte corruerat.

Igitur jactis in altum fundamentis, ipse manibus suis primum lapidem circumstante conventu suo, super fundamentum posuit, prima die lunæ Quadragesimæ: procurante et cooperante Ingelramno, magistro operis beatæ Mariæ Rothomagensis, cujus consilio se commisit, ad illud opus inchoandum et procurandum; idem vero Ingelramnus viriliter agens, opus incœptum primo anno, cum magna virtute ædificavit; et frontem ecclesiæ, et navem in longitudinem auxit; et duabus amplissimis turribus mirifice adornavit: peracto autem anno et semi, retraxit se aliquantulum, opus retardando, et non, ut promiserat, perficiendo. Quo viso, et comperto abbas sapienti usus consilio, jam uno anno, et octo mensibus expletis, amoto Ingelramno fôro facto; tradidit illud opus ad perficiendum magistro Walterio de Mellento, qui tertio anno adduxit

et exaltavit prædictum opus in tantum, quod novum opus æquavit veteri, simul cum turribus et earum ciboriis; coopertorium presbyterii et turrim Sancti Nicolai plumbo ex toto renovavit. Super corpus ecclesiæ novam tecturam posuit, tam super opus antiquum, quam novum, et tegula plumbea cooperuit.

Apud Vernonem, thalamum super cellarium, et capellam sancti Nicolai renovavit, et ampliavit: et alias domos, quæ antea ibi non fuerant, a fundamentis fundavit; et omnia tegula operire fecit, et curiam muro lapideo circumcinxit. Apud Murelos unam domum permaximam a fundamentis ædificavit; et eam tegula cooperuit: in qua domo duo pressoria constituit; tria vero alia pressoria, quæ domus Becci habet circa Mellentum renovavit, et quæ discooperta erant operire fecit; sed et domos Becci, quæ sunt in insula Sancti Cosmæ, renovavit, novam tecturam superponens, et tegula cooperiens. Hæc et alia plura opera valde necessaria fecit idem Richardus abbas infra tres annos, tam in Francia quam in Normannia, sine alicujus, vel aliquorum auxilio.

A. D. 1220, nonis Julii, translatus est gloriosus martyr Thomas, Cantuariensis quondam archiepiscopus, anno a passione sua quinquagesimo.

A. D. 1223, dominus Richardus, abbas Becci, electus est in episcopum Ebroicensem, decimo sexto calendas Augusti; sacratusque est sexto calendas Septembris: cui successit in abbatia Becci venerabilis memoriæ dominus Henricus de Sancto Leodegario, prior ejusdem loci, vir vita venerabilis, et nobili progenie exortus, benedictusque est ab archiepiscopo Rothomagensi Theobaldo, quinto calendas Augusti.

Iste Henricus in diebus suis, laudabiliter et religiose vivens, super alios, ut creditur, conventum suum diligens, de bonis quæ multi nobilium et ignobilium large et affluentissime tempore suo ecclesiæ Becci contulerant, pitancias ad necessitates eorum, liberaliter constituit. Iste dormitorium novum fieri fecit, quia antea monachi Beccenses jacebant in quodam veteri dormitorio, in tribus ordinibus lectorum confuse. Ipse etiam aquæductus ad cameras, necessitatum emundandas, tam pro infirmitorio, quam pro conventu, manare fecit, ad maximam domus emundationem; quia antea, ut dicitur,

vix possent monachi in claustro propter fætorem diu stare.

A. D. 1238, dedicata fuit ecclesia Sancti Neoti Linconiensis, diœcesis in Anglia.

A. D. 1243, pridie idus Aprilis, die Martis, inter primam et tertiam, ante missam matutinalem combusta fuit ecclesia Prati, cum omnibus officinis, excepto infirmitorio, ab igne de Ermentomvilla.

A. D. 1247, obiit piæ memoriæ dominus Henricus, abbas Becci decimus quartus, in vigilia nativitatis sancti Joannis Baptistæ : traditur sepulturæ in capitulo ejusdem loci, circa pedes domini Herluini, præsentibus ad hoc prioribus omnibus ordinis Beccensis, tam cismarinis quam transmarinis, qui ad hoc ibi convenerant, ut interessent capitulo generali eodem die celebrando : qui prædicti priores, cum omni congregatione, in eodem capitulo, elegerunt unanimi consensu dominum Robertum de Claro Becco, tum vineatorem Becci in Francia, virum prudentem in spiritualibus, et temporalibus circumspectum ; in festivitate beatæ Mariæ Magdalenæ. Qui receptus ab Hugone de Pise, tunc decano Rothomagensi, et capitulo Rothomagensi, vacante tunc sede per mortem Odonis, archiepiscopi Rothomagensis, quondam abbatis Sancti Dionysii ; benedictusque est Rothomagi ab episcopo Ebroicensi, in die nativitatis gloriosæ Virginis Mariæ.

A. D. 1250, die dominica ante festum sancti Michaelis, apud Conflantium translatum est corpus sanctæ Honorinæ de veteri capsa, in quadam alia capsa argentea, tempore Roberti, abbatis Becci, et Willelmi de Bretot, prioris de Confluantio, præsentibus Rothomagensi archiepiscopo et episcopo Parisiensi; una cum dictis abbate Roberto, priore Willelmo, de licentia domini Innocentii Papæ quarti, tunc apud Lugdunum existentis : regnante Ludovico illustrissimo rege Francorum, tunc in terra Ierosolymitana peregrinante; Blancha matre ejusdem Ludovici, regnum Francorum strenue gubernante.

A. D. 1256, prædictus Ludovicus rex Franciæ fuit apud Beccum Hirluini, in die Annunciationis Dominicæ; qua die comedit in refectorio, cum militibus et baronibus suis, domino Odone Rigaud, archiepiscopo Rothomagensi, ad sinistram, et domino Roberto, abbate Becci, ad dexteram suam, cum multis aliis prælatis sedentibus. Et exinde Pontem-Audo-

mari pergens, libertates plurimas ecclesiæ Becci confirmavit.

A. D. 1264, idibus Maii, feria tertia ante Pentecosten, ecclesia Becci combusta fuit, cum omnibus officinis et domibus, post completorium, ab igni villæ, qui incepit in domo presbyterii, et miserabiliter consumpsit villam et ecclesiam villæ, et postea abbatiam; abbate Roberto tunc apud Lexovias ad capitulum abbatum generale existente. Eodem anno non multo post turris Beccensis lapidea, quæ erat juxta cellarium, corruit, et dictum cellarium, et partem ecclesiæ conquassavit.

A. D. 1265, obiit piæ memoriæ, et laudabilis vitæ, gloriosissimus Robertus, abbas Becci decimus quintus, in nocte sancti Clementis; qui rexit abbatiam dicti loci, ante combustionem ejus, sexdecim annis, mensibus novem, hebdomadis tribus, et tribus diebus : post combustionem vero, duobus annis, et dimidio, octoque diebus ; qui in unum collecti, fiunt anni novemdecim, quatuor menses, et quatuor dies; et sepultus est in capitulo, circa pedes domini Herluini in sinistra parte.

EPITAPHIUM EJUSDEM.

Becci cœnobium quindenum plange Robertum
Abbatem, cinxit te muris, teque refecit
Consumptum flammis, rebus ditavit et agris.

Nota quod quando combusta fuit ecclesia Beccensis, summi Pontifices, maxime Urbanus, et Clemens, precibus nostris inclinati in reædificationem, et reparationem ecclesiæ nostræ, ignis conflagratione, casuque miserabili, sic consumptæ; ordinaverunt, ut redditus, et proventus unius anni ecclesiarum, et beneficiorum omnium, in quibus nos, vel priores prioratuum nostrorum, jus patronatus habemus, existentium in Franciæ et Angliæ regnis; et usque ad decem annos vacare contigerint; primo anno postquam vacare contigerint, et vacaverint, in illis videlicet diœcesibus, in quibus illo anno, diœcesanis episcopis redditus, et proventus hujusmodi, ex consuetudine non debetur. In illis autem in quibus illo anno, qui deportationis vulgariter dicitur, debentur episcopis, hujusmodi deportationis anno immediate sequenti, possimus percipere in reædificationem dicti monasterii convertendos. Et etiam ordinaverunt, quod in prioratibus ordinis nostri, certum tributum acciperetur, secundum compossibilitatem

beneficiorum; et aliis cunctis fidelibus pœnitentibus, qui erogaverint in piam eleemosynam, de bonis eorum Domino, ducentum dies indulgentiarum contulit.

Huic venerabili viro ex communi assensu totius ejusdem loci congregatione successit venerabilis Joannes, tunc prior Becci; benedictusque est Rothomagi, in die sancti Joannis evangelistæ; confirmatoque, et recepto, et non multo post, elegerunt in priorem dicti loci, fratrum concordante consensu, Joannem de Plesseis, priorem de Goldelina : sed morte præventus, successit in prioratu Willelmus de Bourgeanvilla prior de Prato.

A. D. 1269, tempore Joannis, abbatis Becci decimi sexti supra dicti, translata est parochia sancti Nigasii de Mellento, de monasterio monachorum in capellam sancti Jacobi ejusdem parochiæ, et facta est illa capella parochialis, et baptismalis ecclesia, interveniente assensu pontificis Carnotensis, abbatis, conventus Beccensis, et prioris, et conventus sancti Nigasii de Mellento supra dicti, et Juonis ecclesiæ rectoris ejusdem, contradicentibus, et resistentibus et proclamantibus parrochianis; sed non prævalentibus.

Postquam prædictus Joannes abbas Becci, strenue gubernavit eamdem abbatiam, ferme septem annis, diem clausit extremum, in die sanctorum Nigasii, sociorumque ejus; anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo secundo ; et sepultus est in capitulo dicti loci, circa caput Domini Herluini primi dicti loci fundatoris. Et eodem anno ecclesia Becci conjuncta est fraternitate ecclesiæ Fifcanensi.

Cui successit in abbatia eminentissimus vir, Petrus de Camba juxta Beccum, tunc prior de Evremodio; benedictusque est, ab Odone Rothomagensi archiepiscopo : cui accidit in primo anno regiminis ejus tale infortunium, quod prædicto anno, in crastinum Cinerum, decimo quinto calendas Martii, qui est annus ab Incarnatione Domini millesimus ducentesimus septuagesimus tertius, turris maxima Becci corruit, et ecclesiam fere consumpsit, et conquassavit; et plus ponderatum fuit damnum hujus consumptionis, quam damnum combustionis; quia totum presbyterium in circuitu oportuit radicitus evellere usque ad fundamenta. Qui prædictus abbas cœpit augmentare ecclesiam ; et incœpit crucem ecclesiæ et chorum ; et locavit

quatuor pillaria maxima, per quadrum, in cruce ecclesiæ, ad aliam turrim superædificandam. De qua ruina factum fuit illud proverbium gallice, quod sequitur :

L'an de grace mil deux cens,
Soixante et treize, virent gens,
La maistre tour du Bec descendre,
Lendemain du jour de la cendre;
Entour prime, fut la ruine :
L'œuvre dessous n'estoit pas fine;
Pour ce la tour se descendit,
Tout le chœur cassa, et fendit
De la nef une grande partie,
Cassa la tour de l'abbaye :
Mais Dieu mercy ce Roy cheri,
Oncques homme n'y eust peri:
Ce fut en temps de l'abbé Pierre,
Pource qu'en pierres abonda,
Sous ferme pierre la fonda.

Eodem anno, in capitulo generali, prædictus abbas Petrus, ex consensu et voluntate totius capituli, ordinavit, quod camerarius qui officii vices gerit, percipiet quolibet anno in Ascensione Domini per manum Grenetarii, qui pro tempore fuerit, triginta libras turonenses, pro recompensatione cavarum maneriorum dicti Grenetarii : quas dictus camerarius solebat percipere.

Incœptum est hoc opus, A. D. 1275, in quo primum lapidem posuit Petrus, abbas Becci, secundum abbas sanctæ Catharinæ prope Rothomagum, tertium Willelmus prior; et Almaricus de Mellento, qui prior eodem anno decimo calendas Octobris obiit; et ei successit Robertus de Leone, prior de Scotris; in quo opere prædictus abbas quamdiu vixit diligentissime intendit.

A. D. 1276, prædictus abbas Petrus, transfretavit in Angliam, defuncto Richardo de Flamvilla, procuratore Olebonniæ, ibique constituit fratrem Robertum de Leone procuratorem pro eo.

A. D. 1279, die lunæ post festum sancti Joannis Baptistæ, in assisia Pontis Audomari, facta fuit discussio de emenda monetæ Becci, de villa quam rex volebat levare, nobis opponentibus per nostras cartas a rege Angliæ concessas; ac a suis successoribus confirmatas : quibus inspectis, et in parlamentis

regis lectis, et indicatis : dicta emenda fuit nobis reddita; et coram baillivo multisque militibus, ibidem assistentibus, declarata.

Nota quod pro præsentationibus beneficiorum, unde est quod priores non habent præsentare in beneficiis suis; causa est, ut quotiescumque super jure patronatus contingit moveri quæstio, conclusum est, ut talis quæstio ducatur sumptibus monasterii, et propter nimios sumptus, et metum muscarum, voluerint omnes priores monasterii quod præsentatio spectaret ad abbatem, qui subiret onera litium emergentium circa jus patronatus, excepto tamen priore de Cancico, qui non comparuit.

A. D. 1281, die dominica circa vesperas, in die omnium fidelium Defunctorum, obiit venerabilis memoriæ Dominus Petrus de Camba, abbas Becci decimus septimus; oriundus prope Beccum : cœnobiumque Beccense rexit strenuissime novem annis et sex diebus; nonisque Novembris, videlicet die lunæ, traditus fuit sepulturæ in capitulo Becci, circa pedes sepulturæ Domini Herluini, abbatis primi; præsentibus episcopo Abrincensi, et abbate Bernaii. Et petita, et obtenta licentia eligendi, assignataque die Mercurii in crastino sanctæ Catharinæ virginis : voti fratres concordes, et unanimes elegerunt virum idoneum in temporalibus, et spiritualibus multum circumspectum, omnique recommendatione dignum, dominum Ymerium de Sancto Ymerio, tunc priorem dicti loci. Qui dictus electus, fuit confirmatus apud Pontisiam, Martis die, post festum sancti Andreæ apostoli, in prioratu nostro sancti Petri in dicta villa, a Willelmo Dei gratia archiepiscopo Rothomagensi, et die Mercurii proxima apud Parisios ab illustrissimo rege Franciæ Philippo receptus. Deinde dominica sequenti, secunda Adventus, videlicet septimo idus Decembris, apud Fraxinos archiepiscopi, ab eodem Willelmo archiepiscopo Rothomagensi benedictus, et in Rothomago die lunæ, in ecclesia cathedrali fecit professionem consuetam; et die Mercurii subsequenti apud Beccum cum solemnitate receptus est.

Nota juramentum quod fecit abbas Ymerius in receptione sua : « Ego frater Ymerius, permissione divina abbas monasterii beatæ Mariæ de Becco, de bona et antiqua, et approbata consuetudine hujus monasterii, juro per Deum, et sanctos

ejus, et per hoc sacrosanctum Evangelium, quod ego tam per me, quam per personas hujus monasterii idoneas, monasterium Beccense, et omnia ejus membra, cum omnibus pertinentiis suis, tam in spiritualibus, quam temporalibus, ac omnium prædictorum jura, jurisdictiones, libertates, cartas, privilegia, consuetudines dicti monasterii antiquas, et approbatas, ad honorem Dei, et utilitatem dicti monasterii, bene et fideliter, de toto posse meo procurabo, et servabo, custodiam, et defendam. Sic me Deus adjuvet. » Et formam receptionis invenies in cartulario in fardello signato per Y.

Eodem anno prædictus abbas Ymerius transfretavit in Angliam, pro negotiis, et rebus ecclesiæ suæ disponendis.

A. D. 1281, declarata fuit libertas prioris de Prato, in pleno scacario Paschæ, coram magistris ejusdem scacarii apud Rothomagum; de quodam equo, qui occiderat quandam mulierem in nundinis de Ermentruilla, et adjudicatus fuit dictus equus priori de Prato, per magistros in dicto scacario præsidentes : et super hoc confecta fuit littera bailliviæ Rothomagensis.

A. D. 1282, decimo calendas Maii, abbas Ymerius dispositis rebus suis in Anglia, ab ea recessit, et ad partes Franciæ transfretavit, receptusque fuit apud Beccum ab omni conventu suo, octavo calendas ejusdem mensis.

Eodem anno quæstio facta est apud Beccum post tantum incendium, et ruinam, ubi corpus piæ memoriæ Dominæ Matildis imperatricis jacebat; et inventum fuit ante sedem majoris altaris, interclusum in quodam corio bovino.

A. D. 1285, in crastino omnium Sanctorum, quatuor forestarii, qui nemora domini Reginaldi de Trie militis custodiebant, fecerunt insultum terribilem apud Layum, clericorum dicti prioratus vulnerantes, et duos monachos : videlicet Joannem de Leone superiorem et fratrem Thomam de Tonilla, sic vulnerantes, ut dictus Joannes infra quinque dies, et dictus Thomas infra quindecim dies, vitam finierint, et hoc anno obiit Robertus de Leone, prior Becci, et ei successit frater Willelmus de sancto Elodoaldo tunc prior sancti Petri de Pontisara.

Eodem anno Ymerius, abbas Becci, in capitulo generali, quod celebratur in vigilia sancti Joannis Baptistæ de assensu totius congregationis permisit monachis claustralibus habere cappas,

quando eis necesse erit exire foras pro aliquo negotio, aut aliqua necessitate, deposuitque sotulares corrigiis vinctos. Ordinavitque quod monachi Beccenses, qui per obedientiam mittuntur in aliquibus prioratibus in Anglia, sive alibi ad commorandum, dum ibi per sex annos moram fecerint, et honeste ibi se habuerint, ad claustrum Beccensis monasterii revocarentur; audita super hoc relatione, et testimonio priorum suorum, sub quibus moram fecerint.

Et in eodem capitulo excommunicavit omnes conspiratores et compilatores malorum, et omnes inobedientes, et qui imponunt sociis suis falsa crimina, et omnes qui procurant per sæculares personas, de loco ad locum contra obedientiam removeri, et omnes qui procurant per sæculares personas habere prioratum, vel officium quodcumque, et qui procurant per se, vel per alios, ut non possint, aut non debeant a prioratu, vel officio removeri.

Prædictus Ymerius præ cæteris prædecessoribus suis, legitur capitulum generale quolibet anno frequentasse, et ibi multas constitutiones salutares instituisse, et præcipue per suas litteras patentes præcepisse et injunxisse prioribus omnibus ejusdem ordinis, quod singulis annis in vigilia sancti Joannis Baptistæ, in capitulo generali apud Beccum, traderent in scriptis coram omnibus in dicto capitulo, statum domus, seu prioratus sui.

Hic in tempore suo cum studio, diligentia, et sagacitate institit operi et ædificationi fabricæ novæ ecclesiæ, quæ post ruinam incœpta fuerat tempore Petri abbatis, prædecessoris sui, et locavit prædictum opus cuidam latomo magistro Roberto de Fonte nomine, ad construendum prædictum opus usque ad tecturam, ut patet per litteras ipsius latomi. Tempore etiam suo viriliter tractavit negotia ecclesiæ, custodiendo, defferendo et procurando jura, libertates, immunitates, et privilegia ecclesiæ Beccensis, tam in Francia quam in Normannia, tam Angliæ quam Walliæ regnis. Item ordinavit quod succentor, qui multo ecclesiæ labores, die noctuque portat, perciperet quolibet anno super officium cantoris, quinquaginta solidos turonenses, et quod justiciarius solvat quolibet anno custodi cartarum, sexaginta solidos turonenses.

A. D. 1304, decima quinta mensis Novembris, postquam

dictus Ymerius strenue et laudabiliter rexit prædictum monasterium ferme viginti tribus annis, diem clausit extremum, cujus animæ propicietur Deus; sepultusque est in capitulo, juxta caput domini Herluini, primi pastoris ejusdem.

A. D. 1304, die Jovis post festum Luciæ virginis, post transitum prædicti Ymerii, præsidente in capitulo Becci fratre Guillelmo de Sancto Paterno priore, præsente toto conventu ipsius monasterii, una cum prioribus prioratuum ab ipso dependentium; ad hoc debite vocatus venerabilis, et discretus vir frater Guilbertus de Sancto Stephano, tunc Grenetarius loci, fuit electus per viam compromissi in abbatem, et patrem ipsius monasterii: postmodum confirmatus et benedictus: prædictum monasterium sapienter et religiose rexit per spatium viginti duorum annorum, et octo mensium, vel eo circa. Hic consummavit novum opus ecclesiæ tempore suo: quod opus jam incœptum fuerat tempore domini Petri de Caniba, decimi septimi abbatis, prædecessoris sui, deditque prædictus Guilbertus conventui, pro salute animæ suæ et pro anniversario suo faciendo, quolibet anno, viginti libras turonenses redditus, ad officium pitanciarum capiendas, et percipiendas in et super præpositura Becci.

Obiit A. D. 1327, in die sancti Bartholomæi apostoli, nono calendas Septembris, sepultusque fuit in nova capella beatæ Mariæ Virginis, retro chorum, ante altare ejusdem Virginis Mariæ.

VERSUS SUPER SEPULTURAM EJUS.

O vos, qui transitis, memores mortis, rogo, sitis
Quod sum, vos eritis: pro me rogitare velitis.

Huic venerabili viro successit in regimine ipsius ecclesiæ, circumspectus vir dominus Gaufridus, dictus Fare, tunc prior de Prato, electusque fuit per viam compromissi, in die sabbati, festo Decollationis sancti Joannis Baptistæ, anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo septimo, et postea confirmatus et benedictus abbas vigesimus, qui postquam ipsum monasterium laudabiliter strenueque rexit per spatium ferme septem annorum; suis cognitis meritis, ad episcopatum Ebroicensem electus est, anno dominicæ Incarnationis millesimo trecentesimo trigesimo quarto; nec propter ejus dignitatem, habitum dimisit regularem ecclesiæ Beccensis; sed semper

omni loco usus fuit vestimentis albis, et maxime cuculla alba, quæ specialis habitus ecclesiæ existit. Hic temporibus suis auxit, et ampliavit fabricam ecclesiæ Ebroicensis, et præcipue chorum, et intuentibus clarescit de tempore quo de abbatia ad episcopatum Ebroicensem translatus est, factum est hoc proverbium :

Prend la teste d'vn maquerel, d'vn chien, d'vn congre et d'vn carpel;
De six viures, et de quatre ytres, si trovueras sans autres tiltres,
Quand Gieufroy Fare se demist d'Abbé du Bec, et Evreux prist.
Le premier jour d'Auril; sans doute Dieu garde l'Hostel, et l'ordre toute.

Nota quod tempore domini Guilberti summus Pontifex Clemens regnabat: filiali devotione moti, non inducti, sed mera libertate, prætextu negotii terræ sanctæ, et exaltationis fidei catholicæ, dedimus dicto summo Pontifici quindecim millia florenorum parvorum de Florentia, pro dictis necessitatibus supportandis, quorum decem millia tradita sunt præ manibus, alia quinque millia, postea : ut patet in cartulario, per litteram super hoc confectam, quæ duplex est in armario litterarum electionum; et fuit decima generalis levata in regno Franciæ per diœceses; et pro illa decima ratione terrarum nostrarum diffusarum per prædictas diœceses solvimus, absque bonis prioratuum nostrorum, tria millia sexcies centum libras tredecim libras, duos solidos, sex denarios, ut patet per litteras quictanciæ.

A. D. 1337, fuit in capitulo ordinatum, ut bulla domini Benedicti Papæ super ordinatione scholarium observaretur, et statutum est, ut quilibet prior solveret dictis scholaribus, de quolibet franco redditus prioratus sui tres solidos, cum tribus denariis, persolveret integraliter in manu pitantiarii; sic quod magister in theologia legens, quadraginta francos, et studens in theologia totidem, et doctor decretorum, jura canonica legens, quinquaginta, et scholaris studens jura, et baccalaureus in eisdem, triginta sex libras, ut patet in cartulario in fardello signato per X.

A. D. 1338, fuit a sede apostolica indultum Philippo, regi Francorum et Navarræ, certis de causis, in provincia Rothomagensi levare decimam, et pro parte et portione nostra fuimus taxati ad summam mille sexcentum septuaginta librarum, quas solvimus apud Beccum, præsente rege, die decima

quarta Augusti, anni prædicti, ut patet per quictanciam, quæ est in cartulario in fardello de... Et in anno 1346, fuit collecta in regno Franciæ, et levata per prædictum Philippum, qui duxit bellum contra regem Angliæ, pro qua solvimus pro nobis, et prioratibus, summam centum viginti librarum. Et in anno 1424, fuit levata alia decima concessa domino regi, pro qua solvit prior de Bellomonte proportione sua, quinque centum francos. Et in anno 1435, fuit abbas Thomas absolutus, ob defectum solutionis decimæ datæ a domino Martino Papa quinto, duci Bedfordiæ, super fructibus in ducatu Normanniæ consistentibus, quia imposita fuit, et levata tempore domini Roberti prædecessoris sui regentis Parisius, et per bullam excipiebantur studentes Parisius...

Et in A. D. 1312, præsidente in ecclesia domino Clemente quinto, mere et liberaliter dedimus pro subventione sedis apostolicæ, decem mille florenos; tum etiam pro negotiis nostris expediendis, et nisi fuisset procurator, vel magister Joannes abbatis, dedissemus quindecim mille, ut patet in cartulario.

Et A. D. 1369, voluit Papa levare unam decimam, pro reparatione ecclesiæ aut monasterii montis Cassini, unde fuit pater noster Benedictus abbas, et commissum fuit abbati Sancti Audoeñi colligere in provincia Rothomagensi, super ecclesias aut monasteria sancti Benedicti, qui penurias ecclesiarum declaravit, et decima nihilominus soluta est, et solvimus pro parte et portione nostra quadraginta novem florenos, ut patet in fardello I.

Nota quod A. D. 1307 et 1345, venerabiles viri magister Nicolaus de Quercu, rector ecclesiæ Sancti Silvini de Glos, dedit nobis quasdam decretales, cum apparatu ordinario, una cum quinto decretalium, cum suo apparatu, decretum cum apparatu ordinario. Et magister Joannes de Boesseyo, rector ecclesiæ sancti Georgii de Tilia, qui a juventute fuerat nutritus in domo nostra, et beneficiatus, dedit nobis omnes libros suos, post mortem habituros, et si contigerit eum infirmitate, vel necessitate vendere, executores sui tenentur nobis solvere ducentum libras, et erat ipse doctor in medicina, et ejusdem eximius professor.

A. D. 1335, die Jovis, ante festum sancti Joannis Baptistæ, die vigesima tertia mensis Junii, post spontaneam resignationem Gauffridi Fare, faccam, ut ad prædictum episcopa-

tum transmigraret; astante et præsidente in capitulo Becci fratre Joanne de Sancto Mellanno, priore Becci, una cum prioribus totius ordinis, electus fuit frater Joannes de Grangiis, tunc justiciarius Becci, in pastorem dicti monasterii, qui ecclesiam laudabiliter regens, inter cætera bona, quæ ibi gessit, fecit dedicare ecclesiam novam de novo completam laudabiliter, ut postea patebit.

A. D. 1340, decimo quinto die Aprilis, obiit piæ memoriæ dominus Gauffridus Fare, vigesimus abbas Becci, postea episcopus Ebroicensis, non immemor ecclesiæ Beccensis, sed apud eam delatus, et in ipsa sepultus, in sinistra chori parte, ut ejus sepultura manifestat, cujus anima in pace requiescat.

A. D. 1342, decimo quinto die mensis Septembris, decimo septimo calendas Octobris, pontificatus sanctissimi in Christo patris domini Clementis divina clementia Papæ sexti anno primo, regnante Philippo, Francorum rege, domino Joanne, ejus filio primogenito, duce Normanniæ, abbate Becci tunc vigesimo primo domino Joanne de Grangiis, dedicata fuit ecclesia Becci a reverendo in Christo patre domino Joanne, Abrincatensi episcopo, in honorem sanctæ Mariæ Virginis et omnium Sanctorum. Consecrata autem fuerunt ab ipso episcopo Abrincatensi, majus altare ad honorem sanctæ Mariæ, et minus similiter, præsentibus in Christo patribus dominis Lexoviensi, et Joanne Papiensi episcopis, ac venerabilibus patribus et dominis abbatibus de Fiscano, de Sancto Audoeno, de Cadomo, de Sancto Ebrulfo, de Gemeticis, de Sancto Vaudresillo, de Sancto Georgio, de Blanquervilla, de Bernajo, de Cormelis, de Pratellis, de Grestano, de Sancta Catharina prope Rothomagum, de Sancto Victore, de Cornevilla, ac prioribus de Sancta Barbara, beatæ Mariæ de Parco juxta Haricuriam, de Friardello, et nobilibus viris dominis Joanne Mallet, Roberto de Novoburgo, Joanne de Ferariis G... de Friardello, R... de Tournebu, militibus, cum pluribus aliis militibus, ac viris ecclesiasticis, ac secularibus, in die tali exultantibus; et eadem die consecratum fuit altare in capella prioris in honorem sancti Benedicti, et in capella quæ dicitur esse Sacristæ, in honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli, altare fuit consecratum ab episcopo Loxoviensi; et eodem die altare in capella quæ dicitur de Ferariis, in honorem

sancti Joannis Baptistæ. Item in capella sequenti, in honorem sancti Mauri; et in capella sequenti in honorem sancti Martini, quæ dicitur esse Subcelerarii; et in capella quæ dicitur esse Camerarii, a domino Joanne Papiensi episcopo, altare in honorem sancti Stephani protomartyris. Et in die lunæ sequente, consecrata fuerunt duo altaria de revestiario, unum in honorem sancti Nicolai et Brandani, et aliud in honorem sancti Joannis Evangelistæ, et sancti Aniani episcopi, a prædicto Papiensi episcopo. Item altare beatæ Mariæ Magdalenæ et beatæ Honorinæ virginis, in capella quæ dicitur esse Eleemosynarii, ab eodem Papiensi episcopo, ad Dei gloriam et populi exultationem. In ipsa dedicatione conductus fontis, qui dicitur Angelus, in claustro prope capitulum, fluxisse vinum per spatium trium dierum fertur, ad omnium servientium sustentationem.

Tempore hujus Joannis quidam honestus religiosus vocatus Guillelmus de Mara, alias Loeson, granatarius dicti monasterii, de licentia prædicti Joannis, in capitulo generali præsidentis, anno millesimo trecentesimo quadragesimo, in vigilia sancti Joannis Baptistæ, totiusque capituli assensu, dedit religiosis claustralibus decem libras turonenses redditus, de et supra officio granatarii dicti loci, ad festum Assumptionis beatæ Mariæ, per manum granatarii, qui pro tempore fuerit, percipiendas, ac per manum prioris eisdem distribuendas, ut ad laudem et gloriam beatæ genitricis Mariæ antiphona, quæ dicitur : « Salve Regina, Mater », etc. Completorio finito dicatur, et decantetur a fratribus ibidem existentibus.

Eodem anno, Dominus Joannes de Ferariis miles dedit prædictis religiosis, ad officium pitanciarum, certam partem decimæ, quam habebat in parochia de Grandicampo, solutis decem libris redditus, quæ super hoc debentur priori de Malopassu.

Tempore prædicti abbatis, anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, domina Maria de Hispania, comitissa de Allenconia, de Stampis, dedit prædictis religiosis quingentas libras turonenses pro emendis quadraginta libris redditus, prædictis religiosis claustralibus distribuendis, per manum pitanciarii; ut quolibet die, per dictos religiosos missa celebretur in capella beatæ Mariæ de novo fundata; quæ summa tradita fuit priori de Prato, ut dictis religiosis solveret

prædictum redditum in quatuor terminis sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaelis, Nativitatis Domini, et Paschæ; quolibet termino decem. Et his temporibus missa, quæ quotidie celebratur pro congregatione, in honorem beatæ Virginis de mane, cœpit habere initium : ad quam missam accenduntur quotidie viginti quatuor cerei; de quibus dominus abbas debet solvere quatuor, et alii decem officiarii, quilibet duos; et ad populum, fratresque excitandos, pulsantur cum una de majoribus campanis.

Iis etiam temporibus cœperunt oriri et emergere bella, et discordiæ inter reges Francorum et Anglorum, et Navarræ, propter coronam regni Franciæ, quam sibi vendicabat, et dicebat Eduardus rex Anglorum jure hæreditario sibi licere.

A. D. 1350, die 19 mensis Februarii, obiit felicis memoriæ dominus Joannes supra dictus, vigesimus primus, qui ecclesiam religiose rexit 5 annis, et 8 mensibus; et sepultus est in capella beatæ Mariæ, retro chorum, juxta sepulturam domini Gilberti abbatis decimi noni, ante altare Virginis Mariæ.

VERSUS.

Concilia nato Genitrix hunc alma beato :
Ponatur cœlis hic, qui fuit orbe fidelis.

Huic venerabili patri successit in regimen ecclesiæ Beccensis magnæ scientiæ vir frater Robertus de Rutis, alias Couroye, decretorum doctor, electus via scrutinii, ut forma ejus electionis testatur, qui quidem prædictam ecclesiam rexit undecim circiter annis.

A. D. 1356, tempore prædicti Roberti, post bellum Pictavense, in quo rex Francorum Joannes captus fuit ab Anglis : prædictis guerris in Normannia vigentibus, et de die in diem pullulantibus, ac ipsis Anglis plurima loca, villas, castella, municipia obtinentibus, dominus Ludovicus de Haricuria, tunc capitaneus, et rector generalis Normanniæ, nomine regis Franciæ, auctoritate regia præcepit, quod ecclesia Becci, quæ de novo magna, et spatiosa, imo speciosa erat constructa; et nuper consummata, et dedicata (ut præmittitur) fuerat, demoliretur usque ad fundamenta, et fortificaretur turribus, propter securitatem patriæ, et ne ab Anglis, seu aliis hostibus tunc in patria vigentibus, caperetur. Quare congruit consilio et auxilio baronum, militum, et nobilium, ac vicinorum eam

fortificare, una cum capitulo eidem adjacente. Et capellas circa chorum, et alias aperturas, lapidibus obstruere, ipsamque ecclesiam, et beuffredum, cum turribus ecclesiæ, capitulumque cingere propugnaculis, ac fossatis circumdare: propter quod oportuit demoliri unam partem dormitorii, capitulo adjacentem, et tria latera claustri juxta ecclesiam; et etiam quamdam partem cellarii, domos, et aulam quæ vocatur Noviburgi juxta turres ecclesiæ, in damnum maximum ejusdem ecclesiæ.

Oportuit etiam religiosos dimittere dormitorium, et dormire quamdam partem ipsorum infra ecclesiam super vestiarium; cæteros autem officiarios, et seniores jacere in capellis chorum circumdantibus: alia ecclesiæ loca in ecclesia, propter chori ambitum, et viam circa, propter processiones; quia propter claustri demolitionem non poterant fieri in claustro. Coacta est ecclesia redditus et proventus ejus, in stipendiis armatorum exponere, pro custodia et conservatione dictæ fortericiæ. Ob eam causam oportuit invadiare maneria, terras, decimas, ad prædicta onera supportanda, in maximum damnum ecclesiæ. Et in ecclesia missa beatæ Mariæ quæ nuper ordinata fuerat cantari retro chorum, coactione urgante cantabatur ad majus altare.

A. D. 1361, prima die mensis Septembris, prædictus pater Robertus, abbas Becci vigesimus secundus, migravit a sæculo; rexitque prædictam ecclesiam ferme undecim annis et quinque mensibus, et sepultus est in capella beatæ Mariæ, retro chorum, in sinistra parte, juxta sepulturam domini Guilberti abbatis; et non est tumba, neque epitaphium.

Post ejus obitum, anno 1361, electus fuit ab omni congregatione, vir magnæ religionis, frater Guillelmus de Bensevilla, dictus Popeline, in pastorem ipsius monasterii, postmodum benedictus. Modestus et mitis fratribus erat; et strenue et laudabiliter rexit ipsum monasterium viginti septem annis; guerris vigentibus, tam in Normannia, quam in Francia et Aquitania; et licet prædictum monasterium esset in maxima necessitate, sua benignitate et patientia, prædictum monasterium a multis adversis, damnis, et periculis præservavit.

Anno 1388, secunda die mensis Maii, migravit a sæculo; et sepultus fuit in revestiario, ante altare sanctorum Nicolai

et Catharinæ; ubi tunc temporis capitulum tenebatur, quia capitulum molendino, furno, granario, propter guerras occupabatur.

Prædictus etiam pater, temporibus suis, ecclesiam nobilibus religiosis, quos vestivit, dotavit; de quibus postea floruerunt, Gauffridus dictus Harenc, abbas Gemeticensis, Vincentius de Rothomago, dictus de Lieno, abbas Patellensis, Aubertus de Rothomago, alias Le Tellier, abbas sancti Ebrulfi, Joannes de Bouleya, abbas Cerasiensis.

EPITAPHIUM EJUS.

Hic jacet in tumba Ginatus Beuseque villa,
Becci, qui deca bis, et cum septem constitit annis
Abbas: quo plures vestiret, et ocius hinc tres
Fiunt Abbates; ac horum Parisiensis
Unus Gauffridus; et cum Jo. de Hors Gemeticensis
Esse sinit, tandem Becci fit pastor ibidem,
Electus bis, jam fieri jubet, hancque figuram,
Guillelmi zelo victi, telo necis; anno
Bisseptingento; sed bis sex hinc removeto.
Luce Maii bina, cui cœlos Christe propina.

A. D. 1388, post obitum domini Guillelmi, abbatis vigesimi tertii, frater Gauffridus de Paris, dictus Harenc, tunc temporis prior de Conflantio, vir acutissimi ingenii, baccalaureus in decretis, electus fuit ab omni congregatione in abbatem, et pastorem ipsius monasterii : sed electio non est sortita suum effectum, quoniam quidam Estoldus, nomine de Estoutevilla, prius monachus Fiscanensis, et tunc abbas monasterii Cerasii, auctoritate Pontificis Romani, et omnium prælatorum vi, et amicorum, et parentum potentia, obtinuit prædicti monasterii principatum. Iste primus fuit alienigena, qui ecclesiæ Beccensis obtinuit regimen, qui de gremio ejusdem ecclesiæ a tempore fundationis non existeret; duobus annis, et octo mensibus rexit dictum monasterium, quod nuper guerris cessantibus respiraverat : occasioneque prædictarum guerrarum, in maxima necessitate erat; ac in multis debitis erga multos obligatum, per domos, per maneria, molendina, cum omnibus officinis, in maxima ruina, et decadentia erat; et in ejus adventu, omnia et singula sunt deteriorata : quia ejus cura erat super pecuniis accumulandis : appropriavitque

sibi officium thesaurarii, ponens receptorem sæcularem, quod nunquam visum est.

Expensæ quotidianæ inestimabiles tam pro suo excessivo statu, tam occasione fratrum suorum, quorum aliqui erant pontifices, alii milites, alii archidiaconi existebant, Ipse expensis ecclesiæ Beccensis, singulari fulgens ambitione, impetravit a sede apostolica, ut solum vita comite posset uti mitra, et annulis, et insigniis pontificalibus, vocatus ad regimen ecclesiæ Fiscanensis, unde prius fuerat monachus, bona ecclesiæ Beccensis in tanta copia tam in libris, quam jocalibus, auro, argento secum portavit, quod a fundatione non est memoria ecclesiam tantam ruinam fuisse passam.

Fundaverunt frater ejus episcopus Lexoviensis, et ipse Estoldus, collegium Lexoviense Parisiis juxta Sanctam Genovefam, et distribuit Estoldus libros et cuncta quæ ab ecclesia Becci abstulerat, dicto collegio, de tanta offensa Dominus indulgeat ei.

Post discessum vero ipsius Estoldi, Gauffridus Pariensis, dictus de Harenc, qui violentia ab amicis dicti Estoldi, Papa consentiente, fuerat remotus, rursum est electus a tota congregatione in abbatem et pastorem ecclesiæ Beccensis, et die decima quarta mensis Martii, id est, feria tertia ante Ramos palmarum, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo, receptus cum gaudio magno, cunctis clamantibus « Noel, Noel. »

Ipse in primo anno sui adventus fecit fieri quadraginta cameras in antiquo dormitorio, et ibi fecit dormire religiosos, qui ante dormiebant super revestiarium, et vestivit eodem anno sexdecim monachos habitu religionis; et mundare fecit omnes officinas, et deponere lapides, et ea quibus capellæ obstruebantur, et revitrare de novo, et maxime capellam beatæ Mariæ, in cujus medio fuerat murus maximus quem fecit destrui; et missa quæ quotidie de mane dicitur, dicebatur ante majus altare, reincœpit celebrari in dicta capella Fecit etiam mundare capitulum, quod fuerat occupatum quodam molendino, et furno, quodam garnario, ac magnis tonniis ad ponendam siceram. Et fecit dictum capitulum, et refectorium depingere et renovare, et de ipso capitulo omnia auferre, et reparavit omnia quæ fuerant facta tempore guerræ.

Reparavit etiam ecclesiam et officinas dicti monasterii de coopertura, quia in adventu suo ubique pluebat. Omnia maneria et molendina, quæ invenit in magna decadentia et ruina, studiose reparavit. Ecclesiam acquitavit de multis debitis obligatam tempore Estoldi, prædecessoris sui, et aliorum prædecessorum suorum.

Item exoneravit ecclesiam de centum libris redditus ad vitam, quas quidam vocatus Petrus Le Veulles, alias Pontrel, habebat ad vitam suam super decimas et terras nostras de Caleto.

Item exoneravit manerium, terram et redditus de Quevilly, quæ invadiata erant Gervasio de Saux, et uxori suæ ad vitam suam, et solvit octingentas libras, de bonis patris et matris suæ, quæ nuper habuerat ex obitu eorum.

Item ad tuitionem libertatis nostræ de venditione piscium, fortiter laboravit contra mercatores, qui recusabant afferre pisces suos venales ad coquinam ipsius monasterii, antequam exponerent eos ad vendendum, ut moris est. Impetravit a Romano Pontifice, quod tam ipse, quam successores sui, abbates Becci, de cætero possent uti mitra, et aliis insigniis pontificalibus perpetuis temporibus.

Incœpit clausuram murorum et turrium circa monasterium, ne de cætero ecclesia opprimeretur et occuparetur tempore guerrarum, sicut antea fuerat.

Et anno Dom. Incarn. 1398, decima tertia mensis Julii, arripuit iter peregrinationis ultra mare, associatus multis nobilibus viris Franciæ et Normanniæ, ad visitandam sanctam terram Ierosolymitanam, et sanctum sepulcrum Domini, et alia sancta loca; necnon ad Sanctam Catharinam, in monte Sinai. Revertendo cecidit in quamdam foveam, in qua fuit per tres dies, quod non potuit inveniri. De qua peregrinatione, dum per deserta reverteretur cum suis, contigit illum infirmari, adeo ut non poterat incedere nec pede, nec equo, et oportuit ut in lectica magno labore deportaretur cum suis, qui sic venerunt usque in Italiam, apud quamdam civitatem, quæ vocatur Padua, et ibidem cum magno dolore suorum, diem clausit extremum, decimo quinto die mensis Julii, anno Domini 1399; et ibidem in quadam ecclesia sepultus fuit. Et missi sunt quidam de religiosis Becci, qui ibidem sumptibus

ecclesiæ, fecerunt fieri servitium et sepulturam in memoriam ejus.

Nota privilegium concessum abbatibus Becci, favore Gauffridi Harenc, tunc temporis abbatis. « Clemens episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, Gauffrido abbati et conventui monasterii de Becco Helluini, ordinis sancti Benedicti, Rothomagensis diœcesis, salutem et apostolicam benedictionem. Exposcit vestræ devotionis sinceritas, et religionis promeretur honestas, ut tam vos, quos speciali devotionis affectu prosequimur, quam monasterium vestrum, eum dignis honoribus attollamus, dudum si quidem cuidam Estoldo, abbati dicti monasterii, et vobis filiis conventui, ut idem Estoldus abbas, et successores sui abbates dicti monasterii, qui pro tempore forent, mitra, annulo et aliis pontificalibus insigniis, libere possent uti. Necnon quod in dicto monasterio, et prioratibus eidem monasterio subjectis, ac parochialibus, et aliis ecclesiis, ad ipsum abbatem, et vos filios, conjunctim communiter, vel divisim, pertinentibus; quamvis sibi, et vobis pleno jure non subessent, benedictionem solemnem super populum, post missarum, vesperarum et matutinorum solemnia (dummodo in benedictione hujusmodi, aliquis antistes, vel sedis apostolicæ legatus præsens non foret) elargiri possent, duximus indulgendum. Nos igitur volentes vos attolli ampliori prærogativa honoris; vestris in hac parte supplicationibus inclinati, ut tu fili abbas, et successores tui ejusdem monasterii abbates, qui pro tempore fuerint, mitra, annulo et insigniis hujusmodi, etiam, in synodis et locis provinciæ Rothomagensis; et in quarumlibet personarum, etiamsi pontificali seu regali præfulgeat dignitate, præsentia: dummodo in synodis et locis prædictis archiepiscopus Rothomagensis pro tempore existens, vel dictæ sedis legatus, aut nuncius, præsens non fuerit. Necnon corporalia, calices et alia ornamenta ad divinum cultum, in monasterio, prioratibus et ecclesiis prædictis, ac locis et aliis, ab eodem monasterio dependentibus, necessaria benedicere. Necnon et monachis dicti monasterii tonsuram conferre clericalem libere et licite possitis, felicis recordationis ALEXANDRI Papæ quarti, prædecessoris nostri, quæ incipit, « abbates »: et aliis quibuscumque constitutionibus apostolicis, in contrarium editis, nequaquam obstantibus vobis, et eisdem suc-

cessoribus ; auctoritate apostolica, de speciali gratia, tenore præsentium indulgemus. Nulli ergo hominum liceat hanc, etc. »

Pro sede capienda in synodo archiepiscopi Rothomagensis, fuit lis mota inter abbatem Becci et Gemeticensem, tempore istius Gauffridi Harenc, qui dicebat sibi secundum locum pertinere, alio contrarium asserente.

Tempore istius Gauffridi Harenc, presbyteri soliti erant pro stipendiis suis percipere annuatim decem francos, et juvenes non presbyteri octo, et diminuit, propter fortericiam construendam : quod presbyteri solum octo francos, et juvenes sex francos, perciperent, et duravit usque ad tempora domini Willelmi de Valle, abbatis vigesimi septimi.

Postea A. D. 1399, die decima septima Julii, post obitum felicis recordationis prædicti Gauffridi Harenc, abbatis Becci vigesimi quinti, consensu totius congregationis et omnium priorum, ad electionem debite vocatorum, per viam Sancti Spiritus, omnibus concordantibus, religiosus et honestus vir Guillelmus de Annullaribus, dictus de Valle, tunc prior claustralis Becci, divina dispensatione fuit electus, et postea a reverendo in Christo patre domino Willelmo de Viene, Rothomagensi archiepiscopo, in die Translationis sancti Stephani, benedictus. Deinde in die beati Bartholomæi sequenti, apud Beccum ovanter receptus in pastorem, omnibus mitis et affabilis ; omnium morum probitate adornatus : qui prædictum monasterium strenue octodecim annis et quinque mensibus rexit et gubernavit.

Hic tempore suo feodum de Feugerito et feodum de Bouleyo, apud Sanctum Martinum de Parco sita, acquisivit ; similiter totum feodum de Calvomonte ex integro ; apud Pontem-Altum et apud Russeriam, feodum de Mellino Joscelinii, et apud Servavillam feodum Grandin, et feodum de Bosco apud Pomeriaux, feodum Henrici de Grongi. Item acquitavit viginti libras redditus ; quas domicella Joanna Labeneste percipiebat annuatim super feodum nostrum de Muys, apud Marbodium. Item acquisivit domum nostram Parisiis in magno vico Sancti Jacobi, et amortisavit et exoneravit ecclesiam de centum libris redditus ; qui debebantur carthusiensibus Parisiensibus et collegio de Dormanno, mediante apponctamento inter nos et ipsos facto. Item ducenta scruta auri Joanni de Vadis restituit, qui

Joannes accommodaverat prædicto Gauffrido Harenc, et magistro militiæ de Rhodes, quadringenta scuta auri quæ ipse accommodaverat prædicto Gauffrido Harenc, in peregrinatione sua, et multa hereditagia, de quibus per pacta potest apparere. Ipse etiam institit operi fortericiæ per prædictum Harenc incœptæ, et prædictum opus ad tantam perfectionem perduxit, ut aspicientibus castrum inexpugnabile judicaretur.

Tempore isto, regente ecclesiam universalem Papa Alexandro, quidam cardinalis Ludovicus de Flisco vulgariter nuncupatus, tituli Sancti Adriani cardinalis, impetravit prioratus de Bellomonte, et Sancti Ymerii, et per episcopum Placentinum procuravit decerni dictos prioratus ad ipsum pertinere et spectare, et mandavit singulis abbatibus et conventibus, sub pœnis contentis et fulminatis in processu, ut permitterent dictum cardinalem, aut ejus procuratorem pro eo nancisci et adipisci possessionem prioratuum prædictorum, in qua possessione prioratus de Bellomonte, tunc erat frater Guillelmus de Fiscano, religiosus de Becco, et frater Richardus de Malavilla, professi de Becco, et ab isto nobili patre Guillelmo fuit appellatio interposita et sortita est suum effectum. Feodum de Feugueray acquisivit a domino Guillelmo milite, pro summa duorum mille ducentarum et quinquaginta librarum turonensium. A domino Joanne de Boulajo milite aliud feodum contiguum, dictum de Boulay, pro summa novem centum librarum.

Nota quod muros fortericiæ curavit fieri Gauffridus Harenc, maximæ latitudinis, videlicet quindecim pedum, vel circa in basso, et in alto decem pedum, altitudinis majoris quam sint muri civitatis Avenionensis, et infra dictos muros inchoavit quindecim turres magnas. Iste Willelmus habuit a rege præceptum, ut dictum opus continuaret. Et fuit turris majoris altitudinis et latitudinis, quam sit aliqua turris in Marsilia; et complevit in spacio quinque annorum, pro quolibet anno exponens in hujusmodi forterícia, quinque mille libras turonenses.

Iste Guillelmus acquisivit feodum de Meslino Jocelin, A. D. 1415, a domino Dobeaux, et solvit mille quingentas libras, ut patet per quictanciam.

Nota etiam quod suo tempore quidam nomine Jos. de La Lande de Tillia, propter processum motum inter nos et eum, associavit sibi duodecim homines, qui quotidie armati circui-

bant abbatiam, et prioratus nostros, ut si invenire possent unum de nostris, sive religiosum, sive servitorem, mutilarent aut occiderent, et mandaverunt prædicto abbati per quamdam cedulam signatam eorum signis, quod eum occiderent, si eum exire contingeret, et si non exiret, totam domum incenderent. Et de facto plures religiosos euntes ad negotia sua mutilaverunt, et apud Sanctum Philibertum, unum occiderunt, et ei pedem amputaverunt, et alium mutilaverunt. Convictus de omnibus maleficiis prædictis, et etiam de furto nemorum nostrorum, quorum custodia ante erat sibi commissa, Parisiis fuit bannitus, ut patet per processum suum, qui est in cartulario.

Postquam autem fuit in ecclesia per spatium quinque annorum, anno 1404, postquam obedientia fuit reddita Petro de Luna, dicto Benedicto, quæ sibi antea subtracta fuerat, occasione schismatis, quod tunc erat in Ecclesia, quidam Ludovicus dictus de Chantemelle, abbas de Troarno, procurabat apud præfatum Papam institui in prædicto monasterio Beccensi, quia abbas Beccensis nondum miserat ad curiam, nec vacantem solverat, occasione prædictæ substractionis; idcirco arripuit iter ad Massiliam, ubi tunc temporis prædictus Benedictus degebat, qui eo viso, et gravi ejus constantia considerata, et electione ejus visitata, ipse eam confirmavit, et licentia a sede apostolica accepta ad monasterium rediit, quæ controversia valdegravavit Ecclesiam, tam pro expensis, quam pro vacante solvenda.

Nota quod A. D. 1405, regnante Carolo, rege Francorum, in anno regni sui vigesimo quarto, fuit reddita obedientia domino Papæ, per quam antea erant beneficia in dispositione ordinariorum conferenda, et ordine juris electiones celebrabantur; et post obedientiam redditam in manu Papæ, voluit Papa levare vacantiam beneficiorum, tam regularium quam sæcularium, quæ vacaverant ante redditionem obedientiæ, quod non potuit obtinere, rege contradicente. Et declaravit intentionem suam, et prædicare fecit in ecclesia nostræ Dominæ Parisiis, quod non potuit obtinere, rege contradicente.

A. D. 1415, mense Augusti, in vigilia sancti Laurentii, anno regiminis prædicti Guillelmi decimo sexto, Henricus, rex Anglorum quintus, applicuit in Normanniam, cum magno exercitu, et navium copiosa multitudine, et obsedit, ac in brevi

obtinuit villam de Harefloto, et eam munivit gente sua, expulsis civibus. Postea arripuit iter versus Calesium, per pagum Caletensem, et per comitatum de Pontumal; et cum venisset in pagum Taruanensem, in locum qui dicitur Agrincort, habuit prælium cum exercitu Francorum in die sanctorum Crispini et Crispiniani, in quo prælio fuit magna cædes Francorum, et ibi corruerunt multi, tam duces, quam comites et barones; necnon et multi nobiles, et eorum multi capti et ducti in Angliam vinculis mancipati fuerunt, et alii de exercitu Francorum fugerunt. Postmodum prædictus rex transfretavit in Angliam, cum præda maxima accepta in prælio.

Et tempore durante, monasterium Beccense magnam passum est ruinam, totaque regio a Francis, qui insultum faciebant contra regem Anglorum, oportuitque munitionem habere in forthericia ipsius monasterii expensis ecclesiæ, propter cursiones et invasiones Anglorum, in damnum et destructionem ipsius ecclesiæ.

Et A. D. 1417, prima die mensis Augusti, prædictus Henricus rex Anglorum, iterum applicuit in Normanniam, apud Toleam; et in sex mensibus obtinuit totam inferiorem Normanniam, usque ad fluvium Risle, excepto monte Sancti Michaelis; et etiam obtinuit Cenomanorum comitatum, cum adjacenti regione.

Et illo tempore omnes fere habitantes, et commorantes circa Beccum, tam nobiles, quam incolæ, retraxerunt se cum bonis suis in forthericia dicti monasterii, in tanta quantitate, quod oportuit dictam forthericiam gentibus, et victualibus, expensis ecclesiæ, munire. Oportuit etiam consilio aliquorum destruere, et demoliri omnia ædificia dicti monasterii extra clausuram forthericiæ existentia, scilicet, aulam dictam la Malmaison, domos ante eleemosynam, domum fabrorum, domos hospitum, capellam sancti Herluini, cum aliis multis domibus et officinis circa adjacentibus. Oportuit etiam taxare bladum in refectorio, et fœnum in capitulo in maxima tribulatione, et dolore omnium domesticorum. Et post tanta incommoda, prædictus reverendus pater Guillelmus abbas, hujusmodi incommodis anxius, et tristis, ægrotavit fere per quatuor menses: qua infirmitate ingravescente, decessit tertia die Januarii anni prædicti millesimi quadringentesimi decimi

septimi, sepultus in medio chori ante pedaneum, ubi solet accipi benedictio. Cujus anima requiescat in pace.

Nota quod ad forterициam Becci faciendam homines tenentes de ecclesia Becci, compulsi sunt ad contribuendum pro qualibet acra terræ, quam inde tenebant, solvere dimidium florenum auri. Et iterum concessum nobis est a duce Normanniæ, ut levare possemus per modum subsidii, ab uno quoque hominum nostrorum, pro quolibet mense, duodecim denarios, pro simili causa fortericiæ, ut patet in repertorio novo in titulo fortificationis.

Nota quod Joannes de Chambray fecit tumbam domini Guillelmi abbatis; et soluta sunt quadraginta scuta, ut patet in cartulario per quictanciam, in fardello signato per...; et nota quod ipse tenebatur cameræ apostolicæ in mille florenis annuatim, ut paret per quictancias, in arca quictanciarum.

EPITAPHIUM.

Hic jacet exemplum bonitatis, regula morum:
Justitiæ templum, fidei vas, lux Monachorum,
Guillelmus, frater quondam de Valle vocatus,
Cænobiique pater Beccensis; origine natus
Ex Awillaribus, diecesis Lexoviensis.
Abbas vigesimus sextus: quem flebilis ensis
Funeris exhausit, vitalia filaque rosit.
Nam nixus Christo, mundo migravit ab isto,
Anno milleno, centum quater addeque deno
Septem, tunc terna jam jam lucente lucerna:
Vivat sanctorum consors super astra polorum. Amen.

A D. 1417, supra memorato die lunæ ante sacros cineres, sexta die mensis Februarii, post obitum supra dicti venerabilis Guillelmi, vigesimi sexti abbatis, venerandæ discretionis, ac eminentis scientiæ vir dominus Robertus de Becco, dictus Vallee, decretorum doctor eximius, de villa Becci oriundus, tunc prior de Prato, juxta Rothomagum, in capitulo Beccensi, fratrum unanimi assensu, per viam Spiritus Sancti, in abbatem et pastorem ipsius monasterii est electus; et postmodum mandato archiepiscopi, est benedictus. Et propter guerrarum discrimina, et occursiones, et invasiones Anglorum, quæ sæpius fiebant ab ipsis, noluit venire apud Beccum, sed secessit in partibus Franciæ apud Parisios, et apud Pontizaram; et ibi mansit, usque dum sequenti anno civitas Rothomagensis

cum patria adjacente, reddita fuit prædicto regi Anglorum.

Et cum ibi maneret, videlicet in octavis Paschæ, anno millesimo quadringentesimo decimo octavo, Thomas, dux Clarentiæ frater prædicti regis Anglorum, ac constabularius ejus, obtinuit castrum Haricuriæ, deinde cum exercitu suo venit apud Beccum, et obsedit fortericiam dicti loci, et eam diversis, et frequentissimis assultibus, die nocteque incessanter, per spatium fere unius mensis expugnando; et in suo adventu, maxima pars villæ, videlicet usque ad ecclesiam Sancti Andreæ, combusta fuit ab eis, qui infra erant fortericiam, in magnum damnum ecclesiæ, et habitantium in ea; deficiente autem adjutorio, illos, qui erant in fortericia, qui sperabant a rege Francorum sublevari, oportuit eam tradi in manus prædicti ducis Clarentiæ et ei reddita fuit in vigilia Ascensionis proxime sequentis. Et cum intrasset, prædata, et sublata fuerunt omnia bona, quæ ibi erant reposita, tam ipsius quam aliorum; et fere omnia bona patriæ ibidem erant reposita. Populus ibidem congregatus expulsus est, nec portare ei discedenti permittebatur, præter vilia vestimenta quibus vestiti erant.

Nota quod A. D. 1412, fuit levata decima in regno Franciæ, auctoritate Romani Pontificis in supportationem onerum quasi importabilium regis et regni; et fuit terminus limitatus ad recolligendam taxationem decimæ prædictæ. Nihilominus rex Franciæ, suis familiaribus litteris mandavit abbati de Becco, ut de tribus centum libris ei incontinenti subveniret; quæ summa fuit Parisiis soluta per domnum Gauffridum de Fiscano, priore de Bellomonte; et taxatio decimæ, pro parte, et portione nostra, in diversis diœcesibus, ascendit ad summam trecentum librarum, ut patet per mandatum, et quictantiam mandato annexam in cartulario. Post paucos dies, postquam fuit spoliata ipsa fortericia, venit rex Henricus prædictus apud Beccum, et ibi constituit de gente sua viginti homines armorum, cum quadraginta sagittariis, expensis ecclesiæ, qui acceperunt omnes provisiones ipsius monasterii, in granis, vino, sicera; de bobus, et de cæteris bonis, ibidem repositis; nihil relinquentes religiosis, nec familiæ eorum, unde possent sustentari; solum viventes de moltis molendinorum suorum, nihil percipientes de redditibus suis, quia temporalia monasterii erant arrestata per dictum regem, propter absentiam

ipsius abbatis, qui nondum venerat ad obedientiam ipsius regis; et nihilominus solvebantur stipendia armigeris, in dicta forticia existentibus; et ob hoc coacti fuimus vendere omnia blada quæ erant in grangiis nostris, undequaque, religiosis in tanta tribulatione existentibus, maxime usque ad mensem Martii inde sequentis: quo tempore durante, prædictus rex Henricus obtinuit civitatem Rothomagensem, Vernonem, Rupem Guidonis, Medontam, et omnem pagum Caletensem.

Postea A. D. 1418, dominica prima Septuagesimæ, prædictus Robertus abbas, qui nunquam fecerat fidelitatem de abbatia, venit Rothomagum, et ipsa dominica præsentavit se prædicto regi Henrico, ei supplicando ut parceret ei de mora sua veniendi ad suam obedientiam, et eam, si placeret, dignaretur recipere; quam dictus rex benigne suscepit.

Qua fidelitate facta, et temporibus suæ ecclesiæ, impeditis propter absentiam, expeditis, venit Beccum in crastino sacrorum Cinerum, susceptus cum magno gaudio a suo conventu, et installatus in sedibus suis, ut moris est.

Et armigeri, qui tunc ibi erant in munitione recesserunt, et fuerunt loco eorum in munitione, gentes ducis Clarentiæ, in numero minori et minoribus expensis.

Qui prædictus abbas jura, et libertates sui monasterii, pro posse, secundum dispositionem temporis, utiliter procurando, strenue rexit dictum monasterium, per spatium duodecim annorum, fratres charitative tractando.

Ipse suo tempore acquisivit quoddam hospitium in medio civitatis Rothomagensis situm, vocatum l'*Hostel des Fontaines*, prope vicum Judæorum, oneratum tamen de quadraginta libris redditus, donec possent reacquitari. Quod hospitium multum profuit tempore guerrarum. Ipse tempore suo, ob causam guerrarum in Normannia vigentium, et propter forticiam multa passus est, totaque domus; et maxime, quia anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo, die decima tertia mensis Julii, ipsa forticia fraude capta fuit a Francis, medio molendinarii dicti loci, abbate religiosisque inscientibus, et omnes officinas totius domus obtinuerunt, præter maximam turrim Nostræ Dominæ, in qua omnes Anglici se retraxerant in præsidium. Et facto foramine in prædicta turri, emiserunt quosdam de suis, fac-

tum notum facere Anglicis, qui erant apud Bernaium, Haricuriam, et ubique dispersi.

Et intrantibus Francis, illa die qua Anglici miserunt suos Anglis nunciare, ut dictum est, circa vesperam in dicta turri per idem foramen, quo Anglici exierunt, fecerunt hinc inde magnam cædem hominum; et fuerunt Anglici de prædicta turri expulsi, et intraverunt ecclesiam sic furore commoti, extractis gladiis, occiderunt duos monachos religiosissimos, et honestos viros, et alios vulneraverunt, polluendo sanctam matrem Ecclesiam.

Insuper spoliaverunt dicti Anglici monasterium, et omnes officinas, deprædando quicquid invenire potuerunt; omnia ornamenta ecclesiæ, calices et capsam ubi reconditum erat sacrosanctum corpus Domini super altare, corporalia etiam spoliando, et denudando tumulum dominæ Matildis Imperatricis, qui est in medio chori, nihil de pretiosis relinquendo.

Et eorum malitia crescente ligaverunt et tenuerunt Dominum abbatem Robertum tamquam prisonarium, enses super eum levantes, et eum decollare et occidere volentes: et eum sic vinctum, una cum Guernetario dicti loci, duxerunt Rothomagum, cunctis fratribus expulsis de dicto monasterio, solis remanentibus priore cum alio, qui erat justiciarius dicti monasterii. Ipsis sic expulsis, quidam abierunt apud Sanctum Philibertum, alii apud Bellummontem, usque ad festum omnium Sanctorum, in damnum inexistimabile ipsius ecclesiæ.

Comes autem Sabbariensis, qui ibidem advenerat, et secum prædictum abbatem apud Rothomagum adduxerat, posuit eum in arctam custodiam, usquequo tradidisset fidejussores, pro sua fidelitate, quod numquam ipse nec sui monachi fuissent quovis modo culpabiles de traditione ipsius fortericiæ. Quod ita probatum est, quia traditores illi capti sunt et capite truncati apud Rothomagum, qui omnino exoccupaverunt prædictum abbatem, et monachos, et omnes de familia; et eorum confessione audita, tam abbas prædictus, quam Guernetarius, illa occupatione detenti, fere per quinque menses, liberati sunt: et sequenti festo omnium Sanctorum, ecclesiam ipsam, quæ polluta fuerat, reconciliata fuit; et eodem die omnes monachi sic dispersi per prioratus, occasione guerrarum, intraverunt ecclesiam Beccensem cum gaudio magno.

Et dedit rex, attento quod tam abbas, quam monachi erant immunes a traditione, litteras patentes, ut temporale detentum restitueretur, et mobilia undequaque possent reperiri; de quibus bonis, maxime in libris et ornamentis, pro majori parte recuperata sunt. Et ordinavit prædictus rex, et expresse præcepit, quod ipsa fortericia demoliretur, et destrueretur expensis ecclesiæ; quod ita factum est; et non solum ipsa fortericia destructa fuit, sed omnes domus circumadjacentes oportuit evelli funditus.

Et post prædictam ipsius ecclesiæ reconciliationem, et ipsius fortericiæ demolitionem, prædictus reverendus pater Robertus revertitur ad prædictum monasterium, et cœpit reædificare aliquas domos destructas, et procurare res monasterii quæ ablatæ fuerant, et proventus, et redditus dicti monasterii, cartis et libris apud Rothomagum, pro majori parte stantibus.

Et postquam rexit prædictum monasterium duodecim annis, tribusque mensibus, multis tribulationibus oppressus, et angustiis, migravit ab hoc sæculo apud Rothomagum in domo per eum acquisita, anno Domini millesimo quadringentesimo trigesimo, et apud Beccum corpus ejus, ut decuit, delatum est et sepultum infra chorum juxta tumulum domini Willelmi, prædecessoris et avunculi sui, in sinistra parte. Cujus animæ propitietur Deus. Amen.

EPITAPHIUM.

Hic jacet in loculo venerabilis atque disertus
Abbas, vocabulo cui vallis sicque Robertus.
Is Decretorum doctor fuit, et via morum.
Auxiliante Deo fratres concorditer illum
Eliciunt, in eo ponentes mentis asylum.
Unde fuit natus, in Becco stans hic inhumatus.
Anno milleno, centum quater, atque trigeno,
In Maii mense quarta, mortis ruit ense.
Quisque roget Christum, quod cœlis collocet istum :
Ac ibi solamen Sanctorum sentiat. Amen.

Post obitum autem litteratissimi viri domini Roberti abbatis, venerabilis ac discretus vir, et magnæ religionis dominus Thomas de Becco, dictus Frique, tunc prior claustralis dicti monasterii Beccensis, fratrum unanimi consensu, via Spiritus sancti, fuit ab omnibus electus in pastorem ipsius monasterii, feria quinta infra octavas Pentecostes, et die nona mensis Junii.

Quæ electio, vigentibus guerris, fuit celebrata apud Rothomagum in domo nostra *de la Fontaine*, acquisita per suum prædecessorem dominum Robertum, cum nullus auderet super patriam residere, nisi vel in castro, vel in fortericia, et de fratribus, qui personaliter non aderant electioni, procurationem super negotio faciebant, et eo electo fuit benedictus in ecclesia Rothomagensi, et in civitate Rothomagensi, guerris sic in patria vigentibus resedit, quia sine magno periculo potuisset in ecclesia Becci residere. Et eo sic apud Rothomagum absente pluries fuit dicta ecclesia Becci deprædata. Et si quis videretur unde commodum potuisset haberi, sive abbas, sive prior, sive clericus, sive mulier, aut quæcumque persona, capiebatur, et suppliciis vexabatur usque ad solutionem redemptionis suæ. Et pluribus incursibus hostium fuit ecclesia cunctis bonis spoliata; et proventus ecclesiæ quasi ad nihilum redacti, cum nullus maneret aut resideret in possessione sua, nec terras suas coleret, nisi prius habita compositione cum hostibus.

Sed omnipotens Deus, qui in se confidentes juvat et consolatur, dedit tantum animum bono nostro pastori, quod ipse acquisivit ecclesiæ quemdam parvum feodum vocatum de Bosco, situm in parochia Sancti Taurini, et domum nostram Rothomagensem exoneravit quadraginta libris redditus, quæ debebantur Joanni Le Bar, ratione acquisitionis dictæ domus, et apud regem admortisavit, ut docent litteræ super hoc confectæ. Acquisivit etiam a Guillelmo Le Grand, armigero, quemdam feodum nubilem apud Sanctæ Mariæ ecclesiam situm. Fecit etiam in domo Rothomagensi reparationes sumptuosas valde; etsi juxta finem dierum reliquerit ecclesiam multis debitis oneratam, Dominus ei indulgere dignetur. Et postquam rexit prædictum monasterium spatio sexdecim annorum, et amplius, strenue et religiose se habens ad fratres suos, et ad omnes spiritum Domino reddidit, quinta mensis Julii, A. D. 1446, cunctis suum obitum deplorantibus; sepultusque in choro juxta dominum Guillelmum de Annularibus, cujus fuerat capellanus. Hujus anima requiescat in pace. Amen.

Nota quod iste Thomas fundi curavit duas campanas in ecclesia Becci, scilicet campanam quæ dicitur *le Thumbre;* et campanam secundam, quæ pulsatur in vesperis et matu-

tinis. Et deductis expensis pro se, et servulo suo, et materia, soluti sunt septem franci, ut patet in cartulario per quictantiam. Nota etiam quod anno Domini millesimo quadringentesimo trigesimo tertio, Joannes Sandrin, pictor, apud Rothomagum commorans, recepit a supra dicto domino Thomas, abbate Beccensi, summam nonaginta sex librarum turonensium, ob causam materiarum, picturarum, et sexdecim magnarum imaginum lapidearum stantium in choro nostræ ecclesiæ Beccensis, ut patet per ejus quictantiam in armaria cartularii de litteris electionum.

EPITAPHIUM.

Iste locus tenuit corpus virtute repleti;
Quem tellus genuit Becci Thomæque Friqueti,
Vitæ claustralis florens sub regula degit,
Subtraxitque malis, sed Christi colla subegit,
Hinc Prior electus, stultorum crimina texit.
Abbas effectus digne cœnobia rexit:
Beccensisque pater vicesimus extitit ipse,
Octavum frater addas, post occubuisse
Anno milleno, centeno, sicque quaterno.
Quinta quintilis decies quarto quoque Sexto.

Parcat illi Deus. Amen.

Nota quod hic debent scribi bene gesta patris nostri domini Joannis de Mota, abbatis hujus cœnobii vigesimi noni, sed quia tempore suo non fui, nec quidquam scriptum inveni, ideo scientibus dimisi.

Defuncto venerabili patre domino Joanne de Mota alias de Rothomago, Decretorum eximio doctore, qui obiit in domo Becci, apud Rothomagum, corpusque ejus apud Beccum delatum, fratribus cunctis suum obitum lamentantibus, ibidem accepit sepulturam juxta prædecessorem suum fratrem Thomam de Becco.

Cui successit venerabilis pastor et pater dominus Gauffridus de Hispania, alias Benedicti, tunc prior de Prato, juxta Rothomagum. Dum ejus electio fuit canonice celebrata, cunctis fratribus ejus merita considerantibus, in eum per viam Sancti Spiritus unanimiter consentiunt; et eum in pastorem assumunt dominicæ Incarnationis anno 1452, qui, dum esset prior de Prato, guerris in Normannia vigentibus, multa passus est, et redditus ecclesiæ Prati adeo modici et debiles erant, quod in manu officii domini Rothomagensis consulebatur tradi; quæ

omnia patienter toleravit, et cunctos visitantes ecclesiam, quam regebat, ad amorem sui et suæ ecclesiæ incitavit.

Cum autem electus fuit, ecclesiam Beccensem magnis debitis invenit oneratam, et per omnia intus et exterius deturpatam ædificiis ruinosis, quam ad talem statum deduxit, quod nec debitis, nec reparationibus, quovis modo possit notari... Ecclesiam Becci mirifice per longum et latum, intus et exterius decoravit. Pars enim ecclesiæ (quæ navis dicitur) quæ foveis terris inferius et araneis superius vilipendebatur, lapideo pavimento, et victrinis circa navem necessariis decoravit. Capellam sanctæ Appolinæ, in qua tres imagines ordinavit, instituit, et ut cuncta complectar, nihil vilius navi ecclesiæ, quando depingi fecit, et cruces ecclesiæ instituit, in signum dedicationis, per circuitum intus et foris, tumbam suam, et, sui prædecessoris in choro locavit. In choro dictæ ecclesiæ quatuor pillaria juxta pulpitum, imaginibus doctorum quatuor ecclesiæ, munivit, quæ antea vacua fuerant. Libriferium in modum et formam aquilæ, in medio chori, ad tenendum chorum, instituit; formamque Moysi æream, præcepta legalia in manu gerentis, ad Epistolam canendam, ordinavit; magnificumque evangelistarum æreum, formam quatuor Evangelistarum gerens, juxta altare ad Evangelia per circulum anni cantanda, et de eadem materia ærea, quatuor candelabra sumptuosissima.

Ecclesiam pluribus vestimentis nudatam et indigentem, multis honorabilibus et sumptuosis, confortavit; et multis jocalibus, reliquiis, et maxime ubi requiescit pars capitis sancti Blasii, quæ antea in Anglia in prioratu Conith detinebatur, medio et monitu patris nostri fuit apud Beccum translata, et in sumptuosissimo reliquiario reposita.

Domum infirmorum, quæ infirmaria dicitur, ad fratrum subsidium et egentium solatium, ædificavit; non solum materialiter, sed quod melius et majus est, spiritualiter, quia ipse a summo Pontifice impetravit, ut cuncti in prædicta domo decedentes, absolverentur a pœna et culpa, ut in bulla clarius continetur. Et a vicariis in Christo patris domini Guillelmi Destoutevilla, archiepiscopi Rothomagensis, et cardinalis tituli Hostiensis, impetravit; ut omnes religiosi, in dicta infirmaria celebrantes, et cujuscumque status, devote missarum solemnia

audientes omnibus diebus dominicis, necnon et festis solemnibus, triginta dies de injunctis pœnitentiis relaxando, consequi mereantur, ut docet littera super hoc confecta, et litteram invenies in cartulario, in titulo archiepiscoporum Rothomagensium. Nec est omittendum lampadium quod est in medio chori, juxta candelabrum, quod dedit dominus Richardus Le Grand, curatus de Bosco Roberti, dudum abbatis servitor obsequiosissimus et familiaris; cuppam magnificam argenteam, et deauratam conventui dedit.

Ipse vero non immemor dicti quod « sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. » Et quod animæ defunctorum orationibus viventium, ad pœnarum relaxationem indigent, obitum suum instituit celebrari in quadragesima, die sancti Benedicti abbatis, et servitio assistentibus assignavit decem libras turonenses, super receptam de Bensevilla, distribuendas per manum sui capellani, quando præsens erit, et si absens fuerit, in ordinatione prioris erit.

In fontibus et conductibus eximie laboravit, et maxime ante cameram abbatis, in horto, qui dicitur *la Vigne*, in quo conductum fontium contiguum caveæ, qui ligneus erat, lapideum conformavit, ut intuenti clarescit.

Tres scholares ad studium Parisiense tenuit, et aliquando quatuor, sumptibus magnis, quibusdam in theologia, aliis in Decretis studentibus, et eos in gradibus Facultatum, copiosis sumptibus, honoravit; et manu larga, favore scholarium suorum, maxime doctoribus Facultatum Parisiensium, bona ecclesiæ distribuit; quare dicti scholares, super omnes studentes, in dicta Universitate, in maxima recommendatione habebantur.

Dum obiit nobilis piæque memoriæ dominus Carolus victoriosissimus, qui Anglos de Normannia expulit, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono, et reductionem fecit, duos filios reliquit, scilicet Ludovicum seniorem filium, et Delphinum, qui successit in corona; et alium Carolum, ducem de Berry, qui modicum concordes fuerunt usque ad annum Domini millesimum quadringentesimum sexagesimum quintum: qui Carolus dux de Berry a fratre suo Ludovico rege ducatum Normanniæ requirebat, et sibi debitum jure hæreditario, et testamento patris sibi relictum, rege contradicente.

Videns prædictus Carolus quod non poterat pacisci cum rege fratre suo, fœdere conjunctus est dominis ducibus Burgundiæ et Britanniæ, qui querelam dicti Caroli manu armata portantes, et defendentes in regem ducatum Normanniæ occupantem, insultum fecerunt, et eum usque ad Parisios fugere compulerunt, cum toto exercitu suo, ubi ad nobiles Normanniæ, ut commodius valerent resistere, mandavit, qui adeo pro rege dimicaverunt, quod Burgundi eorum exercitu territi fugerunt.

Postea rex consultus a sapientibus regni sui pro bono regni, et regnicolarum, ad lites et guerras sedandas et quietandas, et amicitias inter principes connectendas, consensit ut frater suus ducatum Normanniæ possideret; unde fuerat lis, et controversia mota inter dictum regem et Carolum fratrem ejus; et per suas patentes litteras confirmavit, juravitque numquam venire in contrarium, sed semper stabile tenere promissum.

Ducibus contentatis, propter hujus promissum, et tam magnifice confirmatum, rediit ad terram suam dominus dux Burgundiæ cum suis, remanente domino duce Britanniæ, cum nostro duce Normanniæ, nondum apud Rothomagum recepto: qui eum in abbatia Sanctæ Catharinæ juxta Rothomagum duxit : qui dum expectaretur a Burgensibus, et generaliter a toto nobili statu Normanniæ, et non veniret, miserunt communi assensu omnium, Joannem *Monsieur*, filium de Haricuria, ut sciret quare ingressus ejus tamdiu differebatur; qui verbum habuit cum dicto Carolo duce, et eum nocte cum tædis et decoro lumine ad Rothomagum adduxit; et ibidem cum magna solemnitate et maximo gaudio susceptus : præsentibus ducatus Episcopis, abbatibus, baronibus, et cunctis nobilibus, et annulo aureo manui imposito, in ecclesia Nostræ Dominæ Rothomagensis, Normanniam, cunctis videntibus, desponsavit; et eam ut sponsus sponsam regere, et gubernare jurejurando promisit.

Hoc facto, duce Britannorum solo in Normannia stante cum dicto Carolo, rex Franciæ totum quod fecit, revocavit; dicens quod scribitur de desponsalibus, cum locum non habet consensus, ubi metus, vel coactio intercedit; et quod coactus consensum præbuit; et suis armigeris in signum hujus fecit,

et instituit portare super loricas, duas litteras A. et P. quasi diceret « audi partem. » Audiens dictus dux Carolus, quod hujus occasione rex intendebat guerram contra eum, iterum movere, et de facto movit; quia voluit ut villæ et castra in dicto ducatu de quibus dictus dux Carolus possessionem acceperat, sibi restituerentur. Quod fuit regi valde ignominiosum, ut promissum suum contra fratrem naturalem violaret.

Considerans dictus dux quod potentiæ ejus, videlicet regis, non valeret resistere, discessit de Normannia, et Britanniam ivit, suique consules, puta Episcopus et Patriarcha Bajocensis, Episcopus Lexoviensis, et plurimi alii patriam, et propria beneficia relinquentes, dictum ducem, supposito et consilio, sequuti sunt, et multi nobiles Normanniæ captivi remanserunt cum rege, et alii ex toto perierunt.

Et ista miserabili guerra durante, dominus noster et pater venerabilis, sua benignitate et clementia, nobiles multos in amicitiam ecclesiæ univit, et post paucos dies tres feodos nobiles, videlicet feodum de Caluomonte, de Feugueroto, et Boullæ, mandato regis de curia, et scacario, Beccensi ecclesiæ tamquam manu-mortuæ incorporavit magnis et largifluis sumptibus, amortisari fecit, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, ut clarius apparet in litteris super hoc consectis et scriptis.

Nota quod amortisatio nihil aliud est quam terram domino tributalem, reddere immunem ab illo.

Tabulas in aula quæ dicitur *Misericorde* fecit renovare et directorium, et similiter in refectorio, quæ prius erant vermibus consumptæ.

Eodem anno multi de hominibus domini Caroli, se traxerunt ad villam quæ dicitur « le Pont-de-l'Arche », et ibidem tenuerunt per multos dies; et sic rex propter hoc motus, quia nolebant villam prædictam suo mandato reddere, in propria venit, et sedem instituit; et disposuerat per assultum capere, nisi intervenisset pactio; pacto inito, cum suis intravit, et durante sede, domos quæ erant circa castrum, et portam quæ duxit ad Locoveris, fecit funditus destrui, et fossata dictæ villæ refortiari.

Eodem anno sexagesimo sexto, die sancti Cosmæ et Damiani, mane adeo die stante nebuloso et turbido, quod vix

quis potuisset distantem a se tribus pedibus conspicere, intraverunt Bourbonni per castrum, in dictam civitatem Rothomagensem, capitaneo, et civibus inscientibus; unde fuit magna commotio in populo, sed tandem medio sapientium stantium in civitate, rex placatus est; et eam in brevi tempore recuperavit, et ibidem in persona stetit, per multos dies, et infortiari castrum prædictum, quodam grosso muro in latere, ex parte tendente versus villam, prope fontem castri.

A. D. 1467, fecit prædictus dominus Gauffridus Benedicti, quamdam crucem institui magnificam in ecclesia Becci, deauratam, ex lapidibus pretiosis undique munitam; et in qua reponuntur spinæ gloriosæ coronæ Redemptoris nostri Jesu Christi.

Et eodem anno fecit incipere quoddam beufredium, in loco in quo retroactis temporibus fuit, quod fuit igne consumptum; adeo quod per opinionem latomorum expertorum, oportuit istud renovare usque ad fundamentum, ad campanas ecclesiæ suspendendas, quia grossæ turres nimium erant gravatæ, et commotione campanarum gravabantur.

Ipse motus caritate et devotione, et augmentavit, et crevit pitantiam religiosorum, tam presbyterorum, quam juvenum, in termino Paschæ, de viginti solidis presbyteris, et juvenibus de quindecim : in quo nihil percipiebant antea, in magnum subsidium religiosorum claustralium.

Et suis temporibus convivebat in ecclesia reverendus et religiosissimus vir homo paci et dilectionis dominus Robertus de Rothomago, alias *le moine*, prior claustralis ecclesiæ Becci, qui prius fuerat prior in ecclesiis de Confluentio, de Bellosaltu, et de Evuremodio, et postea ad priorem ecclesiæ Becci per electionem vocatus, qui meritissimus et perdilectus in officio ab omnibus extitit, et ad domum suam, quæ domus prioris dicitur, sitam supra portam, quæ dicitur Roberti Bellot, viriliter laboravit intus et exterius, quantum decoravit (ut intuenti clarescit) picturis, cooperturis et aliis munimentis ad cameram aptis.

Capellam in ecclesia sitam, quæ dicitur capella Beatæ Mariæ Magdalenæ, sibi elegit, et priori assignavit : tamen antiqua registra ecclesiæ notant capellam Beati Benedicti fuisse priori assignatam. Quam capellam Beatæ Mariæ Magdalenæ

victrinis sumptuosis clausit : quinque imagines sanctarum Virginum, videlicet Virginis MARIÆ, Magdalenæ, Honorinæ, Margaritæ, Catharinæ, super altare dictæ capellæ devote erexit, et tabulam depingi fecit, in qua, ad latera depictæ sunt imagines sanctarum Marthæ et Agnetis.

Scamna circa capellam instituit, cum cophinis ad reponenda ornamenta capellæ; quæ omnia fecit propriis denariis, et sumptibus fecit fieri, videlicet calicem deauratum ; pacem valde devotam et argenteam ; corporalia, et generaliter omnia quæ in capella videntur ; in honorem et decorem maximum ecclesiæ ; et etiam duas parvas copinas argentas, ad reponendam aquam et vinum, cum missa debet celebrari. Et post in anno millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, fecit sumptuose depingi, et in honorem Virginum historiari.

A. D. 1467, tempore currente, quo dominus Carolus frater regis Ludovici in Britannia erat, venerunt Britones Cadomum, et ad partes circumvicinas, et ut in Normannia faciliorem aggressum haberent, pro querela sæpe dicti Caroli tuenda, et defendenda, cum duce Alenconii pactum injerunt et composuerunt, ut Britonibus pro prædicto Carolo querelantibus, villam, et castrum Alenconii redderet : quod ita factum est, venerunt, et tenuerunt cum maxima copia armigerorum suorum.

Rex autem Ludovicus hoc audiens jussit in Normannia omnes nobiles cum liberis sagittariis proclamari, ad resistendum prædictis Britonibus, qui eundo et redeundo, adeo populum vexaverunt, ut nullus nec pullum, nec aucam, nec aliquid comestibile, pro se et familia sua, potuerit reservare, viros ecclesiasticos si inveniebant taliabant, et si aliquem equitantem invenissent, vel equum, in pejorem commutabant, vel omnino detinebant. Et dum ista nefandissima agerentur, prædicto duce Alenconii in Britannia stante, consilium habitum est, ut uxor ejus ad regem pergeret, ut ejus iram moderaret : quæ postquam locuta est cum eo, suis precibus obtinuit, ut inter eos treviæ haberentur, quousque virum suum ducem Alenconii visitasset, et intentionem ejus sciret, quod sic factum est.

Tempore autem pendente in partibus illis circumquaque ducatum, erant liberi sagittarii, fere quadraginta mille dispersi, et adeo patriam, et maxime circa Senonensem diœcesim depræ-

daverunt; quod ob defectum victualium compulsi sunt provinciam dimittere.

Et dum nobilis domina Alenconii consideraret cum filio suo patriæ destructionem, ad regem Franciæ venerunt, et ei villam Alenconii reddiderunt; Britonibus inde excedentibus, et Francis fœdere pacis intrantibus, duce Alenconii semper in Britannia stante: nec ob hoc cessarunt Britones querelam prædicti domini Caroli portare; sed longe post occupaverunt villas in partibus inferioribus Normanniæ, videlicet villas Cadomensem, Bajocensem, Constantiensem, Abricatensem; Francis circumquaque inter eos dispersis, maxime apud Sanctum Laudum, et abbatiam de Troardo, usque ad annum millesimum sexagesimum octavum, quod rex dictas partes conquestavit.

Et eodem anno millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, octava Augusti, nobilis domina Margareta regina Angliæ, uxor regis Henrici, qui tunc temporis ab Edoardo de La Marche occupante regnum Angliæ, carceribus detinebatur; necnon filia regis Siciliæ, cum filio suo Edoardo domino principe de Galles, venerunt apud Beccum, et ibidem recepti sunt eadem die vesperascente jam die, cum tædis et lumine immenso; et steterunt per quinque dies in hac abbatia, cum honore maximo: et gratiis hinc inde actis, perrexit ad nostram dominam de Monteforti, deinde ad Herflotum, ut ascenderent mare.

Eodem anno prior de Bellosaltu videlicet dominus Joannes de Cambrevier, qui tunc erat subprior et cantor Becci, effecit ut scamna, et sedes sumptuosæ in refectorio, in honorem et maximum decorem loci, fabricarentur: cujus beneficii gratiam in animam remunerare dignetur Deus.

A. D. 1468, decima sexta Octobris, postquam inferiorem Normanniam regis subjugarunt imperio, querelantes pro rege, Britonibus ad se reversis, considerantibus tanti regis potestati non posse resistere, prælatis patriæ, nobilibusque, totoque populatu super principem, scilicet ducem Britanniæ, acclamantibus, patriæque vastationem, populi confusionem, gentium perditionem eidem demonstrantibus, pactum et concordiam tractarunt inter se querelantes.

Redeuntibus armigeris, nobilibus sagittariis, qui ibidem aderant pro rege pugnaturi, patriam istam Normanniæ totam

deprædaverunt, et quidquid ecclesiasticum poterat inveniri, quasi suum proprium reputabant; in domibus Deo dedicatis, puta abbatis, domibus sacerdotum, ex omni parte confluebant; statum ecclesiasticum in personas diffamantes, populusque omnis Normanniæ, tantum supplicium toleravit usque ad medium Novembris anni prædicti.

Eodem anno 1468, fecit prædictus dominus Gauffridus voutam continuari, et antiquæ conjungi, scilicet ad defensionem itineris, quo itur de Becco ad Brioniam, usque ad gardinum Joannis Louvet: ut scilicet iter regium ibidem constitueretur, qui solebat esse in cultura feodi nostri de Feuguerejo contiguo dictis conductibus fontium.

Huic venerabili domino Gauffrido abbati successit dominus Joannes Boucart, doctor, episcopus Abricatensis, qui tunc temporis erat confessor Ludovici, regis Franciæ, qui quidem episcopus fuit electus, sive postulatus, admonitione et præcepto ejusdem regis, in pastorem et abbatem Becci. Ipse fecit consummari et compleri beufredum. Fecit fieri campanam, quæ dicitur Horologium, et suspendi in loco, in quo nunc stat, in cacumine ejusdem beufredi.

Idem episcopus habuit quemdam vocatum magistrum Joannem Le Marchand, vicarium ejus in dicta abbatia, qui quidem Le Marchand erat decanus ecclesiæ Abricatensis, vir magnæ intelligentiæ et sagacitatis, qui habuit regimen et gubernaculum totius ecclesiæ Becci, sub ipso episcopo.

Ipse episcopus in fine se demisit de abbatia, et reposuit in manu religiosorum. Videlicet se demisit super religiosum virum dominum Joannem de Aptot, alias Hautement, qui pro tunc erat prior claustralis Becci, sed demissio non sortita est suum effectum, quia idem episcopus obiit antequam ipsa demissio esset confirmata a Papa. Quare idem prior claustralis perdidit pecuniam suam, quam miserat Romam, ad faciendam confirmationem suam et ad solvendam vacantem; quare facta fuit electio.

In qua electione fuit electus dominus Robertus de Rothomago, alias d'Evreux, prior de Bellomonte, vir religiosus et honestæ conversationis, qui successit in abbatia ipsi episcopo Abricatensi. Ipse electus et benedictus abbas, fecit fieri novam portam in introitu abbatiæ, quæ nunc est juxta portam Elee-

mosynariæ, cum muro lapideo versus dictam Eleemosynariam. Fecit operari laudabiliter et honeste supra antiquam portam ejusdem introitus, cum gradibus ascendentibus ad cameras, quas fecit fieri supra eamdem antiquam portam, et fecit etiam operari in conductu rivuli aquæ ante portam ecclesiæ, cum muro lapideo claudente ipsum conductum, a camera prioris usque ad granarium; cum pluribus aliis beneficiis, quæ ipse fecit intra ecclesiam et extra. Deinde ipse se demisit de dicta abbatia, super venerabilem religiosum dominum Guillelmum de Rothomago, alias Guerin, retenta magna pensione, cum præsentatione beneficiorum. Sed facta ipsa demissione, et confirmata a summo Pontifice, ipse dominus Robertus d'Evreux non diu duravit; quare ipse dominus Guillelmus Guerin, qui antea erat prior de Sancto Philiberto, et capellanus dicti d'Evreux, fuit omnino pacificus abbas ipsius monasterii de Becco.

Guillelmus postea abbatum successu trigesimus tertius, Rothomagi sacratus, apparatu solemniore in sedem admittitur. In qua divinæ legis promptuarium sedulus evolvens, inter cæteros velut sidus clarissimum irradiat. Cujus sedis mense secundo Joannes Aptotius, prior claustralis, qui spe sedis adipiscendæ in templi decorem casulam, tunicam, dalmaticam auro purissimo Rothomagi confecerat, moritur Becci, in capitulo conditur.

Robertus vero qui Garino cesserat, peractis in sede septem annis, in bona senectute sub ærea tumba celebri funere in Beccensi choro quiescit. Priscorum pietatis æmulator Guillelmus, majoris aræ faciem tabula aurata variis passi Christi historiis divite, atque argenteam capsam, in qua Sanctorum plurium habentur reliquiæ, decorat columnas quatuor angelicas, ad quatuor ejusdem aræ angulos, mira admodum sculptura decoratas, ære cyprio conflatas, adfigit. Auream ad hæc capsulam trium auri marcharum ponderis ingenioso artificio mirabilem sparsis gemmis famosam, qua in sancta solemnitate sacrum Domini nostri Jesu Christi corpus, cum immenso fidei fructu circumfertur, templo devotus offert. Sex pateras argenteas conventui donat. Argenteam quindecim marcharum lampadem subtili fabrorum opere superbam, in medio Virginis Matris sacello ferrea catena suspensam, donat. Varia aut erecta, aut reparata ædificia non est quod commemorem,

quam frequentius adfixa ejusdem insignia passim Garinum vixisse testentur. Carolus autem post Neapolitanam expeditionem infirmitate subita nullo relicto libero Ambasiæ moritur, Ludovico duodecimo Aurelio successore, ad Dionysianam sepultus. Joannes postea Morcenchius Becci archiprioratum gerens, tibiali exsiccato vulnere, in capitulo conditur. Cui Jacobus Faber, prior S. Petri ad Pontisaram fratrum electione, assentiente Garino, succedit, brevi quartana sublatus. In cujus locum Petrus Baleolus constituitur.

Qua ætate succedunt hyemes duæ rigore insolito, nivibusque horridiores. Ineunte postea vere amnes in plana diffusi segetes, pecora domosque subinde suffocant, quam temporis injuriam subsequitur pestis inguinaria: agrum Beccensem (salvo Virginea interventione cœnobio) misere depopulans. Annosus interea Guillelmus incertam rerum seriem providens Joanni Ribaldo, ex sorore nepoti, jus omne cedere tentat. Verum obstat Ludovicus, Joannem Aurelium, Tolosanum archipræsulem, eidem Garino succedere volens. Anna ad hæc defuncta, quam e Britannico genere Ludovicus thoro priore duxerat uxorem. Mariam, Henrici Anglorum regis filiam, nondum vigenariam, cum pacis legibus, posteriore thoro sibi tam seni copulat. Moxque vita functus, cum Anna connubii uxoris prioris in Dionysiam jacet, nullis ex se liberis maribus relictis. Unde Francisco Valesio, Angolismorum duci, jus obtigit regium; qui Claudiæ, Ludovici filiæ priori, nupserat. Primus itaque hujus nominis regnat quinquagesimus septimus: sub quo Garinea resignatione a Leone X expedita, Joannes Ribaldus trigesimus quartus, lubens cathedram ascendit. Rothomagi a Tussano archipræsule consecratus. Statim Garinus, vir optimus, morbo apopletico extinctus, caliginosam Beccensibus eclipsim annis longioribus ferendam, relinquit; cujus pios cineres in medio choro lugubri pompa collocant pridie nonas Aprilis. Qua die annua supplicatione revocatur ejus obitus memoria. Sicque Ribaldo pastore speciosa templi porticus, quam vivens Garinus erigendam conduxerat, ingeniose perficitur. Verum moribus hic junior quam ut præsens expostularet negotium, per Adrianum cardinalem Brysium, Constantianum antistitem, nescio quo jure, exturbatus, creata pensione, cathedram cedit. Tamen quantum conjectura licet augurari, et ut rumor apud

nos percrebuisse potuit, archiprior Balleolus, vel quia hujus felicibus auspiciis invidebat, vel quia eum monasterio perniciosum metuebat, litteris Franciscum regem monet. Nec diu pausat res. Adrianus Apostolico munere a Francisco in commendam admissus, præmissis Beccum satellitibus, bonam fratrum partem in prioratus expellit (non enim deerant qui Ribaldi partes tutarentur) alios intus vinculis fatigans. Interea Rothomagum natale solum repetens Ribaldus cum magna auri, argenti, tapetum, vasorumque cælatorum supellectile, noctu sublata (nec a vasibus quidem sacris abstinens) discedit. Atque id saniore quidem consilio factum, regium furorem si cum tali viro contenderet sibi conflare veritus. Se præterea sciens suis cum cœnobitis odiosum; ut pote qui moribus junior, tanti conflictus causam præbuisset. Inde Vallimontis cœnobii in Caletano regimen adeptus, locum ipsum Beccensibus spoliis, renovato ædificio, reddit insignem. Novum inibi arctumque magis vivendi rigorem introducere tentans, suis id ægre ferentibus, in Rothomagensi parlamento frustra litigat.

Adrianus vero post biennium Beccum deserens affixa claustro Virginis Mariæ Christum lactantis imagine Fiscani sedet. Succedit Becci Joannes Dunesius, Aureliensis cardinalis, cujus supra meminimus, vir mansuetus, ac suapte natura, in ecclesiasticis gerendis dexterrimus, abbatum ordine trigesimus sextus, templum Beccense ornamentis decorans. Anno cujus sexto divi patriarchæ Benedicti præscriptum institutum, sex coævis junioribus comitatus, auspice Christo, professus sum. Quod mihi Christus Virginis matris precibus salutare vertat. Post decimum quartum hujus purpurati abbatis annum, a Clemente VII ad Nicenam conventionem vocatus, apud Italos grandi omnium luctu, ætate adhuc florente, moritur. Joanne Venatore, cardinali presbytero, Lexoviorum antistite, trigesimo septimo abbate successore.

Hic multa rerum experientia prudens, Carolo primum octavo charus, Ludovico deinde successori conjunctissimus; postea Francisco, principi primo, a consiliis et eleemosynis familiaris, adstat. Francisco quippe Normanniam visitante, Beccum ingreditur, ubi Joannes Venator regia conventione in cathedram abbatialem a fratribus introducitur. Ibique Georgianum festum regio decore Franciscus celebrat. Unde post

hebdomadas quinque ad Vatevillam movens, Alienorem conjugem Carli V, Romanorum imperatoris sororem, Becci valetudinariam relinquit. Sequente biennio die qua reliquiarum Beccensium celebris agitur memoria, nocte jam profunda, lampadem illam quindecim marcharum argenti speciosam, quam Garinus ferrea catena in sacello Virginis matris suspenderat, ambasque lances argenteas choro pensiles, noctu fures audaci sacrilegio deprædantur. Quorum auctores Rothomagi rotæ supplicio, dignam mercedem recipiunt. Dum Magdalena, Francisci filia, Jacobo, Scotorum regi, connubio jungitur, Hedinum ad Theroennam castrum idem Franciscus armis recipit, statimque pactis ad decennium cum Carolo Augusto, induciis per mediam Galliam Carolus ad Flandriæ Gandavos, Francicam liberalitatem expertus pervenit. Mox Franciscus, mense Julio Normanniam repetens fontium in claustro Beccensi fluentium tempestiva commoditate allicitur, adeo ut illic cœnam mox sibi parari jubeat, regina Alienore in æde capitulari, e regione, ad Herluini sepulcrum epulante. Regiis interea florentibus gestis, Joannes septuagenarius in Marolea expeditione ad Merlam febre moritur; Jacobi, Annibaldi successoris, diligentia Beccum delatus. Ubi tres hebdomadas quotidianis precibus, ac vigiliis frequentatus, in Virginis matris æde pausat. Cor ejus theca plombea in choro ad aram majorem conditur. Corpus Lexoviis in æde apostolica incredibili sumptu, coepiscopis adpositum, quiescit.

Hujus bonas ecclesiastici muneris partes, cum Beccensi cœnobio Annibaldus idem Claudii Franciæ admiralis frater regio favore obtinet; dum Franciscus, Henrici Francorum Delphini primogenitus, nascitur. Jacobus Annibaldus tria ecclesiastici muneris insigna ab episcopis Hipponiensi, Aniano atque Castoriensi, Romani Pontificis permissu, Becci suscipit.

Quinto nonas Maii sacerdos effectus, episcopus consecratus. Atque a legatis Pauli tertii purpuratum habet amictum. Tres monachi, eo die cum laicis septem ab Hypponensi episcopo Becci tonsi sunt.

Anno sequenti Henricus, septimo calendas Augusti, Remis sacratur. Interea Galliæ cardinalibus ad Paulum tertium Romam pergentibus, Jacobus Annibaldus sub Beccensium reparationum prætextu, sparso callide regii consensus rumore,

bonam sylvæ Beccensis (quam vulgus parcum dicit) partem ad librarum viginti quinque millia, publicis exponit emptoribus. Quasi vero annui ejusdem rationis proventus, uni pastori non sufficiant. Constat autem hujusmodi lucus quadringentis quinquaginta jugeribus lapideo muro cum ipso cœnobio cinctus.

Augusto sequente, vir celebris memoriæ Georgius Ambasianus, Rothomagensis antistes, in castro Vigniano Carolo Borbonio successore, moritur Rothomagi, in æde Virginea, 17 calendas Octobris, divite mausoleo conditus. Quod quidem cum illa excelsa pyramide, quam vivens in medio templo construxit, inter mundi mirabilia facile numerares. Calendis vero ejusdem Octobris Henricus Rothomagi, cum incredibili, tum sumptu, tum patriæ lætitia excipitur, ubi quodammodo prodiga civium liberalitas non suas facultates, séd egregia sui principis merita, clementiamque meriti delectatur. Hujus memorabilis sumptus ac lætitiæ non vulgaris, pulchre eleganterque meminit quidam Chappius superbas novem et viginti tabulas recenti volumine viva effigie repræsentans. Idibus ad hæc Januariis noctem sub mediam absistentibus choro fratribus ad nocturnas vigilias, accedunt cum terræ motibus crebra fulgura, ingentia ventorum flabra, inter quæ nec frequens aerius fragor, vel auræ, certissima discerni queat. Erat ad inferioris templi Pyramides ambas, cocleos gradus operiens, turricula binis columnis per angulos sex levata, lapideo tabulatu ad summum cuspidis, nutu potius divino, quam humanis artibus perducta, quæ hac eadem intemperie corruens, magnam templo ruinam, suo casu attulit. Atque (ut fere sunt fortunæ ludibria, quæ periculo socium addit periculum) Haymonis Courseri, Beccensis monachi, qui Annibaldo, a consiliis et vicibus aderat, suggestu; duo summæ turris crepitacula majora, solo dirupta, publice frustratim veneunt. Sicque rem pretiosam magni comparatam, sacris usibus dedicatam, veluti quadam Antiochi audacia, cum probro privato etiam patriæ contrahens dedecus; profanare non erubescit, modicumque inde quæstum sitiens, pudore neglecto, maximam tum sibi, tum suis (quorum id gratia fiebat) inustam infamiæ notam contempsit, opus quidem aulico monacho dignum. Claudius posthæc Annibaldus, vir ex equestri ordine clarissi-

mus, ac Franciæ admiralis Jacobi Beccensi commendatarii frater, cum apud Ferram oppidum cum suis ageret, solaque sui fama ferocem Ruthi exercitum eluderet, acriori febre actus Sanctis monitis unico filio relictis, decimo sexto calendas Februarii, inter sacra constanter moritur. Ad Annibaldeam ædeam, quæ Appevilla dicebatur, ingenti sumptu regio funere sepultus.

Regem vero Beccensem novus aries novo pulsat ictu. Agrumque Planeseum (cujus feodi nobile caput cum ingenti privilegiorum gloria super Appevillam situm est) sex fere millia a Becco distantem; Marchio Annibaldus Hwaldeus Jacobi Beccensis commendatarii ex Claudio fratre nepos, Jacobo quodam Perdrierio (cui rei tractandæ creditum fuerat negotium) in capitulo Beccensi rogante, postulat; oblata in pensum Guarguessala Aloconensi. Idque fortasse tentat speratius propter præsentem patrum favorem, vigetque diligentius vicina commoditas ad rei familiaris congeriem. Tres interim ex nostris nominantur, qui solum tum rogatum, tum oblatum diligenter examinent, quorum relatu res ipsa tractanda sit. Extruitur interea apud Appevillam castri Annibaldei moles, cujus fines dominiumque extendere illius Planeseæ domus turriumque advectione Marchionis spes obfirmatur. Forsan vero fecissent satis Beccenses, si rerum æqualitas, atque conditio postulasset, si jura clausulis pertinacissimis non obstitissent. Infectis itaque nepotis rebus, patrui purpurati animus in tres delegatos monachos, dissimulato prudenter stomacho, fervet, officiisque privatos, secundi prioris scilicet cantori, atque sacristæ in exteras remotioresque cellas exturbat. Quorum ego ordine secundus abjectior; sed tale nobis exilium pro ecclesia suave. Accidit tum in majore Lexoviorum ecclesia ambarum in foribus templi turrium alteram ingenti fragore ruentem, bonam facit molis partem destruere; cujus antistitium gerebat præfatus Jacobus Annibaldus.

Idus vero sequentis Junii septimo, Jacobus cardinalis Annibaldus, anno sessionis Beccensis decimo quinto, Rothomagi sub tecto Beccano moritur, in Appevillea fratri Claudio adpositus.

Cui succedit Ludovicus Lotharingus cardinalis Guisianus (de quo paulo antea loquebamur) in rebus bellicis sub invictissimo sidere natus.

Augusto postea mense, dum in capitulo Beccensi archiepiscopi Rothomagensis visitandi partes ageret D. Parrisius antistes, exiguo tunc monachorum numero pro tempore consulens, de rigore claustrali aliquid gratiose laxat, quo juniores ad ipsa litterarum rudimenta promoverent commodius. Permittitur itaque apertis libris in choro canere, quod ante magna temporis jactura memoriter fiebat. Inter violentas monasteriorum deprædationes, esset quod miserum Beccense loqueretur: unde exturbato venerandorum patrum cœtu, dum per Normanniam grassatur admiralis Gallus, obmutescit divini cultus exercitium, occisis inter immaturam fugam duobus monachis, Gabriele Botteo et Jacobo Nocyo.

« Duo postremi abbates fuere CLAUDIUS LOTHARINGUS, eques Aumalius, qui violenta morte obiit S. Dionysii in Francia, die tertio Januarii, anno 1591. »

« DOMINICUS DE VICQ, archiepiscopus Aucensis. »

VITA ABBATUM BECCENSIUM, AUCTORIBUS GILBERTO ET MILONE CRISPINO.

VITA HERLUINI PRIMI ABBATIS.

Præfatio. — Consuetudo fuit apud veteres majorum suorum imagines erigere, et præclara eorum facta memoriæ scribendo commendare ad informationem posterorum; ad exemplum scilicet virtutis, et incitamentum probitatis. Quod ob id utique actitare curabant, ut qui aliam ignorabant vitam, hoc modo sibi, et iis quos scribere suscipiebant, præsentem quam maxime memoriam efficerent longam, laudemque, ut putabant, mererentur perennem. Econtra ecclesiastici scriptores, passiones, et vitas Sanctorum, qui planum iter justitiæ sequentibus laboribus suis reliquerunt, et Deum in vita, et in morte sua glorificaverunt: eadem quidem via, sed non eadem intentione scribere studuerunt. Nam perinde succedentibus decedentium patrum vitas, et mores intimare voluerunt; non ad captandum vulgi favorem; sed ut agnoscentes religiosas eorum conversationes, ad gloriam Dei laudibus attollerent, et sibi exemplar propositum bene vivendi, actibus prosequerentur; ut æternam promererentur remunerationem. Unde quidam sapiens hortatur dicens: « Laudemus viros religiosos et parentes nostros in generatione sua »; atque apostolus: « Mementote præpositorum vestrorum qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. » Ad hoc enim scribuntur vel leguntur strenui actus, et miræ virtutes Sanctorum, ut in his laudetur Deus, de cujus gratia sunt, et minores vestigia majorum quæ sequi

debeant aspicientes, sine offensione passibus boni operis currant viam salutis ad gloriam, et ad bravium supernæ vocationis Dei. Hoc fecerunt antiqui, hoc faciunt adhuc istius tempestatis multi, nolentes præterire tacendo quos alicujus momenti fuisse putarunt. Inter quos Beccenses primos ipsius loci structores et erectores, quia Deo noti, et hominibus cari fuerunt, ut rebus ipsis claruit, mandando litteris, post se venturis eorum piam reliquerunt memoriam : hoc est beati Patris Herluini, nobilis quoque Willelmi, atque sapientissimi Bosonis : sancti vero Anselmi vitam (qui secundus abbas extitit ipsius loci) quidam Cantuariensis edidit, qui ei adhæsit, et usque ad mortem in archiepiscopatu deservivit; quo, Deo volente, translatus fuit, et quidquid de eo videre vel audire potuit, scriptum reliquit.

1. Quoniam in re militari quæ quis memoratu digna egit, scripto eduntur ad posteritatis exhortationem, et laudibus attolluntur, prout ingenium scriptoris, et facundia præstat; silentio supersederi non debet ad divinæ virtutis gloriam, et magnæ in Deum fidei formam, quæ in satellitio Christi nostra memoria præclare egit abbas venerabilis Herluinus Beccensis, cujus virtutis hoc ad quemdam titulum præscribatur, quia mundum jocundissime sibi, et ad votum arridentem, ea ætate penitus recusavit, qua vehementius alii se ingerunt recusati, et in qua patria tunc incolumem armis militem abrogatis, monachum fieri portentum habebatur.

2. A Danis qui Normanniam primi obtinuere pater ejus originem duxit : mater proximam ducum Flandriæ consanguinitatem attigit. Ansgotus ille, ista Heloys nomen habebat. Gislebertus Brionensis comes primi Richardi Normanniæ ducis nepos ex filio consule Godefrido, illum enutritum penes se inter omnes curiæ suæ primates habuit acceptissime : habilis hic ad arma plurimum erat, nec minori ea animositate gestabat. Omnes omnium totius Normanniæ majorum familiæ in electis illum habebant, in armis omnique rei militaris usu, et cultu corporis sui attollebant, ab inhonestis avertebat animum, honestis quæ curiæ magni faciunt impendebat omne studium. Domi ac militiæ commilitonum suorum præstantissimus erat; quibus de rebus non solum singularem domini sui obtinuerat favorem, verum et apud Robertum totius patriæ ducem, et apud exte-

rarum dominos regionum pepererat sibi nomen plurimun, accessumque familiarem. Alia, quæ ad captandum nomen in sæculo, plurima fecit, omittamus : hoc ad fortitudinem illius animi ac fidei constantiam, et in armis confidentiam non sileamus. Indigne passus aliquando factam sibi a Domino injuriam famulatus sui commodum ei subtrahendo, contulit se, eo inviso, longe aliorsum. Eo itaque sub tempore comes ipse Gislebertus quorumdam potentissimorum Normanniæ lacessitus injuriis, multam militum manum contraxit, injurias suas efferre volens ultum iri, homo ferocis animi, magni potentatus, nominisque supremi avidus, ut pote ducum tantorum propinquus, ad potentiæ suæ ostentatum per nuncios eis non prope diem belli, sed per plures ante dies id se facturum, et quando transmisit. Ita condicto tempore bellum utrinque apparatur, quod exequi non posset sine multa partium utrarumque strage; nec amplius evitari salva eorum dignitate. Quod vir animosus, quem scribendum accepimus, ubi compertum habuit; illico injuriam oblitus, viginti secum delectos milites assumens pergit ad diem certaminis, minime cum Domino, verum seorsum procul ab agmine illo; etenim suæ suorumque salutis objectu fidei suæ, sponsionem afferebat; mortis periculo appetebat, nullius emolumenti ab illo vicem exquirens. Dictum satis est, et hic lucide agnosci potest quis fuerit; non desertores pugnæ, quos in aliorum perniciem metus absolvit, sed quos in dominorum necem, et patriæ excidium, cupiditas inducit, hoc exemplo alloquimur; nec tam militaris gloriæ obtentu, quam servandæ causa fidei proferimus. Dux per excelsi montis latus agmen cum deduceret, videt a tergo viginti armatos eminus in plano subsequi, ac hostile aliquid verens imperat confestim, qui essent scitum ire; accedunt, suos, et causam agnoscunt; approbant plurimum magnanimitatem, ac duci renunciant. Ad miratus pro injuriis tanti sibi servitii vicem restitui : illico remittit accessum, cum ampliori gratia reddens omnia, quæ sua fuerunt. Bellum quod instabat crastinæ lucis sub exortu, nuncii prædicti provinciæ ducis Roberti, noctu ante venientes, dirimunt, jus, fidemque sacram obtestati ut ab armis discedant, et judicium belli, curiæ suæ expectent definitioni. Itaque pars utraque, ac neutra superior altera successit ab armorum excisione; divina sibi providentia lignum illud ad omne opus bo-

num utile conservabat. Nolebat summus artifex violentia secularis auræ jam plus illud distorqueri, aut infructuosis assectationibus exhumectari.

3. Vitæ hujus jocundissimo statu annos ille jam excesserat triginta septem, cum tandem divino metu succendi amore mens illius cœpit, et ab amore mundi tepescere, sensimque in dies frigescere, ab exterioribus oculum cordis convertens ad se ipsum: ibat frequentius ad ecclesiam, orabat devote, ac sæpe prorumpebat in lacrymas, ludicra re omni omissa; jam minus frequens erat in curia, qua hoc solo retinebatur, quod prædia sua Deo secum lucrari satagebat; quod et obtinuit extorquens ea sibi a Domino suo multa instantia servitii. Sæpe sub diem pernoctabat orans in ecclesiis, et mane primus in curia coram aderat, ad mensam Domini, quia inter sodales parsimoniam exercere nolebat, multisque adinveniebat impedimentis absens. Sæpe totum jejuniis transigebat diem, in armis, in cultu corporis, non idem studium quod prius, satis indicabat alterationem animi illius, quam adhuc seria dissimulatione celabat. Angebatur mens, et in plura cogitationum deliberatione distrahebatur: militiæ ac cæteræ sæcularis rei usum relinquere summa erat voti. Verum quo se conferret, quod vivendi genus assumeret, ignorabat. Rarus in Normannia tunc recti tramitis index, aut prævius erat, sacerdotes ac summi pontifices libere conjugati, et arma portantes, ut laici erant, veterum ritu Danorum universi, adhuc vivebant; sed sicut spiritus ubi vult spirat, ita quem aspirat unctio ejus docet de omnibus. Abrenuncians ergo militiæ, vili tegumento indutus, barba, et crine intonsus, inter aulicos ea quidem diu qua diximus, intentione servivit exiturus ab Egypto verus ille Hebræus, ea videlicet transiliens quæ transeunt, ac omni conamine se extendens in ea quæ æterna existunt, ab eis qui remanebant mutuatum in opus Dei adsportare conabatur quidquid pretiosum poterat, jam domini sui lætus assidens ad mensam, inter multimodas epulas, et comessantes, pane asperiori vescebatur, et aqua: ridebatur ab universis, amentiæ quidquid agebat, reputabatur; minis, promissis, injuriis, officiis dominus, et universi satellites nil poterant a proposito suo eum avertere conantes: mittebatur homo olim universis acceptissimus sæpe numero ad curias sedens asinum; mæror,

ac risus diversis quo adveniebat, servitiorum quidem gratiositate, quia metuebat sæculo irretiri, nec equitare jam volebat asinando serviens domino, sine cujus permissu discedere nolebat. Et quia pro Deo abjectus esse nequaquam erubuit : nec Deus illum erubescens, super terram quoque amplissimam illi restituit vicem.

4. Comes Gislebertus de cujusdam compatriotæ sui damno agens, quod in illius vergebat perniciem, ad principem Normanniæ Robertum, cujus quidquid super hoc agebatur intererat, prædicto viro hac de re imposuit allegationem; at vir pacis ferre damnosa alicui machinamenta penitus recusavit : perstat dominus in sententia hortans et comminans, ut homo sibi intimus verbum consilii sui ad dominum suum perferendo, referat. Agitur ut jam ostendat miles ad utrumlibet positus, cui servire superno, an terreno domino malit. Sed mox ut superni causa Domini exegit, illico iste funem, quo sub terreni servitio domini retinebatur, abrupit. Abdicata omnino legatione discedit a curia. Dum tamen iret comes Gislebertus nullomodo discredens post paucos dies curiam ivit, rescire volens quid dux responderet : verum ut cognovit ad eum non fuisse perlatum, efferatus in illum, cui imposuerat, mandat abduci quidquid habebant ille et sui. Continuo abripiuntur omnia sua, nec curat, vastantur quoque pauperes sui, unde non parva sollicitatur cura : pauperum ergo transmissus questu et lacrymis, post parva dierum intervalla rediit ad Dominum, nullamque sui curam gerens egit suppliciter causam innoxiorum : accersitur negotium totius curiæ, acerrime in causam deducitur. Intenduntur crimina quæ humili, et sufficienti ratione cuncta purgando removebat, qui in eo judici respondebat spiritus Dei, tacitis unde judex potius erat infestus, alia quædam admissa intendebat, sciens iste quid lateret in fundo : « quæ mea sunt », inquit, « hinc accepta universa distrahantur, dum pauperibus, qui vestram nullo crimine iram meruerunt, sua restituantur. » Motus ad pietatem dominus, quem mundanæ celsitudinis fastus plurimum obtinebat, adducto in partem viro perquisivit animi tantam commutationem, et finem consilii : Cui paucis ille verbis, cum multis lacrymis respondit : « Sæculum amando, et tibi obsequendo, nimium Deum, ac me ipsum hactenus neglexi : quæ corporis

erant cultui omnino intentus, nullam animæ meæ eruditionem accepi : quapropter precor si quid unquam bene merui a te, liceat vitæ quod superest in monasterio transigi. Salvo circa me amore tuo, et da mecum Deo quæ habui. » Habitæ diu deliberationi finis iste consedit; corde in lacrymis concitato sustinere nequit ille ulterius loquentem; abripit se in cameram; pietas humana in eo multa erat circa illum militem suum : multa et illi circa Dominum. Ac vix ab eo missionem requirere valebat; sed prævalebat « fortis ut mors dilectio. » Tandem gratissimo clienti expetitam concedit, tam sui quam suorum omnium facultatem, quem eatenus ut bene obsequentem sibi amaverat, jam cœpit amare ut Dominum, ac libens obsequebatur illi plures dies, multo cum honore detentum apud se debita honorificentia remisit, ditioni illius, ac servitio tradens quidquid paterni juris habebant fratres sui, qui eadem dignitate geniti pares extiterant sibi : quia dignior, et vera nobilitate generosior germanis efficiebatur, jure ab eis illi subjici, nec indignum, aut injuriosum æstimabatur.

5. Protinus in villa quæ dicitur Burnevilla, extruendum servitio Dei opus arripuit non parvum, brevi peractum : ipse non solum operi præsidebat, sed opus ipsum efficiebat, terram fodiens, fossam efferens, lapides, sabulum calcemque humeris comportans, ac ea in parietem ipsemet componens, quibus alii horis aberant, ipse congerebat quæ ad opus exigebantur, excludens ocium ab omni parte diei. Quanto vanitate tumida olim delicatior, tanto vera humilitate nunc ad omnem laboris tolerantiam propter Deum patientior. Cibum præter quibus non licet diebus, semel accipiebat, nec exquisitum, et parce satis, expleto cum die opere suo, et quia interdiu nequibat, ediscendo psalterio noctem pœne totam impendebat. His exercitiis multa jocunditate exercebatur novus tyro Christi.

6. Prima litterarum elementa didicit, cum jam existeret annorum prope quadraginta, et divina opitulante gratia eo usque processit, ut etiam ipsis apprime eruditis grammatica, in exponendis, ac intelligendis divinarum Scripturarum sententiis, merito haberetur admirabilis, quod ut solius divinæ gratia efficientiæ actum credatur, nocturnis tantum horis, huic studio vacabat, quia propter lectionem nunquam diurni operis intermisit executionem. Non solum in cythara confiteri Domi-

no, verum et in psalterio decem chordarum psallere gestiebat, congrua temporum distributione, nunc attentus bonæ actioni, nunc intentus lectioni atque orationi.

7. Nova rursus molimina contra eum hostis antiquus invenit, quod summum in humana vita ille excogitaverat. Monasterialis videlicet ordinis fastigium, pene dissuasit his occasionibus, cœnobium quoddam adiit gratia inquirendi de vita monachorum; habita oratione, accessit omni cum reverentia, multo cum timore ad ostium claustris, velut ad ostium paradisi, desiderantissimus scire qui monachorum habitus, qui mores, quæ in claustro sedendi sit religio: vidit longe ab ea quam cœnobialis ordo exposcit, gravitate morum omnes haberi; turbatus est jam ac omnino incertus quod vivendi genus approbaret: ad hæc qui monasterii custos erat, ut illum sic introrsus attendentem conspexit, furem suspicatus immisso quanta vi potuit collo illius pugno, per capillos foris usque ad ostium extrusit. At vir patientissimus pro illata sibi injuria nullum monacho laicus verbum impatientiæ respondit. Talibus quidem accedere plurimum extimuit, sed palmes propagatus ab ea, quæ vitis vera existit; nullo adversitatum æstu arescere potest, alte radicatus in illius caritate, quæ omnia suffert.

8. Hoc de illo referens ædificationis solatium; aliud ea de re proximo natali Dominico adiit majoris nominis cœnobium: festiva processione cum fratres in die solemnitatis exissent, vidit indecenti benevolentia monachos passim arridere laicis, aggaudere in paratioribus ornamentis ostendendo ea aliis, ad introitum contentioso tumultu anticipare aditum. Ad hæc insistentem sibi nimium fratrem, quidam monachus monachum pugno repercussum avertit, ac impulsum supinis dentibus demisit ad solum: adhuc enim, ut dictum est, omnes omnium per Normanniam mores barbari erant. Hac rerum insolentia ne bonum damnaret incœptum, tantam actuum levitatem, tantam improbitatem morum contuens in illis, ad quorum normam vitam suam corrigere volebat, Dei manus effecit subveniens labanti. Sequenti nocte, expleto matutinorum officio, diu ante lucem aliis emissis oratus ipse remansit occultatus in quodam angulo oratorii: mox quidam monachus eo non viso prope constitit ad orandum, qui nunc toto corpore prostratus, nunc tantum genibus flexis, cum lacrymis orans

usque ad mane clarum perstitit. Ejus igitur exemplo omnino redintegratus est.

9. Referimus miracula, sed eis unde vulgus fert sententiam, multum pauciora, quamquam non defuerunt et ipsa: quid enim gloriosius quod victus ab eo ubique hostis, Deo vincente, succubuit: robur constantiæ illius, duris hactenus adversitatum ictibus perfringere conabatur; sed conamen ejus omne frustrabatur, hunc malis pravorum exemplis suffodere molitur: verum ut in Canticis Canticorum legimus, « uniuscujusque viri ensis super femur suum propter timores nocturnos », seu diurna oppugnatione, seu nocturna subdole, rationis alicujus suggestione accedat, invenit eum excubantem in propugnaculis: gerit in manu gladium, qui universas hostis compages ac medullas exequitur, dinoscens ac exterminans quæque ab illo cogitationes atque intentiones suggeruntur, ad excipiendos ictus, longanimitatis, et patientiæ forti clypeo munitur: positus infra divinæ custodiæ murum ad omnia illius molimina, a vigilis sui commonitione sollicitatur, quia « non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel. » Igitur non exploratis ad votum quæ volebat castrorum Domini, redit firmaturus suum quod contra spirituales incursus extruebat; avulsit illico paternas domos, unde servorum Dei habitacula construxit.

10. Sacrata vero quam construxit ecclesia ab episcopo Lexovii, nomine Herberto, comam totondit, ac sæcularem habitum deponens ab eodem pontifice sacræ habitum religionis accepit, miles Christi per tot pericula fortis ante expertus, ejusdem ordinis cum eo jugum subjecerunt duo sui. Postmodum a præfato præsule sacerdos consecratus; pluribus ducatui illius jam adscitis fratribus abbas præficitur: tuto imitandus aliis præponitur, qui per annos tres improperium vitæ spiritualis patientissime tulit coram sæcularibus alienatus spectaculis, quibus innutritus quotidie alios videbat oblectari; rigorem abstinentiæ non relaxans inter affluentissimas dominorum mensas, omni denique abjectioni corpus suum subjiciens in curia. Quos ergo regendos acceperat arctissime, sed more patrum piorum regebat. Videres peracto in ecclesia officio abbatem collo sementem, manu rastrum, vel sarculum gestantem, ad agriculturam præire monachos omnes ruris operi

sub diei terminum insistere; sentibus et spinis alii agrum emundabant; alii fimum scapulis comportantes spargebant, hi sarriebant, illi ferebant, nemo panem assumebat in otio, ad horam agendi officii in ecclesia omnes ad unamquamque horam conveniebant. Victus quotidianus panis siligineus, et herbæ cum sale et aqua; aqua non nisi lutulenta, quia fons nusquam præter ad duo milliaria habebatur. Cœleste agebant beneficium cum panis melior, et caseus, vel aliquid aliud edulium undecumque habebatur. Exemplum magistri, et conatus, omnem murmurandi excludebat aditum. Abbas prior ad opus, ab opere discedebat ultimus, operator ipse continuus. Simili se inibi propter Deum servituti nobilis mater ejus addixit, et concessis Deo prædiis, quæ habebat, ancillæ fungebatur officio; servientium Deo pannos abluens, et quidquid injungebatur extremi operis accuratissime agens.

11. Ad opus servorum Dei quadam die cum annonam torreret nescio quo casu domus undique succensa est; cucurrit quidam ejulando nuncians abbati domos combustas, et matrem ejus inibi esse combustam: at ille licet lacrymis suffusus ad Deum manus levavit. « Gratias tibi Deus, inquiens, quod in officio servientium tibi matrem meam ignis absumpsit. » Fortis in amore Dei constantia quæ tot diaboli arietibus impulsa labare non poterat; malleos ac ignes inimicus suggerebat nesciens, quibus vir patiens minime fundebatur; sed purgatus ad coronam gloriæ formabatur. Nihil tamen mali in illa conflagratione prædicta Domina passa fuit.

12. Dein post aliquantum temporis per visum divinitus commonitus est, ut dimissa solitudine campestri quæ competenti opportunitate omnino carebat, eum ad locum sui juris mansionem transferret, qui a rivo illic mananti Beccus appellatur, ad milliarium a castro quod vocatur Brionnium valle. Est hic locus in ipso saltu, Brionnensi valle ima, montibus saltuosis hinc inde occlusa, omni opportunitate humano usui commodus propter densitatem, ac rivi recreationem: ferarum illuc multum erat accursus, trium tantum molendinorum tres domus illic erant, et solum habitabile permodicum: quid ergo faceret? Molendinorum in uno pars sibi nulla, aliorum duorum sua pars erat tertia, nec tantum soli liberum quantum opportuna domuum capacitas exigebat. Comes Gilbertus nil usquam

eo saltu pretiosius possidebat. Quid plura? Spe in Deo firmata, cœpit operari, ac Deus evidentissime cooperari, nam consortes, et contermini quas ibi habebant partes, seu venditione, seu gratuita donatione, omnes sibi suas dedere, ac brevi sub tempore silvam Brionnii, quæ circum erat, totam obtinuit.

13. Consecrata, paucis extructa annis, non parva ecclesia, columnis ex ligneis claustrum construxit, in quo ad amorem patriæ fratres jam nusquam progressuros considere instituit. Nocte vero subsecuta orationi eo intento in stratu suo, diabolus futuri illic bonorum operum incrementi primordia cernens, impatientissime tulit; tectum dormitorii multa vi conscendit. Unde quasi toto conamine colligens se supra novam novorum parietum insiliit cooperturam, ac in unum ad terram universa dejecit. Verum is non erat semen quod in petrosis ortum areat, quia non habet humorem, sed pingui terra exceptum attulit fructum in patientia : mane quia inimicus hoc fecerat indicavit fratribus, et dejectos eorum animos redintegrans, claustrum ex lapidibus reædificare cœpit juxta. Vicinus degebat nomine Radulfus, cognomine Pincellus, homo seculi plurimum addictus concupiscentiis : qui ab ipso abbate cum sæpe numero ad bene vivendum moneretur, spernebat, ridebat irridendo ; cum ab armis defessus, ac mundi voluptate satiatus esset, monachum se futurum respondebat. Quadam ergo die dominica pro quibusdam altercationum controversiis, prædictum abbatem adiit, penes quem demoratus in vesperum ; nocte jam ingruente more solito admonitus, rogatus, et irridens domum rediit, et circa ejusdem noctis medium morte subita præventus hominem exivit : quod abbas ipse eadem hora agnovit animam illius raptam a dæmonibus, audiens miserabili planctu ejulantem, et ita per longum temporis et loci intervallum abduci ; mittit sub acceleratione quid de illo ageretur inquisitum iri, legatus illuc pervolans pulsatas fores irrumpit, irrumpens ad cubile pervenit, in cubili jam gelidum, ac membris omnibus rigidum ad latus nesciæ uxoris suæ invenit. Hujus miraculi unum e fratribus testem habuit, qui cum eo eosdem ejulatus audivit.

14. Quadam die, circa vespertinas horas, cum foris ad opus resideret, vidit dæmonem sub habitu clerici prope locum transire, et eam dormitorii officinam in qua fratrem ad necessaria

secessus est adire, revera suspicatus clericum, et quod ad oratorium ire voluisset, fecit a compluribus inclamari qua ibat non esse viam oratorii, nequaquam exaudientem prosequitur, missus qui revocaret, sed elapsi nulla prorsus vestigia invenit. Intellexit tandem inimici præstigium, ac rei eventum expectavit. Nocte proxima quidam monachus de monasterio fugiens, per eadem loca egressus discessit, ut e vestigio subsecutus prodidit; quod mane ille cum comperisset dixit, cui militabat et qui eum abducere sategit a vespertinis horis præstolabitur ibi immundus immundum, dominus satellitem per immunda jure abducturus. Variis ergo simultatibus quæ sæpe introrsus oriebantur cœpit dolere multum et anxiari; ad ea enim componenda qui in claustro præsideret minime erat, sumptuum congerendorum necessitas illum extra immorari compellebat: hac de re multoties Dominum cum jam exorasset; divina sibi miseratio accommodavit auxilium, sufficiens ad universa quæ agenda forent suffragium.

15. Ortus Italia quidam vir erat quem latinitas in antiquum ab eo restituta scientiæ statum tota supremum debito cum amore et honore agnoscit magistrum, nomine Lanfrancus, etc.

16. Abbas peritus erat in dirimendis causarum sæcularium controversiis, prudens in iis quæ ad exteriora pertinent, in ædificando et procurando quæ necessaria forent, nec prudentior neque efficacior salva religione poterat esse: præsentia corporalis foris inter curas mundi cum residebat, animus ad sui curam, et amorem Dei præcipue intendebat: nullam sæcularis pompæ curam gerens soli Deo in actibus suis gratificari gestiebat. Humillimus, summæ patientiæ, in exequendo carnis appetitu modesto rigore continentissimus, semper ad orationem primus exurgebat, nec diurni laboris multa defatigatio illum in lecto post alios retinebat: quo jure, qua tranquillitate subditos sibi regebat. Legum patriæ scientissimus præsidium suis erat contra iniquos exactores, et si quid inter eos controversiæ nascebatur, æquissimo confestim statu componebat. Undecumque, vel quibuscumque loquebatur, sermo ejus dignitatem in se maximam gerens obaudiebatur: at doctor ille maximus in claustro omnem operam impendebat quieti, et silentio cordis sui novalia verbi sacri excolens assidua lec-

tione irrigans ea dulci quam sæpe obtinebat lacrymarum compunctione. Sic per tres annos vixit solitarius in frequentia hominum, gaudens quod ibi nesciebatur præter paucissimos quibus aliquando loquebatur, omnibus ignotus. Rumor ut hoc factum prodidit, et longe lateque protulit, et fama viri præclarissima, Beccum et abbatem Herluinum brevi per orbem terrarum extulit; accurrunt clerici, ducum filii nominatissimi, scholarum latinitatis magistri, laici potentes alta nobilitate viri multi pro ipsius amore multas eidem ecclesiæ terras contulere: ditatur illico Beccensis locus, ornamentis, possessionibus, personis nobilibus, et honestis: interius religio atque eruditio multum accrescere: exterius rerum omnium necessarium subministratio, cœpit ad plenum abundare: adimpletur visio, quæ in eodem monasterio visa est paucos ante dies, quam vir ille tantus ad ordinem cœnobialem venisset. Fons videbatur ortus in valle monasterii cujus aqua ad montium cacumina excrescens, hinc inde effusa, per campestrium diffundebatur amplitudinem. Abbas fons erat in convalle, scilicet humilitatis exortus, aquæ exundantes, et hinc inde latissime effluentes monachi, qui ab illo incrementum acceperunt religionis divinæ, videlicet eruditionis disciplinam, qua multi ab eodem loco longe lateque postea sunt meliorati.

17. Hanc fructuum Deo suavissimorum flagrantiam cujus ex odore domus Dei per orbem impleta est, qua et ipse abbas absens jocundissime senserat: postea præsens quanto vicinius, tanto jocundius sensit profectus ad eum in Angliam. Quo in itinere evidentibus miraculorum signis multa circa illum gratia divina innotuit; cum enim Boloniam venisset, volens egredi ad portum qui plus sex leucis ab urbe non distat, tentavit qui cum eo ibat comitatus. Comitissa quoque comitis Eustachii conjux fœmina Deo amabilis persuadere plurimum sategit, ut in urbe remaneret: quoniam in portu navis nulla erat, et ventus qui de transmarinis eas referret, jam per quadraginta fere dies nullus omnino extiterat; at ille certissima in Deo spe ait: « Ibimus ad navalia naves sine mora habituri, fratres qui domi remanserunt oraturi pro nobis sine cunctatione nobis eas præsto habebunt. » Dixit, et statim ventus convertitur. Itur sub omni acceleratione ad portum quo tunc prius sexdecim naves appulit ventus, quam pervenissent. Noctis erat tunc primor-

dium, cujus ante medium rursus aspirante vento qui transferret circa auroræ exortum puppes omnes in fluctus retrahuntur. Ingressus navim aliis ad alia quæ tam tumultuosæ rei conveniunt intentis, abbas cum monachis haud procul litaniam dicebat; repente juxta quidam, nescitur unde, astitit homo grandævæ ætatis, et modestissimæ alacritatis; frater qui litaniam proferebat illum vidit, et ab universis putabat conspici, æstimans pauperem esse qui præstolaretur, ut finitis litaniis postularet aliquid sibi dari: verum intrantibus eis, vidit eumdem jam in navi loco eminenti consedisse. Suspicatus igitur magni alicujus meriti illum existere, qui pauper habebat se tam imperiose assidens prope circa illum attentius manebat. Navis cum in altum mare evecta fuisset, territi sunt nautæ quibusdam monstris quæ in salo videbant. Hac tumultuatione prospectantibus aliis: ille gravi quadam dignitate subridens, metum eorum reprehendebat: tunc primo, ut aiebant, visus ab eis exigentibus confestim nautis quis foret, quis induxisset, vel quo pretio navem locaret: eo auctoritate multa se habente, et nil omnino respondente; dixit frater qui jamdiu eum viderat, ex quo litaniam diximus in portu nobiscum manet, et ut credo plus eo navigium, quam ipse navi indiget; cœperunt ergo mirari, et mirando illum omnes contueri. Viderat abbas quemdam cui valde conformis erat, et quæsivit nominatim an is esset: ille paululum vultu exhilarato, hoc solum respondit, « Non sum. » Hoc unum in tota ea navigatione protulit verbum. Navi prosperrimo cursu apud Doffrensem portum appulsa, per comitatus hominum qui in navibus erant multum requisitus, ille comes navigii nusquam reperiri, vel qui eum exiisse vidisset, potuit. Dein omnium rerum cum incolumitate quinto die ad archiepiscopum abbas pervenit.

18. Quæ tunc inter eos summittendi sese ad invicem pia contentio? Summus antistes, et in ecclesiis transmarinis vices apostolicas gerens, submittebat se suo quondam abbati, ut alius quivis, monachus, etc.

19. Prædicto abbati rursus mirabili rerum successu ad votum omnia cesserunt, mox ut redire disposuit; nam die qua voluit circa sextam diei horam venientibus quos ad mare archiepiscopus præmiserat, ac renunciantibus ventum omnino contrarium esse, et pelagus infestum: assueta in Deo ille con-

fidentia discessit ad mare obluctantibus universis, et nocte jam ingruente quo, multa parte noctis exacta, perveniens, ventum quem volebat, et qui commodior erat ad transferendum hora eadem præsto habuit. Interim somnum capiens dum naves ad mare impelluntur, primo lucis sub exortu navem ingressus, tam ipse quam omnes sui confestim transvecti sunt prosperrimo omni navigii eventu. Non amplificamus rem gestam, sed simplici narratione scribentes relinquimus eam aliis considerandam, dignaque amplificatione attollendam.

20. De arboris illius magnæ radicibus quæ in horto suo remanserunt, ut per somnum viderat; vidit postea prædicandus vir pullulantes quasdam virgulas in arbores magnas excrevisse multos, videlicet ad magna bonorum operum incrementa per illius institutionem accessisse, illius etenim sementis existit quidquid unquam boni fructus in Beccensi cœnobio, vel ab eo extiterit. Arbor fructibus optima fuit venerabilis Anselmus ecclesiæ Augustensis clericus, qui illum doctorem maximum ad ordinem monachorum subsecutus, ad prioratum quoque ejusdem cœnobii Beccensis post eum accessit; et defuncto beatæ memoriæ supra dicto Herluino abbati successit, acdemum post ipsum Lanfrancum, archiepiscopus Cantuariensis extitit, vir ingenio admirabilis, facundia non impari, et quod ad humanum spectat judicium morum omnium probitate insignis. Quod de approbanda actuum ejus honestate dicimus vicinitas universa testatur, longe lateque Normannia attestatur, et Gallia amplissime contestatur. Arbor fructuum jocunditate plurimum acceptabilis fuit ecclesiæ Cormeliensis abbas Willelmus apprime nutritus vel eruditus. Arbor alta atque fructuosa extitit, Henricus Cantuariensis ecclesiæ decanus, qui postmodum abbas fuit de Bello, vir ecclesiasticis omnibus disciplinis optime instructus. Arbores bonorum operum fertilitate multum gravidæ in domo Domini extiterunt : venerabilis Hernotus ecclesiæ Roffensis episcopus; et qui ei ad idem officium ibidem successit, vir morum sanctitate admodum reverendus Gondulphus episcopus. Hos ecclesiæ suæ filios vidit grandævus pater aliis ecclesiis patres constitutos : hi sunt filii de quibus in psalmo dicitur : « Filii tui sicut novellæ olivarum », qui ab inferioribus extenuati ad superiora roborati, caritatis Dei adipe et pinguedine repleti, aliorum animas verbis ac bonis

exemplis reficiendo roborant, roborando sustentant, sustendando ad summa virtutum incrementa educant. Multam quoque educaverat sobolem spe certissima posteritatis spiritualiter in Domino jam juvenescentem : nobilissimorum etenim atque optimorum, tam clericorum, quam laicorum ex multis partibus orbis illic adunatus numerus, ad centenariam pertingebat summam, vidit filios filiorum, ex sancto videlicet Cadomensi cœnobio fratres ad idem opus assumptos, in extremis nationibus multos gignere in Domino.

21. Corporeæ eum vires jam deserebant, quas per tot annos laboris vehementia, vigiliarum et inediæ continuatio plurimum attriverat, visus maxime destituebatur officio, et ab horis vespertinis indigebat ducamine : quamobrem non in dormitorio cum fratribus, neque ad psallendum choro interesse jam valebat, sed tamen ad nocturnale officium primus surgebat, nec ulla diurni laboris defatigatio in lecto illum post alios retinebat. Cibi ac potus parcimonia, quæ in juventute, eadem servabatur in senectute, præter quod ab omni fratrum conventu coactus, exceptis legalium jejuniorum diebus, bis comedebat in die : quod quidem ipsum non tam refocillandi lassi corporis cura concesserat, quam ut escam sumens eis sumentibus, quibus ad opus præsidebat insistere posset, operi usque ad vesperam, ac persæpe etiam usque in noctem insistebat. Otium aut voluptas nullum in eo sibi locum sortita est. Non ætas eum annorum numerum jam excedens, de quo dicitur in psalmo : « Et amplius eorum labor et dolor. » Non vehemens qua multum sæpe in internis augebatur infirmitas, illum ab actionibus necessariis retinebat. Paterno affectu omni modo circa monachos suos intentus, districta eos disciplina regebat, et affectuosissimo amore diligebat. Si quem inter fratres segnem, siquem sui ordinis ac studii litterarum negligentem, si quem in ecclesia somnolentum deprendebat, hunc omnino invisum habebat : semper, inquiebat, « homo litterarum, et mandatorum Dei nescius, quid præstat ? » Quem considerabat vigilantiorem, studiosiorem, ad virtutum exercitia promptiorem ; hujus non abbas, sed servus extabat ; plerosque plus ad studium incitabat illius favor, quam scientiæ ipsius amor : sedulus enim perquirebat quis omnium eorum qui erudiebantur accuratioris ingenii esset, quis tenacioris memoriæ existeret, quis vehe-

mentius instaret, cujus studio valeret: denique ex omnibus quis ad singulas virtutes, et amorem Dei plus intenderet, nec minus quam in se amabat, et enutrire satagebat quidquid amandum videbat in singulis. Litteratus aliquis volens fieri monachus, quando ad illum veniebat, qua exultatione suscipiebatur, quæ suscepto benignitas, et veneratio exhibebatur? Laicos qua instantia ut ad discendum psalmos intenderent, agebat? Quibus modis, ut quod inchoaverant amando tenerent, instabat? Omnibus omnia se conformans, omnes ut filios, et illi ut patrem eum amabant.

22. Nova, necdum sacrata erat ecclesia, quam ab ipso, cujus eam consilium inchoavit et auxilium consummavit expectabat consecrari; instanter hoc a Deo exposcens, cujus petitioni, qui ad cætera sibi benignus extiterat, optatum Deus concessit effectum, adimplens per omnia super hac re illius affectum : multo enim ampliori quam præsumere poterat, honorificentia consecrata est, et a quo exoptabat. Nam pro quibusdam negotiis tam sæcularibus quam ecclesiasticis sæpe supra memoratus gentium transmarinarum apostolicos ad curiam venit eminentissimi regis Anglorum Willelmi in sua terra Normannorum tunc commorantis, etc.

23. Dies ergo a multis per multos annos multum exoptatus longe lateque insinuatur, ex longinquis regionibus viri consulares, ecclesiasticorum graduum summæ personæ, hominum genus infinitum adventurum prænunciatur, libentissime accipitur; congeruntur maximi sumptus ad suscipiendum omne genus hominum. Ubi adimpletur, « pluviam voluntariam segregabit Deus hæreditati suæ. » Nihil ab aliquo exactum, nihil expetitum, se ipso sufficiens, quod cœperat, perfecit. Deus qui de stercore erigit, ac in sublimi pauperem ponere consuevit : solo suæ manus gestamine, cujus in consummatione hujus operis sui manus adeo larga extitit : quod res sumptuosissime acta universis ad votum et sufficientiam fuit, nec ullam in posterum contraxit indigentiam, ob tantum solemnitatis tantæ gaudium, languor, qui per octo ante dies vehementissimus tenuerat mortis imminentis metu ipsum monasterii patrem adesse minitabatur. Porro ne quod mœroris nubilum diei illius lucem offenderet, Deo miserante, ad diem plenissime convaluit.

24. Igitur decimo calendas Novembris, anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo septimo, sanctæ omni Ecclesiæ reverendus gentium transmarinarum summus Pontifex Lanfrancus advenit, consecrando consummaturus ecclesiam, quam, inspirante Deo, inchoavit; et in cujus extruendis fundamentis lapidem secundum ipse manu sua imposuit. Convenerunt universi Normanniæ episcopi, abbates, et alii quique religiosi viri: affuerunt proceres regni; rex aliis detentus negotiis adesse non potuit. Regina Mathildis libens affuisset, nisi regiis detenta occupationibus fuisset: affuit tamen per condecentem beneficentiæ suæ largitionem. Noluit rex supernus operi gratiæ suæ regem terrenum supremam manum imponere, sibi totum reservans operis consummati gaudium, quod infra sexdecim annos solis pauperum expensis complevit monasterium, cum omnibus officinis, opus pulchrum et maximum. Affuerunt et regni Franciæ clarissimi consules, et ex aliis regni ejusdem primatibus complures, clerici, monachi ex universis adjacentibus provinciis: confluxit innumerum genus hominum. Agitur dedicatio lætissima solemnitate, et solemnissima omnium alacritate, alacritati hominum aer ipse purissimus, diesque lucidissimus arridebat: præ tumultu circumeuntium populorum vix exaudiuntur chori canentium: in tanta compilatione nullus læsionis alicujus molestiam sensit: nulla in agendis turbatio obvenit. Peracta processione, vix pontificibus intrare licet sine collisione. Irrupit sequens populus avulsis omnibus januis, universis tamen illæsis; quantum ecclesiæ spatiositas potuit adstringere. Distribuuntur altaria consecranda pontificibus, ipsum principale sacrandum archiepiscopo remansit. Fit per totam ecclesiam summa celebritas, et in agenda celebritate, pia quædam contentiositas. Vix semetipsum quisque cantantium exaudit præ multitudine vociferantium multi jubilantes, quid dicebatur nescientes, aut quibus concinerent, minime attendebant. Graves ejusdem monasterii personæ, quæ propter nimiam aliorum multitudinem paucæ aderant, solis lacrymis et devotione cordis solemnitatem explebant. Personabat in aliis vox lætitiæ, et jocundationis, in illis modulabatur domino cum lacrymis sola sibi soli tota intenta affectio mentis; quid plura? Finitur majori quam cœpta fuerat jocunditate solemnitas: itur ad reffectionem, paschales

nulli defuerunt epulæ, a mane usque ad profundam noctem succedentibus fratrum turmis qui ad festum venerant, quantum refectorii tabulæ continere valebant. Universis tam notis, quam ignotis, nec solum in domibus circumpositis, verum in villis etiam remotis, quæ ad usus necessarios petierunt sponsata Deo regi ecclesia libens ministravit affluentia nuptiali majoribus quibusque sic ad placitum, et sufficientissime, ut qui accipiebant dicerent modum excessisse; neque solum ea die, sed multis per aliquot ante dies dum operiebantur, ita servitum est. Venerabilis abbas requirens a ministris, qui ibant ac redibant, nec momento, uno loco stare poterant, quid agerent, quid dicerent, an sumptus adhuc deficerent. cum potius abundare audiebat ab eis; quoties illa die dixit: « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi »; et dicendo ista solas retribuebat Domino lacrymas agentes gratias pro concessis sibi tot beneficiis; ac merito, quia exclusa omni penuria, omnium a Deo sumministrata serviebatur sufficientia.

25. Tertio die, seculis memorandus jam sæpe dictus Cantuariorum archiepiscopus, etc., ab universis fratribus eundi missionem poposcit: quis tantum tantæ inter eos benignitatis virum recedentem siccis oculis aspicere potuit? Omnes eruperunt in lacrymas, parvuli non volebant consolari: consulto maturavit recessum, quatenus a fletu se contineret vel post ejus discessum. Abbas Herluinus eum supra omnes mortales amans, et ab eo amatus, discedentem per duo milliaria prosecutus est amicum, ad suos visus numquam in hac vita ulterius rediturum: quæ cordis amaritudo, qui fletus quamvis comprimerentur in ipso ultimo vale, et ultimo ab invicem discessu: postquam reversus est sedens in camera solus cum solo, qui sibi ex omnibus erat familiarissimus, concitatis permittens lacrymis habenas, ad cœlum manus levavit; et his verbis ait: « Nunc dimittis servum tuum Domine in pace: quia viderunt oculi mei »: quod ut viderem antequam morerer summopere optabam, et indesinenter a te orabam: adimplesti quæ volui; nunc servus tuus lætus ad te ibit quacumque hora tibi placuerit; sic verba compressit, sed lacrymarum affluentiam cohibere non potuit, donec frater qui cum eo loquebatur diutius nequiens sustinere, aliunde sermonem induxit. Ex tunc

omni membrorum officio destitui penitus cœpit ; et longe ante diei ipsius animam revolutionem quod oraverat, obtinuit. Nam proxime subsecuto mense Augusto decimo tertio calendas Septembris, die Dominico, ex toto lecto decubuit : sensit certis indiciis pater longævus jam adesse mortem : quod ubi amantissimæ congregationi innotuit, mors quædam universos pervasit ; angor, et ex angore quidam stupor, animos cunctorum obsedit. Cibus percipi non poterat, somnus recessit ab oculis. Tertio die absolvi se, et cætera quæ morientibus exhibentur officia, sibi exhiberi rogavit.

26. Adsunt filii vale facturi amantissimo patri, eo primo orbandi. Lacrymis ac singultibus psalmos, et cæteras orationes interrumpentibus : tandem ventum ad agendam confessionem, confiteri cœpit, verum remanentium pietate filiorum superatus, et ipse in lacrymas effusus dicere nihil potuit : Vix tamen eluctatus in vocem absolvit filios, dansque benedictionem et pacem omnibus, tam præsentes quam absentes immortali eos Patri omnes commendavit ; ac discedentes, quia plus non poterat, ut pro se orarent, postulavit : dolores, lacrymæ, orationes fiebant, quoniam vix ab eis psalmus continuari valebat ; dum quisque in alterum respiciebat, quasi jam cerneret fratrem patre orbatum , erumpebat in lacrymas ; coram illo plangere nequaquam audebant , quia spe bona lætabundus non lacrymantes sed lætantes eos omnes videre volebat ; si cujus in lacrymas concitati singultum sentiebat, confestim solita gravitate compescebat. Profunda jam noctis parte transacta quæ in sabbatum illucescebat, cujus ad vesperum obiit ; reverendissimus vir ejusdem ecclesiæ prior Anselmus de proximo illius fine non tam suspectus, quam certus, collocavit se longiuscule ab eo, et clanculo nolens ut ille agnosceret, quia moleste ferebat aliquem circa se : verum ut mox primum ad matutinas sonuit signum ; illico excitavit domnum abbatem Rogerum , qui secus caput ejus accumbebat, et ait : « Excitate priorem , ut dicat nobiscum matutinas. » Plurimum miratus est ille quomodo id agnovisset, quia nec coram eo venerat , nec aliquis ei dixerat, et post accubuerat. Summo vero mane omnes diei horas coram se dici rogavit. Denique jam ingruentem mortis horam sentiens, communicari se expostulavit, et animam sibi commendari. Festinato ivit abbas

Rogerus, sed nullam in Eucharistia invenit hostiam, turbati sunt fratres universi, mors instabat, et salutare Dominici corporis quod ille acciperet, non erat. Verum circa morientem minime defuit, quæ circa viventem miserationis divinæ gratia semper præsto fuit. Forte tunc sacerdos quidam pro eo missam celebrans sumendum adhuc manibus tenebat corpus Dominicum: ejus itaque oblationis, quæ pro commendando illius exitu oblata Deo fuerat; prædictus abbas portionem unam suscepit, et ei ad viaticum tulit. Commendaturi exitum, illico fratres omnes accurrunt, quorum lacrymationem nec tunc sustinere prævalens, peracta ex more christiano communicatione, quo valuit nutu, verboque monuit, ut in claustrum redeant, tanto instantius ei subvenientes, quanto ad exitum propinquare videbant. Jam sola exitus hora expectabatur, ac precum, et lacrymarum armis communitur. Quotiens cameræ in qua decumbebat ostium aperiebatur, verens quisque ne jam migrasse nunciaretur, attonitus prosiliebat, et quod verebatur audire, expectabat. Transegit diem sic usque ad vesperam, ac sæpe quasi aliunde reversus dicebat abbati Rogerio qui proximus adstabat: « Quid faciunt domini nostri, cur morantur? quid esse putatis, cur non accedunt? » Ille quamquam eum de aliis crederet loqui personis, respondebat ac si loqueretur de fratribus monasterii, quid, inquiens, jubetis, sunt in claustro, orant pro vobis, aderunt mox ut voletis: tacebat et parvum post intervallum eadem commotius iterabat: laborabat ille addiscere quorum moram causabatur, et accessum præstolabatur; verum nihil ab eo plus audiebat. Vespertina a fratribus peracta synaxi, cum diei ac diurni officii fine, vitæ humanæ stadium felici cursu peregit nocte jam proxima, quæ in Dominicum illucescebat, septimo calendas Septembris. Irruunt universi, nec jam solum monachi, verum ex familia servientes, et qui ex villis confluxerant, fores et claustra effringere conati, quos abbas Rogerius qui sancto viro in ultima ægritudine obsequentissimus fuerat, prudenti confortatione adhortans detinuit, donec corpus decentissime funeratum, solemni processione in ecclesiam est perlatum. In communi posito jam licet omnibus communem lamentari desolationem, quæ vivum semper assequebatur; in funere quoque illum gloria comitatur ad persolvendum ultimum obsequium

fratri qui apud omnes maximi amoris atque reverentiæ ob eximiam religionem fuit. Animo libenti convenerunt plurimi abbates, multæque personæ venerabiles : advenit, et totum exequiale officium celeberrime egit Ebroicensis episcopus, honestæ vitæ, magnæque litterarum scientiæ, vir venerandus Gislebertus. Actum est in capitulo illi monumentum bonorum actuum, æternum filiis monumentum, jure quo de spiritualibus locuturi studiis conveniunt, illius præsentatur memoria, qui ex tyranno religiosus, ex multum sæculari omnino supernaturalis, loci illius atque ordinis primus extitit fundator et abbas. Maximos parte amantissimo orbatorum filiorum quæstus referre supersedeo, ne dolorem legenti inferam, neu lectorem inferendo moveam in lacrymationem. Illo decenti honorificentia tumulato, largissimis expensis recreantur pauperes, qui ex tota vicinitate confluxerunt æternam animæ illius recreationem præstet, si votis opus est, Deus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

EPITAPHIUM.

Hac regitur Petra fundator primus et abbas
Hujus cœnobii, monachus ex laico.
Ter post undenos, ac tres, et quatuor annos
Grammata nescierat, postque peritus obit.
Quatuor undecies, transegit cœnobialis.
Annos, rite suos dimidiando dies.
Cum Phœbus novum sub virgine protulit ortum,
Commigrando diem clausit, et hebdomadem.
Herluinus erat, si quis de nomine quærat,
Cui cum sanctis det quidquid eis Deus est.

ALIUD EPITAPHIUM.

Hunc spectans tumulum, titulo cognoce sepultum,
Est via virtutis nosse quis ipse fuit.
Cum quater hic denos vir pervenisset ad unus;
Quæ fuerant secli sprevit amore Dei.
Mutans ergo vices de mundi milite, miles
Fit CHRISTI, subito monachus ex laico.
Hinc sibi more patrum socians collegia fratrum,
Cura qua decuit, rexit eos, aluit.
Quas quantasque vides hic primus condidit ædes,
Non tam divitiis, quam fidei meritis.
Quas puer haud didicit scripturas postea scivit
Doctus, ut indoctum vix sequeretur eum.

Flentibus hunc nobis tulit inclementia mortis,
Sextilis quina, bisque die decima.
Herluine, Pater sic cœlica scandis ovanter:
Credere namque tuis hoc licet ex meritis.

VITA LANFRANCI ARCHIEPISCOPI SECUNDI ABBATIS.

PROLOGUS. — « Quoniam a pluribus quæritur vita venerabilis Lanfranci, Dorobernensis archipræsulis, nec invenitur: volui de eo aliquid scribere pro tenuitate ingenii mei; ne omnino tanti viri memoria silentio deleatur. Opus siquidem, ut mihi videtur; hactenus intermissum; rarus quippe de eo aliquid scripsisse reperitur. Propter quod in vita B. patris nostri « Herluini » venerabilis West monasterii abbas « Gislebertus, » quasi ex occasione inseruit, quantum ad historiam pertinere visum fuit: quæ exinde mutuans, et in hanc narrationem transferens, adjeci quælibet invenire potui, sive quæ a venerabilibus ac veracibus viris audivi. Hoc autem ideo facere studui, ut (quantum in me fuit) non lateret, qui aliis proponendus ad imitandum foret; sed notus omnibus fieret ad honorem Dei, et utilitatem legentium; atque ut noverint, qui scire volunt, quis vel unde fuerit; quam vivendi institutionem habuerit; quomodo ad religionem, ac deinde ad abbatiam, et postea ad archiepiscopatum venerit; seu qualiter de hac luce migraverit. Et de his quidem non omnia quæ dicenda forent audire potui. Nec quisquam mihi succensere debet, quod imperitus sermone et scientia aggredi materiam tam dignam ausus fuerim, quia potius duxi quomodo dicerem, quam nullus. Quod si cui rusticitas styli, et incultus sermo displicuerit, et ornatius eadem dicere voluerit, precor ne mutando verba, tollat rei gestæ sententiam, nisi forte aliquid inesse repererit falsitatis. »

1. Fuit quidam vir magnus Italia ortus, quem latinitas in antiquum scientiæ statum, ab eo restituta tota, supremum debito cum amore et honore, agnoscit magistrum, nomine Lanfrancus. Ipsa quoque in liberalibus studiis magistra gentium Græcia, discipulos illius libenter audiebat et admirabatur. Hic Papia civitate oriundus fuit. Parentes illius, ejusdem

urbis cives, magni et honorabiles habebantur inter suos concives. Nam, ut fertur, pater ejus de ordine illorum, qui jura et leges civitatis asservabant, fuit.

2. Lanfrancus in primæva ætate patre orbatus, cum ei in honorem et dignitatem succedere deberet, relicta civitate, amore discendi, ad studia litterarum perrexit. Ubi plurimo tempore demoratus, omni scientia seculari perfecte imbutus, rediit. Deinde patria egressus, et Alpes transgressus, in Gallias venit tempore Henrici, regis Francorum, et gloriosi ducis Normannorum Guillelmi, qui Angliam sibi armis subegit. Et pertransiens Franciam, quamplures magni nominis scholares secum habens, in Normanniam pervenit; et in Abrincatensi civitate demoratus, per aliquod tempus docuit. Considerans vero scientissimus vir, quod captare mortalium auram, vanitas est, et quia ad non esse tendunt omnia, præter eum qui fecit universa, qui semper est, et qui ei intendunt; ad obtinendum ejus amorem, animum convertit, et studium. Quod igitur in litteris perfectius invenit salutis consilium, et placendi Deo, arripere statuit, ut relictis omnibus, abdicato etiam sui ipsius jure; illum sequeretur, qui dixit: « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » Et quia quanto magnus fuerat, tanto optabat fieri humilior; locum adire nolebat, ubi litterati, qui eum honori ac reverentiæ haberent.

3. Interea cum ire vellet Rothomagum, iter agebat, inclinata jam die, per sylvam ultra fluvium « Rislam », incidit in latrones, qui cuncta quæ habebat tollentes; ligatis a tergo manibus, et caputio capæ ante oculos admoto, abduxerunt illum de via, et inter condensa saltus fruteta dimiserunt. Talibus angustiis comprehensus, nescius quid ageret, suum infortunium lamentabatur. Tandem nocturno silentio in se reversus voluit Domino laudes debitas persolvere, et non potuit: quia ad hoc antea non vacaverat. Et conversus ad Dominum: « Domine Deus, ait, tantum tempus in discendo expendi, et corpus et animum in studiis litterarum attrivi; et adhuc quomodo te debeam orare, atque laudis officia tibi persolvere non didici. Libera me de hac tribulatione; et ego, te auxiliante, sic vitam meam corrigere, et instituere curabo; ut tibi servire valeam et sciam. » Surgente aurora in ipso crepusculo audivit

viatores iter carpentes; et cœpit vociferando ab eis auxilium petere. Illi audientes primo expavere: dehinc vocem hominis advertentes, ad sonum vocis perrexere, et quis esset, quid haberet, indicavit. Tunc eum solventes reduxerunt ad viam. Rogavit sane ut vilius et pauperius cœnobium quod in regione nossent, sibi demonstrarent. Responderunt: « Vilius et abjectius monasterium nullum scimus, quam istud quod in proximo ædificat quidam homo Dei », et ostendentes viam discesserunt.

4. At ille gressum illuc vertens, Beccum adiit, quo nullum usquam tunc pauperius æstimabatur, vel abjectius cœnobium. Forte tunc abbas extruendæ fornaci occupatus, ipsemet operabatur manibus suis, et accedens ad eum dixit: « Deus te salvum faciat. » Et abbas: « Deus te benedicat », inquit; « es Lombardus? » Ait ille: « Sum. » Et abbas: « Quid vis? » « Monachus, » ait, « fieri volo. » Tunc abbas præcepit cuidam monacho nomine Rogerio, qui in parte opus suum faciebat, ut illi ostenderet librum regulæ, qua perlecta, respondit omnia, Deo se juvante, libenter servaturum. Hæc audiens abbas, et sciens quis esset, et unde, concessit ei quod petebat. At ille per os furni procidens in faciem, osculatus est pedes ejus. Lanfrancus humilitatem animi sermonisque gravitatem in abbate plurimum veneratus, et amans, monachus ibi efficitur.

5. Quo facto venerabilis pater Herluinus gaudio repletus est non modico, quia credebat a Deo preces suas esse exauditas. Nam quia sumptuum procurandorum necessitas, illum extra claustrum demorari cogebat, nec erat qui præsideret introrsus, et religionem asservaret: multoties Deum cum exorasset, divina miseratio sibi accommodavit auxilium, sufficiens ad omnia quæ agenda forent suffragium. Videres ergo inter eos pium certamen, abbas ex grandævo laico nuper in clerum promotus, verebatur sibi subditam tanti doctoris celsitudinem. Ille nullam pro eminenti scientia gerens insolentiam humillime ad omnia parebat, attendebat, admirabatur et prædicabat quam ipsi in intelligendis scripturis gratiam Deus concesserat, et dicebat. «Quando attendo laicum istum, nescio quid dicam, nisi quia Spiritus ubi vult spirat. » Abbas erga illum debita veneratione, ille erga eum omnimoda contendebat submis-

sione, forma gregi uterque vivendi facti. Unus active, alter contemplative, abbas humilis, patientiæ summæ, in cura corporis continentissimus, nullam secularis pompæ curam gerens, legum patriæ scientissimus, præsidium erat suis contra iniquos exactores, ad tractanda causarum secularium negotia, et disponenda exteriora peritissimus, in extruendis vel procurandis necessariis nec prudentior, nec efficacior (salva religione) esse poterat.

6. At doctor ille maximus in claustro omnem operam impendebat quieti et silentio, cordis sui novalia verbi sacri excolens assidua lectione; irrigans ea dulci, quam sæpe obtinebat, lacrymarum compunctione. Nec oblitus quod Deo in nocturna captione promiserat, postquam factus est monachus, in discendis officiis diurnis et nocturnis curam maximam impendere voluit, ut sciret Deo laudis sacrificium persolvere, sicut noverat. Sic per tres annos vixit solitarius, gaudens quod nesciebatur, præter paucos quibus aliquando loquebatur, omnibus ignotus. Rumor ut hoc factum prodidit, longe lateque protulit, et fama viri præclarissima Beccum, et abbatem Herluinum brevi per orbem terrarum extulit. Clerici accurrunt, ducum filii, nominatissimi scholarum magistri latinitatis, laici potentes, et nobiles viri multi, pro ipsius amore multa eidem ecclesiæ contulerunt. Hic ergo Lanfrancus, qui pro Deo se abdicaverat sibi, « Omni vilitate et extremitate contentus; omni obedientia se submittere curabat majori. » Denique, ut fertur, lectionem non volebat legere in ecclesia, nisi prius eam cantor audisset. Quadam die, dum ad mensam legeret, dixit quiddam inter legendum sicut dicere debuit, quod non placuit præsidenti, et aliter dicere jussit; velut si ille dixisset, « docere », media producta, ut est; et iste eadem media correpta emendasset « docere », quod non est. Non enim prior ille litteratus erat. At vir sapiens sciens magis obedientiam Christo deberi quam donato, dimisit quod bene pronuntiaverat, et dixit quod non recte dicere jubebatur. Nam producere brevem, vel longam corripere syllabam, non capitale noverat crimen; verum jubenti ex parte Dei non parere, culpam non levem esse sciebat.

7. Quidam secularis dedit Beccensi ecclesiæ terram, ad quam missus est Lanfrancus, ut eam servaret et instauraret.

Una dierum dum de monasterio ad locum illum regrederetur, detulit catum in panno involutum, post se ad sellam ligatum: dum iter faceret, quidam adjunxit se illi; cumque simul pergerent, socius viator audivit vocem cati, et cœpit mirari et circumspicere ubi esset catus, cujus audiebat vocem; tandem advertit magistrum Lanfrancum, illum post se ligatum ferre; et ait illi: « Domine quid portas? » Respondit: « Mures et rati valde nobis sunt infesti, et idcirco nunc affero catum, ad comprimendum furorem illorum. » Ecce ad quantam humilitatem tantus vir pro Deo sese submittere curavit. Et quia multum se humiliavit, Deus illum exaltare in præsenti non distulit.

8. Verum fratres qui jam adunati erant in ipso loco, non multum litterati, nec admodum religione instructi habebantur. Cernens Lanfrancus fratrum inertiam, morum pravitatem, ordinis transgressionem, contuens aliquos etiam sibi invidere, qui sibi metuebant eum præficiendum fore: ignorabat quid ageret, quo se transferret. Tædebat eum conversationis inhonestæ, inhiabat ardenter ad solitariæ dulcedinem vitæ. Simulata igitur stomachi infirmitate, Fulcrannum hortolanum rogavit, ut ei quotidie afferret radices quorumdam carduorum, quas sibi asserebat afferre solutionis remedium. Hoc autem faciebat ut corpus suum assuefaceret tali edulio, quali vivere disponebat in eremo. Cum ergo jam animum et corpus præpararet ad fugam nocturnæ elapsionis, domno Herluino abbati nihil de hac re suspicanti, dum in lecto quiesceret, egregiæ indolis Hugo puer, qui nuperrime obierat, in veste candida apparuit (Filius Baldrici de Sawarvilla, nepos ejusdem abbatis) cujus aspectu in nullo turbatus, amabiliter sic eum abbas affatur. « Quid est fili? Quomodo te habes? » Et puer alacriter; « Ego me, ait, bone pater, bene habeo: quia per Dei misericordiam, et tuam intercessionem, liberatus sum ab omni tormento. Sed Deus misit me ad te, ut dicam tibi, quia si tibi non prospexeris, magistrum Lanfrancum ad proximum non habebis. » Abbas admiratus, « Quomodo, inquit, fili? » Puer ad hæc: « Quia solitariam vitam desiderat, et de monasterio egredi deliberat, quoniam mores fratrum et vita sibi non placent: vide ergo quid facias; quia tibi non expedit ut te deserat. » His dictis puer disparuit. Abbas attonitus in his quæ audierat,

reliquum noctis in vigiliis et orationibus insomne peregit. Summo autem mane, mox ut ora loquendi se dedit, Lanfrancum ascivit, secum singulariter sedere fecit; cor abbatis intimo dolore concutitur, vox intra fauces promitur, lacrymæ erumpentes dolorem cordis aperiunt. Lanfrancus hoc videns in terram prosternitur : « Cur abbas sic ploras? » aperiri sibi suppliciter precatur. Tandem abbas in hæc verba prorumpit : « Heu! mihi, cui tale damnum minatur Deus! Væ! mihi qui meum consilium perdidi, meum adjutorium amisi. Multoties per magnos gemitus Deum rogavi, uberrimis lacrymis divinæ suplicavi misericordiæ, ut talem mihi virum præstaret, cujus consilio et auxilio locum istum emendarem; et quæ Deo essent placita monachorum usibus instaurarem. Et quando frater *Lanfrance* huc te Deus adduxit, preces humilitatis meæ exauditas credidi. Ego in te onus meum transferre cogitabam : ego te totius oneris mei sarcinam supportare sperabam. Nunc autem nescio qua de causa hinc discedere, me relicto, satagis, et ad deserta pergere cupis. » Lanfrancus intelligens voluntatem suam detectam, et propositum cordis sui, quod occultum putabat, evidenter propalatum, abbatis pedibus illico advolvitur, et qualiter sibi innotuissent talia, humiliter sciscitatur. Tunc ei abbas blanda voce visionem aperuit, et quid sibi divinitus per puerum revelatum sit, sicut superius reteximus, per ordinem explicavit. Lanfrancus mirabilius dictu obstupefactus, et Dei gratiam in abbate vehementer admiratus, humi prostratus per confessionem patri protinus quidquid in voluntate habuerat, corde compunctus exposuit. Pœnitentiaque accepta, et absolutione impetrata, spopondit se nunquam ab ipso discessurum, ejusque præceptis per omnia obtemperaturum. Abbas ingentes omnipotenti Deo gratias referens, quam citius potuit, Lanfrancum priorem constituit; et quidquid ditioni monasterii subjacebat, interius et exterius ipsius curæ commisit. Quos ita unanimes tribuit esse divina protectio, ut nulla unquam inter eos orta fuerit dissensionis occasio. Hanc visionem Lanfrancus nec volens propalare, nec omnino occultare, indicavit illam cuidam monacho nomine Willelmo, quem ipse a puero nutrierat, et docuerat, plurimumque amabat : præcipiens ne cui diceret quamdiu ipse in corpore viveret. Quod ille servavit usque ad ultimam senectu-

tem. Post mortem vero Lanfranci cum jam nulla prohibitione urgeretur, scripsit rem sicut audierat; et abbati ac monachis Becci scriptam, prout supra digessimus direxit. Fuit idem Willelmus abbas Cormeliensis cœnobii.

9. Ad administranda quoque totius patriæ negotia summus ab ipso Normannorum duce Willelmo consiliarius assumitur. Cujus gratiæ nimiam perturbationem quæ repente irruit, insperato Deus sereno lætificavit. Quorundam enim accusationibus delatorum dux in eum vehementer amaricatus, mandat ut monasterio exturbetur, patria discedat Lanfrancus. Nec motus animi sui hac vindicta sedare valens, mandavit juris monasterii villam, quæ Parcus dicitur, flammis excidi. Paretur tam efferæ jussioni. Eo discedente, qui omne gaudium fratribus erat, et consolatio, dolor altus remanet. Quia melior non habebatur, tripes equus quarto pede inutili, illi tribuitur, et unus famulus. Instant itaque fratres orationi, juxta illud Jeremiæ : « Præstolantes eum silentio salutare Domini. » Protinus qua ille discedebat duci obvius venienti appropinquans, equo per singulos passus caput ad terram submittente, dominum salutat, innocentiæ quidem conscius, si locus dicendi daretur, non diffidebat causæ. Dux primo vultum avertit, sed divina agente clementia, mox miserando respexit, et nutu benevolentiæ aditum loquendi concedit. Tunc Lanfrancus decenti joco ait : « Tuo jussu provincia tua discedo pedes, hoc inutili occupatus quadrupede ; vel ut jussioni tuæ parere queam, da mihi equum meliorem. » Cui dux subridendo : « Quis, inquit, ab offenso judice infecto lilati criminis negotio, munera exposcit? » Tandem disertissimus orator petiit audientiam, et Deo sibi opem subministrante causam exorsus, brevi ad optatum finem peroravit. In amplissimam gratiam illico receptus, accipit promissum, quod nulla deinceps accusatione subiret purgandi præjudicium. Gratissimi mox succedunt amplexus et oscula. Multo etiam cum augmento restituenda promittuntur quæ dux nuperrime devastari jusserat. Alacerrime quidam præcurrens nuntiat fratribus illum redire. Commutantur lacrymæ, personat non semel, sed per totum diem ubique corde et ore a cunctis pium : « Te Deum laudamus. » Abbas inopinatæ rei fidem adhibere non poterat, propter feritatem quam in domino sciebat, donec Desideratus advenit. Accumulatur gaudium,

quia incensorum fit integra restitutio; terrarum quoque eidem ecclesiæ concessarum, ab eodem domino obtinetur confirmatio.

10. Hujus tam improvidæ jussionis causam agunt; quod idem Lanfrancus contradicebat nuptiis filiæ comitis Flandriæ, quam ipse sibi dux copulaverat in matrimonio, quia proxima carnis consanguinitate jungebatur. Unde auctoritate Romani Papæ, tota Neustria fuerat ab officio christianitatis suspensa et interdicta. Quapropter Lanfrancus iterum Romanum papam adiit: jam enim antea Romam petierat causa cujusdam clerici nomine Berengarii, qui de sacramento altaris, aliter dogmatizabat quam ecclesia tenet. Dicebat enim panem et vinum post consecrationem, sacramentum tantum, non autem esse verum Christi corpus et sanguinem. Iste clericus Lanfranco quasi familiari suo litteras miserat errore ipso respersas: eas qui legerunt Lanfrancum talia sentire opinati sunt, et socium erroris diffamaverunt. At tum forte Lanfrancus ad urbem profectus erat, pontificante tunc sedem B. Petri Leone octavo. Amici qui infamiam sibi conflatam audierunt, litteras ipsas post eum miserunt Romam; ibique suspicionem de Lanfranco quibusdam pepererunt. Papa Berengarium ad diem vocavit. Verum ille timens venire, distulit; sed responsales pro se duos clericos misit: qui ante Papam venientes, et in causam deficientes, reprobati et capti sunt. Lanfrancus jussus surrexit; pravi rumoris a se maculam abstersit: fidem suam exposuit, expositam plus sacris auctoritatibus, quam argumentis probavit. Quod dixit et probavit, omnibus placuit, nulli displicuit. Hæc eadem in synodo Vercellensi retecta sunt, et sententia Berengarii audita et reprobata: fides vero ecclesiæ quam Lanfrancus tenebat, et astruebat, exposita, et concordi omnium assensu confirmata est. Quæ sententia non effugit hujus Leonis Papæ successorem Victorem. Denique in consilio Turonensi, cui ipsius Victoris interfuere atque præfuere legati, data est ipsi Berengario optio defendendi partem suam: quam cum defendendam suscipere non auderet, confessus est coram omnibus communem ecclesiæ fidem; et juravit ab illa hora se ita crediturum, sicut ecclesia tenet. Quod juramentum transgressus, nihilominus primum dogma in populo spargere non omisit. Quod cum audisset Nicolaus secundus vocavit eum; qui Romam veniens, et causæ suæ diffidens; et patrocinio eorum

quos sibi impensis beneficiis conciliaverat, parum confidens; cum non auderet suam defensare sententiam, postulavit Nicolaum secundum ejusque concilium; quatenus fidem quam illum tenere volebat, verbis sibi exponeret, scripto firmaret. Itaque jubente papa, fides verbis exposita, et scripta, et omnium assensu confirmata, tradita est Berengario ad legendum. Accepit, legit, et eam se tenere juravit, manuque propria subscripsit. Quo facto gavisus est papa, et multi alii, de ejus reversione et conversione, qui antea dolebant de ejus aversione. Hujus sacramenti sacrilegus transgressor, contra præfatam synodum, contra catholicam veritatem, omniumque ecclesiasticorum doctorum fidem, scriptum postea condidit. Cui Lanfrancus respondens sub nomine epistolæ, libellum elegantem composuit, catholica veritate subnixum, et sanctorum Patrum undique auctoritatibus corroboratum; in quo inveniuntur ista quæ diximus. His enim gestis Lanfrancus interfuit; qui causa hujus litis Romam venerat; et ut ageret pro duce Normannorum et uxore ejus apud apostolicum, pro qua re, sicut diximus, illuc perrexerat. Igitur locutus cum papa Nicolao ostendit quia ejus sententia illos tantum gravabat, qui eos nec conjunxerant, nec separare poterant; nam dux puellam, quam acceperat, nullo pacto dimittere vellet. Hoc audiens et verum esse advertens summus Pontifex, dispensatione habita, conjugium concessit: eo tamen modo quatenus dux et uxor ejus duo monasteria construerent; in quibus singulas congregationes virorum ac mulierum coadunarent; qui ibi sub norma sanctæ religionis, die noctuque Deo deservirent, et pro salute eorum supplicarent. Paruit dux apostolicæ dispensationi et ædificaverunt duo monasteria in prædio, quod antiquitas Cadomum nuncupabat. Dux unum monachorum in nomine S. Stephani protomartyris, et uxor ejus alterum sanctimonialium in nomine et honore S. Trinitatis; quibus tantum de rebus et reditibus suis contulerunt, quantum sufficeret ibidem habitantibus et ad victum et vestitum.

11. Per idem tempus, crescente Beccensi congregatione, in eo loco contigit illud dictum a Domino per Isaiam prophetam. « Angustus mihi est locus; fac spatium ut inhabitem. » Spatiositas enim domorum parva, multitudinem adunatam fratrum jam capere non valebat. Sed situs loci incolumitati

degentium contrarius existebat. Itaque venerabilis Lanfrancus sanctum patrem Herluinum, de majoris monasterii ædificatione compellare cœpit. Tanti operis solam commonitionem ille extimuit, ætatis jam deficientis viribus plurimum diffidens, confortari, adhortari, ac sæpe ad ipsum ingerere, qui cœperat non omittebat, dicens locum aquosum non esse aptum habitationi monachorum. Abbate nullatenus acquiescente, fertur dixisse Lanfrancus quibusdam nobilibus viris, cum quibus loquebatur: « Dominus abbas consumit tempus, et laborem suum in hoc aquoso loco, nec vult mihi credere, ut desinat ab isto opere, et incipiat aliud opus in saniori loco: Deus omnipotens det illi tale impedimentum, quatenus me audiat, atque in tam incompetenti loco operam suam expendere desistat. » Nec multo post presbyterii pars dextera corruit, in qua oratorium erat, et altare S. Benedicti. Anxiati super hoc, et multum conturbato abbati, suus in omni sua desolatione consolator accessit, obsecrans ut vel nunc acquiescens, majora inchoaret ædificia. Tandem victus spem in Deo certissimam gerens, et plurimum in consiliarii sui ope confidens, cujus opera sibi bona omnia proveniebant, in salubriori multum et convenientiori loco nova inchoavit, monasterium et officinas, opus pergrande; quod non res propriæ, quæ adhuc erant permodicæ, sed fides in Deum firma, et spes certa, universa conferendo accumulavit. Lanfrancus quoque licentia abbatis sui iterum scholam tenuit, et ea quæ a scholasticis accipiebat abbati conferebat, abbas operariis dabat. Post triennii completionem, sola necdum completa basilica, venerabilis Lanfrancus, cœpti operis institutor, tam ducis Normanniæ quam primatum supplicatione cœnobio Cadomensi, quod dux hortatu Papæ Nicoali ædificaverat, abbas præficitur. Qui de monasterio Becci ad hoc opus exiens, unum duxit secum, qui nuper habitum susceperat, sed professionem nondum fecerat nomine Radulphum; qui postea in loco fecit professionem, et procedente tempore, ejusdem ecclesiæ Cadomensis prior extitit; ad ultimum abbas de Bello obiit. In adventu Lanfranci mox ad ipsum locum venire ad conversionem cœperunt nobiles viri et optimi clerici, inter quos fuit egregius et venerabilis Willelmus, Rabodi filius, qui post Lanfrancum Cadomensi ecclesiæ præfuit, et postea Rothomagensis archiepiscopus extitit. Iste Willelmus cum habitum re-

ligionis Cadomi suscepisset, missus est Beccum, ut ordinem ibi addisceret, quia novella plantatio ipsius loci nondum poterat alios perfecte instruere. Iste vir generosis natalibus ortus, simplex, bonis moribus ornatus, religiosus: cum aliquantum temporis ibi prius claustralis, post abbas transegisset; inde assumptus, consecratus est archiepiscopus Rothomagensis, in quo loco per longum tempus vixit, et in bona senectute diem ultimum clausit. In illo Cadomensi cœnobio tempore Lanfranci, et eorum qui sæculo relinquentes monasticam vitam sub eo arripuerunt; cœpit religio magna quæ perdurat usque hodie.

12. Interea dux Normannorum Willelmus hæreditarium sibi regnum Angliæ pervadens, ad quæ voluit jura disposuit. Deinde ad meliorandum Ecclesiæ statum, animum intendit. Igitur Alexandri universalis Ecclesiæ summi Pontificis viri vita et scientia excellentissimi consulto et rogatu; omnium quoque Anglici et Normanni imperii magnatum libentissimo assensa, rex Willelmus quod potissimum solumque acceptabat consilium, doctorem supra memoratum, Lanfrancum scilicet, ad hoc elegit negotium suscipiendum.

13. Libet nunc quasi ab alio exordio seriem nostræ narrationis dirigere, et quædam omissa inserere, et sic cuncta de eodem Lanfranco, prout poterimus prosequi. Hic igitur homo religione, sapientia omni ævo memorabilis; nobili ortus parentela, ab annis puerilibus eruditus est in scholis liberalium artium, et legum sæcularium ad suæ morem patriæ. Adolescens orator veteranos adversantes in actionibus causarum frequenter revicit, torrente facundiæ accurate dicendo. In ipsa ætate sententias depromere sapuit, quas gratanter jurisperiti aut judices vel prætores civitatis acceptabant. Meminit horum Papia. At cum in exilio philosopharetur accendit animum ejus divinus ignis, et illuxit cordi ejus amor veræ sapientiæ. Animadvertebat enim quod mundi hujus prosperitas et gloria, vanitas est. Repentino itaque animi motu se abnegans, mundoque renuncians sumpsit Becci habitum religionis, et regulariter vivere cœpit.

14. Studiosus fuit idem cœnobita, verbi gladio perimere sectas, si quas advertisset catholicam lædere fidem. Idem quoque optimus plenitudine caritatis, resuscitare satagebat per fidei rectitudinem, in hæresi mortuos. Sapientes et religiosi

pontifices metropolitani, nec non et abbates, et tremuerunt sapientiam Lanfranci, atque religiositatem et auctoritatem ejus, et correctioni se subdi gavisi sunt. Ipsum quoque Ecclesiæ plures pontificem vel abbatem sibi, incredibili desiderio petierunt. Roma caput orbis sollicitavit eum epistolis, precatu conata eum retinere et vi. Quippe cognoverant eum peritissimum honesta quælibet, et eorum contraria secernere, diligentissimum, cuique sua retribuere perpendiculo rationabilitatis, promptissimum ardua duraque suscipere, ac perpeti causa veri boni. Cognoverant etiam hanc ejus vitam, quæ merito dicatur quædam directissima atque tutissima ad perennis vitæ portum via. Ille vero nimis altum sibi duxit aliis præesse, infimam extremitatem corde et affectu non deserens. Gloriosus dux Normannorum Willelmus hunc præcordiali colebat familiaritate. Quapropter cœnobio Cadomensi illum præfecit invitum. Ea tempestate civitas Rothomaga viduata est sancto ac venerabili archipræsule Maurilio: tunc clerus omnis, et populus congregati, volebant substituendum eligere Lanfrancum: verum toto conamine ille tale onus devitabat subire; humiliter magis cupiens subesse quam præesse. Nam abbatiam Cadomensem quam invitus susceperat, libenter dimisisset, si extra animæ læsionem gravem facere valuisset. Quod rex advertens providit subrogare Joannem, quem Abricatensium constituerat pontificem; sed ut hoc canonice fieret, licentiam petendi gratia Romam direxit eumdem abbatem Cadomensem Lanfrancum; qui onus hujusce legationis alacriter perferens sicut ecclesiis cupiebat esse consultum a Papa Alexandro impetravit; sacrum quoque pallium, cum licentia hujus promotionis, deportavit; unde et ipsi toti Neustriæ gaudium fuit.

15. Post hæc venerunt ad regem in Angliam tres legati simul, Ermenfredus, Sedunorum episcopus, et duo clerici cardinales missi ad petitionem ipsius a Papa Alexandro, qui eum in Pascha coronam regni capiti ejus imponentes, in regem Anglicum confirmaverunt. Congregata est ergo synodus magna Windresoris, in qua præsidente rege, ab ipsis legatis dejecti sunt quidam episcopi indigni episcopatu, propter vitam criminosam et inscitiam curæ pastoralis. Inter quos deposuerunt Stigandum cum anathemate reprobatum, multis criminibus coinquinatum; qui cum duobus episcopis infanda ambitione

Cantuariensem archiepiscopatum invaserat. Substitutis itaque in locum dejectorum idoneis rectoribus, remansit vacua Dorobernensis cathedra, in qua pretiosus Christi confessor Augustinus omnibus præfuit Britanniæ episcopis. Cogitanti vero regi de hac re, et proceres regni consulenti, convenientissimo fine, in Lanfranco quievit, quatenus uberrimum luminare in hac arce elatum, nebulas undique pravitatum, et caligines dilueret, saluberrimo fulgore cuncta honestans. Quapropter misit prædictos legatos in Normanniam ad hoc opus perficiendum. Cum igitur Sedunensis episcopus invitaret eum ad regimen pontificale, denuntians in concilio episcoporum et abbatum Normanniæ petitionem regis simulque voluntatem suam, et reliquorum sedis apostolicæ legatorum, et quasi præceptorum super hac prælatione, sancta ira, sancta tristitia sic perturbatum fuisse compererunt, ut omnino contradicturum putarent, inducias ad deliberandum petentem. Perspectum namque vel indubitatum tenebat, simul ire non posse negotium archipræsulis et otium monachi. Ad hoc sui provectum solito despiciebat, atque extimescebat onerosissimum gubernaculum. Precatur regina cum filio, jubet abbas Herluinus licet invitus, cui tamquam Christo obedire solitus erat. Hortantur etiam studiose ad hoc collecti majores. Nam hanc urgentem undique violentiam dictaverat mandatum regis, scientis obstinationem dilectissimi sibi patris, cum ad altiora invitaretur. Non abnuit ille præcipiti sententia, ut omne factum ac dictum ejus discretionis norma dirigebat. Obedientiam offendere cavet, simul et tantos qui rogant, favent, hortantur. Mœstus ergo trans mare excusatum se vadit, sperans jocunditatem in reversione. Non enim æstimare potuit vir singularis forma perfectæ humilitatis, invitum se archiepiscopatum trahi. Cæterum divinæ dispositioni quo consilio resisti poterit? Rex cum gaudio atque cum digna reverentia recepit christianæ religionis adjutorem; devicit reluctantem, excusationem pulchre pugnans humilitate et majestate. Advocantur hilari festivoque jussu Cantuariensis ecclesiæ primores, et multa dignitas regni ecclesiastica et secularis.

16. Hunc igitur rex intima semper coluit familiaritate; tum pro eminenti sæcularium ac divinarum litterarum peritia, tum pro monachici ordinis singulari observantia; impendens ei reverentiam et gloriam; venerans ut patrem, verens ut præ-

ceptorem, diligens ut filium vel fratrem. Illi consulta animæ suæ, illi speculam quamdam, unde ordinibus ecclesiasticis regula vivendi per omnem Normanniam et Angliam prospiceretur, commisit.

17. Si quis vero admirans quærit cur tantus vir, tantopere voluit declinare officium episcopale, vel quare abbas invitus hoc ei præcipiebat. Primum de abbate noverit; quod nequaquam invidendo ejus promotioni hoc faciebat, quippe cum ejus et honorem et exaltationem præ cæteris affectaret. Præcipiebat ergo illi, quia voluntati Dei, et sanctæ Ecclesiæ electioni eum vocanti, contradicere non audebat. Invitus autem jubebat, quoniam ægerrime ferebat tanti ac tam dulcissimi amici carere consortio, qui cœnobium Becci nuperrime incœptum, situ et paupertate horrendum elegit, quod prudentia illius vigilantissimaque cura locupletavit, et in statum provexit pulcherrimi ordinis, dum regeret collegium fraternum severa ac miti disciplina, sanctum etiam abbatem humili et utili consilio. Etenim cum in gloriam propriæ tantum mortificationi operam idem Lanfrancus desideraret, cum adhuc Becci esset, deprehendit eum atque publicavit cogitationum inspector Deus, ut lucerna esse colligens in vallem, diffunderetur per excelsa. Effulsit eo magistro, obedientiæ coactu, philosophicarum ac divinarum litterarum bibliotheca, nodos quæstionum in utraque solvere potentissimo. Fidem scriptis merear nullam, nisi quæ scribo Europæ latitudo asserat. Neque sileri puto de eisdem in Africa vel Asia. Ipse vero Lanfrancus idcirco pontificale onus subterfugere gestiebat; quia sapientia plenus prævidebat, quod otium monachilis ordinis, inter occupationum episcopalium frequentissimos tumultus nequaquam ex integro haberi potest. Terreat exemplum istud damnatos cum Simone Mago, zelo principis Apostolorum: hinc intelligant perditissimi amentiam suam; muneribus emunt ineptissimi, quod secundum Deum oblatum tremit talis; pecunias offerunt, majores promittunt, nunc per se, nunc per amicos, quibus dignitatum culmina, si ad hujusmodi honorem pervenire poterint, repromittunt.

18. Victus igitur Lanfrancus, Cadomensis abbas, tam Dei voluntate, quam circa se intelligebat, quam etiam apostolica auctoritate, et domni Herluini præceptione, et optimatum

Normanniæ assensu. Ita multiplici ratione in Angliam traducitur, et, quæ insularum transmarinarum primatum obtinet, Cantuariensis ecclesiæ suscepit præsulatum. Qui tanto honore sublimatus, multarum amplitudine terrarum ditatus, auro argentoque locupletatus; non immemor divini illius mandati: « Honora patrem et matrem » omnimodis benignus et liberalis extitit circa patrem suum spiritualem Herluinum abbatem, et matrem ecclesiam Beccensem: cujus ad eas partes transmigratio, paucos ante dies quam inde allegatio veniret; venerabili Herluino abbati, per visum ostensa est hoc modo. Videbat quod in virgulto suo arborem malum habebat cujus ramorum spatiositas multa erat, et magna fructuum ubertas; pomorum quoque species delectabilis, et sapor ultimus. Hanc rex prædictus ab abbate poscebat, volens eam ad quoddam suum virgultum transferre reluctante abbate, et quod ea sola sustentaretur, opponente: quia Dominus erat evicit, et arborem asportavit. Verum radices penitus avelli non potuerunt; ex quibus pullulantes virgulæ confestim in arbores magnas excreverunt. Post parvum denique sub eo visu intervallum memoratus rex, de arboris ipsius nimia fructificatione coram illo gaudebat; et ille se ex ea lætissimas habere propagines adgaudendo respondebat, invitabatur a rege, ut ipsum translatæ arboris incrementum iret videre, sed nescio quæ causa impediebat ne iret. Hæc omnia sicut visio digessit, rerum eventus explicuit præterquam quod vere ivit et quod audierat vidit. Virgultum abbatis erat Beccensis ecclesia, cujus arbor maxima, ille doctor non solum eam, verum alias omnes per patriam suo exemplo et doctrina sustentabat ecclesias. Qui ob religionis sacræ institutionem tradendam Anglis, a prædicto rege per abbatem suum, cui soli tamquam Deo parebat, ad transmarina migrare postulatus, multum invitus salva obedientia, atque ab invito abbate jussus, paruit. Unde scribens papæ Alexandro, post salutationem ait: « Cum de Beccensi congregatione, etc. »

19. His verbis adverti potest quam invitus pastoralem curam susceperat: et quam libenter eam dimisisset, si concedere papa voluisset. Nam timebat suum defectum, nec adhuc ad votum cernebat in sibi commissis profectum. Verum ejus inibi quantus postea extiterit fructus; latissime attestatur innova-

tus usquequaque institutionis ecclesiasticæ status. Cœnobialis ordo, qui omnino ad laicalem prolapsus fuerat dissolutionem, ad probatissimorum reformatur disciplinam monasteriorum. Clerici sub canonicali coercentur regula. Populus rituum barbarorum interdicta vanitate, ad rectam credendi atque vivendi formam eruditur.

20. Hanc fructuum Deo suavissimorum fragrantiam, cujus ex odore domus Dei per orbem impleta est, quam et ipse abbas absens jocundissime senserat; postea præsens quanto vicinius, tanto jocundius sensit, profectus ad eum in Angliam. Cumque ad archiepiscopum pervenisset, quæ tunc inter eos summittendi sese ad invicem pia contentio? Summus antistes, et in ecclesiis transmarinis vices apostolicas gerens, submittebat se suo quondam abbati, ut alius quivis monachus: secundus ubique ab eo ubi ad missarum solemnia residendo, et manum illius, cum aliquid ab eo accipiebat, nisi raptim ille retraxisset, osculando. Illi sedes eminentior; ac imperandi jus omne tribuebatur. Donabat famulorum delinquentium reatus, cætera in domo pro velle faciebat. Domini nomen alius, ille auctoritatem, gerebat. Quanto curia sua frequentior, quanto utriusque ordinis personarum totius regni excellentium conventus fiebat numerosior; tanto majori coram omnibus illum archiepiscopus præferebat obsequio. Multum mirabantur universi, maxime Angli, archiepiscopum Cantuariensem sic summitti ulli mortalium. Abbas vero quam debebat dignitati tantæ summissionem conabatur exsolvere; sed nullatenus permittebatur. Ecce quid in hac vita servientibus sibi opulentissima Dei manus retribuit. Qui pauperiem Christi assumens olim contemptui ab universis et derisui habebatur; habet nunc qui morem sibi gerat primatem totius regni Angliæ, cum omnibus sibi commissis pontificem. Eamdem benignitatis Dei vicem et ille acceperat qui abnegans semetipsum sibi, qui olim pro Deo libertatem sui tradiderat, videt nunc ad vestigia sua advolvi, ut non dicam consulares multos, imo et maximum totum sibi accline regnum.

21. De radicibus illius magnæ arboris, quæ in horto suo remanserant, ut per somnium suum viderat, vidit postea prædicandus vir Herluinus pullulantes quasdam virgulas in arbores magnas excrevisse, multos videlicet ad magna bonorum ope-

rum incrementa, per illius institutionem accessisse. Arbor fructibus optima fuit venerabilis Anselmus ecclesiæ Augustensis clericus, qui Lanfrancum ad monachatum subsecutus, post eum Prior, post abbatem Herluinum abbas Becci, dein archiepiscopus Cantuariensis post eumdem Lanfrancum fuit : de quo cuncta majora fuerunt, quam nostra oratione referri queant. Arbores fructuum bonorum jocunditate delectabiles fuerunt abbas Westmonasteriensis Gilbertus Crispinus; abbas Cormeliensis Willelmus; Henricus ecclesiæ Cantuariensis decanus; Hernostus Roffensis ecclesiæ episcopus; et qui ei ad idem officium successit ibidem, vir morum sanctitate admodum reverendus Gundulfus. Hi juvante Dei gratia in Beccensi ecclesia a Magistro Lanfranco edocti, et a sancto patre Herluino in sancta religione instructi; in ecclesiis aliis postea honorabiles patres sunt instituti.

22. Nova necdum sacrata erat ecclesia Becci, quam ab ipso cujus eam consilio inchoavit, et auxilio consummavit, expectabat consecrari. Instanter hoc a Deo exposcens, cujus petitioni, qui ad cætera sibi benignus extiterat Deus, optatum concessit effectum, adimplens per omnia super hac re illius desiderium. Interea paratis omnibus quæ necessaria erant usibus habitantium, post refectionem, vigilia omnium sanctorum, fratres relinquentes veterem habitationem, ordinata processione, canentes responsorium, « O beata Trinitas », venerunt in novam ecclesiam, intrantes novas ædes deinceps habitaturi, ibique festivitatem omnium Sanctorum, cum gaudio et alacritate omnium, celebraverunt. In crastinum dum missa cantaretur sanctus pater collectam multitudinem pauperum, in novas officinas jussit induci, et abundantissime cibo et potu refici. Quarto deinde anno dedicata est ecclesia cum magna gloria, et a quo pater desiderabat. Nam pro quibusdam negotiis tam secularibus, quam ecclesiasticis gentium transmarinarum sæpe memoratus pontifex summus Lanfrancus ad curiam eminentissimi regis Anglorum Willelmi, in Normannia tunc commorantis, veniens primo accessit ad ipsum monasterium; et qua non potuit majori decentia, a fratribus est susceptus : ipse qua non potuit majori humilitate, cum eis se habuit; juxta quod scriptum est : « Quanto magnus es, humilia te in omnibus » (Est autem Beccense monasterium inter duos montes situm, super

rivum qui Beccus dicitur, a quo et nomen accepit). Cum ergo venisset ad descensum montis qui ipsi cœnobio eminet, fertur annulum de digito extraxisse; nec postea quamdiu Becci moratus est, nisi ad missarum solemnia, resumpsisse. Ad abbatis jam senio incurvati osculum accedens tam magnus antistes ad pedes ejus advolvi conatus est: verum illo econtra ad ipsum conante, longo utrique luctamine, dum alterum sustentat, neuter explevit quod satagebat. Post multos diuque optatos amplexus, cum fratribus in claustro sedit archiepiscopus, ut quivis alius ipsorum, juvenes, senes, atque infantes unumquemque singillatim compellans, et juxta uniuscujusque qualitatem debita confortatione adhortans. Quis enarrare sufficienter queat quantam humilitatem et benignitatem omnibus condescendendo exhibebat? Ad mensam dextrorsum et sinistrorsum fratres cum archiepiscopo sedere ac communi calice, et scutella una cum eo coguntur sumere cibum. Nec sola ædificatione solatia fratribus impendit, sed tanto hospite digna hospitium locavit munificentia, ut ex reliquiis festive geminari potuerint octavæ. In ecclesia cathedram episcopalem sibi præparari noluit, sed in sedem prioris intravit; dicens se adhuc priorem esse, et nondum dimisisse prioratum. Compellatus ab universis de consecratione ejusdem ecclesiæ paratus eorum morem gerere voluntati, ad curiam profecturus inducias petiit donec inde sciret voluntatem regis. Dein fratrum votis commendatus, ad regem pervenit, locutus cum eo, unde rogatus discesserat, diem dedicationis accepit, et confestim remisit non solum qui diceret, verum et unde fieret.

23. Igitur decimo calendas Novembris anno ab incarnatione Domini M. LXXVII, sanctæ omni ecclesiæ venerandus, gentium transmarinarum primas, et pontifex summus Lanfrancus advenit, consecrando consummaturus ecclesiam, quam inspirante Deo inchoavit; et in cujus fundamentis extruendis lapidem secundum ipse manu sua imposuit. Convenerunt universi Normanniæ episcopi, abbates, et alii quique religiosi viri affuerunt, et proceres regni. Rex et regina aliis intenti non affuerunt; sed largitatis suæ beneficia miserunt. Agitur dedicatio lætissima solemnitate, et solemni omnium alacritate: alacritati hominum aer ipse purissimus diesque lucidissimus arridebat. Languor qui per octo ante dies patrem ipsum monasterii tenue-

rat, tunc eum dimisit, et Deo miserante ad diem plenissime convaluit. Finitur majori quam cœpta fuerat jocunditate solemnitas.

24. Tertio die sæculis memorandus jam sæpe fatus Cantuariorum archiepiscopus, ab universis fratribus eundi missionem poposcit. Quis tantum tantæ inter eos benignitatis virum recedentem siccis oculis aspicere potuit? Omnes erupere in lacrimas. Parvuli non valebant consolari. Consulto maturavit discessum quatenus a fletu se continerent, vel post ejus discessum. Venerabilis Herluinus eum supra omnes mortales amans, et ab eo amatus, per duo milliaria discedentem prosecutus est amicum, ad suos visus nunquam in hac vita ulterius rediturum. Nam ante diei ipsius dedicationis annuam revolutionem, diem clausit extremum : quæ cordis amaritudo ! quis fletus in ipso ultimo vale, et ultimo ab invicem discessu !

25. His præoccupando ita præmissis, ad ordinem nunc revertamur. Post translationem in Angliam Lanfrancus non oblitus propter quod venerat totam intentionem suam ad mores hominum corrigendos, et componendum ecclesiæ statum convertit. Et prius ipsam regni matrem ecclesiam Dorobernensem renovare studuit. Et quia ante aliquot annos, igne combusta fuerat, a fundamentis illam reædificare studuit, grande opus et spatiosum. Officinas quoque usibus monachorum necessarias ædificavit. Et quod mirum admodum sit, de Cadomo ubi abbas extitit velivolis navibus per mare transvehi faciebat quadros lapides ad ædificandum. Domos quoque ad habitandum sibi construxit prope ecclesiam. Quæ omnia ædificia muro magno et alto cinxit. Dispositis sufficienter quæ ad regularem victum et vestitum sunt necessaria; ecclesiam ipsam pretiosis atque multis ditavit ornamentis.

26. Dignitates vero Cantuariensis ecclesiæ, quæ vetustate vel negligentia deciderant, sive imminutæ fuerant, renovando reformavit. Terras multas quæ ablatæ fuerant, in jus ecclesiæ revocavit, et viginti quinque maneria ecclesiæ restituit. Xenodochia vel Ptchotrophia duo extra civitatem ædificavit, unum ad aquilonem, alterum ad occasum, cum omnibus necessariis : quibus de suo annuos reditus, quantum satis visum est, delegavit. In maneriis suis instituit præbendas dandas pauperibus per annum. In pluribus ipsorum maneriis construxit lapideas domos sibi ad habitandum.

27. Odo Bajocensis episcopus, frater Willelmi regis, erat Comes Cantiæ eo tempore quo Lanfrancus ad archiepiscopatum venit. Hic multis gravaminibus atterebat homines illius provinciæ, et simul homines Dorobernensis ecclesiæ : cui Lanfrancus in faciem restitit, et coram omnibus testimonio antiquorum Anglorum, qui periti erant legum patriæ deratiocinatus est libertatem terræ suæ, et liberavit homines suos a malis consuetudinibus quas Odo volebat illis imponere. Adhuc plures supersunt, qui et locum placiti, et nomen loci norunt, et modum finemque litis, quo contentio terminata est, referunt.

28. Quid de clericis villarum suarum Cicestrensi episcopo scripsit, subter annecti dignum duximus.

Lanfrancus gratia Dei, etc.

29. Euntem illum ad archiepiscopatum multi secuti sunt, e quibus plures retinuit; quos honoribus, et terris ditavit, sicuti posteri eorum testantur manentes usque ad præsens. Sed ut retro redeam, primo adventu ejus in Angliam, auctoritate summi Pontificis Alexandri, et gloriosi regis Willelmi, convocavit episcopos et principes terræ, clerum et populum ad renovanda decreta et instituta sanctorum patrum de Synodis celebrandis, de consuetudinibus ecclesiasticis. In hoc conventu ostensum est contra Thomam electum, qui hoc contradicebat, quod Eboracensis archiepiscopus debet esse Canturiensi subditus antisti : quod quomodo actum sit, plenius qui voluerit scire, ex his quæ subjecta sunt, nosse poterit.

30. Anno ab Incarnatione Domini M. LXX, intravit Anglicam terram Lanfrancus Cadomensis cœnobii abbas, monentibus atque præcipientibus Willelmo glorioso Anglorum rege, et felicis memoriæ Alexandro totius sanctæ ecclesiæ summo pontifice. Is post paucos sui introitus dies Dorobernensem ecclesiam regendam suscepit : consecratus est autem IV calendas Septembris, in sede metropoli a suffraganeis ipsius sedis, Willelmo Londoniensi episcopo; Walchelino Wentano, Remigio Dorcensi, sive Lincoliensi, Siwardo Roffensi, Herfasto Helmeanensi, sive Thetfordensi; Stigando Selengensi; Hermanno Siraburnensi; Gisone Vellensi. Cæteri qui absentes fuerunt, causas suæ absentiæ, tam legatis, quam litteris, ostenderunt. Ipso anno Thomas Eboracensis ecclesiæ electus antistes Cantuarberiam ex prisca consuetudine ab eo sacrandus

abvenit : a quo cum Lanfrancus scriptam de obedientia sua, cum adjectione jurisjurandi professionem, custodito antecessorum more, exposceret, respondit Thomas nunquam se id facturum, nisi prius scriptas de hac re auctoritates legeret, nisi testes hujus antiquitatis assertores cerneret; postremo nisi congruas super hac re rationes audiret, quibus id juste et rationabiliter, sine suæ ecclesiæ præjudicio facere deberet. Hoc autem ignorantia magis, quam spiritus elati pertinacia, agebat. Novus enim homo, et Anglicæ consuetudinis penitus expers, verbis adulatorum plus æquo et bono fidem exhibebat. Lanfrancus tamen in præsentia paucorum episcoporum, qui ad eum pro hac consecratione convenerant, quod postulavit, ostendit. At ille aspernatus omnia, non sacratus abscessit. Quod rex audiens graviter accepit, existimans Lanfrancum injusta petere, et scientia litterarum magis, quam ratione et veritate confidere, quamvis nec ipsi Thomæ deesset scripturarum peritia, multo ingenio, multo studio comparata. Paucorum dierum spatio evoluto, Lanfrancus ad curiam venit, a rege audientiam postulavit, redditis rationibus, ejus animum mitigavit, transmarinis, qui aderant, suæ parti justitiam adesse suasit et persuasit. Angli enim qui rem noverant, assertionibus ejus per omnia constantissime testimonium perhibebant. Itaque regio edicto, communique omnium decreto statutum est, ad præsens debere Thomam ad matrem totius regni ecclesiam redire, professionem scribere, scriptam legere, lectam inter examinandum, in præsentia episcoporum, more ecclesiastico, Lanfranco porrigere; in qua præceptis quidem ejus omnibus, quæ ad christianæ religionis cultum pertinent, se obtemperaturum absolute nulla interposita conditione, promitteret; successoribus vero ejus non ita, nisi prius vel coram, vel in episcopali concilio, competens ei ratio redderetur, qua antecessores suos Dorobernensis ecclesiæ primatibus, id fecisse, et facere debuisse, evidentissime ostenderetur. Igitur rediit, quæ jussa sunt implevit, sacratus abscessit. Non post multos dies Lanfrancus ab universis regni Anglici episcopis, qui diversis temporibus, diversis in locis, ab aliis archiepiscopis, vel a papa, tempore Stigandi, sacrati sunt; professionem petiit et accepit.

31. Sequenti anno cum præfato archiepiscopo Romam ivit,

et honorifice a sede apostolica susceptus est: Siquidem venienti papa assurrexisse dicitur; tum pro sua magna religione, et eminenti scientia; tum quia dum esset in Normannia, venientes Romanæ ecclesiæ ministros honorifice suscipiebat; et quosdam papæ consanguineos studiose docuerat. Fertur etiam papa dixisse: « Non ideo assurrexi ei, quia archiepiscopus Cantuariæ est; sed quia Becci ad scholam ejus fui, et ad pedes ejus cum aliis auditor consedi. » Itaque duo pallia illi dedit: unum quod de altari Romano more accepit: alterum vero in indicium videlicet sui amoris, cum quo missam celebrare solebat, Alexander ei papa sua manu porrexit: in cujus præsentia Thomas calumniam movit de primatu Dorobernensis ecclesiæ, et de subjectione trium episcoporum, Dorcensis, sive Lincoliensis, Wigornensis, Licifeldensis qui nunc est Cestrensis, dicens, Cantuariensem ecclesiam, atque Eboracensem, parem ad se invicem honorem habere, nec alteram alteri, secundum B. Gregorii constitutionem, debere ullatenus subjacere, excepto quod alterutrius archiepiscopum, priorem et digniorem oporteat esse eo quem constiterit fuisse posterius ordinatum. Prædictos vero tres episcopos suæ sedi, suisque antecessoribus ab antiquis temporibus extitisse subjectos. Lanfrancus hoc audiens, etsi moleste tulit, modesta tamen discretione verba illius veritate penitus carere respondit, asseverans Gregorianam illam constitutionem non de Cantuariensi ecclesia, sed de Londoniensi et Eboracensi esse promulgatam. De qua re et de tribus Episcopis, multis hinc inde verbis prolatis decrevit Alexander papa, oportere hanc causam in Anglica terra audiri, et illic totius regni episcoporum et abbatum testimonio, et judicio definiri. Lanfrancus quamvis alligatum illum suo tempore facta ab eo professione teneret; maluit tamen pro successoribus suis laborare, quam eis imposterum indiscussam hanc tantam calumniam discutiendam reservare. Uterque igitur in Paschali solemnitate ad regem venit; ibique prolatis in medium partium rationibus, sententiam de negotio regalis curia ut per concilium finiretur dedit. Jussum tunc est fieri scriptum totius causæ continens finem. Lanfrancus Alexandro papæ epistolam direxit, in qua ei totius negotii gestionem breviter et veraciter enarravit. Utraque scripta subter annexa sunt, præmissa professione, quam Thomas

Lanfranco coram rege et ejus curia manu in manum porrexit.

32. « Decet Christianum quemque Christianis legibus subjacere, nec iis quæ a sanctis patribus salubriter instituta sunt, quibuslibet rationibus contraire : hinc namque iræ, dissensiones, invidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores suos, in pœnas æternas demergunt. Et quanto quisque altioris est ordinis, tanto impensius divinis debet obtemperare præceptis. Propterea ego Thomas ordinatus jam Eboracensis ecclesiæ metropolitanus antistes, auditis cognitisque rationibus, absolutam tibi, « Lanfrance » Dorobernensis archiepiscope, tuisque successoribus, de canonica obedientia professionem facio : et quidquid a te vel ab eis, juste et canonice injunctum mihi fuerit servaturum me esse promitto. De hac autem re antea dum a te adhuc ordinandus essem dubius fui; ideoque tibi quidem sine conditione, successoribus vero tuis conditionaliter, obtemperaturum me esse promisi. »

33. « Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi M. LXXII, Pontificatus autem Domini Alexandri papæ undecimo; regni vero « Willelmi » gloriosi regis Anglorum et ducis Normannorum sexto. Ex præcepto ejusdem « Alexandri » papæ annuente eodem rege, in præsentia ipsius et episcoporum atque abbatum, ventilata est causa de primatu quem « Lanfrancus » Dorobernensis archiepiscopus, super Eboracensem ecclesiam jure suæ ecclesiæ proclamabat : et de ordinationibus quorumdam episcoporum, de quibus ad quem specialiter pertinerent certum minime constabat. Et tandem aliquando diversis diversarum scripturarum auctoritatibus probatum, atque ostensum est, quod Eboracensis ecclesia Cantuariensi debeat subjacere, ejusque archiepiscopi, ut primatis totius Britanniæ dispositionibus; in his quæ ad Christianam religionem pertinent, in omnibus obedire. Subjectionem vero Dunelmensis, hoc est Lindisfeldensis episcopi, atque omnium regionum, a terminis Licifeldensis episcopii, et Humbræ magni fluvii, usque ad extremos Scotiæ fines : et quidquid ex hac parte prædicti fluminis, ad parochiam Eboracensis ecclesiæ jure competit, Canturiensis metropolitanus Eboracensi archiepiscopo, ejusque successoribus, in perpetuum obtinere concessit : ita ut si Canturiensis archiepiscopus concilium cogere voluerit, ubicumque visum fuerit, Eboracensis archiepis-

copus sui præsentiam, cum omnibus sibi subjectis episcopis, ad nutum ejus exhibeat, et ejus canonicis dispositionibus obediens existat. Quod autem Eboracensis archiepiscopus professionem facere debeat Cantuariensi archiepiscopo, etiam cum sacramento, « Lanfrancus » Dorobernensis archiepiscopus ex antiqua antecessorum consuetudine ostendit. Sed ob amorem regis, « Thomæ » Eboracensi archiepiscopo sacramentum relaxavit; scriptamque tantum professionem recepit, non præjudicans successoribus suis, qui sacramentum cum professione a successoribus « Thomæ » exigere voluerint. Si archiepiscopus Cantuariensis vitam finierit; Eboracensis archiepiscopus Doroberniam veniet; et eum qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ ecclesiæ episcopis, ut primatem proprium jure consecrabit. Quod si archiepiscopus Eboracensis obierit, is qui ei successurus eligitur, accepto a rege archiepiscopatus dono, Cantuariam, vel ubi Cantuariensi archiepiscopo visum fuerit, accedet : et ab ipso ordinationem canonico more suscipiet. » Huic constitutioni consenserunt præfatus rex, et archiepiscopi, Lanfrancus Cantuariensis, et Thomas Eboracensis, et Hubertus sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconus, et præfati Alexandri papæ legatus et cæteri qui interfuerunt episcopi et abbates. Ventilata est autem hæc causa prius apud Ventanam civitatem in Paschali solemnitate, in capella regia quæ sita est in castello, postea in villa regia quæ vocatur Windlesor ubi et finem accepit in præsentia regis, episcoporum, abbatûm, diversorum ordinum qui congregati erant apud curiam in festivitate Pentecostes. — † Signum Willelmi regis. — † Signum Matildis reginæ. — † Ego Hubertus, sanctæ Romanæ ecclesiæ lector et Domini Alexandri papæ legatus, subscripsi. — † Ego Lanfrancus, Dorobernensis archiepiscopus, subscripsi. — † Ego Thomas, Eboracensis archiepiscopus, subscripsi. — † Ego Willelmus, Londoniensis episcopus, consensi. — † Ego Hermannus Schireburnensis episcopus, subscripsi. — † Ego Wulstanus, Vigorniensis episcopus, subscripsi. — † Ego Walterus, Herefordensis episcopus, consensi. — † Ego Giso Wellensis episcopus, consensi. — † Ego Remigius, Dorcacensis episcopus, subscripsi. — † Ego Walkelinus, Ventanus episcopus, subscripsi. — † Ego Herfastus, Helmeanensis episcopus, subscripsi. — † Ego Stigandus, Cicestrensis episcopus, consensi. —

† Ego Siwardus, Roffensis episcopus, consensi. — † Ego Osbernus, Exoniensis episcopus, consensi. — † Ego Odobaiscensis episcopus et comes Cantiæ, consensi. — † Ego Goiffridus, Constantiensis episcopus et unus de primatibus Anglorum, consensi. — † Egò Scotlandus, abbas cœnobii sancti Augustini, consensi. — † Ego Elfwinus, abbas cœnobii quod Ramesei dicitur, consensi. — † Ego Elnodus, Glestoniensis abbas, consensi. — † Ego Thurstanus, abbas cœnobii quod in insula quæ dicitur Heli situm est, consensi. — † Ego Wilvoldus, abbas cœnobii quod Certesei dicitur, consensi. — † Ego Elfwinus, abbas cœnobii Evesandi, consensi. — † Ego Fredericus, abbas sancti Albani, consensi. — † Ego Goiffridus, abbas cœnobii sancti Petri, quod non longe a Londonia situm est, consensi. — † Ego Baldewinus, abbas cœnobii sancti Edmundi, consensi. — † Ego Toroldus, abbas de Burgo, consensi. — † Ego Ethelelinus, abbas Abendoniæ, consensi. — † Ego Rualodus, abbas novi monasterii Wentoniæ, consensi. — Hæc ut gesta sunt Lanfrancus Alexandro notificavit per subscriptam epistolam.

34. Domino totius christianæ religionis summo speculatori Alexandro papæ Lanfrancus, etc.

De eadem re scripsit Hildebrando Romanæ ecclesiæ archidiacono, ita.

Calumniam quam Eboracensis ecclesiæ antistes, etc.

Ad hæc Hildebrandus respondit Lanfranco.

Verba legatorum vestrorum, etc.

35. Anno ab Incarnatione Domini M. LXXV, regnante glorioso rege Willelmo Anglorum, anno regni ejus nono, congregatum est Londoniæ, in ecclesia B. Pauli apostoli, concilium totius Angliæ regionis, episcoporum, abbatum, necnon et multarum religiosi ordinis personarum; jubente atque eidem concilio præsidente Lanfranco, sanctæ Dorobernensis ecclesiæ archipræsule, totiusque Britanniæ primate; consedentibus secum viris venerabilibus, Thoma Eboracensi archiepiscopo; Willelmo Londinensi episcopo, Goiffrido Constantiensi (qui cum transmarinus esset episcopus, in Anglia multas possessiones habens, cum cæteris in concilio residebat); Walchelino Vintoniensi; Hermano Siraburnensi; Wilfstano Virecestrensi, Walterio Herefordensi, Gisone Vellensi, id est, Batensi; Remigio

Dorchacensi sive Lincoliensi; Herfasto Helmeanensi seu Norwicensi, Stigando Selengensi, Osberno Exoniensi, Petro Licifeldensi. Rofensis ecclesia per id tempus pastore carebat. Lindisfarnensis, qui et Dunelmensis episcopus canonicam habens excusationem concilio interesse non poterat. Et quia multis retro annis in Anglico regno usus conciliorum obsoleverat, renovata sunt nonnulla quæ antiquis etiam noscuntur canonibus definita.

36. Ex concilio igitur Toletano quarto, Millevitano, atque Braccarensi statutum est, ut singuli secundum ordinationis suæ tempora sedeant, præter eos qui ex antiqua consuetudine, sive ecclesiarum suarum privilegiis digniores sedes habent. De qua re interrogati sunt senes, et ætate provecti, quid vel ipsi vidissent, vel a majoribus atque antiquioribus, veraciter atque probabiliter accepissent. Super quo responso petitæ sunt induciæ, ac concessæ usque in crastinum. Crastina autem die concorditer perhibuere quod Eboracensis archiepiscopus ad dexteram Dorobernensis sedere debeat. Londoniensis episcopus ad sinistram; Wentanus juxta Eboracensem. Si vero Eboracensis desit, Londoniensis ad dexteram; Wentanus ad sinistram.

37. Ex regula B. Benedicti, ex dialogo Gregorii, et antiqua regularium locorum consuetudine, ut monachi ordinem debitum teneant, infantes præcipue et juvenes, in omnibus locis deputatis sibi magistris, custodiam habeant. Nocte luminaria ferant, generaliter omnes nisi a prælatis concessa proprietate careant. Si quis vero aliquid proprii sine præfata licentia habere in morte fuerit deprehensus, nec ante mortem id reddiderit, cum pœnitentia et dolore peccatum suum confessus : nec signa pulsentur pro eo, nec salutaris pro ejus absolutione hostia immoletur, nec in cœmeterio sepeliatur.

38. Ex decretis summorum Pontificum Damasi videlicet, et Leonis, nec non ex conciliis Sardicensi atque Laodicensi, in quibus prohibetur episcopales sedes in villis existere. Concessum est regia munificentia et synodi auctoritate, præfatis tribus episcopis, de villis ad civitates transire, Hermanno de Siraburna ad Selesberiam, Stigando de Selengeo ad Cicestrum, Petro de Licifelde ad Cestrum. De quibusdam qui in villis seu vicis adhuc degebant dilatum est, usque ad regis audientiam, qui in transmarinis terris tunc temporis bellum gerebat.

39. Ex multis Romanorum præsulum decretis, diversisque sacrorum canonum auctoritatibus, ne quis alienum clericum, vel monachum, sine commendatitiis litteris retineat vel ordinet. Ad comprimendam quorumdam indiscretorum insolentiam ex communi decreto sancitum est, ne quis in concilio loquatur præter licentiam a metropolitano sumptam, exceptis episcopis et abbatibus.

40. Ex decretis Gregorii Majoris, nec non et minoris, ut nullus de propria cognatione, vel uxoris defunctæ, seu quam cognatus habuit, uxorem accipiat; quoadusque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perveniat.

41. Ut nullus sacros ordines seu officium ecclesiasticum, quod ad curam animarum pertineat, emat vel vendat. Hoc enim scelus a Petro Apostolo in Simone Mago primitus damnatum est, postea a sanctis Patribus vetitum et excommunicatum. — Ne ossa mortuorum animalium, quasi pro vitanda animalium peste, alicubi suspendantur. — Ne sortes, vel aruspicia, seu divinationes, vel aliqua hujusmodi opera diabolica, ab aliquo exerceantur. Hæc enim omnia sacri canones prohibuerunt, et eos qui talia exercent, data sententia excommunicaverunt.

42. Ex conciliis Heliberitano et Toletano undecimo. Ut nullus episcopus vel abbas seu quilibet de clero, hominem occidendum, vel membris truncandum judicet, vel judicantibus suæ auctoritatis favorem accommodet. — Ego Lanfrancus, Dorobernensis archiepiscopus, subscripsi. — Ego Thomas, Eboracensis archiepiscopus, subscripsi. — Subscripserunt et alii episcopi et abbates qui interfuerunt.

43. Post hæc Thomas Eboracensis humiliter rogavit per epistolam Lanfrancum, ut mitteret sibi duos episcopos Dorchacestrensem et Wigornensem, ad sacrandum quemdam clericum, quem Paulus, comes Orcadum insularum illi miserat, ad ordinandum illis partibus episcopum, affirmans nullum imposterum, se horum episcoporum hac de causa, quæsiturum subjectionem. Cujus petitioni Lanfrancus annuens, scripsit episcopis Wistano Wigornensi, et Petro Cestrensi, ut Thomæ sicut petebat, occurrerent, ad prædicti clerici consecrationem, ad diem quem ipse nominaret.

44. In suburbio civitas Cantuariæ, est quædam ecclesia

S. Martini, in qua, ut fertur, priscis temporibus fuit sedes episcopalis, et, ut aiunt, episcopum habuit, antequam ad illas partes transiret Lanfrancus. Sed quia auctoritate canonum constat præceptum: ne in una civitate duo pontifices simul habeantur, statuit Lanfrancus, ne ulterius ipsi loco ordinaretur episcopus.

45. In quadam festivitate, de tribus magnis, quibus rex coronatus solebat tenere curiam. Die festivitatis cum rex diademate et indumentis regalibus ornatus sederet ad mensam, et Lanfrancus juxta eum. Quidam scurra videns regem auro et gemmis radiantem, exclamavit in aula magna adulationis voce, et dixit: « Ecce Deum video! ecce Deum video! » Lanfrancus, conversus ad regem, ait: « Nolite talia pati imponi vobis; non sunt hæc hominis, sed Dei: jubete illum acriter verberari, ne audeat unquam talia iterare. » Quod rex juxta verbum illius fieri jussit. Noverat vir prudentissimus, quod tertius Herodes ideo ab angelo percussus interiit; quia adulatorum verba, quæ quasi Deo sibi acclamabant, non respuit, sed suscepit.

46. Ecclesiam Rofensem ipse instauravit, et in ea episcopum ordinavit, Beccensem monachum nomine Hernostum. In hujus consecratione, inventus est Evangelii versus: « Cito proferte stolam primam, etc. » Quod cum audisset Lanfrancus prædixit eum cito moriturum, et sic contigit. Namque ei in episcopatu, nondum anno completo, decedenti successit Gondulfus, et ipse monachus Beccensis, vir Deo amabilis et religiosus, qui perseveravit usque ad tempora sancti Anselmi et regis Henrici. Abbatiam quoque Sancti Albani restituit in pristinum statum, in qua posuit abbatem Paulum, Cadomensem monachum, qui ibi ordinem, et ecclesiastici officii usum instituit, sicut cernere est usque hodie.

47. Quadam die, dum missam celebraret, et ventum esset ad horam qua corpus Domini manibus accepit, diaconus qui ad missam sibi ministrabat, pervasus a dæmone, arripuit archiepiscopum manibus per scapulas. Venerabilis antistes, in nullo turbatus, reflexa manu dextera per capillos eum tenuit, et ante pedes suos adduxit. Percelebrata missa in domum infirmorum jussit illum perduci; ubi per aliquot dies in eadem insania permansit. Non autem multum illum vexabat

possessum, nisi quia in amentia tenebat. Ridebat vero præsentes cum cachinno, respondens ad ea quæ dicebantur. Videbant autem quemdam tumorem per membra dissilientem, et si quis voluisset manum superimponere, statim in alium locum exhibebat. Contigit autem venerabilem prædictum Gondulfum, præsulem Rofensium adesse, qui, cum voluisset manum super tumorem illum imponere, desiliit aliorsum, et ait episcopus: « Revera salit sicut catus. » Respondit dæmon: « Non ut catus, sed ut catulus. » Dicebat autem de quibusdam ejusdem loci fratribus, quædam nefanda. Tunc nominaverunt quemdam, dicentes, quoniam de illo non haberet quid diceret. At ille cœpit affirmare, quia nunquam ille quem dixerant, auderet in præsentiam suam venire. Quod cum frater audisset, timuit ne forte aliquid sibi perperam gestum improperaret. Tunc sapientes fratres dederunt consilium, ut cum archiepiscopo loquens, puram confessionem faceret, revelans illi totam vitam suam, et sic fiducialiter cum absolutione et benedictione ejus, iret ad dæmoniacum. Nec mora fecit quod sibi consulebatur, et mox ingressus stetit ante eum. Tunc qui aderant dicebant dæmonioso: Ecce adest cui minitabaris; dic si quid de eo nosti. At ille in eum torvo respectans oculo, ait cachinnans: « Proh malo omine, quomodo es nunc rebullitus et candidatus? Quis te sic rebullivit et dealbavit. » Et cum ab aliis urgeretur, ut diceret quod antea se dicturum minitabatur, nihil plus dixit. Unde datur intelligi, quia virtus confessionis et absolutionis aufert diabolo aut memoriam peccati, de quo pura confessio facta fuerit, aut certe potestatem hominem accusandi. Unde B. Augustinus: « Si, inquit, fueris tui ipsius accusator, et dominus liberator, quid erit ille nisi calumniator? » Post aliquot dies, Deo miserante, et magno præsule Lanfranco, cum fratrum sanctæ sedis orationibus, adjuvante, liberatus est ab illa peste, et pristinæ restitutus est sanitati. Hoc B. Anselmo archipræsule referente, cum aliis pluribus audivi.

48. Quando gloriosus rex Willelmus morabatur in Normannia, Lanfrancus erat princeps et custos Angliæ, subjectis sibi omnibus principibus et juvantibus in his quæ ad defensionem, et dispositionem vel pacem pertinebant regni, secundum leges patriæ. Lectioni erat assiduus, et ante episcopatum, et in

episcopatu, quantum poterat Et quia scripturæ scriptorum vitio erant nimium corruptæ, omnes tam Veteris quam Novi Testamenti libros, necnon etiam scripta sanctorum Patrum, secundum orthodoxam fidem studuit corrigere. Et etiam multa de his quibus utimur nocte, et die in servitio Ecclesiæ ad unguem emendavit; et hoc non tantum per se, sed etiam per discipulos suos fecit. Qua de causa, ut in principio jam dictum est, merito illum latinitas, cum honore et amore veneratur magistrum. Hujus commendationis claritate omnis occidui orbis ecclesia tam Gallicana quam Anglica gaudet se illuminatam. Ita fuit liberalis, ut diceretur nullum tam largum de Italia Longobardum egressum fuisse. Erat ea tempestate transmarina regio plena et abundans omnibus bonis, quæ Deus ad utilitatem hominum creavit. Ipse quoque archiepiscopus ditatus multis possessionibus, locuples erat. Verum quanti penderet ista, in hoc apparebat; quod quantum poterat paupertatem retinebat in vilitate habitus, parcimoniam tenens inter multimodas delicias.

49. Multa quoque et magna offerebantur sibi dona, quæ ille hilariter rogantibus se, vel indigentibus tribuebat. Pauperibus quoque erat ita dapsilis ut quingentas libras quotannis in eleemosynam erogasse dicatur, et merito; nam in consecratione ejus repertum est, super caput ejus Evangelicum dictum: « Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Quod ipse tota devotione facere studuit. Consanguineis monachorum suorum indigentibus, quam sufficienter beneficia impendebat. Vere poterat dicere: « Ab adolescentia crevit mecum miseratio. »

50. Interea contigit sanctum abbatem Becci Anselmum, qui B. Herluino successerat, transire in Angliam, tum pro utilitatibus ecclesiæ suæ, tum ut cum archiepiscopo loqueretur: cujus alloquium et consilium multum amabat. Et perveniens ad illum, cum magno amore et debito honore susceptus est. Cumque simul loquerentur et ad invicem de diversis plura conferrent, intimavit abbati, antistes Cantuariensis quasi conquerendo, quod homines illius patriæ colerent quosdam sanctos, quos ille non affectaret, et maxime, ait, quemdam Elfegum, hujus sedis archipræsulem, quem non solum inter sanctos, sed et inter martyres numerare contendunt; cum

constet illum non pro fide Christi, sed quia ab inimicis, a quibus captus tenebatur, se redimere noluerit, interemptum fuisse. Ad hæc Anselmus hujus reddit rationem: « Certum est, inquit, quia is qui ne leviter peccando Deum offendat, mori non dubitat, multo magis mori non dubitaret, priusquam aliquo gravi peccato Deum exacerbaret. » Et revera gravius est Christum negare, quam aliquem pro sua redemptione, homines suos ablatione ipsorum pecuniæ ad modicum gravare, sed quod minus est Elfegus facere noluit. Multo igitur minus Christum negaret, si vesana plebs eum ad hoc mortem intentando constringeret. Unde datur intelligi, quanta vis justitiæ pectus possederit, quando vitam suam maluit dare, quam spreta caritate, proximos suos scandalizare. Nec immerito, ut reor, inter martyres computatur, qui pro justitia mortem sponte suscepisse prædicatur. Nam et B. Joannes Baptista, quem tota Dei ecclesia præcipuum martyrem credit, et veneratur, non quia Christum negare, sed quia pro defensione legis divinæ veritatem noluit tacere; ad votum saltatricis capite plexus est. Et quid distat pro justitia mori, vel mori pro veritate? Constat testante sacro eloquio, quia veritas et justitia Christus est. Ipse enim dicit: « Ego sum veritas. » Et apostolus: « Christus factus est nobis a Deo sapientia et justitia. » Qui ergo pro veritate et justitia moritur, pro Christo moritur; qui autem pro Christo moritur, Ecclesia teste, martyr habetur. Beatus vero Elfegus, æque pro justitia, ut S. Joannes pro veritate, passus est. Cur ego plus de unius, quam de alterius vero sanctoque martyrio quisque ambigat; cum par causa in mortis perpessione utrumque detineat? Audiens hoc Lanfrancus, gratanter rationem approbans accepit, collaudans viri sapientiam et perspicacem ingenii subtilitatem firma veritate subnixam. Et deinceps, B. Elfegum, ut vere magnum et martyrem gloriosum devote veneratus est.

51. Interea relatum est ipsi Lanfranco, quod præmemoratus abbas Anselmus, una nocte post matutinas veniens ad lectum suum, invenit in eo annulum aureum, prius cruce Christi signans, ne forte illusio dæmonum esset, accepit illum vere annulum, et ostendit omnibus, per quorum manus res monasterii transibant, et nullus fassus est se illum perdidisse. Deinde venditus est annulus, et in usum fratrum expensus. Quod

cum audisset archiepiscopus, referenti sibi respondit: « Certissime scias illum post me futurum archiepiscopum. » Sicut prædixit ita evenisse scimus.

52. Hæc de tanto viro perpauca inculto sermone, dicta sint. Verum et ea quæ diximus de illo, vera credimus, et plura his per gratiam Dei illum egisse non dubitamus. Nam a tempore suæ conversionis, toto animo operam dedit religioni; et semper ad meliora tendens de virtute in virtutem proficere studuit. Quis digne potest enarrare ejus sapientiæ claritatem, ingenii subtilitatem, cordis benignitatem, industriæ probitatem, animi puritatem? Fuit enim alacritate jocundus, humilitate summissus, in eleemosynis largus, fide catholicus, christianæ religionis reparator, pauperum sustentator, pupillorum protector, viduarum consolator. His aliis, aliisque virtutibus ornatus, fidem recte vivendo servavit, cursum bene moriendo terminavit. Non enim potest male mori qui bene vixerit. Nec putanda est mala mors teste B. Augustino, quam bona vita præcesserit. Nam appropinquante termino vitæ suæ, decidit in ægritudinem, qua in dies ingravescente, anno archiepiscopatus XIX, V calendas Junii diem clausit extremum, regnante Willelmo, filio Willelmi regis. Dolor omnibus incomparabilis, et luctus inconsolabilis suis. Sepultus est in ecclesia Christi, quam ipse ædificavit. Et quia ipsa ecclesia parvum caput habere videbatur, B. Anselmus successor ejus, ante decessum suum augmentare studuit ecclesiæ ejusdem caput. Quod ab eo inchoatum, et post mortem ejus per plures annos ædificatum, tandem perfectum magnum opus et pulchrum, a Willelmo, qui post Rodulfum Anselmi successorem archiepiscopus extitit, cum magna gloria, et omnium rerum abundantia dedicatum, sicut clerus et populus regni testantur, qui affuerunt. Itaque, cum immineret dies ipsius dedicationis, sicut mos est, omnia corpora de ecclesia elata fuerunt. Tunc quidam frater, sive curiositate, seu quod magis credibile est, pro reliquiis habendam de casula gloriosi Lanfranci abscidit particulam; de qua miri odoris suavitas efflagrabat. Ostendit aliis, qui et ipsi senserunt odoris fragantiam. Qua de re intellegi datur, quod anima illius in magna suavitate requiescit; cujus corporis indumenta, tanto odore redolent. Quæ nimirum gratia illis maxime conceditur, qui dum viverent in corpore, munditiam

cordis et carnis incorruptionem usque ad finem vitæ servare studuerunt. Æternæ beatitudinis quietem animæ illius pius Christus Dominus noster donare dignetur, qui est benedictus in æternum. Amen.

EPITAPHIUM LANFRANCI.

Hic tumulus claudit quem nulla sub orbe Latino
Gens ignoravit : summum dixere supremi.
Fecerat hunc tanto sublimem littera sensu,
Ut supra cunctos spectandum diceret orbis,
Post urbis præsul primas quoque Canturiensis
Edidit has omnes quas circum cernimus ædes.
Quantus erat cunctis, præ cunctis quantus egenis
Anglia testatur : fit testis et extera tellus,
Sol erat in geminis, undenum fecerat ortum.
Quum felix obiit, primo sub mane diei
Sacra fides librique sacri vos denique cuncti.
Mundanæ studiis scholæ quicunque vacatis
Lanfrancum, quia doctor erat præclarus amate,
Utque sibi detur requies orando juvate.

EPITAPHIUM ALIUD; AUCTORE PHILIPPO BONÆ SPEI ABBATE.

Vixisti, venerande Pater, sapienter et æque,
Vixisti vivens : mors quoque vita tibi.
Inter divitias pauper, Lanfrance, fuisti,
Divitiis manans, pauperum amator eras.
Per te florentes artes valuere latinæ,
Gratia de vobis ecce trimphat orans.

VITA WILLELMI TERTII ABBATIS.

PRÆFATIO. — Quoties magnorum facta virorum litteris assignata recitantur, ad Dei laudem, de cujus dono existunt, mentes audientium ad bene agendum informantur, fidelium spes erigitur, et iis qui in quibusdam nonnunquam torpescere solet fervor divini amoris, reaccenditur; dum vident alios fecisse, quod ipsi facere monentur. Quapropter nos cupientes de nostro offerre in tabernaculo Dei aliquid de vita patrum nostrorum, qui nos in sancta religione educaverunt, pauca pro ut vidimus vel audivimus, licet inculto sermone, ad notitiam posterorum scribere curavimus. Fuerunt namque suo tempore magni nominis, qui erant bene religiosi, multis Dei donis

ornati, quibus ad vitam pergendi rectum tramitem subditis monstrabant. Sunt autem de quibus loquimur Willelmus, reverendus abbas Becci tertius, et qui ei successit in regimen ejusdem cœnobii Boso, sapiens vir et bonus; nam de duobus primis qui istos in eodem loco præcesserunt, beatissimo scilicet Herluino, primi Beccensis cœnobii fundatore et pastore, et sanctissimo Anselmo, ejusdem loci secundo abbate; extant apud nos præclara et magna veraci stylo digesta volumina. De duobus ergo prædictis Willelmo videlicet et Bosone, ad honorem Dei et utilitatem legentium, quod Dominus dederit dicere volumus, quatenus noverint post nos venturi, qui vel unde fuerint, quomodo vixerint, seu qualiter præsentem vitam terminaverint.

1. Venerabilis abbas Becci Willelmus, nobili Normannorum prosapia originem trahens, in veteri castro super Rislam, quod dicitur Monsfortis, claris parentibus est exortus. Pater ejus Turstinus; mater Albereda dicebatur. Rogerii de Bellomonte, patris Roberti, comitis ex sorore neptis, qui puer dum adhuc jaceret in cunis, gravi molestia tactus, visum pene amisit: territa mater pro filio lugens cucurrit ad quamdam ecclesiam Sancti Germani, in eodem castro sitam, obtulit illum super altare ejusdem ecclesiæ vovens Deo, et beatissimæ Dei genitrici MARIÆ, sanctoque Germano, quod si puer illam incommoditatem oculorum eorum auxilio evaderet, illum Dei servitio nutriret, litterisque imbuendum traderet; simulque Deum rogavit, ut si aliter puerum sanare nollet, in se, id est in matrem infirmitatem illam converteret. Quid plura? annuit petitioni et voto bonæ matris gratia Salvatoris nostri, pietasque ejus sanctissimæ genitricis, necnon et beatissimi confessoris Germani, et infans integræ restitutus est sospitati: matrem vero infirmitas corripuit, nec multo post extinguit. Crevit puer, et cum ad congruam ætatem pervenisset, traditus est litterarum studiis imbuendus. Cœpit itaque bonæ indolis esse, amore Dei fervere, honestis intendere, et ab inhonestis animum revocare.

2. Jam mundi luxum spernebat, jam sermone, actu et habitu talem se exhibebat, ut jam tunc quasi monachus ab omnibus haberetur. Quantum ad vitæ morumque spectabat informationem, si quando a cognatis vel amicis ad scholas

aliquid pecuniæ sibi mitteretur, quasi rem malam vitabat suscipere; sicut condiscipuli ejus soliti erant referre, ita avaritiam perhorrebat. Cumque quintum et vicesimum ageret ætatis annum desiderans vocem Domini implere dicentis : « Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. » Et, « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » Renuncians mundo, Becci monachus factus est sub sanctissimo abbate Anselmo, qui tunc temporis in Beccensi cœnobio abbatis officio gloriose fungebatur. Ingressus monasterium intentissime religioni monasticæ operam dabat; lectioni et silentio assiduus, vitam suam honeste custodire admodum studebat. Ita Deo placere cupiens hominibus carus, in castris Domini Dei Sabaoth ejus signa sequens, quindecim per annos strenui militis officio functus, hujus militiæ beato Anselmo duce militavit tam strenue, ut omnes eum diligerent, et nullus de eo conquereretur. Fama bonitatis ejus circumquaque bonum Christi odorem de eo ferebat. Igitur beato abbate Anselmo in Angliam translato, et archiepiscopo facto, cujus fastigium virgæ prædictus Willelmus antea cum veneratus fuisset, postea suscipere meruit. Nam tempore regis Willelmi, filii Willelmi qui Angliam subegit, Beccensis abbas Anselmus, Deo charus et hominibus acceptus, quibusdam exigentibus causis, et maxime consilio et obedientia capituli sui coactus in Angliam transfretavit; nam quia defuncto venerabili Lanfranco Cantuaria sedes vacabat; diu gressum ab Anglia represserat, ne videretur archiepiscopatum appetere, quem oblatum toto mentis adnisu conatus est declinare : siquidem multi laudabilem bonitatem ejus cognoscentes, quia sic volebant eum futurum prædicabant archiepiscopum. Tamen, ut dictum est, victus amicorum precibus mare transivit, et cum ibi moram facerent, contigit regem ipsum graviter infirmari.

3. Hic rex post mortem Lanfranci archiepiscopatum in manu sua per aliquot annos retinuerat, et multis gravaminibus attriverat. Cum itaque prædicta ægritudine laboraret et pene jam de vita desperaret, admonitus est ab episcopis et principibus suis, ut pro salute sua aliquem virum bonum quæreret, et Cantuariensem archiepiscopum constitueret, respondit : « Quem ? » « Abbatem, inquiunt, Becci Anselmum. » Quod

verbum placuit regi, et mox jubet illum accersiri : ita regis et principum electione, cleri ac populi acclamatione, secundum Dei dispositionem primas totius Britanniæ, licet multum renitens ac reclamans eligitur. Dicebat enim alterius regni se abbatem esse, sub cura episcopi, sine cujus præcepto vel licentia, seu conventus sui concessione, non poterat in aliena patria aliorum curam suscipere ; sed hoc qui audiebant parvi pendentes, nihilominus quod cœperant perficere non omiserunt. Quod cum fama trans mare volando pertulisset, Beccumque appulisset, conturbati et contristati sunt Beccenses non modice, tantaque tribulatio inde orta est inter eos, quantam nullus in cœnobio Becci antea viderat. Commota est tota provincia. Conventus Becci patrem, episcopi et abbates, et omnes religiosi, simulque proceres, et mediocres terræ in commune doctorem præcipuum, et summum patronum se amittere lugebant. Pater ipse in Anglia prout poterat se conabatur omnimodis subducere a tanto onere ; Beccenses et alii multi laborabant dictis et factis quantum valebant, ut eum revocarent, sed non valuerunt, quia, ut postea claruit, hoc secundum Dei dispositionem agebatur. Tandem Anselmus, ratione vel auctoritate victus, cessit Dei dispositioni. Beccenses advertentes se in vanum laborare, multi concesserunt quod prius affirmabant se nunquam concessuros. Ita præcepto et licentia Willelmi, Rothomagensis archiepiscopi, Roberti quoque Normannorum ducis assensu, necnon et Beccensis capituli concessione confirmata est illa electio. Post hæc misit Anselmus priori Baldrico, honorabili viro, simulque conventui Becci litteras, in quibus illos commendavit Deo, et ut sibi abbatem providerent summonuit, quoniam illum amodo abbatem non haberent, sed amicum et fidelem consiliarium si vellent.

4. Has litteras attulit quidam Beccensis monachus, nomine Girardus, qui, veniens Beccum ad festivitatem sanctæ Mariæ, in medio Augusti, die festivitatis in capitulo salutes et verba patris Anselmi retulit, et prædictas litteras reddidit, quæ statim in eodem capitulo lectæ sunt. Audientes fratres talem sui dimissionem, et tanti actam dulcissimi patris amissionem, qui eos velut nutrix filios suos gremio dilectionis confovebat, ultra quam dici potest conturbati sunt ; omnes quippe

amore amantissimi patris, quo quasi orbabantur, magno cordis dolore concussi, in lacrymas conversi sunt: frater qui epistolam legebat, singultu vocem interrumpente, vix aliquid dicere poterat. Tandem perlectæ sunt litteræ, simulque dicta et acta sunt alia plura ad eamdem rem pertinentia. Post hæc celebraverunt decenter et festive tanti diei solemnitatem. Post missam, Baldricus prior, totum vocavit conventum in capitulum, dixitque Girardum adhuc habere aliquid dicendum ex parte patris Anselmi, quod debebant audire. Girardus, jussus loqui, dixit litteras de electione abbatis se habere, nam et baculum pastoralem de Anglia retulerat, sed prius vellet audire si omnes de eligendo abbate consiliis Anselmi adquiescerent, et sic litteras ostenderet, quia sic præceptum sibi erat. « Non ita, inquit prior, faciemus, sed prius litteras audiamus, et post consilium capiemus quid agere vel respondere debeamus. » Girardus non ita injunctum sibi esse dicebat, et prior non aliter se facturum asserebat. Tandem Girardus ratione, vel auctoritate capituli victus cessit, et litteras protulit, atque fratri qui alias litteras legerat, nomine Mauricio, ad legendum tradidit: quarum sensus in hunc modum se habebat: « Quoniam, inquit, Dei misericordia et reverendi Willelmi Rhotomagensis archiepiscopi licentia, atque domini Roberti Normannorum ducis assensu, tandemque vestra concessione, vestri cura liberatus sum: si Deus gratiam domini nostri ducis Normannorum dederit vobis ut possitis eligere de ecclesia vestra abbatem, et meum consilium inde audire vultis; nullum ad hoc opus magis idoneum puto quam dominum Willelmum, qui prior fuit apud Pexejum: tibi quoque Willelme per sanctam obedientiam præcipio, ut hoc onus non refugias, sed in spe auxilii Dei illud suscipias. Et tibi Baldrice similiter præcipio, ut tuum officium non deseras, donec loquar tecum. » Tunc Baldricus prior electionem se libenter suscipere respondit, et cæteri similiter consenserunt, sicque conventus ille solutus est. Sed et principem Normanniæ Anselmus mandando rogavit, ut prædictæ electioni assensum præberet. Transierunt postea dies multi, et de ipsa quidem electione tunc nihil plus actum est. Electus autem sic se habebat quasi de ea nihil audisset. Mense Octobri advenit quidam abbas nomine Rogerius, Beccensis monachus, vir bonus, et multum religiosus,

quem Anselmus, ut aiebat, litteris suis jusserat Beccum venire, et in eligendo abbate Beccenses quantum posset juvare. Tunc ipse abbas Rogerius, et prior Baldricus, et alii quidam fratres cum eis comitem Normannorum adierunt, mandata Anselmi, et electionem capituli Becci innotuerunt, rogantes ut quod ab eis incœptum erat, suo assensu compleret: quæ omnia dux gratanter accepit, et ut electus sibi præsentaretur jussit. At illi velociter domum reversi, collectis in unum fratribus, referunt quid cum principe egissent, quidve ab eo audisset : interrogantur singuli de electione prædicta quid sentirent, an concederent, omnes fere assensum præbuerunt.

5. Interim electus extra conventum expectare jussus erat; post hæc vocatus venit, in suo ordine sedit; tunc prior dixit ei, quod ad regimen Beccensis ecclesiæ illum eligerent, et ut abbatis officium et curam animarum eorum susciperet ex parte Dei et sanctæ MARIÆ, atque omnium sanctorum, nec non ex parte reverendissimi patris Anselmi præcepit. At ille in terram prostratus dixit : « Precor Domini aut de hoc quod jubetis omnino absolutum dimittite me, aut quomodo id implere possim docere. » Prior ad hæc: « Ut dimittamini, ait; non opus est laborare, sed suscipite hanc curam in nomine Domini, et nos vobis ex animo obedientes erimus. » Statim in ipsa die abbas Rogerius, et prior, et quidam alii fratres cum eis, assumpto electo suo, ad curiam properarunt, et Roberto Normannorum duci præsentaverunt; quem alacriter et cum magno honore suscipiens, dedit ei abbatiam more antecessorum suorum. Aderant tunc cum principe Robertus, comes Mellenti, et Robertus, filius Anchittili consobrini ejusdem Willelmi electi Becci, qui de ejus promotione valde sunt gratulati. Tunc comes Mellenti præcepit Roberto, filio Anchittili, ut novum electum Becci ad monasterium conduceret, mandans omnibus ministris suis ne quis ipsi abbati Becci, vel hominibus ejus in aliquo molestus esse præsumeret : dedit tunc comes Mellenti Robertus ut res quæ ad victum fratrum emebantur quietæ deinceps essent ab omni consuetudine, quæ usque ad illud tempus de rebus ad cibum monachorum pertinentibus, ubicumque emerentur, etiam in coquina Becci a ministris Brionnii castri exigebatur. Procedente tempore dedit idem comes Mellenti per totam terram suam ubicumque suum erat hoc exigere vel

dimittere, ut omnes dominicæ res monachorum Becci ad victum vel vestitum pertinentes, ubicumque monachi essent, ad quorum usus emebantur, sive in claustro, sive extra claustrum in negotiis monasterii, quietæ forent ab omni consuetudine, quæ telonei, vel transitus, seu alio nomine nuncupatur. Hoc fecit pro amore Dei, et Willelmi abbatis Becci cognati sui.

6. Multa quoque alia beneficia Beccensi cœnobio contulit dum vixit, causa ejusdem abbatis. Itaque novus electus accepto a duce Roberto, ut dictum est, abbatiæ dono, et a Willelmo Rothomagensi archiepiscopo animarum cura, cum gratia principis rediit a curia cum suis. Venit autem Beccum sero post completorium, die ante festivitatem Dedicationis, quæ festivitas Dedicationis est decima calendas Novembris, et eo anno dominica die evenit: surgens ad matutinas venit electus in chorum, et stetit in loco juxta sedem abbatis, ac totum officium festivitatis nocturnum, et diurnum decenter ut abbas complevit. Acta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis M. XCIII. Ipsa die, Willelmus electus sedit primum ut abbas in capitulo, ab illo die disponens omnia intus, et extra convenienter monasterii negotiis, gaudentibus cunctis quod talem Deus Anselmo successorem, et sibi dederat pastorem: tamen ante benedictionem nec in sedem abbatis intravit, nec virgam pastoralem portavit, sed de benedictione acceleranda nullam ut videbatur curam habebat: quæ benedictio dilata est usque ad Augustum mensem anni sequentis. Verum Anselmus non oblitus quod incœperat, rogavit Willelmum Rothomagensem archiepiscopum de benedictione abbatis Becci, et hoc ipsum per litteras priori Balderico, et conventui notificavit. Intrante Augusto mense Baldricus, prior et alii quidam fratres cum eo perrexerunt Rothomagum cum archiepiscopo locuturi de benedictione abbatis sui: qui diem benedictionis constituit in proxima festivitate S. Laurentii. Reversus prior dixit conventui quæ ab archiepiscopo acceperat. Et quia prædictus abbas Rogerius nuper obierat, miserunt ad Willelmum Corneliensem abbatem virum nobilem et bonum, atque apprime litteris eruditum, et ipsum monachum Beccensem, ut venirent ad benenedictionem abbatis Becci; qui libens paruit. Die festivitatis S. Laurentii cum archiepiscopus staret ad altare infulatus, atque electus Becci esset vestibus sacris indutus, et instaret

hora ut ad benedicendum præsentaret, audivit a referentibus quod archiepiscopus non benediceret eum, nisi professionem faceret; sed respondit se nullomodo facturum. Tunc prior Becci Baldricus cum aliquantis monachis concitus perrexit ad comitem Normanniæ Robertum, intimans ei quod archiepiscopus exigeret ab abbate Becci professionem quam antecessores ejus non fecerant.

7. Illico dux misit Willelmum de Britolio, et Willelmum filium Richardi de Barduvilla, cum Ernulfo cancellario suo, mandans et præcipiens Willelmo archiepiscopo, ut abbatem Becci sine mora benediceret, nihilque ab eo exigeret, nisi quod constaret a Beccensibus abbatibus factum esse antecessoribus ejus. Audiens hoc archiepiscopus iratus est valde, tamen perfecit quod incœptum erat, et abbatem benedixit sine professione, quia præceptum principis illum cogebat. Postea abbas locutus est cum archiepiscopo, atque in tantam gratiam illum præsul accepit, ut nullum in Normannia abbatem cariorem, vel familiariorem haberet. Postera die rediit ad monasterium. Archiepiscopus vero præcepit Willelmo Cormeliensi abbati, ut simul cum eo pergeret, et in sedem abbatis vice sua introduceret. Venit autem cum majori qua potuit humilitate, nudis pedibus, et susceptus est a fratribus magno cum honore et gaudio, et in ecclesiam ductus : tunc abbas Cormeliensis, ut sibi jussum erat, eum in sedem misit, et incipiens « Te Deum laudamus », osculatus est omnem conventum. Ita, Deo disponente, successor factus est Willelmus venerabilis Anselmi; et regimen Beccensis cœnobii post eum suscepit, atque per plures annos, cum honore tenuit. Cujus temporibus idem Beccense cœnobium exterius multis et magnis prædiis, et redditibus Dei misericordia, et principum aliorumque fidelium largitione ampliatum interius religione, nobilibus viris, ac sapientibus ornamentis quoque pretiosis , et ædificiis est decoratum. Qui enim Josue dixerat Moysi ministro : « Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum. » Ipse ut cum præcessore Anselmo, ita cum successore Willelmo perseveravit, per quem fuit vir in multis prospere agens.

8. Erant tunc temporis in ecclesia Becci multi nobiles viri et religiosi, tam litterati quam illitterati, qui de diversis provinciis ad serviendum Deo illuc convenerant, quorum ali-

quo a tempore beati patris Herluini adhuc durabant; nonnulli sub sancto Anselmo duce, mundum relinquentes Deo militare cœperant; multi sub eodem Willelmo renunciantes seculo, levi jugo Christi colla submittere gaudebant. Ex his postea vidimus plures ecclesiarum honorabiles rectores: de his fuit cum honore nominandus Boso, qui tempore sancti Anselmi venit ad ordinem; sed sub eodem Willelmo abbate post sæpe dictum Baldricum prior factus, et post ipsum Willelmum abbas est constitutus, sapientia et honestate vitæ ornatus. Ejusdem quoque Willelmi tempore factus est monachus quidam juvenis bonæ indolis nobiliter natus, scientia litterarum præditus nomine Theobaldus, qui religiose diu in cœnobio conversatus, post Bosonem prior, et illo defuncto abbas est subrogatus; et non multo post in archiepiscopatum Cantuariæ sublimatus. Quidam monachus venit ad abbatem Willelmum petens ut in monasterium susciperetur, volens firmare stabilitatem suam in loco eodem: quod cum abbas primum facere distulisset, nec eum retinere, nec omnino refutare vellet, cum jam illum suscipere cogitaret, vidit in somnis quemdam defunctum affinem sibi et notum, qui illum reprehendebat quod quemdam insanum fratribus adjungere volebat; et certe defunctus ille, fratrem, de quo agitur, ut putamus, nunquam viderat; nec multo post frater ille, accepta licentia, discessit; et postea in tota provincia nusquam est visus, nec auditum quorsum discesserit. Prædecessoribus suis beato videlicet Herluino, et sancto Anselmo, amorem et honorem maximum idem abbas exhibebat; et de illis in communi collocutione loquebatur, cum magna reverentia eos nominabat: Statuta eorum ad memoriam aliis reducebat, et ea ipse studiose servabat, et servari præcipiebat; quia videlicet justum videtur, ut qui sua vult custodiri, a sequentibus studeat et ipse priorum suorum jussa servare. Quando autem aliquorsum proficisci habebat, post orationem in ecclesia factam, ad sepulcrum B. patris Herluini in capitulum pergebat; et se illius orationibus commendabat; similiterque revertens faciebat.

9. Narravit mihi idem abbas Willelmus quod noctium una apparuit ei sanctus pater Herluinus, et apprehendens eum deducebat per officinas monasterii, et circa parcum, ut sibi videbatur, et in ecclesiam de Burnevilla quam ipse sanctus manu

sua ædificavit, et sic rediit ad monasterium; et veniens in claustrum non reperit ibi nisi unum monachum tantum, unde abbas Willelmus aliquantulum erubuit, sicque disparuit. In tota hac visione semper sanctus habuit abbatem ad dexteram suam, sed nihil illi dixit. Quid vero hæc visio prætendebat nescitur; nisi quod ipse Willelmus abbas dixit fortassis aliquid in monasterio esse quod pater volebat emendari. Quidam monachus qui dicebatur Robertus petebat licentiam eundi in Angliam; causa videndi archiepiscopum sanctum Anselmum, et loquendi cum eo, ut asserebat, de salute animæ suæ; quod cum abbas Willelmus nollet concedere, in capitulo coram omnibus rogavit eum, ut quod petebat, sibi concederet; sed cum neque sic abbas assensum præbere vellet, dixit frater: « Si conceditis ibo, et si non conceditis ibo. » Quod verbum abbati non placuit: tamen postea dimissus voluntati suæ perrexit, mare transiit, in Angliam venit, nec multo post obiit. Clericus quidam grandævus vocabulo Willelmus solitariam vitam agens, venit ad monasterium volens monachus fieri: et quia erat bonæ famæ, libenter susceptus est: qui cum per plures annos in congregatione religiose conversatus fuisset, una dierum sedente abbate Willelmo in capitulo confratribus, venit ante eum rogans ut liceret sibi reverti ad solitariam vitam, quatenus ibi operaretur manibus suis, unde viveret, sicut ante conversionem fecerat: si quidem, ut dicebat, timor illum augebat, quia in otio vivens aliorum eleemosynis aleretur.

10. Abbas hæc audiens dixit circumsedentibus: « Iste frater moritur, et antiquus hostis videns illum morti proximum, tentat illum de monasterio abducere, ut possit aliquod animæ illius impedimentum facere. » Tunc conversus ad illum monuit, ut ab hac intentione animum revocaret, in pace cum fratribus reliquum vitæ duceret, quia erat jam senex et debilis, nec poterat amplius laborare, et ne paveret quod de beneficiis viveret fidelium quia et alii multi similiter vivebant, orationibus instaret et pro his maxime quorum eleemosynis sustentaretur Dominum rogaret. Finem vitæ jam imminentem expectaret, et morti vicinæ se præpararet, adquievit frater admonitioni abbatis, et paucis diebus interpositis molestia corporali correptus infra breve tempus defunctus est, agens pœnitentiam quod recedere de monasterio voluisset, et abbati, et fratribus

gratias agebat, quod non permisissent illum abire post satanam, qui eum supplantare volebat. Iste vir bonus, de quo loquimur, abbas scilicet Willelmus magnæ sapientiæ, bonis moribus ornatus, magnorum virorum propinquus, regi, et primoribus regni acceptus, ita se modeste, humiliter, et mansuete habebat, ut aliquando quasi nesciens, et pene idiota videretur quibusdam ; verum si propius accederes, et velut perscrutando ejus sensum de rebus dubiis interrogares, altam prudentiam, profundum consilium; et maxime honestatis documentum invenires. Erat quoque Deo devotus, majoribus summissus; subditis benignus, mansuetus bonis, severus indisciplinatis, supra mensuram suam nihil usurpabat, divinis rebus omnem reverentiam exhibebat, Deum timebat, peccatum quasi mortale virus odio habens fugiebat. Si quis benedictionem ab eo posceret, verbis magis quam manu benedicebat, dicens, non esse suum manu benedicere, sed episcoporum. Nullus abbas extitit, qui majorem sollicitudinem gereret conventus sui : talem illum fuisse sciunt qui, illi familiarius adhæserunt : quippe a Deo ita compositus homo, ut nec turpiloquium ore proferret, scurrilitatis omne genus abhorreret; immunditiam mentis et corporis, ut virgo ab utero matris ignoraret; cibo, potuque temperatus, et honeste verecundus, indole religiosa decorus, bono ingenio sane intelligebat, blando sermone placebat, doctrina et exemplo utilis erat, constans erat in moribus; verax in sermone, cautus in promissionibus, in commisso fidelis, studiosus virtutum, amator pauperum, eleemosinarum largitor, hilaris hospitum susceptor, viduarum et pupillorum protector. Talia gerens, bene vivendo cursum direxit, bene moriendo terminavit, sensum, loquelam, et visum usque ad ultimam spiritus emissionem Deus illi conservavit.

11. Hæc de vita illius breviter diximus : nunc qualiter de seculo transierit, expediemus. Anno igitur vicesimo nono abbatiæ, mense septembris, decidit in ægritudinem, a qua mortuus est : quæ ægritudo paulatim crescens, per annum et dimidium illum afflixit, donec tricesimo primo anno, ex quo donum abbatiæ suscepit, ex toto circa finem mensis Martii lecto decubuit. Venit abbas Pratellensis, Richardus nomine, vir religiosus, et litterarum scientia præditus, visitare eum, et fuit ibi usque ad transitum illius, et cum jam morti propin-

quare videretur, visitatus est a fratribus more christiano, et cuncta morientibus debita, circa illum persoluta sunt : atque peracto officio, cum jam conventus redire debuisset, venerabilis Boso prior rogabat eum, ut more patrum, vita decedens benediceret, et Deo summo pastori commendaret filios suos, quos relinquebat : at ille elevata manu benedixit eis et dixit : « Amate claustralem vitam, quia reparatio est ordinis nostri; et ne quæratis habere obedientias in sæculo, quia multi in eis perdunt animas suas; sed quantocius abbatem eligite, quia non est bonum tale opus differre. »

12. Rogavit sane, ut pro se Dominum deprecarentur; habebat enim hoc consuetudinis, ut si quando loqueretur cum aliquo, quem alicujus momenti existimaret, se illius orationibus commendaret. Erat eo tempore circa Beccum provincia turbata quorumdam præsumptione, qui contra regem Henricum rebellaverant, et ad deprædandam patriam quædam castella obtinebant : ideo rex contra eos sæpe ducebat exercitum ad reprimendum eorum hostilem impetum, et contuendam patriam. Itaque post octavas Paschæ venit rex Beccum, et hospitatus est in domibus monasterii : tunc adierunt regem Beccenses quidam monachi, rogantes, ut quemdam familiarem sibi monachum faceret abbatem post eum qui moriebatur; quod cum audisset abbas Willelmus interdixit, ne sibi succederet in regimen ecclesiæ Becci, is qui ipsi hoc modo quærebatur subrogari. Alius frater dixit aliquando eidem abbati jocando. « Facite me abbatem, et ego vobis dum vixeritis optime serviam : » at ille : « Quia, inquit, hoc dixisti non poteris amplius esse abbas hujus loci. » Verum audiens rex quod abbas Willelmus, quem plurimum amabat, moriebatur, venit visitare eum cum paucis, et ante lectum jacentis amici ad terram humiliter sedit. Abbas inter alia rogavit eum, ut ecclesiæ Becci dignum ætate, vita, moribus, non senem, non juvenem, quantocius provideret abbatem; quia in talibus dilatio valde noceret. Ad hæc rex « Quem, inquit, jubetis? » Abbas respondens : « Non est hoc meum », ait, « quia sacri canones interdicunt, ne quis sibi nominet successorem. » Fuit enim studiosissimus oris sui, et vitæ, ac totius religionis custos, etiam in ipso mortis articulo. Deinde rex accipiens manum dexteram abbatis admovit oculis suis et ori, benigne osculatus est, sicque reposuit eam sub

coopertorio, dixitque circumstantibus monachis : « Orate pro illo, quia magnum damnum habetis in morte ipsius. »

13. Nocte vero insecuta cum illi qui eum custodiebant matutinas decantassent, petiit ut eum quiescere permitterent, et cœpit quasi dormitare, donec plene obdormiret in mortem. Videntes qui circa eum erant quod jam propinquaret ad exitum, de camera pertulerunt illum in cellam infirmorum, ubi fratres moriebantur, et circumvallatus caterva filiorum septem psalmos, cum litania decantantium, paulo ante lucem ultimum emissit spiritum. Corpus lotum juxta consuetudinem convenienter pannis est indutum, ac desuper quasi ad missam sacris vestibus decenter revestitum. Post hæc delatum est in ecclesiam, et in choro ante majus altare positum, ubi die, et nocte frequentabatur tristi merentium obsequio filiorum. Monachi pium lamentabantur patrem, famuli et homines loci plangebant se bonum admisisse dominum ; nullus querebatur injuriam sibi ab eo factam : omnes in commune lugebant magnum se perdidisse patronum. Mane venit rex ad ecclesiam, et videns corpus jam decenter adornatum, placuit illi, et factum laudavit, et ait : « Utinam anima mea esset ubi anima ejus est. » Venerat Beccum multitudo magna utriusque ordinis et generis hominum, tum propter regem qui ibi morabatur, tum quia de imminente Beccensis abbatis morte audierant, e quibus abbates novem, monachi plurimi, clerici et laici multi, ejus exequiis interfuerunt. Venit et Joannes episcopus Lexoviensis, homo sapiens et venerabilis, qui totum funeris devote complevit officium, et ultimum christiano more competenter persolvit obsequium. Sed et pauperum confluxerat non minima turba propter eleemosynam quam in exitu illius fieri sperabant, quæ per biduum facta est, unde nullus vacuus rediit. Sepultus est in capitulo juxta sanctum patrem Herluinum fundatorem, et primum abbatem ipsius loci, ad dexteram ejus, post quem secundus eidem cœnobio præfuit, ut quem multum in vita sua dilexerat, ei quoque in sepultura jungeretur. Viginti quinque annorum erat quando ingressus monasterium, quindecim annis fuit monachus claustralis, triginta annos et dimidium fecit in abbatia, septuagenarius migravit, anno Domini millesimo centesimo vicesimo quarto, sexto decimo calend. Maii, hebdomada post octavas Paschæ, tempore fes-

tivo, Paschali gaudio. In quo Paschali gaudio, quæsumus auctor omnium, hostili ab impetu tuum defende famulum : o Pascha nostrum Domine Jesu Christe, converte luctum ejus in gaudium, et in solemnitates præclaras, ut sit transitus de morte ad vitam, de labore ad requiem, de calamitate ad gloriam, de tenebris ad lucem ubi, Domine, constituisti lucidissimas mansiones, ubi requiescunt sanctorum animæ, ubi spiritus famuli tui spiritibus beatis sociatus, æterna requie fruiturus, facie ad faciem videat te angelis desiderabilem, fontem vitæ indeficientem, cum Patre et Spiritu Sancto una sine fine regnantem. Amen.

EPITAPHIUM.

Abbas Willelmus præclari germinis ortus,
Tempore primævo fit religionis amator.
Ætatis quinis lustris, jam rite peractis,
Suspirando Deum cœpit contemnere mundum.
Terrea dimisit, sed Christo totus adhæsit;
Ut nudum nudus Dominum famulus sequeretur,
Confestim Becci juga sumpsit suavia Christi,
Quæ per quindenos constanter pertulit annos.
ANSELMO post hæc Anglorum præsule facto,
Iste loci curam recipit fratrumque regendam,
Quem gravitas morum, vel vita, decusque parentum
Fecerunt clarum præ multis, ac venerandum.
Doctus erat, blandoque loquens sermone placebat.
Actibus et verbis, subjectos erudiebat.
A puero vitæ fuerat sectator honestæ.
Cordis mundiciam servans carnisque perennem.
Beccum ter denos auxit, rexitque per annos.
Blandus subjectis rector, durusque superbis.
Vir tantus meritis morum ditatus opimis.
Nequaquam valuit nexus evadere mortis :
Aprilis sexta decima surgente dieta,
Complevit cursum vitæ præsentis et actus.
Commendans animam cœlo, corpusque sepulcro :
Expectat tempus, quo judicet omnia Christus,
Ecce sub hac tumba pulvis sunt membra sepulta :
Cui præstet Dominus veniam, vitamque rogemus. Amen.

ALIUD.

Dura nimis jam tolle tibi tua jugera munde,
Heu mihi tam longa me tenuere mora.
Amodo jam non illa colam patet exitus a te;
Et quam longinquo solvor ab exilio.

Ad propriam redeo patriam, Dominus revocat me,
Unde prius fueram, præcipit ut redeam.
Novit cum lacrymis illum, quem sæpe rogavi.
Ut venia pravum diluat omne meum :
Ærumnasque meas tandem miseratus amaras
De convalle soli tollat ad alta poli.
Hactenus hæc, eó, stare meum non amplius est hic :
Ossa relinquo tibi, si placet hæc sepeli.

ALIUD EPITAPHIUM.

Frumenti granum remanens in cespite sanum,
Donec putruerit, crescere non poterit.
Sic nisi nostra caro, mortis tangatur amaro,
Percurrens studium non recipit bravium.
Ergo scire datur quod non decet ut doleatur.
Si patriam quærat, qui peregrinus erat.

VITA BOSONIS, COGNOMENTO SAPIENTIS, QUARTI ABBATIS.

1. In diebus Willelmi regis qui Anglos armis perdomuit in pago Rothomagensi, fundo monasterii Villaris, orti sunt honestis genitoribus Haimerico videlicet et Lezelina, tres viri, Gislebertus, Boso, et Rainaldus, qui a pueritia imbuendi litteris sunt traditi, ut Deo in sancta ecclesia omni vitæ suæ tempore deservirent, quod et fecerunt. Nam cum diu inter suos honestam vitam duxissent, amore Dei succensi, quasi post marina pericula portum sub sancto Anselmo abbate Beccum petierunt; et ipsi abbati desiderium suum pandentes, Deo annuente, religionis habitum ibi devote susceperunt, devotiusque usque in finem tenuerunt. Si quidem primus et ultimus, Gislebertus scilicet et Rainaldus longo tempore in sancto proposito honorabiliter perdurantes quieverunt in pace : Boso vero medius frater, de quo nobis sermo est, litteris bene instructus, cum adhuc esset in seculari vita, cœpit bonis moribus pollere, amore Dei fervere, religioni animum applicare; erat autem acutissimi ingenii, et quod subtiliter intelligebat luculento sermone proferebat. Unde perplexæ quæstiones animum illius involuerant, quas nec per se enodare, nec inde se poterat expedire : quapropter Beccum venit, Anselmum adiit, quem in talibus audierat exercitatum, æstus animi sui, quibus movebatur, aperuit; et statim de omnibus sibi satisfactum

esse cognovit. Admiratus Boso ejus sapientiam, vitæ conversationem, atque morum institutionem, mutato non multo post habitu, sub eodem abbate ibi leve Domini jugum tulit; et factus monachus, religionem quam arripuerat tota mente diligebat, et in ea assidue proficere satagebat. Videns abbas novum militem Christi revera Deum quærere, sollicitum esse ad opus Dei, ad obedientiam, et ad alia quibus novitius debet intentus esse, lætabatur corde, instruebatque eum in Domini servitio, jugiter accedens animum ejus ad virtutis amorem. Ille doctrinam magistri capaci animo humiliter accipiens, in arca cordis servandam recondebat, quam congruo tempore postea suaviter eructaret. Mores et vitæ institutionem ejus sequens ad pietatem se exercebat: jejuniis, vigiliis, orationibus, et aliis bonis operibus intentus erat: in lege Domini studiose meditabatur, et quod legebat sane intelligebat, et convenienter exponebat; solutionem libenter accipiebat. Inter hæc videns diabolus Bosonem in sancto proposito quotidie meliorando de virtute in virtutem proficere, per spiritum blasphemiæ immisit ei tentationem gravissimam, quæ succedentibus sibi variis cogitationum tumultibus, ita eum vexabat, ut vix compos suæ mentis existeret. Transierunt in hoc aliqui dies, et tentatio se ipsa semper fiebat gravior: turbatus ergo, et mente confusus adiit Anselmum, et quid pateretur aperuit. Vir autem sanctus cum singula intellexit hoc tantum pio affectu dixit fratri: « Deus consulat tibi. » Moxque eum dimisit: ipse vero statim ante quoddam altare prostratus cum lacrymis orationem pro eo fudit ad Dominum: illico tanta mentis tranquillitas secuta est, ut sicut ipse postea dicebat, ultra quam credi potest, subito alteratus esset ab eo qui fuerat. Ita omnis illa tentatio penitus evanuit, quod nunquam ulterius in se talia senserit.

2. Post hæc cum abbas Beccensis Anselmus Dei dispositione, et regis Anglorum, ac populi electione archiepiscopus Cantuariensis fuisset consecratus, mandavit suum dilectum Bosonem, volens illum habere secum. Ita Boso transfretavit, et in Anglia cum Anselmo aliquandiu commoratus est. Eodem tempore audiens Anselmus Urbanum papam convocasse concilium generale apud Clarummontem in Alvernia provincia, quia ipse non potuit ire, misit prædictum Bosonem ad idem

concilium : cujus itineris longitudine, et labore infirmatus est nimis, ita ut post concilium cum in Normanniam repedare vellet, in via æger remanet apud sanctum Walterium ; et postquam convaluit Beccum remeavit, sicque Angliam repetiit. Verum cum sanctus Anselmus Anglia pulsus primum a rege Willelmo, qui eum archiepiscopum fecerat : deinde a fratre ejus Henrico, qui illum post mortem fratris ab exilio revocaverat; in partibus Burgundiæ, et Italiæ conversaretur, Boso Beccum reversus est.

3. Cumque Anselmus post secundum exilium Angliam repetere deberet, in capitulo rogavit Willelmum abbatem, et conventum Becci, ut liceret sibi Bosonem ducere secum, quia magis amaret cum illo vivere in solitudine, quam sine eo in magnis divitiis. Abbas, et fratres, quia non poterant contradicere archiepiscopo, concesserunt. Hic est ille Boso cum quo disputans composuit librum qui dicitur, « Cur Deus homo. » Permansit itaque cum archiepiscopo, usque ad finem vitæ ipsius; post transitum Anselmi Boso Beccum rediit, et vivebat communiter cum fratribus. Diligebat cunctos, et diligebatur a cunctis.

4. Inter hæc obeunte Baldrico priore, jubente Willelmo abbate successit ei in prioratum : erat enim honorabilis vitæ, et multæ prudentiæ, humilitate conspicuus, spiritu consilii providus, fortitudine firmus, consolabatur desolatos, omnibus omnia factus, in quantum poterat unicuique subveniebat : benignus erat in exhortando, modestus in corripiendo, pauperibus dapsilis, hospitibus affabilis, fide firmus, spe in Deo certus, caritate diffusus; cum non habebat quod tribueret egenti, monebat spem in Deum ponendam, asserebat in proximo subventionem Dei affore, nondum finem mundi venisse. Talia jocando dicebat, sed corde Deum suppliciter rogabat, qui persæpe illi secundum fidem suam subveniebat. Sapientiam, consilium atque bonitatem animi ejus, non solum subjecti, sed etiam principes terræ, episcopi et abbates, simulque religiosi, et sæculares multi, comperientes, quasi thesaurum pretiosum, ac velut divinum oraculum admirabantur. Tanta ei inerat Dei gratia, et sic spiritus consilii in eo vigebat, ut ad se venientibus causa consilii subtiliter, et sufficienter ad inquisita responderet.

5. Per idem tempus mandavit rex Henricus Willelmo abbati, ut priorem Becci Bosonem daret comiti Theobaldo nepoti suo, ad faciendum abbatem in terra sua : quod utrum amore, an cordis rancore, sive aliquorum immissione, rex petierit, ut perinde Boso pelleretur de regione, incertum habemus. Audiens hoc abbas contristatus est non modice, misitque ad regem mandans et multum deprecans, ut ecclesiæ et sibi parceret, atque a tali jussione animum revocaret, prioremque sibi non tolleret. Jam enim abbas senio et infirmitate confectus viribus corporis destituebatur. Placatus rex deprecatione dimisit priorem. Cumque abbas Willelmus longa ægritudine confectus, jam morti proximus videretur, duo Beccenses monachi accesserunt ad regem Henricum, qui tunc Becci, et circa Beccum propter incursiones quorumdam, qui contra eum rebellaverant, morabatur, dicentes quia Boso si succederet abbati Willelmo, sicut conventus quærebat, hominium vel fidelitatis sacramentum more patriæ, nullo modo sibi faceret : ideoque alium quem nominabant, laudabant, pro eo substituere deberet. Hoc agebant quia priorem nolebant habere abbatem. Verum cur illi infensi erant, nescimus : quam quidem injuriam intulisse alicui eorum ignoramus. His auditis rex nimium efferatus est animo, et tunc quidem iram dissimulavit. Illi autem callide agentes, ignorante conventu, contra regulam beati Benedicti, sine eorum consensu, volebant superponere sibi magistrum, cum hoc esse constet contra decreta Patrum, qui dixerunt, ut nemo invitus ordinetur, seu conventus ecclesiæ debet sibi secundum timorem Dei pastorem eligere. Sed hæc malignantium calliditas, licet aliquantum conventum conturbaverit, tamen quod moliebatur efficere non valuit. Defuncto namque abbate Willelmo, et decenter humato, totus conventus elegit Bosonem, omnes episcopi et abbates, clerus, et populus, vicini et remotiores, qui eum noverant, hanc electionem laudabant, eumque summo honore dignum affirmabant. Itaque conventus ut eis assentiretur, obnixe rogabat : illæ suæ infirmitatis multas opponebat causas ; illi in terram prostrati deprecabantur ; ille toto conamine reluctabatur negando. Perlata est res ad regem ; at ille recordatus quod de hominio a duobus monachis audierat, sicut supra retulimus; erat enim inde nimis iratus, noluit concedere. Interea Gauffridus, Rotho-

magensis archiepiscopus, vir prudens, et honorandus; et Joannes Lexoviensis episcopus, qui ad curiam regis venerant, qui tunc obsidebat Brionii castrum, quod contra eum tenebant homines comitis Mellenti. Venerunt Beccum, et locuti sunt cum fratribus de eligendo abbate: tunc omnes in terram prostrati, nam in capitulo sedebant, rogabant priorem ut sæpe dictæ electioni assensum præberet; et archiepiscopum, ut illum præcipiendo cogeret. Archiepiscopus admirans fratrum unanimitatem, laudavit eorum religiosam voluntatem, et erga priorem suum tantum amorem: deinde conversus ad illum, monuit, rogavit, ad postremum præcepit per obedientiam, ut acquiesceret voluntati fratrum; e contra ille asserebat hoc se non posse facere, propter magnam sui corporis debilitatem, et alia quædam gravia quasi peccata opponebat, quibus ad hoc indignum se esse dicebat. Et archiepiscopus, « Estis ne monachus? » respondit, « Vellem esse. » Tunc archiepiscopus: « Revera, inquit, si viginti homines occidissetis, non vos dimitterem, quandoquidem tantum ac talem erga vos video conventus affectum — Nunquam », ait, « hominem occidi. » Tunc compulsus est aperire quod latebat; et accipiens archiepiscopum cum episcopo seorsum, dixit Papam sibi interdixisse ne unquam laicæ personæ hominium faceret; et ideo istam obedientiam non audebat suscipere, ne cogeretur, aut prohibitionis apostolicæ transgressor existere, aut regem offendere. Archiepiscopus cum audisset, sapienter tulit: Lexoviensis vero episcopus, graviter accepit, quod prior Becci dedignabatur facere, quod ipsi, et omnes prælati Normanniæ faciebant antiquo more patriæ. Reversus in capitulum archiepiscopus cum episcopo, dixit, quandam causam illum obtendere propter quam, Deo juvante, non necesse esset electionem hanc cassari.

6. Post hæc plures de conventu Rothomagum perrexerunt ad regem. Qui domi remanserant, Deum suppliciter rogabant, in cujus manu corda sunt regum, ut regem inclinaret ad hujus electionis assensum; sed nondum Deus facere voluit, quod poscebatur; nam rex fratres, qui ad eum venerant, remisit vacuos, mandans ut alium eligerent, quia istum non haberent. Archiepiscopus vero Beccenses juvabat apud regem quantum poterat, loquens pro illis, et cum ipsis, et sine ipsis. Quadam die cum de hac re loqueretur cum rege, dixit ei rex: « Nec

mihi faciet hominium, nec vobis professionem » : ad hæc ille : « Domine », ait, « facite quod vestrum est, de hoc quod ad me pertinet, bene inter nos conveniet. » Tunc mandavit quædam honorabilis persona conventui Becci, ne ab incepto desisterent, nondum satis Deum rogaverant, adhuc divinas aures precibus pulsarent : quod consilium fratres gratanter accipientes, instabant attentius jejuniis, et orationibus, Dominum Jesum, et ejus piam Genitricem MARIAM suppliciter deprecantes, ut respicerent ecclesiam suam, et perficerent quod incœptum erat. Inter hæc Willelmus filius Ascelini, et Rodulfus eleemosynarius, duo Beccenses monachi, pro causa monasterii iter agentes, obviaverunt Henrico regi eadem via, qua pergebant venienti : quos ut vidit, ad se vocavit, et benigne locutus est cum eis; jam enim divino respectu defervebat furor ille, quem conceperat causa negati sibi a priore hominii : cumque simul pergerent, et sermocinarentur ad invicem, inter loquendum dixerunt regi quod haberent aliquid sibi dicere, si patienter audiret : at ille jubet dicere fiducialiter quod vellent : tunc cœperunt de prædicta electione sermonem replicare, regem suppliciter rogantes, ut eam suo assensu firmaret, et ipsi pro electo suo fidelitatem facerent, si vellet; adjungentes se ob hoc ad comitem Theobaldum ire voluisse, ut per litteras suas illum rogaret. At ille subridens : « In vanum ait laborassetis » ; et cum sacramento dixit illis, quia si eorum electus prius mentionem non fecisset de hominio, ipse nunquam inde locutus fuisset; sed modo deprecarentur Dominum ut sibi, et illis de hac re conveniens daret consilium. Regressi domum narraverunt quæ cum rege egerant, initoque consilio iterum perrexerunt ad regem plures de conventu, quos rex suscepit hilariter, et libenter concessit quod petebant, præcepitque ut adducerent priorem dominica post Rogationes; nam hæc ante Rogationes agebantur.

7. Cumque hæc nunciata fuissent conventui, valde gavisi sunt, et Deo gratias immensas reddiderunt. Prior autem dixit omnibus : « Scitote quia ex quo vidi tam unanimem erga me amorem vestrum, si inde mihi certissime scissem imminere mortem, non omisissem quin voluntati vestræ promptissime paruissem, nisi illa causa obsisteret, quia Deum offendere timebam. » Perrexit ergo cum fratribus Rothomagum, deditque ei rex solo verbo abbatiæ donum : dixitque illi ut intus reli-

gionem servaret, et ipse pro illo exteriora curaret : sicque factum est, ut quem prius contradixerat, nunc multum diligeret ; et multa quæ petebat libenter faceret, plurimaque ecclesiæ beneficia conferret, atque consiliis ejus sæpe adquiesceret. Rogavit sane pro illis duobus monachis, quos electioni ejus contrarios fuisse diximus, ne illis obesset, quod contra eum sensissent : non erat apud illum gravis labor indulgere in se delinquenti. Archiepiscopus videns regem tam libere quod petebatur, fecisse, sicut promiserat, honorabiliter voluit facere quod de hac re ad se pertinebat. Venit ergo ad festivitatem Pentecostes quæ imminebat; et die festo ad tertiam, quando cantor incœpit, « Veni Creator Spiritus », ingressus chorum archiepiscopus, cum honore misit illum in sedem abbatis; deinde in octavis Pentecostes jussus perrexit ad benedictionem. Verumtamen ante missam locutus cum archiepiscopo, rogavit ne se cogeret ad professionem, quam nullo modo facere vellet, quia si faceret, magnum scandalum in monasterio generaret. Ad hæc archiepiscopus : « Sine, ait, bene erit. » Cumque tempus missæ advenisset, oblatus est ad benedicendum : tunc archiepiscopus adstans sacris altaribus, interrogabat illum juxta morem, et ille ad interrogata respondebat ut solet, donec ad illud ventum est, ut diceret : « Vis obediens esse huic ecclesiæ, et mihi et legitimis successoribus. » At ille, « Volo. » Tunc cœperunt aliqui de circumstantibus clericis urgere, ut diceret, « Profiteor » ; at ille iterum dixit, « Volo » ; atque cum instarent ut « profiteor », responderet, dixit tertio : « Volo, et ex corde volo. » Tunc Joannes sanctæ Romanæ ecclesiæ legatus, qui ibi forte aderat « non auditis », ait, « quid dicit? quid amplius vultis? » Sicque archiepiscopus benedixit eum. Altera die abbas reversus est Beccum ; conventus vero sacris vestibus indutus, ordinata processione, exivit obviam venienti : at ille occurrit humiliter processioni, nudis pedibus, licet infirmis; et susceptus est cum magno gaudio, sicut erat consuetudo ipsius ecclesiæ. Ordinatus itaque perseverabat constantissime quod fuerat. Superbia, et arrogantia, nullum in eo locum habebat; humilis in corde, jocundus in sermone, hilaris in vultu semper erat, modestus in habitu, parcus in victu, prudens in actu, in suscipiendis hospitibus hilaris, in exhibendo obsequium liberalis : quis illum desolatus

adiit, et recessit tristis? Summi viri, tam sæculares quam religiosi, proximi et remotiores, multi veniebant ad eum consulendum de rebus dubiis; at ille singulorum cogitationibus et inquisitionibus ita respondebat, ut unicuique sufficeret quod audiebat.

8. Patientia ei admirabilis contra omnes molestias inerat : nam patientiam et mansuetudinem cordisque mundiciam docens, monebat occasiones scandalorum fugere, vel non curare quæ non possunt in hoc mundo deesse dicebat, se a primo conversionis suæ tempore occasiones scandalorum ita damnasse, quod nulla tribulatio, prosperitas, vel adversitas, nulla tristitia, sive lætitia, seu aliqua corporalis molestia aditum cordis ejus irrumpere valebat : eodem vultu, eodem animo perseverabat. Aliquando, cum ejus jussa non impleri nunciabantur, dicebat : « Sæpe mandata Dei, et præterimus, et sustinet ; quanto magis nos pati debemus, si nostra contemnuntur jussa? » In omnibus autem ad quæ animum applicabat, tantum valebat, ut sive secundum Deum, sive secundum seculum esset, unde ageretur, velociter, et sapientissime dissoluebat omnia et componebat. Commissarum sibi animarum curam gerebat maximam, ne qua ejus negligentia ex illis deperiret. Vita ejus sancta, sobria, honesta, et castissima erat. Sermo ejus raro utilitate carebat ; et in ipsis jocis, si quis bene pensaret, nonnunquam ædificationem magnam inveniebat. Conversatio ejus modeste religiosa omnibus bonis placebat, infirmis patris curam, piæ matris affectum exhibebat. Quæ de illo dicimus conviventes, et vicini attestantur, comprovinciales, et qui eum noverunt longe positi, vera esse contestantur. Inter hæc assidue tantis pedum, capitis, et viscerum doloribus torquebatur, ut vix se sustineret. Aliquando ita acerrime cruciabatur, quod sicut videbatur pene animam exhalaret. Nam cum de concilio Clarimontis rediret, sicut supra diximus, gravis eum infirmitas corripuit, quæ sic eum debilitavit, ut in tota vita sua, non perfecte postea convaluerit ; et ut magis ejus patientia probaretur, et justus justior fieret, adhuc plagam cæcitatis intulit ei Dominus. At ille gaudebat, gratias Deo agebat, semper lætus, semper mansuetus erat, sciebat quia « virtus in infirmitate perficitur » ; et quanto exterius affligebatur, tanto interius gratia ei augmentabatur. Ve-

rum postea, Dei miseratione, quodam medicamento recepit visum. Tandem paralysi dissolutus, lecto prosternitur, tantaque incommoditate membrorum molestabatur per longum tempus, ut nec de lectulo surgere, nec stare, vel incedere, sed nec jacere valeret. Sedebat autem in lecto, et dextra, lævaque paratis ad hoc pulvillis caput reclinabat; et talem vitam carcerem vocabat; et vere ita erat, nam sicut in carcere ligatus progredi uspiam non potest, ita homo Dei vinculis hujus ægritudinis compeditus de lecto exire non poterat. Cor tamen semper habens ad Deum, sensum integrum cum sermone, sapientiam et intellectum retinebat: patientiam a Deo sibi poscebat conservari, ne murmuraret contra flagella Dei: quam patientiam ita usque ad finem possedit, ut inter tantas et tam magnas corporeæ infirmitatis angustias, et sollicitudines ecclesiæ varias, quæ ad eum consilii causa referebantur, nunquam perturbatus sit; sed mente tranquilla convenienter respondebat, et sapienter omnia disponebat: sæpe cum a ministris ecclesiam inopia gravari audiebat: « Deus, adjuva nos; Deus, consule nobis. »

9. Et revera auxilium, et consilium ei sibi non deesse in multis probavit. Multi enim multa illu tempore ipsi loco contulerunt, e quibus persæpe relevata est penuria fratrum. In grossiori sinistri pedis digito, dolor surgens, per totum corpus diffundebatur, et tam acerbo illum cruciatu vexabat, ut prope animam extorqueret. De ipso pedis digito vermes scatentes extracti sunt: sed non sic dolor quievit. Dicebat autem ad se venientibus, et de ipsius infirmitatis acerbitate cum eo sermocinantibus: « Magna est quam patior ægritudo, et ultra quam dici potest molesta; et si Deus vellet, satis mihi esset; et vitam cum ægritudine finire gauderem, sed non illi adhuc placet; adhuc videt in me aliquid flagellandum, et flagello emendandum, fiat voluntas ejus; orate, quæso, ut mihi conservet patientiam, ne quid contra dispositionem ejus cogitem, vel dicam. » Una dierum frater quidam venit ad eum, ut videret quomodo illi esset; cui abbas: « In tanta », inquit, « tribulatione sum, ut nullo modo quod patior enarrare possim; » et siluit parum, sicque demum subintulit: « Sed gratia Dei anima mea in magna tranquillitate est. » Cumque jam mortem imminere cerneret, rogavit se visitari a fratribus, et debita

morientibus circa se compleri : adsunt fratres, et absolutus, atque inunctus est, et cætera circa illum juxta christianum morem diligenter peracta sunt. Deinde rogavit fratres, ut pro se orarent, et dimitterent si in aliquo eos offendisset : « Licet », ait, « non memini me in quemquam vestrum deliquisse : monachus vester fui, prior vester, et abbas extiti, nulli unquam injuriam feci, et ut verbis apostoli utar, postquam ad hunc ordinem veni, non sum mihi conscius, me alicui fecisse, quod non bene existimassem facere. » In tam gravi corporis afflictione fecit duos annos et dimidium. Missam quotidie audiebat, nec propter membrorum incommoditatem omittebat quominus ad capellam manibus duceretur ad missam, etiam ipsa die, qua sequenti nocte obiit. Jam destituebatur corporis viribus, et vox solito languidior erat, ut vix intelligeretur, et adhuc integrum retinebat sensum. Rogatus a fratribus ut pro eis rogaret, dixit se habere in voluntate, si Deus concederet sibi. Imminente jam nocte perlatus est in communem fratrum infirmorum habitationem, ut inter illos moreretur : quod factum sibi placuit.

10. Circa mediam noctem, dum matutinæ cantarentur, sonitu tabulæ fratres acciti convenerunt, et cantantibus illis septem psalmos, cum litania, spiritum exhalavit. Corpus ablutum, et vestibus, ut mos est convenienter indutum, in ecclesiam est delatum, et ibi tota die cum sequenti nocte a fratribus custoditum ; atque in crastinum in capitulo ad lævam sancti patris Herluini cum honore, et magno filiorum dolore humatum. Honorandus Pratellensis abbas Richardus ultimum sepulturæ decenter implevit obsequium. Nativitas erat sancti Joannis Baptistæ die qua obiit ; et magnis gaudiis lætandum, et exultandum erat in solemnitate illius, in cujus exortu multi gavisuri prædicti sunt, sed non dolere fratres de amissione ejus non poterant, de quo irreparabile damnum acceperant. Tunc impletum est quod dixit propheta : « Dies festi nostri vertentur in lamentationem et luctum. » Ejus dies ætatis sic computantur : viginti trium annorum erat quando factus est monachus, viginti sex annis fuit sine prælatione, novem annis prior, duodecim annis, et viginti duobus diebus Beccensem honorifice abbatiam rexit : cujus regiminis tempore multam gravem paupertatis inopiam ecclesia Becci sustinuit. Obiit au-

tem septuagesimo primo ætatis suæ anno, octavo calendas Julii, anno Domini millesimo centesimo trigesimo sexto. Hi tres fratres, de quibus pauca diximus, ordinem nativitatis in morte quoque nutu Dei servaverunt. Nam Gislebertus qui major fuit natu, prior obiit : dominus abbas Boso, et ortu, et obitu secutus est : Rainaldus extremum, et nascendi, et moriendi ordinem tenuit. Quibus requiem æternæ beatitudinis, et vitam sine fine mansuram conferat benignus Salvator noster Dominus Jesus Christus, qui Deus cum patre et Spiritu sancto vivit in æternum. Amen.

EPITAPHIUM.

Moribus ornatus pastor fuit hic tumulatus :
Ingenio clarus, sobrius, atque pius.
Extitit et mitis, prudens, ad tristia fortis;
Nam donec vixit, multa flagella tulit.
Consilio pollens, multis fuit ipse levamen;
Solamen miseris, subsidiumque piis.
Abbas bissenis, hic quartus, præfuit annis
Cœnobio Becci, forma decusque gregis.
Mundi contemptor, veræ virtutis amator :
Christo devotum præbuit obsequium.
Annos transierat pater hic jam septuaginta,
Cum mortem subiit, qui cinis hic modo fit.
Dum sol octavum, subcancro tendit ad ortum,
Tristibus hunc nobis, ultima sors rapuit.
Ortus Baptistæ colitur, dum deficit iste,
Boso fuit dictus, cui Deus esto pius. Amen.

VITA THEOBALDI, ARCHIEPISCOPI, QUINTI ABBATIS.

1. Defuncto venerabili ac sapienti viro Bosone abbate, suscepit curam Beccensis monasterii Theobaldus vir genere clarus, moribus ornatus, vita honestus, litteris bene eruditus. Hic tempore domini Willelmi abbatis venit ad ordinem, et suscepto habitu religiose per plures annos in claustro vixit, acceptus omnibus. Deinde ipsius loci factus est prior decem annis : et obeunte Bosone abbate, electione totius congregationis abbas est subrogatus. Non multo post, Deo disponente, et Stephano rege, cum regina Matilde vocante, cleroque assen-

tiente, et populo acclamante, in Angliam traducitur, et cum magno gaudio excipitur. Mox Cantuariæ a Balduino Romanæ sedis legato, totius Britanniæ archiepiscopus consecratus est. Inter hæc plurima adversa a viris utriusque ordinis perpessus est. Imprimis quando abbas electus fuit, Hugo, Rothomagensis archiepiscopus, ejus electionem quassare voluit, quia eo inconsulto facta fuerat: sed interveniente venerabili Audoeno, Ebroicensi episcopo, prædictæ electioni assensum præbuit. Verumtamen benedictionem abbatiæ dare ei distulit quatuordecim mensibus causa professionis, quam facere nolebat, quia antecessores ejus nequaquam eam fecerant. Verum deprecatione atque consilio Petri abbatis Cluniacensis, qui tunc forte in Normannia erat, archiepiscopus sine scripto, solo verbo, suscepit ab eo professionem, et sic benedixit; quem postea plurimum dilexit. In episcopatu vero positus multa pertulit pene usque ad mortem : nam postquam Eustachius regis filius crevit, et miles effectus est, voluerunt rex et regina, atque Wentanus episcopus Henricus regis frater, ac multi de proceribus, maxime gregarii milites qui juvenem amabant, ut archiepiscopus eum in regem ungeret; quod quia archiepiscopus facere noluit, Henricus enim Matildis imperatricis, Henrici regis filiæ, filius, Angliæ imminebat, regnum suum hæreditarium armis pervadens, ira regis contra eum in tantum efferbuit, ut cunctis audientibus diceret, quod in se idem archiepiscopus minime confidere valeret; manum propriam in eum nequaquam mitteret, suorum autem si quis aliquam ei injuriam faceret, ipse non curaret. Quo audito archiepiscopus confestim discessit a curia, ad quam tunc perrexerat: ascensaque navi Tamesim transibat, cum ecce duodecim fere milites secuti sunt eum cum gladiis, ut eum perimerent, vel membris debilitarent; sed eum illæsum ille conservavit, qui suos quando vult custodire novit. Acta sunt hæc circa octavas Paschæ.

2. Multa etiam, ut ejus vitam ac famam dehonestarent, in populos de illo opprobria seminabant. Deo vero universa disponente, qui quando vult eripit suos de angustia, annulatis omnibus insidiis, tandem finem his malis imposuit. Hebdomanda enim ante Rogationes, finem vivendi et regnandi regina subiit. Porro Eustachius ejus filius, multorum malorum, sed et supradictæ perturbationis causa, non multo post hominem

exiit. Quos Stephanus rex subsecutus terminum tantis cladibus dedit; et moriens populo regnoque pacem reliquit. Henricus demum jam totius Normanniæ dux Angliam ingressus, ut sibi jure hæreditario debitum regnum obtinuit : quo in regni culmine jam confirmato, Henricus frater regis Stephani Wintoniensis episcopus, a regno discessit, et clam mare transiit. Sicque prospiciens ex alto justus judex archiepiscopum Theobaldum de periculis maximis eripuit, et ejus omnes inimicos ad nihilum redegit. Nonnullis autem postea feliciter vixit annis : hominem vero exivit anno Verbi incarnati millesimo centesimo sexagesimo primo, decimo quarto kalend. Maii, feria tertia Paschæ. Beccensem sane abbatiam annis duobus, et dimidio rexit, archiepiscopatum vero annis viginti, diebus totidem, ac mensibus tribus.

VITA LETARDI SEXTI ABBATIS.

1. Venerabili Theobaldo, abbate Beccensi archiepiscopo Cantuariensi facto, in regimen cœnobii, electione totius congregationis domnus Letardus successit : hic ex eodem loco parentes incolas habens, ejusdem loci indigena extitit : et ubi progenitus fuit magnum conscendit honorem; quia venerando abbate Willelmo religionis habitum suscepit, et a primis annis, inter sacras ejusdem monasterii disciplinas in Dei semper amore, religionis ardore, de die in diem excrevit; vitamque suam omni morum probitate, et honesta conversatione in mentis et corporis puritate custodivit : jejuniis, vigiliis, orationibusque indefessus interno inspectori per omnia placere gestiens. Cautus et sollicitus in his quæ ad se pertinebant omnino existens, præceptorum regulæ, et majorum suorum studiosus conservator : transgressores acerrime coarguens, ingenii optimi fuit; in collocutionibus dulcis et familiaris erat, maxime si quis cum eo de salute animæ suæ colloqueretur : amicos magno dilectionis affectu colebat, hos scilicet quos vitæ honestas commendabat; verum si aliqua quæ honestati non conveniunt, de illis animadvertebat, et eorum deinceps familiaritatem parvipendebat : talis in se ipso, talis in aliis, et ante, et post abba-

tiam extitit. Apud Pontisaram primo multis annis prior fuit, ac demum apud Pratum, unde ad abbatiam assumptus : abbas siquidem factus, secundum quod scriptum est, ut justus justior fieret, permisit eum Deus corporalium oculorum cœcitatem incurrere, ut patientiæ ac virtutum ejus merita declararet, et interiores oculos ad intuendum verum lumen retorqueret ; qui tali incommodo percussus, nunquam pro hoc tristis videri potuit, nec conversationem fratrum deseruit, excepto quod cum eis minime in dormitorio jacebat, nec in claustro sedebat. In choro autem, in capitulo, in refectorio, ut quilibet alius semper usque ad extremum terminum vitæ conversatus est.

2. Infirmitatem vero incurrens, ex qua migravit, postquam visus est cursus sui metas appropinquare, in infirmorum domum, qua fratres defunguntur, delatus ; ibi coadunatis fratribus, et pro eo psalmos canentibus, emisit spiritum. Venerabilis autem Rotrocus, Ebroicensis episcopus, cum quibusdam abbatibus corpus ipsius diligenter et honorifice tumulavit, ac ultimum officium juxta morem peregit. Transiit vero millesimo centesimo quadragesimo nono, incarnati Verbi anno, sexto nonas Julii sabbato intra octavas apostolorum Petri et Pauli, circa decimam horam diei, anno ætatis suæ circiter sexagesimo quinto, monachatus vero quinquagesimo ; a beato Herluino autem primo abbate et Becci fundatore sextus extitit, et abbatiam rexit annis decem, diebus viginti tribus.

MIRACULUM QUO B. MARIA SUBVENIT WILLELMO CRISPINO SENIORI, UBI DE NOBILI CRISPINORUM GENERE AGITUR.

1. Beata Domini mater et perpetua virgo MARIA singulare præsidium Christianorum, per quam salus mundi apparuit ; quo majorem apud Deum præ cæteris gratiam invenisse dignoscitur, eo frequentius ab hominibus, et fiducialius, atque familiarius in necessitatibus invocatur : et ipsa celer clementiæ suæ multis impendere solet beneficium. Unde nonnulla illius subventionis exempla inveniuntur scripta, plurima passim jugi sentiuntur effectu ; quæ propter multitudinem non sunt

commendata memoriæ ; e quibus unum referre volumus, quod dignum memoria videtur ; quodque pro sui magnitudine, non potuit latere illius hominibus : in quo facto ostendit beatissima Dei parens quam benignum gerat erga miseros ad se confugientes affectum. Nam quidam nobili viro, et sibi devoto, nomine Willelmo, cognomento Crispino, ejus misericordiam deprecanti in magna anxietate affuit, et miserabiliter illum eripuit de instanti periculo mortis. Sed priusquam hujus miraculi ordinem pandamus, dignum videtur paucis indicare quis fuerit iste Willelmus et unde cognomen Crispini, sibi et suo generi contigerit.

2. Antequam Normanni duce Willelmo Angliam debellarent, fuit in Neustria, quæ nunc Normannia vocatur, vir egregius nomine Gislebertus, genere et nobilitate præclarus, qui ab habitudine capillorum, primus Crispini cognomine dicitur insignitus : nam in sua primæva ætate habebat capillos crispos et rigidos, atque sursum erectos, et, ut ita dicam, rebursos ad modum pini ramorum, qui semper tendunt sursum, quare cognominatus est Crispinus, quasi crispus pinus, quam capillorum rebursionem adhuc videmus in iis qui de ipsius Gisleberti genere descendunt; unde et ipsi eodem cognomine a cæteris Normannorum familiis dirimuntur. Iste Gislebertus qui, ut diximus, Crispini cognomen primus est indeptus, accepit uxorem senioris Fulconis de Alnov germanam nomine Gonnorem, de qua tres filios genuit Gislebertum Crispinum, pro quo scribere ita suscepimus, et Robertum, duasque filias Emmam Petri de Condeto genitricem, atque Esiliam matrem Willelmi Malet, qui miles strenuus, in senectute factus est monachus Becci, et transactis aliquot annis, honorifice in cœnobiali observatione, ut talem virum decebat, bono fine quievit. Robertus Crispinus minor frater, Normanniam egressus plurimas peragravit regiones, donec Constantinopolim veniret, et ab imperatore cum honore susceptus, magnique nominis apud omnes effectus, ibi, ut fertur, invidia Græcorum veneno periit. Gislebertus Crispinus major horum trium fratrum, a duce Normannorum, castrum Tegularias in hæreditate custodiendum accepit; quod hæredes ejus tenent usque ad præsens tempus. Prædictus Willelmus Crispinus medius frater generis nobilitate, et morum probitate, atque militia famosissimus ;

inter Normannorum primos habebatur, qui, ut diximus, de primo Crispinorum patre Gisleberto optimus filius, ad totius generis sui gloriam, felicibus auspiciis prodiit; et sicut inter Romanos olim Fabii, vel Anicii, sive Manlii, insignes habebantur: ita Crispini inter Normannos, et Francos honoratiores reputabantur. Sed iste Willelmus inter omnes nominatissimus fuisse fertur, qui suo tempore militiæ titulis, insignes pene super omnes ejusdem tempestatis viros enituit. Unde præclara ejus probitas plures sibi effecerat invidos, atque hostes reddiderat atrocissimos. Ea tempestate Franci auctore Walterio Vetulo comite de Ponte-Ysare, qui totam terram intra Ittam et Andelam, atque Sequanam suam debere esse dicebat, crebras irruptiones ultra fluvium Ittam faciebant, et prædas de Vilcasino agebant: et ideo dux Normannorum Willelmus, qui postea rex Anglorum fuit, prædictum Willelmum Crispinum, quia erat probatissimus in re militari, collocavit in castro Melfia, contra Francorum incursus, ad coercendas eorum præsumptiones donans illi castrum ipsum, et Vilcasini vicecomitatum jure hæredirio custodiendum, et filius ejus post eum sicut usque hodie videmus. At ille ibi mansionem sibi constituit, familiam et milites in loco posuit contra irruptiones Francorum, qua de re Franci vehementer irati, in tantum odium contra illum exarserunt, ut mortem ejus tota aviditate appeterent.

3. His de ortu Crispini cognominis prælibatis, nunc jam ad rem veniamus; quam ut a veracibus relatoribus accepimus, simpliciter referre curabimus. Et est res memoriæ digna, et beatæ Domini matri congrua, quæ humano generi post Deum singulariter est amabilis et per sæcula cuncta laudabilis.

4. Inspirante Domino Deo nostro Jesu Christo, omnium bonorum auctore, quidam miles strenuus et dives Herluinus, postposita nobilitate terrena, abjecta sæculi pompa, qua ante juxta modum suum non parum defloruerat; deposito quoque militiæ cingulo, ad Christi paupertatem tota devotione se contulit; ut in monachica conversatione soli Deo liberius vacaret. Hic itaque renuncians sæculo sibi ad votum arridenti, in fundo sui juris, qui Burnevilla dicitur, volens cœnobium construere, ecclesiam ædificavit in honore sanctæ Mariæ, ibique religionis habitum suscepit cum esset annorum quadraginta: nec

multo post presbyter ordinatus, et abbas constitutus est, quia campestris et inaquosus est locus, per soporem monitus a beata Domini matre MARIA, in vallem ad rivum qui vocatur Beccus successit, ibique nobile ædificare cœpit in honorem ejusdem sanctæ MARIÆ matris Domini monasterium, quod Deus perfecit ad sui nominis gloriam, et multorum hominum salutem et solatium. Cui Deus ad auxilium et consilium adduxit juxta desiderium cordis sui Lanfrancum, virum in liberalibus artibus undecumque peritissimum, quem cum magno suscipiens gaudio, dedit ei habitum religionis. Tunc confluebant ad prædictum locum certatim multi seculares litterati, et alii cervices suas levi jugo Domini, et obsequio regularis vitæ humiliter inclinare. Alii liberos suos a Lanfranco erudiendos in liberalium artium philosophia, et informandos per Herluinum in regulari disciplina tradere, nonnulli ipsum locum rebus suis studebant amplissime ditare : inter quos egregius vir prædictus Willelmus Crispinus, filium suum in tenera ætate nomine Gislebertum prædictis patribus Deo nutriendum sub regulari disciplina obtulit, et multa de rebus suis temporalis vitæ subsidia cum puero ministravit. Quorum informatus doctrina, et sanctæ conversationis exemplis, sic cum divino profecit auxilio in divinis, et philosophicis institutis, ut omnes artes, quas liberales vocant, ad unguem addisceret, et earum rivulos pluribus ipse perfectus in religione propinaret. Cujus tanta fuit in activa et speculativa vita perfectio, ut cum Deus Lanfrancum Cantuariensi Ecclesiæ in summo pontificatu præficeret, eum Lanfrancus ad regimen West-monasterii, Deo vocante, provideret; tantaque sanctitatis gratia, ut credimus, Deo et hominibus placuit, ut humilitatem præ cunctis sui temporis prælatis et specialiter prætenderet, et sublimius prædicaret. Hic triginta duobus annis loco magis profuit quam præfuit; et in senectute bona, plenus dierum, et sanctitate, patribus suis appositus, hujus vitæ terminum clausit. In hujus patris genitore Willelmo, scilicet Crispino, jam superius sæpe nominato, res gesta est, excellentia insignis, relatu mirabilis, et quæ deceat Domin matrem B. MARIAM semper virginem, quam pro suis magnis, et multis beneficiis, indesinenter laudat universus terrarum orbis. Hic enim nobilis vir, ut jam diximus, a duce Normannorum Willelmo in castro Melfia Marchisus fuerat constitutus

contra Francos, qui transeuntes Ittam fluvium, subitis rapinis Vilcasinum devastabant, ibique posuerat suam familiam ad castelli custodiam. Verumtamen terram quam habebat in Normannia, in Lexoviensi pago, certis temporibus revisebat, et dispositis rebus revertebatur Melfiam : in eundo autem, vel redeundo Beccum non transibat, quin venerabilem patrem Herluinum videret, et cum eo loqueretur.

5. Accidit autem, ut rediens juxta morem de terra sua, Domino disponente, quadam die Dominica vir ille devotus, Beccensem inviseret ecclesiam, et cum abbate licentius de negotiis suis ageret, qui cum inter se familiariter contulissent de iis, quæ res postulabat necessaria, licentiam abeundi postulavit, et cum gratia festinus discessit : cumque aliquantulum processisset, substitit, et protinus ad abbatem revertitur : de cujus reditu admiratus homo Dei resalutatus ab illo cur rediisset, inquisivit : « Ad hoc redii, Crispinus ait, alme pater, ut me benedicas, meque tuis fratrumque tuorum orationibus commendem; quatenus nos Deo, et ejus piæ genitrici me suppliciter commendares tudeatis. » Mox vir Domini Herluinus pietatis visceribus in ferventem viri devotionem miro caritatis affectu præcordialiter motus : « Deo, inquit, te et sanctissimæ matri ejus commendamus ; quorum te tuitio protegat, et a cunctis adversitatibus potenter deffendat. » In hac benedictione confisus osculatis abbate, et fratribus, cum sociis ad locum properat, quo ire cæperat, ad castrum suæ scilicet custodiæ deputatum. At vero Franci qui e regione ultra Ittam commanebant, audito quod Willelmus Crispinus transiens Sequanam in Normanniam descendisset, conglobati in unum, sollicite observabant ejus reditum ; cum forte ipsa die, qua revertebatur, in vicina silva in insidiis occultati operiebantur, ut venientem aut caperent. aut trucidarent. Crispinus ad locum properans, cum jam non longe a castro esset, transivit juxta silvam, in qua Franci latitabant ad eum interimendum parati : qui mox cernentes quem quærebant, surgentes de insidiis audacter illum invadunt : tunc socii relicto eo omnes fugerunt : ille præsidium fugæ attentare volens, densitate silvæ præpediebatur ; sicque interceptus, quia nec fugere, nec resistere valebat, de equo exiliit, et necessitate compulsus super radicem excisæ arboris, quæ juxta erat, insedit ; habenas, quibus equum regebat, ut

quidam dicunt, vicinæ arboris ramis appendit ; et, ut alii volunt, ad augmentum miraculi, manu retinuit. His arctatus angustiis Willelmus Crispinus cor ad Deum levat, matremque misericordiæ magna devotione mentis reclamat. « Domine Jesu Christe », ait, « miserere mei, et per merita patris Herluini, et fratrum ejus, quibus me suppliciter hodie commendavi, libera me de hoc imminenti periculo mortis. O generosa virago intacta Domini mater, suscipe indignas tui peccatoris preces, et contribulati cordis sacrificium ante Deum, et ante te ascendat in odorem suavitatis. Virgo virginum, Domina angelorum, si qua tibi cura est de tuo Beccensi Herluino, suppliciter obsecro, ut a præsenti me liberare digneris exitio : instant undique hostes jam de mea morte, vel cautione insultando triumphantes : imminet hostilis manus, quam non licet effugere, et in ipso mortis limine interceptus, cogor de vita desperare. Quid faciet iste tuus servulus, o intacta parens Dei, sacrarium Spiritus sancti ; quid faciet, quem hostilis cuneus lanceis insequitur, et gladiis. Succurre itaque Domina piissima, per potestatem, qua es apud cœlestes gloriosa, apud terrigenas imperiosa, apud inferos terribilis ; ubique propitia, ubique præeminens auctoritate, et majestate regia, et innova in me antiquæ subventionis tuæ beneficia, qui non patet effugiendi via. Mater misericordiæ per orationes servorum tuorum Becci, Herluini, et fratrum ejusdem loci, quorum orationibus me mane commendavi, libera me ab hac præsenti jam imagine mortis. »

6. Hujusmodi oratione in conspectu Domini, et ejus gloriosæ matris Mariæ cum tota mentis devotione, et magno contriti cordis dolore, sine sono vocis emissa, anxiatus est spiritu pene usque ad sudorem mortis, cum subito a sinistris adstitit ei ad vitæ solatium quædam virago præclara, vultu jocunda, ornatu regio speciosa, subtili et candida sindone amicta, quæ manicam suam dexteram expandit super eum, et hoc velamine ejus fere corpus cooperuit totum, nam ad tibias usque medias hoc tegmen descendebat, et ultra pertingere non valebat. Habebat autem rubeas caligas et ideo contrahebat se, et stringebat, et totus in se ipso curvatus, laborabat quatenus tibias et pedes sub manica regiæ puellæ absconderet, nec poterat : accedunt hostes, et virum inqui-

rere lanceis : et mucronum cuspidibus accelerant, et pungendo sub frondibus, et arbustis, atque frutetis, usque ad ejus pedes vel ad corpus undique infestant, sed nullo modo ipsum tangebant. Ipse vero per munitionem beatæ Dei genitricis, inimicis suis factus est invisibilis, et admirantes dicebant : Quo abiit? quid devenit? nunquid eum viventem terra absorbuit? huc venit, hic fuit, quo fugit, et abcessit? Ecce equus illius dependet, quem insequimur; hunc, eo non invento, ad detrimentum illius surripiat qui vult; at illi quibus erat sanior mens, responderunt non se venisse equum rapere, sed hostem, si possent, infestum jugulare. Cumque diu investigando illum, laborassent in vacuum, vesperascente jam die confusi ad propria redierunt. Tunc illa piissima Domina : « Scis ne, » inquit, « homo, in mortis angustia, unde tibi provenerunt vitæ subsidia? Nosti nomen meum, quæ tibi ministravi in mortis angustia respirandi solatium? Ego sum bona Dei mater, cui te abbas Herluinus toto corde commendavit, quando hoc tua intentio devote postulavit » : his dictis virgo discessit.

7. Sic spargit regina cœli sperantibus in se odorem vitæ, sic attrahit ad se innumerabiles copiosa caritate, et neminem relinquit inglorium, qui devote ejus implorat auxilium. Comites Crispini, qui timore hostium ab eo profugerant, venientes domum tristi rumore repleverant oppidum, quod eorum Dominus aut captus esset, aut mortuus. Dolor ingens omnium, luctus incomparabilis erat per totum castellum, cum subito prospiciunt Willelmum Crispinum super equum venientem, et cum magno gaudio occurrentes, suscipiunt illum lætantes. Hic heros cum antea plurimum Beccensem amaret ecclesiam, deinceps hac de causa super omnes dilexit, et de rebus suis multa in ea Deo servientibus contulit. Quam dilectionem posteris suis, quasi hæreditariam reliquit, ita ut videatur quod infantes, de ejus progenie venientes, Beccensem diligant naturaliter ecclesiam : ac si cum lacte carnis biberint ipsius dulcedinem amoris; ipsam quoque Domini genitricem, quæ per totum mundum venerabilis habetur, quasi solum Becci colatur, sanctam Mariam Becci invocant, et deprecantur, et multoties ejus auxilium experti sunt in necessitatibus suis : de quibus dicitur quia Beccensem ecclesiam, mox in ipso ortu, quasi in cunis super natam exceperunt, et educaverunt, atque

ad perfectam ætatem perduxerunt, sumptibusque suis pro posse extulerunt. Hic egregius vir sæpe fatus Willelmus Crispinus ad extremum veniens, misit, et rogavit sanctum patrem Herluinum venire ad se ut daret sibi religionis habitum : tardante autem abbate, vidit dæmones ad se venisse, et duas macerias nimium excelsas circa se ædificare, quibus ita arctabatur, ut non se putaret inde posse evadere : cum ecce aspiciebat sanctum Benedictum signum Dominicæ crucis manibus ferentem, ad se accedere : ad cujus adventum illa dæmonica phantasia, tota evanescebat. Nec mora, nunciatur adesse Beccensis abbas venerabilis Herluinus, et cum eo quidam monachus nomine Willelmus, qui postea fuit abbas Cormeliensis, a quo hæc audita dicuntur. Narravit ergo Crispinus abbati ludificationes dæmonum, et Dei adjutorium per sanctum Benedictum sibi impensum. Tunc factus est monachus et post paucos dies vita discessit, et humatus juxta ecclesiam ubi claustrum ædificandum erat, confidens se per sanctam Domini matrem Mariam suam liberatricem, et per beatum Benedictum gratiam Christi, et misericordiam consecuturum.

EPITAPHIUM WILLELMI CRISPINI SENIORIS.

Nobiliter natus miles fuit hic tumulatus,
Providus, et fortis, moribus atque probis.
Qui ne mundus eum posset submergere secum,
Huc portum subiit, monachus hic obiit.
Jani post nonas, ac tres, et quatuor horas,
Cum jam complesset, quintaque jam fieret.
Parvus erat Beccus, cum parvum nomine rebus,
Sumptibus ipse suis, extulit ut potuit.
Noto Crispinus fuerat cognomine dictus,
Nomine Willelmus, cui Deus esto pius.

8. Iste Willelmus Crispinus habuit uxorem nomine Evam genere et moribus sibi competentem ; de qua genuit Gislebertum prædictum West-monasterii abbatem, et alios plures. Hæc Eva de gente Francorum, claris natalibus progenita, postquam prædicto nupsit Willelmo, ejus se aptans moribus cœpit Beccensem ecclesiam præ omnibus amare, abbatem, et monachos, quasi ex se genitos totis visceribus amplecti, magna devotione venerari. Vestes et quæcumque in ornamentis pretiosa habebat, in usus ecclesiæ et fratrum expendit : ipsamque Domini matrem, et ejus Beccensem ecclesiam, toto

corde dilexit. Defuncto viro ejus Willelmo totam se ad Dei servitium convertit, vivens in sancta viduitate, jejuniis, vigiliis, et orationibus intenta, quantum sexus, vel ætas patiebatur, carnem et sanguinem usque ad finem vitæ non gustans; eleemosynas multas indigentibus faciens: post aliquot annos a Willelmo Rothomagensi archiepiscopo velata, in subjectione Beccensis cœnobii permansit usque ad mortem, et defuncta, sepulta est juxta virum suum.

9. Horum nepos de filio Willelmo tertius Willelmus Crispinus, originalem amorem trahens erga Beccensem ecclesiam miro eam coluit affectu. Iste Willelmus sanguinis propinquitate jungebatur comiti Andegavorum; ideoque familiaris illi erat: ad quem cum se aliquando contulisset, ut ad amicum, et comes contra quosdam suos bellum gereret, qui in terra sua contra illum rebellabant, pugnabat Willelmus pro eo quantum poterat. Quadam die reperiens hostes, irruit audacter in eos; at illi terga verterunt, sive timore, ut fugerent, seu industria, ut eum longius abductum capere possent: quos ille insecutus aliquantum, a suis disjunctus est: inimici videntes illum se persequentem solum, unus eorum conversus equum, cui insidebat, percussit, et per latera transforavit. Ille sciens equum ad mortem vulneratum, mox vertit habenas, et conversus retrorsum, calcaribus urgens cornipidem, celeri fuga ad suos reverti conabatur. Beatam Domini matrem inclamitans, voce magna: « Sancta Maria Becci adjuva me; sancta Maria Becci adjuva me: » sic vociferando pervenit ad quoddam fossatum, quo perpeti saltu transmisso, quasi jam securitate potitus cecidit mortuus. Hoc idem Willelmus Crispinus pro magno miraculo, ad honorem Dei et ejus sanctæ genitricis, narrare solitus erat, quod equus pene mortuus, profluente hinc inde ubertim sanguine, a lateribus, per duo fere milliaria portavit eum ad tutum locum. Equidem equus ipse, ut aiebat, nimia velocitate vigebat, sed tam velocem nunquam eum invenerat, idem Willelmus postea captus cum in carcere diu teneretur ferro constrictus, timore et angore coactus vovit, si Deus eum de hac tribulatione liberaret, quod iret Jerusalem; nec multo post egressus, liber de carcere; accepit crucem, signum videlicet eundi Jerusalem: mox ita mutatus est verbo, et opere, ut totus subito videretur

alteratus; cunctis qui hoc videbant mirantibus. Proficiendi terminum posuit ad primam festivitatem sancti Michaelis : sane rogabat Deum, et sanctam matrem ejus, quatenus si in via moriturus erat, antequam proficisci inciperet, moreretur, quo Beccum delatus, inter antecessores suos jaceret humatus.

10. Quod Deus juxta bonitatem suam, sicut petebat, illi concessit. Nam infirmitate correptus, hominem exuit in vigilia sancti Michaelis quarto calend. Octobris, et sicut desideraverat, utque moriens præceperat, die qua profecturum se dixerat, portatum est corpus ejus ad Dominam suam sanctam Beccensem Mariam, et juxta suos patres sepultum. Talibus beneficiis beata Dei genitrix genus Crispinorum, et alios quam plures cujusque ordinis et generis, ad suam familiaritatem adduxit, ut firmiori fide, et ardentiori amore, ejus audeant implorare in suis necessitatibus auxilium; quatenus per ipsius intercessionem recuperare valeant Filii sui Domini nostri Jesu Christi gratiam, qui vivit et regnat cum Patre, et Spiritu sancto Deus in sæcula. Amen.

DOCUMENTA AD VITAM ET EPISTOLAS LANFRANCI ILLUSTRANDAS.

FORMA BREVIS FUNDATIONIS MONASTERII BECCENSIS.

« Notum sit omnibus Christianæ religionis cultoribus, quod ego abbas Herluinus filius Ansgoti, astantibus et laudantibus fratribus meis Odone et Rogerio, jubente Gisleberto comite, et Alberto et Ranulpho consentiente, Roberto comite, et Roberto archiepiscopo, donavi sanctæ Mariæ tertiam partem terræ de Burnevilla, et hoc quod pertinet ad eam, et Tavilejo, et de Surcejo, et hoc quod pertinet ad eas, et terram de Sarnajo, et hoc quod pertinet ad eam, quæ Ansgotus pater meus in vita sua habuit : dotem quoque matris meæ jubente patre meo ex integro mihi datam, coram testibus Fulberto sacerdote, Vitale, Rainaldo, et aliis multis. »

CHARTA EXEMPTIONIS MONASTERII ET PAROCHIÆ BECCENSIS, AB ARCHIEPISCOPO ROTOMAGENSI ANSELMO CONCESSÆ.

Virorum prudentum consuetudo est, et eorum maxime, qui de statu sanctæ ecclesiæ aliquid rationabiliter disponunt, ne per ignorantiam vel oblivionem a propria firmitate aliquando decidat, inscriptionis auctoritate firmare. Sed episcopalis curæ officium est, diligenter procurare, quatenus monasteria servorum Dei in pace, et quiete firmata permaneant, ne divinis officiis mancipatæ mentes aliqua occasione a suo proposito impediantur. Hac igitur rationis æstimatione, ego quoque Willelmus Dei gratia Rothomagensium archiepiscopus litteris man-

dare decrevi, tempore videlicet Roberti comitis filii Willelmi regis Anglorum, quod Beccensi ecclesiæ, et domno Anselmo abbati, ob reverentiam ejusdem loci, et fratrum religiosissimam vitam, sed et propter salutem animæ meæ, antecessorumque meorum, necnon et successorum, concedo, ut ecclesia ipsa, ejusque ipsius loci parochia, cum residentibus parochianis suis perpetuo sit libera ab omni episcopali exactione, præter ea, quæ ab episcopali officio administrari non possunt: ut est monachos vel clericos ordinare, ecclesias reconciliare, pœnitentiam publicam dare, et hujusmodi pœnitentes reconciliare: aut illa, pœnitentiam occultam, quæ sine consilio episcopi dari non potest, determinare, chrisma quoque, et oleum tribuere; ut in brevi cuncta complectar, monasterii, et abbatis, prout decet, omnem pastoralem curam gerere sine acceptione pecuniæ. Si autem in eadem parochia talis causa orta fuerit, quæ ferri judicio finienda sit: tunc ex placito abbatis, aut apud matrem ecclesiam causa finiatur, judiciumque portabitur; aut archiepiscopus ferrum judicii ad locum illum per ministros suos destinabit, judiciumque ibi coram archiepiscopi ministris portabitur. Quod si pecunia exierit, ubicumque judicium portatur, abbatis erit. In cæteris autem parochiis, quæ ad eamdem abbatiam pertinent, et sunt de nostra diœcesi, hoc solum ei concessimus, ut manu pastos suos laicos quietos habeat, illos tantummodo, qui terram, vel domos nullo modo possident. Si autem de his omnibus, quos liberos esse concessimus, aliquis contra christianitatem egerit, et abbas ad hoc corrigendum tardus extiterit, archiepiscopus eum, ut corrigat monebit: quod si abbas postea corrigere noluerit, archiepiscopus emendabit. Pro his igitur quæ concessimus, abbas talem honorem, et tale servitium ecclesiæ nostræ metropolitanæ exhibebit, ut si ab archiepiscopo invitatus fuerit, et legitimam excusationem non habuerit, ad festum dedicationis ejusdem ecclesiæ veniat, sumptus archiepiscopi habiturus, ut archiepiscopo missam celebrante chorum teneat: aut si archiepiscopus aliqua causa missam celebrare noluerit, aut non potuerit, idem abbas missam festivam pro eo celebret. Hæc autem ex consulto clericorum nostrorum fecimus. At vero abbas ex consulto monachorum suorum querelas quasdam et calumnias, quas in quibusdam de præfatis ecclesiis faciebat, clamavit quietas, et conces-

sit, ut omnes episcopales consuetudines habeat archiepiscopus, et in illis ecclesiis, quas tunc temporis Beccensis ecclesia in diœcesi nostra possidebit extra Beccensem parochiam, et insuper illis omnibus, quas deinceps in diœcesi nostra acquisitura erat.

« Hoc idem privilegium sub eadem forma iisdemque pœne verbis ab Hugone Rothomagensi archiepiscopo, successore Willelmi, anno millesimo centesimo quadragesimo primo confirmatur. »

CONFIRMATIO EJUSDEM TITULI PRIMA AB HUGONE ROTHOMAGENSI ARCHIEPISCOPO.

[*Iisdem fere verbis quibus ipsa charta expressa est.*]

CONFIRMATIO SECUNDA AB ALEXANDRO III PAPA.

Alexander, episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Rogerio abbati, et fratribus Beccensis monasterii salutem, et apostolicam benedictionem. Ex rescripto quarumdam litterarum bonæ memoriæ Willelmi quondam Rothomagensis archiepiscopi nobis innotuit, quod ipse vobis et monasterio vestro, necnon et illius loci parrochiæ multas libertates concessit, et ecclesiam ipsam cum parrochia sua ab omni episcopali exactione absolvit, sicut in ejus scripto exinde facto noscitur plenius contineri ; cujus siquidem concessionem nos, sicut rationabiliter facta est, et in authenticum scriptum redacta, ratam habentes auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus : statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenus contraire ; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri, et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Beneventi septimo idus Januarii.

PRIVILEGIUM A CELESTINO PAPA III CONCESSUM.

Celestinus, episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Galtero abbati et conventui Beccensi salutem, et apostolicam benedictionem. Sacro-sancta Romana ecclesia devotos et humiles filios ex assuetæ pietatis officio diligere propensius consuevit,

et ne pravorum hominum molestiis agitentur, eos tanquam pia mater suæ protectionis munimine confovere. Ea propter dilecti in Domino filii justis vestris postulationibus annuentes, personas vestras, et monasterium vestrum, cum omnibus pertinentiis suis, et omnibus quæ in præsentiarum possidetis, aut in futurum justis modis, præstante Domino poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocionio communimus; statuentes ut nullus archiepiscopus, episcopus, archidiaconus, decanus, seu ulla ecclesiastica superior, inferiorve persona, nec etiam legatus sedis apostolicæ, nisi speciale mandatum habuerit, vos, monasterium vestrum, sive speciales ecclesias, vel alias possessiones vestras, vel earum custodes, sive administratores suspensionis, interdicti, sive excommunicationis sententiæ subjicere, vel a vobis, vel possessoribus vestris quicquam, quod vobis molestiam inferat, vel gravamen, vel priscis monasterii vestri consuetudinibus deroget, ullo ausu exigere vel extorquere præsumat, etsi præsumptum fuerit, viribus careat, et penitus evanescat. Inhibemus etiam, ne aliqua ecclesiastica persona aliquam ecclesiarum vestrarum gratia vel familiaritate qualibet alieni conferre præsumat, vel sibi ipsi retineat, vel vobis super hoc molestiam inferat, vel gravamen; vel a laicali persona aliquem sibi suscipiat præsentatum, sed illum solum recipiat, quem sibi caritatis intuitu duxeritis præsentandum, quam si forte recipere, vel instituere distulerit; tamdiu ex indulgentia nostra vestras vacantes ecclesias in deportatione habeatis, donec ad præsentationem vestram per diœcesanos episcopos ordinetur. Avaritiam quoque quorumdam radicitus extirpare volentes nihilominus inhibemus, ne quis in domibus vestris, quas sine dispendio, in proprio potestatis dominio retinere potestis, monachos instituere vos compellat.

Præterea vobis auctoritate apostolica indulgemus, ut ecclesias vestras cum pertinentiis earum, in quarumcumque provincia sive diœcesi esse noscantur, refectioni pauperum, et susceptioni hospitum libere possitis communi assensu provide deputare. Ita quod nulli liceat easdem ecclesias ab usu et utilitate pauperum et hospitum, vi vel potentia, vel temeritate qualibet revocare. Liceat quoque vobis clericos et laicos ex seculo fugientes ad conversionem recipere, et absque contra-

dictione qualibet retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis non pulsatis campanis, exclusis tamen illis, quos excommunicatos vel interdictos esse noveritis, divina officia celebrare, sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et ultimæ voluntati, qui se ibi sepelire deliberaverunt, nullus obsistat.

Cæterum si quemlibet patronum, vel parochianum ecclesiæ vestræ contigerit pro speciali delicto suo, interdicto supponi, illis non minus exclusis, ut alios parochianos vestros, qui complices eorum non fuerunt, liceat vobis ad divina recipere, et eis tam in morte, quam in vita secundum morem ecclesiæ subvenire, auctoritate apostolica indulgemus. Præmissis quoque duximus adjungendum, ut a prioratibus tuis, fili abbas, priores secundum beati Benedicti regulam, et antiquam monasterii tui consuetudinem hactenus observatam, certis et statutis de causis amovendi, et alios, quos videris expedire, subrogandi liberam habeas, nullo cogente, tu et successores, tui, ex indulgentia sedis apostolicæ facultatem. Obeunte autem te, vel quolibet successorum, vel ad majoris cumulum dignitatis divinitus evocato, nulla secularis ecclesiastica, laicave persona electioni vestræ interesse præsumat, nisi forte de communi, vel majoris, vel sanioris partis fratrum consensu ad hoc fuerit precibus evocata.

Cum autem secundum Deum, et ordinis vestri regulam, eligeritis aliquem in abbatem, ipsum diœcesano vestro præsentetis, cujus electionem, si idem diœcesanus confirmare, vel ipsi electo sine mora, et nota pravitatis, benedictionis manus distulerit impertiri; quemlibet alium adeatis antistitem, qui, dummodo catholicus sit, et gratiam Romani pontificis habeat, quod postulatur satagat indulgere.

Interdicimus etiam, ne quis intra fines parochialium ecclesiarum vestrarum oratorium, sive ecclesiam sine assensu vestro constituere, sive de novalibus, quæ de propriis manibus, aut sumptibus colitis; de fructibus hortorum, sive de nutrimentis animalium vestrorum decimas a vobis exigere, vel extorquere præsumat.

Ad hæc præsenti pagina duximus inhibendum ne quis archiepiscopus, episcopus, archidiaconus, decanus, sive etiam legatus sedis apostolicæ procurationem aliquam, seu aliquid

nomine procurationis a vobis, sive a domo vestra extra ambitum murorum exigere vel extorquere nitatur. In adhibita temperantia, quam convenit, præcipimus observari ; in minoribus autem, quorum ad hoc non suppetunt facultates, id omnino fieri prohibemus, paci quoque et tranquillitati vestræ volentes inposterum providere, ne quibuslibet archiepiscopis, episcopis, archidiaconis, decanis, vel officialibus eorum, vos super aliquibus querelis in causam trahere liceat, nisi de speciali mandato sedis apostolicæ, districtius inhibemus : verum si qui contra vos in jure voluerint experiri, in citramarinis partibus coram dilectis filiis sancti Victoris, sanctæ Genovefæ abbatibus, et cantore Parisiensi : in transmarinis vero coram Westmonasteriensi sancti Albani, et sancti Edmundi abbatibus, quibus super hoc scribimus, causam suam ordine judiciario prosequantur. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit, hanc nostræ protectionis, permissionis, seu inhibitionis paginam infringere; vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Laterani decimo quinto calendas Decembris, pontificatus nostri anno quinto.

FORMA DENUNCIANDI MORTEM DEFUNCTI MONACHI.

Universis unius sacro-sanctæ ecclesiæ filiis humilis congregatio beati Albini Andegavorum episcopi, plenam de hoste victoriam, et de victoria coronam apostolica nos informat auctoritas, ut pro invicem orantes, alter alterius onera portemus, et sic adimplebimus legem Christi. Legem igitur Christi, nos servi Christi pia sollicitudine adimplere satagente, denunciamus vobis obitum domini Marbodi venerabilis episcopi, semper cum laude memorandi, lingua facundi, religione præcipui, morum honestate præclari, litterarum eruditione doctissimi, cujus sermo sale semper conditus erat, et ex ore illius omni dulcior melle fluebat oratio. Et quamvis eodem tempore, variis studiis tota Gallia resonaret, ipse tamen oratorum rex Gallicanæ arcem eloquentiæ specialiter obtinebat : Tertio siquidem idus Septembris infirmatus carne, sed spiritu fortior, excedens a sæculo, vivens in Christo, sua nos viduavit

præsentia, et amoris sui jaculo vulneratos intolerabili dolore confecit. Qui post longa liberalium studiorum longe lateque vernantium exercitia, quibus in Andegavensi civitate, cui famosus, ac nominatissimus extitit magister, efficacissime claruit; electus a reverendissimo papa Urbano in Turonensi concilio, sanctæ sedis ecclesiæ Redonensi, annuente Domino, pontifex ordinatus est. Quam ipse dignitatem, imo onus, accinctus gladio Spiritus sancti, licet inter barbaros, et naturali quadam armatos feritate, per annos vigenti octo fideliter prudenterque gubernans, superborum colla justitiæ censura perdomuit; arguendo, obsecrando, increpando, dissidia pacificavit, tandemque confectus senio, plenus dierum, in sancta confessione, ut præmissum est, in Domino requievit. Ingressus itaque viam universæ carnis, mortemque vicinam præsentiens, onere pontificali deposito, sanctissimi Benedicti habitum, humilitatemque suscepit; monachumque professus beato Albino se tradidit; ac sic exoneratus pauperem Christum, pauper et ipse secutus est. Ante quidem ut Martha sollicitus erat, et occupatus erga plurima, nunc vero velut altera Maria unum esse necessarium recognoscens, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Commendamus etiam orationibus vestris, etc.

PROFESSIO OBEDIENTIÆ CANONICÆ FACTA A DONATO DUBLINENSIS ECCLESIÆ ANTISTITE A. D. (SECUNDUM USSERIUM) 1085.

Ego donatus Dublinensis ecclesiæ antistes, quæ in Hibernia sita est, canonicam obedientiam tibi promitto et successoribus tuis, o Lanfrance, sanctæ Dorobernensis ecclesiæ archiepiscope.

PATRICII PROFESSIO.

« Quisquis aliis præsidet, si et ipse aliis subjaceat, dedignari non debet; sed potius obedientiam, quam a subjectis suis desiderat habere, propter Deum studeat prælatis sibi per omnia humiliter exhibere. Propterea, ego Patricius ad regendam Dublinam metropolim Hiberniæ electus antistes, tibi reverende pater Lanfrance, Britanniarum primas, et sanctæ Dorobernensis ecclesiæ archiepiscope, professionis meæ chartam

porrigo : meque tibi tuisque successoribus in omnibus quæ ad christianam religionem pertinent, obtemperaturum esse promitto. »

CHARTA RICARDI II NORMANNORUM COMITIS, IN QUA DONATIONES A PATRE SUO RICARDO, ABBATIÆ S. MICHAELIS FACTAS CONFIRMAT, UBI PRIVILEGIÆ EJUSDEM MONASTERII VIDERE EST.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen!

Antecessorum nostrorum institutionibus sancitum, decretumque est, quatenus si quis suarum facultatum quiddam loco sanctorum alicui, vitæ supernæ accensus amore, perenniter possidendum tradere voluerit; solemne exinde idonearum personarum pluribus astipulationibus fulcitum, ut id inconvulsum permaneat, testamentum faciat. Referentibus enim quamplurimus sanctæ ecclesiæ Dei doctoribus, divinum esse receptum didici, ut illic nostri recondantur thesauri, ubi omnis aberit furum formido, omnisque tinearum demolitio, esseque quoddam peccatorum purgatorium eleemosynam, et quod Deus in largiendo munificos exposcit, qui se præparat munificentissimum. Detur igitur Deo non nostrum, sed suum. Quid enim aliud nos habere putamus, quam hoc quod ab eo accepimus? tribuatur frigidæ aquæ calix, ut æterna recipiatur merces. Tanti valere audivimus regnum Dei, quantum habemus. Suffecit viduæ quadrans : profuit et Zachæo bonorum dimidii distributio. Quæ denique ad id quod finitur, ad quod non finitur comparatio? Scilicet pro terrenis cœlestia, pro perituris mereri perpetua. Iis et aliis divinæ auctoritatis incitatus hortamentis ; ego, Ricardus, gratia Dei dux et princeps Normannorum, pœnas inferni cupiens effugere, et Paradisi gaudia desiderans habere post mortem, loco sancti archangeli Michaelis sito in monte, qui dicitur *Tumba*, fratribusque ibidem Deo monastice famulantibus, trado abbatiam sancti *Paterni*, sitam in pago Constantiensi, cum terris cultis et incultis, cum ecclesiis et molendinis, cum pratis et silvis, ab oriente via publica tendente Constantias, a septentrione rivulo nomine *Venleio*, a meridie fluviolo nomine *Tarn :* ab occasu mare Oceano, cum insula quæ dicitur *Calsojo*. Do etiam villam quæ dicitur *Chanteleu*, cum ecclesia et molendino, cum silvis et omnibus ap-

penditiis : terram quoque *Grombaldi*, quæ sita est in *Brique-villa*, et in Flamemvilla et in Lengrona, et medietatem *Eren gervilla ;* terram etiam *Durandi*, quæ est intra terminos villæ, quæ nuncupatur Verlei : et terram *Petri* monachi, quæ est in *Batula Gerfoy*. Columbam iterum sitam in eodem supra nominato pago, cum ecclesia et molendino, et cum silvis : terram etiam *Bernardi* patris domini *Hildeberti* abbatis, quæ est in territorio villæ, quæ nominatur Rotoloi, cum molendino et pratis. Trado etiam donatione perpetua quamdam villam sitam in pago Bajocasino nomine Versum, cum omni terra, quæ ad eam pertinet, culta et inculta, cum ecclesiis et molendinis omnibus, et silvulis, medietatemque villæ Mondrevillæ, quæ huic adjacet terræ. Confirmo insuper donationem matris meæ de Britavilla, quam de suo dotalitio, loco superius dicto obtulit, pro patris nostri suaque salute, ac mea, meorumque fratrum. Villulas quoque, quas avus meus *Willelmus*, in pago Abrincatino, Sancto Michaeli tradidit, sed *Robertus* comes postea vi abstulit, reddo, quæ his vocitantur notionibus Maldrei, Carcei, Marrinei, Curei, Forges, Solinei, Dummanei, Macei, Scallei, Peleton, dimidium Gomerei, Verguncei, Mannei : sancti Joannis iterum villam prope littus maris sitam cum ecclesia, et vineis, et molendino, et pratis, et villam in valle castelli Moretoin, quæ dicitur Maisnilranger do, teloniumque totius abbatiæ, et de mercatoribus venientibus et pertranseuntibus. Monasterium etiam sancti *Petri* apostolorum principis, situm in latere montis ipsius, tribuo, ea lege, ut abbas, vel monachi ibidem pro mea meorumque filiorum salute clericos constituant quos voluerint; si quem autem ex illis sordide aut negligenter res sanctæ Dei ecclesiæ tractare perspexerint, potestatem habebunt divinum officium ei interdicendi, et nisi correxerit eo deposito, alium in illius locum subrogandi. Omnes ad postremum consuetudines ipsius villæ tam ad me quam ad Abricatensem episcopum pertinentes, sicut sanctæ memoriæ pater meus *Richardus* Romani papæ constituit, perpetualiter possidendas tribuo : ea ratione ut in omni successura generatione abbas, vel monachi ipsius montis, omnes leges, omnesque forisfacturas, clericorum ac laicorum, virorum ac mulierum ejusdem burgi, absque calumnia cujusquam nostrorum successorum, seu prædictæ sedis

episcoporum possideant, et quæque corrigenda fuerint, corrigant : qui si in aliquo rectitudinis tramite, quod quidem absit, deviaverint, curamve animarum incolarum loci neglexerint, jam dictæ sedis episcopus, sive Deum timentes vicini, in notitiam deferre curent principis, qui illis temporibus Normannorum dux fuerit, ad quem deinceps pertineat corrigere ea consilio Rothomagensis archiepiscopi, cæterorumque optimatum provinciæ. Porro de ordinatione abbatum vel monachorum, sive clericorum loci, hoc decernimus, ut juxta quod a supradicto meo genitore sancitum est, generali assensu Romani concilii, monachi sæpe fati monasterii ordinandos sibi eligant, ut sibi placuerit a quolibet episcopo suæ vicinitatis, aut in illius sede, aut in suo monasterio ordinari faciant. Hæc autem omnia prænotata Deo sanctoque archangelo Michaeli, in ejus prædicti montis monasterio placuit tradere, pro meæ redemptione animæ, pro mei quoque patris, vel matris, vel uxoris, filiorumque meorum *Richardi* et aliorum salute : quorum voluntate consensuque id ago sub testimonio Christi, totiusque ecclesiæ, eo tenore, ea lege, ut absque calumniatione omnium succedentium, sive parentum, seu quorumcumque aliorum præfatus locus, et habitantes in eo habeat, teneat, possideat : quod si aliquis diabolicæ pravitatis telo jaculatus qualicumque modo his calumniationis vim inferre præsumpserit, ipse, consentientesque sibi totius execrationis, atque maledictionis cum Juda traditore, et Dathan, et Abiron perennibus perenniter irretiatur vinculis. Ut autem hujus donationis auctoritas verius credatur, ac diligentius per omnia servetur, firmiusque futuris teneatur temporibus, manu propria subterfirmare curavi, fideliumque nomina meorum, quorum consensu id egi, subscribi, imperavi. — Signum Richardi, secundi comitis, filii magni Richardi, qui et vetus dicitur. — Signum Richardi filii ejus. — Signum Roberti filii ejus. — Ego Maugisius, sanctæ Abrincatensis ecclesiæ episcopus, hanc donationis cartulam manu propria voluntarie confirmo. — Robertus, archiepiscopus Rothomagensis. — Hugo, episcopus Bajocensis. — Robertus, episcopus Constantiensis. — Hugo, episcopus Ebroicensis. — Herbertus, episcopus Lexoviensis. — Niellus, vicecomes. — Tursten, vicecomes. — Alverel, vicecomes. — Walterius, vicecomes. — Richardus,

vicecomes. — Guimundus, vicecomes. — Hubertus. — Osbernus frater comitissæ. — Hufredus frater ejus. — Bocelinus. — Normannus Silver. — Bernardus filius ejus. — Osbernus filius Arsast. — Ranulphus frater ejus. — Hugo clericus, et multi alii.

CATALOGUS ABBATUM S. MICHAELIS DE MONTE TUMBA.

1. Maynardus I, expulsis canonicis a Richardo I, duce Normannorum, præficitur an. 966; rexit monasterium 25; obiit 991.

2. Maynardus II, an. 991; moritur 1009.

3. Hildebertus I, an. 1009; migrat è vita an. 1017.

4. Hildebertus II, an. 1017; mortem obiit an. 1023.

5. Almodus, an. 1023; abbatiam abdicavit an. 1032.

6. Theodoricus Almodo suffectus est eodem anno, moritur an. 1033.

7. Suppo, an. 1033, cui in prælatura 15 anni tribuuntur; sed duce Normannorum cogente reliquit abbatiam an. 1048.

8. Rodulphus de Beaumont Supponi successit an. 1048; vita functus an. 1058.

9. Ranulphus, postquam duobus annis sedes vacasset, electus est an. 1060; obiit 1084.

10. Rogerius I, eodem anno. In Angliam relegatus, ibidem moritur an. 1112.

11. Rogerus II, Rogero I, adhuc vitam agente, eligitur an. 1106; è monasterio ejicitur an. 1123.

12. Richardus de Mere in locum Rogerii II sufficitur 1123; mortem oppetiit an. 1131.

13. Bernardus ex monacho Beccensi an. 1131, migrat e vita an. 1149. Chronic. Beccense ad an. 1149.

14. Gofridus I, an. 1149; obiit an. 1150.

15. Robertus de Thorigny, vulgo Robertus de Monte nuncupatus, prius monachus ac prior Beccensis monasterii, cujus chronicon ad annum 1154, Robertum de Tougeyo appellat. Inde communi monachorum S. Michaelis assensu in abbatem assumitur an. 1154. In omni genere doctrinarum præstantissimus fuit.

Centum quadraginta volumina edidisse, atque turris sub

ruinis et impluvio computruisse refert historia S. Michaelis calamo exarata. A. C. 1169, jussu Alexandri papæ III, interest concilio Turonensi. Orator ut Godefridum Britanniæ ducem publico cum apparatu exciperet, legatur Stephanus, Redonensis episcopus, circa A. C. 1176. Roberti laudes versibus est prosecutus. Extant etiamnum ejus chronicon seu appendix ad Sigibertum : aliud item chronicon nondum editum, necnon et historia montis S. Michaelis, ac in epistolas B. Pauli commentarius, obiit an. 1186.

16. Martinus I, an. 1187; vita functus an. 1191.

17. Jordanus, an. 1191; mortem oppetiit an. 1212.

18. Rodulphus des Isles, an. 1212; obiit 1218.

19. Thomas des Chambres, an. 1218; excessit e vita an. 1229.

20. Renatus de Ville Dieu, an. 1225; moritur an. 1236.

21. Richardus de Tustin, an. 1236, a summo pontifice insignia pontificalia obtinet; mortem oppetiit an. 1264.

22. Nicolaus Alexand. an. 1264; animam exhalavit 1271.

23. Nicolaus II, cognomento Famigot, an. 1171; obiit an. 1279.

24. Joannes le Fae, an. 1279; vitam egit an. 1298.

25. Guillelmus du Chasteau, an. 1299; moritur an. 1314.

26. Joannes de la Porte, hoc nomine II, an. 1314. Hoc anno præsidiarii milites regis auctoritate in monte S. Michaelis collocati sunt : quorum administrator extitit Joannes abbas, qui e vita discessit an. 1334.

27. Nicolaus le Vitrier III, an. 1334; obiit 1362.

28. Gofridus de Sesvon II, an. 1363; vita functus an. 1386.

29. Petrus Regius (le Roy) ex abbate S. Taurini Ebroicensis fit abbas S. Michaelis an. 1386, vir non minore morum probitate, quam doctrina præditus. Publice sacros canones Parisiis est interpretatus. Præfectus ejusdem monasterii litteras postliminio ad pristinum splendorem revocavit, effecitque ut inibi celeberrimum foret scientiarum omnium gymnasium. Postquam diversis est legationibus functus nomine Caroli VI, regis Francorum in Aragonia, Hongria et Anglia, Pisas proficiscitur, qua in urbe, vel, ut aliis placet, Constantiæ, facunda atque vehementi oratione ita cardinalium sibi conciliavit ani-

mos, ac voluntates, ut communi consensione Othonem (Martinum III, vulgo V, postea vocatum) summum Pontificem omnes proclamarent. Posthac dum rediret, Boloniæ Tuscæ obiit an. 1410.

30. Robertus Jolivet II, an. 1410; et vita migrat an. 1444.

31. Guillelmus d'Estouteville II, cardinalis tituli Sancti Martini, an. 1444. Summa contulit beneficia monasterio. Ædificia miræ structuræ [quæ extant hodieque] exædificasse ferunt. Legatus a latere fuit. Quæ in electione rectoris academiæ Parisiensis peraguntur, aiunt, ipsummet ordinasse. Vita Parisiis fungitur an. 1482.

32. Andræas Laure, an. 1482; moritur an. 1499.

33. Guillelmus de Lamps III, an. 1499; obiit an. 1519.

34. Guerinus Laure, an. 1510; mortem oppetiit an. 1513.

35. Joannes de Lamps II, an. 1513; obiit e vita an. 1523.

36. Joannes le Veneur III, episcopus Lexoviensis, et E. R. cardinalis I, commendatarius. Abbatia quoque Beccensi potitus est; moritur an 1539, deinceps abbates commendatarii.

37. Jacobus d'Anebaut cardinalis, an. 1539; de vita decessit 1558.

38. Franciscus le Roux, protonotarius apostolicus, an. 1558; animam egit 1570.

39. Arturus de Cosse, episcopus Constantiensis, an. 1570; obiit an. 1582.

40. Franciscus de Joyeuse, cardinalis, an. 1588; diem extremum clausit an. 1615.

41. Henricus de Lorraine de Guise, an. 1615, et post annos 26, abbatiæ cessit. Illustrissimi illius abbatis sub auspicii, anno 1622. Monachi congregationis S. Mauri in hoc cœnobium introducti, monasticam resarciunt disciplinam.

42. Jacobus de Souvre, an. 1693, de ordine Benedictino quamoptime promeritus, atque illius monasterii immunitatum accerrimus propugnator.

DE TUMULTU IN S. AUDOENI FESTO DIE ET ABBATIA, PER ARCHIEPISCOPUM TEMPORE GUILLELMI NORMANNORUM DUCIS.

Causa fuit, quia insolitum ut loco nobilissimo, et ab omni re, seu consuetudine archipræsulis hujus urbis, privilegio Caroli magni libero sit memoriale; quo se præbent nec in magnis excessibus ipsorum aliquod justitiæ deberi. Causa erat quia Guillelmus Normannorum comes, et Anglorum rex gloriosus Cænomanis cum expeditione sua morabatur. Aderant ei inter reliquos proceres, iste Joannes sedis istius archiepiscopus; ut vir excellentis ingenii, et non mediocris consilii; Nicolaus quoque reverendus abbas supradicti cœnobii. Imminebat celeberrima, totisque votis excipienda sanctissimi Audoeni dies natalitia, et quia moris est, ut archiepiscopus ipsa die inibi missarium solemnia celebret, non pro ulla quidem, vel ipsius jentaculi vicissitudine, sed quasi in recompensationem consecrationis suæ, quam non nisi in præfata ecclesia, cujus sedes memorata, licet accipere, missione a rege petita, redibat concite, abbate prænominato interim ad occupatora remanente. Quid plura? adest dies veneranda, clerici majoris ecclesiæ solito eo conveniunt; et quia præmisso nuntio venturum se mandaverat, solemne missarum interim dissertur. Post aliquandiu vero e communi consilio, nequid tantæ diei subtraheretur, dum veniat, initiatur. Tanta vero morositate, tanta id factum est devotione, ut non mirum totis animis hostem generis humani ad hanc lætitiam turbandam exarsisse, qui maximo sibi lucro credidit accedere, sic illud veneno suæ nequitiæ tempus inficere, quod interim sibi dolebat deperire. Finito itaque « Eleyson » cum duobus rithmis exacto « Gloria in excelsis Deo », quod incæptum ab abbate Ricardo Sagiensi chorus celeberrime fuerat executus cum laudibus suis; id vero totum expendebatur in præstolatione archipræsulis, ecce accurrit, ut turbo tempestatis omnem confundens illius gratiam celebritatis. Hic namque totam mentis indignationem animo concipiens, quod non usquequaque fuerat expectatus, torvis oculis, ore furibundo cunctis maledixit; conversusque ad ipsos monachos excommunicavit ex auctoritate Dei, et sua, officium præsens interdicens cessare fecit. Abbatem ab altari evellens divini officium ministerii prohibuit. Ipse ad complendum officium se præparat, clericis suis ut a loco intercepto peragerent imperat.

Nihil hic reticendum fore censuimus quod dum alteri parti favendo dissimulamus, alteri totum derogando imputare videamur. Verum falsi adstipulatione non indiget. Fratres etsi decorem sibi tanti sui gaudii præripi dolentes, pontificali tamen auctoritati cedunt, festivis se ornatibus exuunt, satis cum tumultu ecclesia egrediuntur. Huc quidam, pars illo alii alio succedunt, invicem et ad suos supra suo pudore mœrentes, conqueruntur. Cum subito quidam mœroris impatiens, dubium quidem, an ex ipsis, vel eorum famulis, plus furoris, minus consilii animo colligens, turrim properat, majus ecclesiæ signum pulsat. Hinc foras ocior advolat; archiepiscopum sancti Audoeni glebam ad majorem ecclesiam asportare velle proclamat, prosiliunt omnes e domibus, alii gladium, hi bipennem, diversi, quod primum in manibus occurrerat, arripiunt, ecclesiam cum furore irrumpunt. Quidam curiositate acti celata monasterii conscendunt. Archiepiscopus circum circa furentium se turmis appeti expavescens, plus tamen desuper imminentes metuens, ab altari ad valuas monasterii fugam arripuit. Vix elapsus infra ambitum earum, ipsis prius clausis, se recepit : undique circum sedilia et formas aggregari fecit. Nonnulli tamen partis ipsius arreptis candelabris, cereis, et perticis in monachos efferati, sed ab eis non segniter excepti. Pudet dicere quam fœdo exemplo res eo die debuit determinari. Consistit satis ipso die meritum sancti omnibus adfuisse, qui hinc sævientium manus comprimendo, hinc archiepiscopo cum suis eo eximendo periculo, tantum nefas non parvo cunctis miraculo potuit avertere. Nam tanta subito nubis caligo id spatium sanctuarii, quo loculi sanctorum continebantur, obtinuit, ut vix vel oculorum acie corripi potuerit. Rei congruit miraculum. Quia enim sacræ Scripturæ nunc diversis in locis, nunc delinquentium cœcitas, nunc domini protectio figuratur; jure hoc in ipsa nube prætendebatur. Hinc nempe insensibiliter furentium nubilum velut fumus ascendens, divinæ gratiæ serenum turbabat. Hinc manum domini reatu ipsorum ad feriendum provocatam sanctus Audoenus meritis suis protegendo continebat. Dicto nihil subrepit, quod refragetur. Tantum ratio ipsa a toto pendens suffragatur. Ipsi sane, cujus patientia sit altissimus redditor, æstimare licuisset, ni se in sua pertinacia continens, a consideratione rationis animum revocasset. Sed

animositatis ejus animositas non destitit eo usque, quo se invehens in se, irruit in se.

Igitur vicecomes civitatis archiepiscopum sic circumventum ut agnovit, veritus ne quid inconsulto adversus ipsum ageretur, et ipse post, ne argueretur, militarem manum cogit, regis bannum omnibus prætendit, suppetias accurrit. Jam nil reluctantem, imo penitus diffidentem periculo eximit.

Fratres in crastinum de suis eligunt, per quos abbati suo, quod factum fuerat, innotesceret, et regem super hoc suggesturus adiret. Sed archiepiscopi nuncius præcesserat, invidiam omnem in monachos retorserat. Sic infecto negotio reditum est. Rex licet post ipsius archiepiscopi, et quorumdam aulicorum instinctu, animo in monachos motus, rem tamen ex æquo pensans, hinc immoderatam arrogantiam, hinc inconsultum tumultum justis librationibus præponderat. Jubet igitur ecclesiam statim ab archiepiscopo reconciliari. Quod cum satis irato, reluctancti animo abnueret: rex Michaeli episcopo Abrincacensi loci reconciliationem injunxit; pudorem vero suum, in futuro vindictam prætendens, dissimulavit. Quatuor igitur monachos loci, quos et factionis auctores audierat, totidem aliorum cœnobiorum abbatibus commisit, quatenus et archiepiscopo satisfaceret, et illi in peregrinatione sua luerent, quod minus consulti peccassent. Non multo post tamen et rationis consideratione, et petitu abbatis ipsorum flexus, in præsentiam sui eos revocavit, et ecclesiæ reconciliatos reddidit. In his omnibus semper apud ipsum cautum extitit, ne quid sibi archiepiscopus, quasi sub ecclesiastico vigore in causis hujus ecclesiæ insolenter arrogaverit. Imo postquam ei gemino fratrum eorumdem exilio satisfecit, rem in consilium ponit, concilium cogit, quod abbatiam suam irato, et tumultuante animo intrasset, quod turbæ causa et materia extitisset, quod loci reconciliationem sibi denegasset, judicio primatum suorum trecentas libras exegit. Delicti satis hac vindicta exoluisset, si intime facti pœnituisset, Dominique patientiam non negligendam putasset. Sed animi rancorem, nec tamen primum adversus S. Audoeni cœnobitas acceperat, et hoc modo potuit potius exaggerari, quam leniri. Trium annorum spatium evolutum erat, et semper repulsam sui dolorem continuo secum corrodebat, congruenti sane exemplo suspensus velut

evangelicæ illius ficulneæ fructus, unde sic quædam expectata tribus fructus, unde sic quædam expectata tribus fructum non attulit annis. Cum post id temporis redeunte eadem festivitate paucis ante mensibus paralysi perculsus, sed ab hac infirmitate jam respirans ad solemnitatem venit, et quia per se missam celebrare non potuit, Vasleberto, Ebroicensi episcopo, vices suas commisit. Ipse in medio cantorum specie præcentoris stetit. Tandem regia auctoritate, imo consultu omnium pulsatus episcopatui cedit, et ad quamdam sui patrimonii villam, sancti Philiberti die, secedit; ubi et aliquantisper supervixit. Duodecimo vero sui præsulatus anno viam universæ carnis ingressus hominem exuit. Inde tamen ad propriam sedem refertur, et honorifice in ipsa ecclesia tumulatus est.

EPISTOLA IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI AD PACHALEM PAPAM.

Paschali summo pontifici Ivo humilis ecclesiæ Carnotensis minister, cum debita obedientia quidquid in terrenis, et cœlestibus desiderare, sperare potest mens humana.

Cum auctoritate apostolica moniti, et muniti, paci ecclesiasticæ, et quieti monasticæ operam dare debemus, in quibus ad hoc implendum nisibus nostris non sufficimus, apostolicam sedem consulere cogimur, ut eam sentiamus adjuvantem, quam habuimus imperantem; quatenus excellentiæ apostolicæ non incongrue dicamus, « Da quod jubes, et jube quod vis. » Quod ideo celsitudini vestræ prælibavimus, quia volumus notum esse sollicitudini vestræ, in suburbio Carnotensi situm esse monasterium in honore B. Petri, ab antecessoribus meis fundatum, et de bonis Carnotensis ecclesiæ, prout facultas ferre potuit, ampliatum: in quo aliquando religio viguit, aliquando tepuit, cum, sicut mos est, deficiente integritate prælatorum, subsequi non potuit sanitas subditorum. Sed quia, Deo præveniente, et nonnullo studio nostro cooperante, in prædicto monasterio religionis vigor refloruit, necessariam monasteriis quietem vellemus eidem monasterio providere, et ab angariis et gravaminibus, quæ sua quærentes archidiaconi ibi facere moliuntur, penitus liberare: quod etiam quidam antecessores nostri se fecisse putaverunt; sed libertas illa integras vires non

habuit; quia apostolica auctoritate munita non fuit. Postulat itaque prædicti monasterii tota congregatio, ut per meditationis nostræ mediocritatem idem monasterium cum suis appendiciis sub tutelam sanctæ Romanæ ecclesiæ suscipiatur: et libertas, quam prædecessores nostri monasterio, et possessionibus monasterii concesserunt, salvo jure Carnotensis episcopi, apostolica auctoritate roboretur. Quod enim principalis clavis per se clauserit, minor clavis aperire non valebit, et quod aperuerit, claudere non valebit. Misimus ergo quemdam prædicti monasterii fratrem præsentium latorem, qui plenius et specialius ea, quæ liberari, et defendi apostolica auctoritate convenit, nominatim determinet, et instrumenta confirmare liberaris nobis reportet.

FORMÆ OBLATIONIS MONACHI AUT SANCTIMONIALIS AD ARAM FACTÆ.

Anno incarnationis Domini 868, VIII kal. Maii, feria VII.

« Dum legaliter sancitum antiquitus teneatur, et cautum cum oblationibus, Domino parentes suos tradere filios, in templo Domini feliciter servituros. Proculdubio hoc de nostris filiis faciendum salubriter præbetur exemplum. Æquum etenim judico, creatori nostro de vobis reddere fructum. Idcirco ego Hildegrimus hunc nepotem meum nomine Rifuinum cum oblatione in manu atque petitione, altaris Palla manu mea involuta, ad nomen sancti Remigii, vel ad sanctorum, quorum etiam hic reliquiæ continentur, et abbati præsenti trado coram testibus permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo regulæ excutere, sed magis ejusdem regulæ fideliter agnoscat instituta servare, et Domino gratanti animo militare. Et ut hæc mea traditio inconvulsa permaneat, promitto jurejurando coram Deo, et angelis ejus nunquam per me, nunquam per suspectam personam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates, aliquando egrediendi de monasterio occasionem tribuam; et ut hæc mea traditio firma, et inviolata permaneat, manu mea propria subterfirmavi † Hildegrimi qui hanc chartulam fieri, et firmari rogavit. † Bovonis fratris ejus. † Walberti. »

ALIA FORMA SOLIUS PATRIS NOMINE FACTA.

Anno incarnationis dominicæ 880, XV cal. Octob., feria I.

« Dum legaliter sancitum, etc. » ut supra. « Idcirco, ego Achadeus comes hunc filium meum nomine Hilduinum cum oblatione, etc. Rofrido præposito ejusdem loci in vice abbatis præsente trado, coram testibus supradicti loci monachis Teutboldo presbytero, Hardrado presbytero, Guntario, et Bernario diaconibus : Stephano, et Sigloardo subdiaconibus, etc. » ut supra. « Signum Achadei comitis, qui hanc chartam fieri, et firmari rogavit. Sign. Bectonis, etc. »

Item alia forma nomine Patris et Matris.

« Dum legaliter sancitum, etc. Idcirco ego Leudo hunc filium meum nomine Conimbertum, etc. Signum Leudonis, etc. Sig. Rothildis matris ejus. Signum item Leudonis, etc. »

Oblationis puerorum forma illis multo posterior, tempore videlicet Philippi primi regis Francorum, iisdem pene verbis expressa, ex monasterio Belliloci.

« Dum legaliter sancitum, etc. Idcirco, ego N. et uxor mea N. hunc filium nostrum, consilio parentum suorum nomine N. cum oblatione, etc. Signum N. N. actum regnante Philippo rege Francorum. »

GEBEHARDI SALZBURGENSIS EPISCOPI EPISTOLA AD HERMANNUM.

Gebehardus Saltzburgensis episcopus Hermanno Metensi episcopi, salutem.

Wibertus quondam Ravennas archiepiscopus, cum obedientiam quam apostolicæ sedi juramento promiserat, non attendere, sed etiam ipsam omnimode superbire studuisset, in Romana synodo irrecuperabiliter depositus, et anathematizatus est ab apostolica sede, et ab episcopis totius ecclesiæ : nec hoc semel in una synodo, sed in omnibus synodis quotquot jam septennio Romæ celebratæ sunt. Hic igitur ita in perjuriis inveteratus, et pro eisdem irrecuperabiliter depositus, et anathematizatus, sedem Romani pontificis, cui obedientiam juravit, per manus anathematizatorum, utpote sui similium invasit, legitimo pastore adhuc eidem sedi præsidente. Ipsorum autem excommunicatorum nullus eum consecrare vel potius execrare præsumpsit, præter Multinensem, et Arithi-

num exepiscopos, qui ambo pro suis criminibus jam annis tribus officio et communione caruerant. Sed hi etiamsi officium, et communionem haberent, et Romana sedes pastore vacaret, nullum tamen eidem sedi pontificem ordinare possent : hujus enim ordinationis privilegium solis cardinalibus, episcopis Albanensi, Ostiensi, Portuensi a sanctis patribus est concessum. Ergo Mutinensis et Arithinus exepiscopi, juxta testimonium sanctissimi papæ Innocentii, non benedictionem, sed damnationem quam habuerunt suo Ravennati imponere potuerunt : nec illum in Romanum patriarcham sed in perditissimum hæresiarcham promoverunt. Caveat igitur omnis Christianus caput Antichristo inclinare; statuam quam Nabuchodonosor erexit adorare : sicque se ipsius hæresiarchæ perniciosissimo anathemati innodare. Nam quicumque illi obedierit, qui dixit : « Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis altissimo », certissime in æternam damnationem ibit cum ipso. Amen.

FORMA PETITIONIS QUA NOVITIUS POSTULAT, UT SIBI LICEAT PROFESSIONEM EMITTERE.

« Ego Rotfridus initium conversionis meæ diligenter attendens considero quod petitionibus meis primum non facilis concessus est introitus, sed diu pulsanti mihi vix hospitii locus est misericorditer attributus. In quo per paucos dies commoratus, novitiorum sum domum ingressus, in qua dura et aspera mihi primum a seniore sunt prædicata, et stabilitatis meæ promissio expedita, et ter in anno lecta atque tradita est regula cum admonitione dicentis — : Ecce lex sub qua militare vis, si potes observare, ingredere; si vero non potes, liber discede. — Hoc ergo videns ordinatissimum mihi atque morosum spatium attributum, dubitationis aditum prætermitto, et ut me jam vestro corpori sociare dignemini humiliter deposco. Ego tamen hujus regulæ instituta Domino juvante servare promitto, et propter vitæ æternæ præmium coram Deo et angelis hujus me humiliter militaturum subjicio. Ita ut ab hac die non mihi liceat, collum de sub jugo excutere regulæ, quia sub annali optione, aut excusare licuit aut suscipere. Et ut hæc professionis meæ petitio a vobis firmiter teneatur, ad nomen sancti Remigii, vel quorum hic reliquiæ continentur ac præsentis ab-

batis Domini videlicet Hincmari archiepiscopi conscriptam trado. »

BENEDICTIO MONACHORUM.

« Ducto in ecclesiam converso dicatur ab omnibus, Miserere mei Deus. Quo dicto faciat professionem diu desideratam.

« Ego frater N. presbyter, vel diaconus, etc. Promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum ad obedientiam secundum regulam S. Benedicti, coram Deo, et sanctis ejus, in hoc monasterio, quod constructum est in honorem sancti N. in præsentia domni N. abbatis.

« Postea dicat tertio : Suscipe me Domine, etc. Quod repetatur tertio ob omnibus, adjuncto Gloria Patri, etc. Kyrie eleison. Pater noster, etc. De profundis, etc. Salvum fac servum tuum. Mitte ei Domine auxilium de sancto. Nihil proficiat inimicus in eo. Esto ei Domine turris fortitudinis. Domine exaudi orationem meam, etc. Dominus vobiscum. Oratio.

« Deus indulgentiæ, etc. Alia.

« Deus qui per coæternum, etc.

« Domine Jesu Christe, etc.

« Hic dicatur Hymnus, Veni Creator, etc.

« Sancte Spiritus qui te Deum, etc.

« Ad habitum benedicendum.

« Domine Jesu Christe, qui tegimen., etc.

« Ad exuendum habitum secularem.

« Exuat te Dominus veterem hominem, etc.

« Ad induendum habitum monachicum.

« Induat te Dominus novum hominem, etc.

« Sequatur hæc oratio ; sicque dato pacis osculo omnibus, permaneat cum summo silentio usque in diem tertium. »

Oratio.

« Deus misericors, Deus clemens, Deus cui omnia bona placent ; sine quo nihil sanctum inchoatur, nihilque bonum perficitur : assint nostris humillimis precibus tuæ pietatis aures, et hunc famulum tuum N. cui in tuo sancto nomine sacræ religionis habitum, a mundi impedimento, vel seculari desiderio defende ; et concede ei, ut in hoc sancto proposito devotus persistere ; et remissione peccatorum percepta, ad electorum tuorum pervenire valeat consortium. Per. »

CONCILIUM ANDEGAVENSE.

Ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi anno MLX, Indictione XIII, cal. Martii luna XIII, IV, feria præsidente Stephano catholicæ urbis Romæ cardinali presbytero, et apostolicæ sedis vicario, in basilica sancti Mauricii, sociorumque ejus, sancta Synodus, quæ ex præcepto Domini nostri beatissimi summi Pontificis, et universalis papæ Nicolai, Turonis, quæ est metropolis Galliæ, convenit, propositis sacro-sanctis Evangeliis, et præmissis ad Deum intentissime precibus, diligenti consideratione retractatis iis, in quibus ecclesiarum status in toto pene orbe, et maxime in Galliis vacillare, et pessundari videbatur, quæ breviter infra placuit annecti condigna sollicitudine definivit.

1. Sancti Spiritus auctoritate ut credimus in Calcidonensi synodo sententia de Simoniacis prolata, sic ab omnibus observetur; quatenus quicumque deinceps pecunia, aut aliqua inconveniente conventione seculari, aut quolibet modo contra canonicam censuram, episcopatum, aut abbatiam, aut archidiaconatum, seu archipresbyteratum, aut aliquam dignitatem ecclesiasticam, sive aliquem gradum, vel ministerium, vel beneficium, quod nonnisi clericis habere sanctorum patrum sancivit auctoritas, dare, vel accipere, quolibet modo canonibus contrario, tentaverit : et dans a proprio decidat gradu et dignitate; et accipiens ministerium, seu beneficium male usurpatum, nunquam recuperaturus amittat.

2. Si quis aut episcopus, aut prælatus quislibet contra præfixam regulam aliquod ecclesiasticum ministerium, vel etiam ipsam præbendam, quæ canonica dicitur, ordinare, aut dare voluerit, libere liceat clericis contradicere, et vicinorum episcoporum judicium, vel, si necesse fuerit, ipsam quoque sedem apostolicam appellare.

3. Item ut nullus episcoporum, vel prælatorum, aliquod novum beneficium de rebus ad jus ecclesiæ pertinentibus ulterius præsumat contra canones alicui vendere aut dare. Quicumque vero aliquid ad jus ecclesiæ pertinens, sub nomine beneficii, sive quolibet modo, ab ecclesia alienare hactenus præsumpsit, si adhuc superest, aut restituat ecclesiæ quod male subtraxit, aut canonica multetur sententia.

4. Nullus ecclesiam magnam, vel parvam deinceps sine

consensu episcopi, in cujus parochia est, a laicis præsumat accipere quolibet modo; sed neque a clerico, vel monacho, seu laico, sub precii alicujus venalitate. Quod si fecerit, et vendens, et emens ea careat.

5. Confirmamus etiam ut nonnisi in unius civitatis ecclesiis, quisquam amodo aliquod clericale officium accipiat. Quod qui prævaricatus fuerit, canonica ultione feriatur.

6. Præterea si quis episcoporum, presbyterorum, diaconorum, aut subdiaconorum, post cognitum interdictum Domini nostri papæ Nicolai, mulieris cujuslibet carnali detentus copula, a ministerio et beneficio altaris non cessavit, sive deinceps cognoscens prælibatum apostolicæ sedis interdictum; aut mulierem, aut ministerium ecclesiæ cum beneficio non statim deseruerit, nullam restitutionis in pristino gradu veniam sibi reservasse cognoscat.

7. Quicumque autem clericorum deinceps in armis militaverint, et beneficium, et consortium clericorum amittant.

8. Quicumque laicorum aliquid de iis quæ ad oblationem, vel eleemosynam ecclesiæ pertinent, sive sepulturam, sive saltem tertiam decimarum partem possidere, vendere aut sub nomine beneficii, alicui dare ulterius præsumpserit, anathematis gladio feriatur.

9. Quicumque consanguineam suam, aut quam consanguineus suus prius cognoverat, aut cujus sanguineam carnaliter in conjugium accepit, vel deinceps acceperit; vel postquam cognovit, non statim dimisit, aut cognoscens non dimiserit. Aut qui uxorem alterius rapuit, seu rapuerit; vel qui suam uxorem, sine judicio episcopali dimittens, aliam duxit, vel duxerit: donec se fructuosæ tradat pœnitentiæ, a corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, et a liminibus ecclesiæ se exclusum, et alienatum, et omnimodis sicut putridum membrum a sano corpore præcisum gladio Spiritus, quod est verbum Dei, agnoscat.

10. Quicumque monasticæ religionis desertor inventus fuerit, a regno Dei, et a consortio Christianorum, sicut apostata, excludatur, et alienus existat, donec resipiscens digne pœniteat: Similiter qui ejusmodi digne pœnitentes recipere noluerit, tertio admonitus, si non adquieverit, a communione fratrum suspendatur, sive sit abbas, sive abbatissa, donec adquiescat.

Ego Stephanus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis sacerdos vocatus, vice Domini mei papæ Nicolai præsidens synodo, his constitutionibus a nobis canonice promulgatis, parvitatis meæ assensum præbens subscripsi. Deinde subscripserunt decem tam archiepiscopi, quam episcopi.

EPISTOLA BERENGARII AD ASCELINUM.

Fratri Ascelino Berengarius.

Longe aliter vobis scribendum fuerat, si mihi id liberum vis divina fecisset, quod quia non fit, scribendum vobis utcumque putavi. Per vos igitur transiens disposueram omnino nihil agere cum quibuscumque de Eucharistia priusquam satisfacerem in eo episcopis ad quos contendebam secundum evangelicam et apostolicam scripturam. Inde factum est, ut nihil pene vobis opposuerim, nihilque consenserim in colloquio illo, ad quod quam indigne tunc conveneras, ut omittam cæteros, si rem consideres, non latebit : Inde factum est, ut etiam tacuerim ad damnabilem et sacrilegam illam Willelmi sententiam, quam pronunciavit, omnem hominem ad mensam Dominicam debere in Pascha accedere. Ut ergo ad rem veniam, audivi nunc jactitare Willelmum quod negare nequiverim hæreticum esse Joannem Scotum; quod falsum esse testis mihi es, si satis meministi verborum meorum, quamvis hæreticum habeas tu quoque Joannem Scotum, quam inconsiderate, quam impie quam indigne sacerdotio tuo non diutius te nescire permittat, ille de quo apostolus fidelibus promittit, « Sed et siquid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelavit. » Sapis enim contra omnis naturæ rationes, contra evangelicam et apostolicam sententiam : si cum Paschasio sapis, in eo quod solus sibi confingit sacramento Dominici corporis decedere panis omnino substantiam. Verba autem mea de Joanne hæc fuerunt, non pervidisse omnia illius, sicut etiam nunc verum est. Quæ autem vidissem ad eam rem pertinentia, recitare me posse ex scriptis illorum quos præfixeram, habendos esse hæreticos in epistola ad Lanfrancum, si Joannes ille hæreticus haberetur. Cæterum si quid in illo viderem non satis delimatum facile me improbaturum esse; hæc et vere dicebam et in nullam excussionem ex transitu venire contendebam propter causam supe-

rius dictam; duo tantum protulit ille, sicut nosti, vir optimus quæ a me audita ad eum pervenerant. Convincere ipsa verba in consecrationem panis instituta, non decedere sacramento panis materiam, et non esse virgam episcopalem animarum curam. Horum prius ego sicut meminisse potes, confirmavi, et ita planum est ut sufficiat hoc sentire et convincere etiam puerulus in schola constitutus, qui vim juncturæ verborum non instrenue callet; de secundo, imo dixi et confirmavi et confirmo virgam illam esse animarum curam; ut facile advertere posset, qui vellet, quid sentirem; et nunc quod apud episcopos agere susceperam, vellem si mihi tutum fieret, saltem apud vos agere in audientia quorumcumque; sed quamdiu non possum, obsecro per nomen Domini ne falsum testem te facias quod Joannem illum ego damnaverim, moneoque ut caveas, et ab evangelico illo væ, ut qui tenetis clavem scientiæ ipsi non introitis, et introeuntes introire non sinitis. Memineris etiam illius propheticæ ad populum detestationis, ubi, ait, populus enim ad iracundiam provocans est, et filii mendaces qui dicunt videntibus, nolite videre, et aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt; sicut ad me dixit in audientia tua Arnulphus vester, ut permitterem vos sicut instituti essetis, sentire; quamquam totus in eo sim, ne quis transgrediatur terminos patrum, evangelistæ, apostoli, Ambrosii, Augustini, Hieronymi. Quod ita se habere, si mihi fiat copia tecum agere, quantum de tua vigilantia certissimus præsumo luce clarius pervidebis. Scripsi tibi hæc utcumque, interim opportunitatem a Domino colloquendi tibi expectans. Vale.

EPISTOLA ASCELINI AD BERENGARIUM.

Domino Berengario Ascelinus.

Litteras tuas nuper lætus suscepi, sperans festinum nobis tuæ correctionis significari gaudium: quibus perlectis lætitia mea versa est in mœrorem, cum pristinum adhuc affirmare non desisteris errorem; o Deus! ubi est illa vivacitas, illa subtilitas, illa prudentia, quibus affatim pollere solebas? cum etiam illa quæ in colloquio nostro dicta sunt, ut majora taceam, si non dissimulas, oblitus sis. Illam sententiam Willelmi dico qua pronuncias dixisse, omnem hominem in Pascha debere ad mensam Dominicam accedere, quam si sic proferret,

sacrilega utique judicari deberet : sed hanc aliter fuisse prolatam testes sunt qui interfuerunt : tunc enim dictum fuit, quod et nunc testificamur, omnem christianum debere in Pascha de mensa Dominica communicare, nisi pro aliquo crimine a se perpetrato a tam salubri sequestretur convivio : hoc autem nullo modo fiat, nisi solo præcepto confessoris sui, alioquin claves ecclesiæ annullantur; sed ut ad me redeam, omni re considerata, non indigne me ad prædictum colloquium convenisse credo; attuli enim mecum, quod quamdiu vixero, adjuvante divina virtute, certum, indubitabile, nullisque eventibus violabile in sacrario cordis retinebo, panem scilicet et vinum in altari Spiritus sancti virtute per sacerdotis ministerium, verum corpus, verumque sanguinem Christi effici. Quod scriptura attestante, satis evidenter probatur, si non sinistra interpretatione temeretur, Joannem vero Scotum, nec inconsiderate, nec impie, nec indigne sacerdotio meo habeo, quem toto nisu totaque intentione ad hoc solum tendere video, ut mihi persuadeat, hoc videlicet quod in altari consecratur, neque vere corpus, neque vere Christi sanguinem esse, hoc autem astruere nititur ex sanctorum patrum opusculis quæ prave exponit. Quorum illam sancti Gregorii orationem hic annotari sufficiat; perficiant in nobis tua, Domine, quæsumus, sacramenta quod continent, ut quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Quam exponendo prædictus Joannes inter cætera nostræ fidei contraria, specie, inquit, geruntur ista, non veritate. Quod non catholice dictum, si bene tuam vigilantiam novi, non ignoras, præsertim cum id in sæpe dicto colloquio non negaveris, quando eamdem orationem cum expositione sua ex Joannis libro recitavi, verum tunc quod et nunc objecisti nobis te libellum illius nondum ad finem usque perlegisse; unde satis mirari nequimus, te tantæ scilicet prudentiæ virum tantopere laudare quod ignoras : neque enim, si noveris, te laudavisse crediderim; novit namque prudentia tua, sic cavenda esse verba hæreticorum, ceu pocula veneficorum, quæ prius dulciter mulcent, ut postmodum lethaliter necent. Cæterum cum Paschasio aliisque catholicis, non solum sapio, sed etiam veneror, et amplector verum corpus verumque sanguinem Christi a fidelibus in altari sumi sub specie panis et vini; sed neque hoc ut dicis contra naturæ rationes ago, neque enim aliud naturam

dixerim quam Dei voluntatem. Quis enim sane sapiens causam rerum naturam vocet, aut non potius omnium naturarum, et ex natura sui generis nascentium voluntatem Dei esse fateatur: porro voluntas Dei tam efficax est et omnipotens, ut ejus velle solum fieri sit. Ac per hoc voluisse illum aliquid fecisse: « Omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit »; voluit autem panem et vinum quod in altari sancti Spiritus consecratione per ministerium sacerdotis conficitur, vere suam carnem et sanguinem potentialiter creari, creando vero quotidie mystice immolari. Quod et ipse patenter insinuat in hujus sacramenti exordio discipulis suis dicens: « Accipite et comedite: hoc est corpus meum »; ac ne leviter acciperent, vel qualecumque corpus putarent; membra enim Christi dicuntur quique fideles, ac per hoc corpus, adjecit claritudinem, et ait: « quod pro vobis tradetur. Similiter et de calice qui pro vobis effundetur. » Ecce quomodo nos instruit Redemptor noster, ecce quomodo aperit et exprimit quod corpus, quem sanguinem nobis commendet: panem et vinum discipuli carnalibus intuebantur oculis, et audiebant a veritate: « hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, et hic sanguis meus, qui pro multis fundetur. » Quid apertius? quid clarius? quid dulcius! O quam sanum astruere! quam periculosum niti refellere, quod veritas asseverat; hoc evangelistæ testantur, apostoli concionantur, sancti doctores tractant, si recto intellectu percipiantur; quisquis autem illorum bene dicta prave interpretatus fuerit, quid de eis mereatur ipse viderit. Neque vero mirari, vel diffidere debemus, Deum facere posse, ut hoc quod in altari consecratur, virtute Spiritus sancti, et ministerio sacerdotis uniatur corpori illi quod ex Maria Virgine Redemptor noster assumpsit; quippe utrumque substantia corporea, utrumque visibile, si reminiscimur, nos ipsos ex corporea et incorporea, ex mortali et immortali substantia esse compactos, si denique firmiter credimus divinam humanamque naturam convenisse personam; edisserat mihi cinis et pulvis secundi vel tertii rationem, et tunc se sufficere credat ad primi expeditionem, « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? » Hæc tibi breviter responderim, ostendens me cum Paschasio neque contra naturæ rationes, neque contra evangelicam et apostolicam sapere sententiam. Denique per nomen Domini me ob-

secras, ne faciam me falsum testem quod Joannem nobiscum damnaveris. Quod libenter observabo, verum de hoc testis sum verus, quod supradictam illius expositionem in oratione Gregoriana ipsa veritate constrictus nobiscum improbasti. Ad ultimum, timeo ne illud væ evangelicum unde me cavere mones, in caput tuum, quod absit, retorqueatur; clavem enim scientiæ volvens, ipse non introire videris, quoniam universali ecclesiæ dissentis, et quibus persuades quod sentis, nimirum introeundi aditum claudis. Quod vero domnus Arnulphus Cantor subjecit, videlicet ut permitteres nos sicut instituti essemus sentire, bene et sapienter protulit, tuæque saluti si velles compendiose consuluit, deterruisset enim te si posset, ne per te solum, vel si qui sunt per tuos socios viam munitareништereris quam doctores nostri tam sancti, tam sapientes, tam catholici, adeo rectam, adeo delimatam, adeo protritam nobis ostenderunt ut nullus qui eam tenuerit exorbitet, nullus qui non tenuerit non exorbitare nequeat. Sed hæc hactenus, nunc te familiariter exoratum velim, ut ab hac perversa intentione desistas, neve nobis inauditas, vanasque credulitates ingeras, neve tibi tam libere committas, evangelicæ illius gallinæ alis nutriendum te humiliter submittere non detrectes, ne præclarum illud ingenium quod tibi Deus concessit, infatuetur, et ideo foras ejiciatur, et ab omnibus conculcetur. Pudeat te patrocinari librum quem Vercellis in plenaria synodo damnatum, te quoque propter eum hæresis macula notatum audivimus. Redi ergo precor ad catholicam et apostolicam traditionem, ut et in te compleatur illud apostolicum quod mihi direxisti: sed et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

CHARTA FUNDATIONIS ABBATIÆ S. STEPHANI CADOMENSIS A GUILLELMO CONQUESTORE FACTÆ.

Quisquis Deo, seu pro Deo aliquid præstat, non ipsum a se alienat, sed potius in futurum cum spe vitæ æternæ multiplicandum conservat: hoc agit pia creatoris largitas, et larga ejus circa creata pietas, qui cum bonorum nostrorum non egeat; suus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus; honorari tamen de nostra substantia, immolarique sibi sacrificium laudis pro nostra salute desiderat: hortatur nos ut ei serviamus, tri-

buit quod pro collatis beneficiis suis ei retribuamus, quod tamen misericors pater quasi alienum suscipit, quasi nostrum rependit, in hoc seculo peccata remittens, in futuro centuplum accepturis, seipsum, et regnum cœleste promittens. Qua spe ductus ego *Willelmus,* Anglorum rex, Normannorum et Cœnomanorum princeps, cœnobium in honorem Dei, ac beatissimi protomartyris *Stephani* intra burgum, quem vulgari nomine vocant *Cadomum,* pro salute animæ meæ, uxoris, filiorum, ac parentum meorum disposui construendum. Cui loco, ne divinæ religionis cultura aliquando propter inopiam desit, hoc modo ipsi inposterum mea solicitudo prospexit. Trado igitur præfato cœnobio villas juris mei censum, Roz, Alamanniam, Pontem Divæ, Cathburgum cum colonis, et conditionariis, seu liberis hominibus, cum molendinis, aquis, pratis, pascuis, silvis, seu omnibus reditibus, et consuetudinibus ad eas pertinentibus, sicut in meo dominio hactenus habui, et antecessores mei; et homines quidem duarum præmissarum villarum, videlicet censu et Roz, qui Francam terram non tenent, ad servitium ecclesiæ, et monachorum ita liberos, et omnino quietos concedo, ut nunquam pro aliqua summonitione expeditionis vel alterius cujuslibet rei ipsum servitium intermittant; nisi ego ipse, per me, vel per brevem meum, abbatem summoneam quatenus eos nominatim mihi mittat; et hoc intra fines Normanniæ tantum, et nominatum tantummodo pro necessitate belli ab extranea gente imminentis. Partem quoque burgi trado, in qua præfatum monasterium constructum est, a muro indirectum occidentem versus, sicut via protenditur, qua a veteri beati *Stephani* monasterio, ad urbem Bajocensem itur : et ea quoque via, qua itur ad Brithuvillam Sancti Michaelis, cum terris et omnibus consuetudinibus de eodem burgo ad me pertinentibus : excepto quod extranei mercatores de omnibus quæ secunda feria ibi ement et venundabunt, tamdiu quamdiu thelonearius ad stationem suam sedebit, et mercatores in communi mercato erunt, theloneum ministris, qui majori burgo præerunt, apportabunt de singulis plaustris et asinis, quo venalia ligna ferent, lignum unum, villarium cum omni territorio suo, et de eodem hominium, servitia, ut servientes mei, qui ibi manent, mihi servient, et propter servitium meum non remaneat. In magno

quoque burgo domum *Turstini Legrini*, et domum molendini de *Darnesteil* cum ipso molendino, et molendinum quod fuit *Ramardi*. Hæc omnia quieta ab omni consuetudine; de pratis juris mei tria jugera ad ulmum pratum *Brendac*, præter ea quæ ad supradictas villas pertinebat alveum veteris Uldun, a villa Venintro usque in Olnam fluvium, cum tribus molendinis in eodem factis. Terram *Willelmi Pavoth*, quam de me tenet Cadomi et Cluillæ. In territorio Brithuvillæ allodium, quem *Rogerius Calvus* ibi tenet. In territorio Bracii terram *Willelmi Deslanda*: allodium quoque quod *Lupus* tenet, in Beneto et Walmereto, cum parte ecclesiæ ad eum pertinente. In territorio Curlei terram *Willelmi Camerarii*. In territorio Balduenti vineam, cum domo vinitoris, quam *Hubertus Dapifer* de me habuit. In Barbefloth duas mensuras terræ. In territorio de Boseval allodium *Rodulphi filii Anseredi*; in villeriis, et in mara terram, quam ibi tenet *Willelmus Grassus*. Terram quoque quam habuit *Hugo de Rozel*. In Graymulla silvam de malo pertuoso, et de Tortavalle, et de Folonia, et de Caisneto, cum aquis et terris, seu omnibus ad eas pertinentibus; hac conditione servata, ut monachi ipsius cœnobii ipsas sylvas nullo tempore destruant, vel destrui jubeant: propter ipsam terram colendam sive inhabitandam, retentis in meo dominio cervis, capreolis, et apris silvestribus. Decimam de Fredetnaco. Servitium de terra, quam *Boselinus de Dyva* tenet in villeriis, et Guarinvilla. Concedo quoque fieri ad opus præfati monasterii mercatum in villa cui Balte nomen est, in territorio Cadomi feriam trium dierum, ita ut quoties quilibet horum trium dierum in secunda feria emerit, totum mercatum magni burgi sit sancti Stephani. In civitate Rothomagi concedo fieri cellarium unum super Sequanam quietum ab omni consuetudine: et habitantes in eo quietos, tam in terra, quam in aqua, per totam terram meam. Concedo quoque domum, cum viridario, quam dedit eidem cœnobio, in eadem civitate *Bernaldus* filius *Ospaci*. Et sex jugera prati, quæ idem dedit ad Batpalmas; et domum quam dedit *Willelmus* canonicus filius *Svevi*. In territorio Lireti hospitem unum cum terra sua; et quatuor arpentos, et dimidium de vinea et unam acram terræ intra idem territorium. In Audura fluvio, concedo fieri molendina duo, ita ut tantum spatium de aqua remaneat liberum,

quatenus quoquomodo aqua se habeat convenienter possint per illud spatium ascendere, et descendere tam naves, quam pisces. Concedo etiam totum allodium, quod tenent *Osmundus Aculeus* Ricardus, et Rogerius. In territorio Calvimontis super divam; et etiam totum illud quod tenent quicumque allodiarii infra leugam Pontis Divæ. In terra Anglorum in comitatu de Devenesita manerium quod vocatur Northam. In comitatu de Dorseta duo maneria, unum quod vocatur Francona, et aliud quod vocatur Biencona. In comitatu de Sommerseta. In territorio Crueræ decem hiddas terræ, et ecclesiam cum omni decima ejusdem territorii. In comitatu de Wltesira ecclesiam de Cosham cum omni terra; et decima ad eam pertinente. Concedo quoque in comitatu de Nortflot manerium, quod vocatur Welles, quod dedit prædicto cœnobio *Willelmus de Scociis*, cum ecclesia de Morthona et terra cum decima eidem ecclesiæ pertinente in Essessa. Idem concedo in comitatu de Essessa maneriolum, quod vocatur Panfella, et Illundoma quamdam terram, quæ fuit Leureth, sitam prope ecclesiam Sancti Petri, quietam de Gelth et Descot, et de omni alia consuetudine, quæ dedit *Wallerannus* filius *Ramnulfi*, cum decima totius terræ suæ, quam habet in Anglia, tam pro anima sua, quam pro mea. Signum † *Willelmi*, regis. Signum † *Mathildis*, reginæ. S. *Joannis* † archiepiscopi. S. *Roberti* † comitis filii regis. S. *Willelmi* † comitis filii regis. Signum *Lanfranci* † archiepiscopi. S. Odonis † Bajocensis episcopi. S. *Hugonis* † Lexoviensis episcopi. Signum *Gisleberti* † Ebroicensis episcopi. S. *Roberti* † Sagiensis episcopi. S. *Michaelis* † Abrincensis episcopi. S. *Gauffridi* † Constantiensis episcopi. S. *Roberti* † comitis de Moretomo. S. *Rogeri* † comitis de Monte Gomerico. S. *Rogeri* † de Bellomonte. S. *Roberti* † comitis de Mellent. S. *Henrici* de Bellonte. S. *Hugonis* † de Gorniaco. S. *Walteri* † Gifardi. S. *Ricardi* † Abrincensis vicecomitis. S. *Hugonis* † comitis. S. *Willelmi* † comitis Ebroicensis. S. *Willelmi* † de Bretolio. S. *Roberti* † Ancensis comitis. S. *Roberti* † de Bellesme. S. *Hugonis* † de Montefostim. S. *Hugonis* † Grente Mesnil. S. *Nigelli* † de Constantino. S. *Willelmi* † Dunelensis episcopi. S. *Ricardi* † de Corcejo. S. *Willelmi* † Crispini. S. *Ingilranni* † filii Huberti. S. *Vilani* † comitis. S. *Willelmi* † de Warenna. S. *Henrici* de Ferrarii.

PRIVILEGIUM HONORII III, SIVE ALEXANDRI II, QUO MONASTERIUM S. STEPHANI CADOMENSIS A JURISDICTIONE EPISCOPALI EXIMITUR.

Honorius episcopus, servus servorum Dei dilectis filiis abbati et conventui Cadomensi, Bajocensis diœcesis, salutem et apostolicam benedictionem. Devotioni vestræ volumus esse notum, quod nos juxta vestrarum precum instantiam privilegium bonæ memoriæ *Alexandri*, papæ II, prædecessoris nostri, sicut in ejus prospeximus contineri regesto, de fratrum nostrorum consilio, de verbo ad verbum fecimus præsentibus annotari : cujus privilegii tenor talis est. *Alexander* episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio *Lanfranco* abbati, suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. Quisquis divina inspiratione compunctus, relictis sæculi hujus actionibus, ad Deum converti festinat, ita cum caritate ab apostolica sede, cui licet indigni præsidemus, suscipiendus est, et blandis per omnia consolationibus refovendus, ut in ea, quam elegit, Deo adjuvante, delectetur conversatione persistere; et quod semel cæpit usque in finem irreprehensibiliter, valeat exhibere. Unde quia, carissime fili *Lanfrance* abbas, in tantam te excrevisse religionem cognoscimus, ut non solum de propria salute studiosus existeres, verum etiam communem vitam eligentibus monasterium construeres, ac forma religionis provideres, inclinati precibus tuis monasterium tuum, quod in honorem beati protomartyris Stephani a glorioso *Willelmo* principe Normannorum, ac victoriosissimo rege Anglorum, Cadomi construitur, ac largitate possessionis ditatur, sub tutela, et defensione sanctæ sedis apostolicæ recipimus : statuentes nullum ecclesiastica seu seculari præditum dignitate, in rebus, vel dispositione ejusdem monasterii, aliquam habere potestatem, sed omne jus ipsius monasterii ad sollicitudinis tuæ, tuorumque successorum studium decernimus pertinere. Qui nimirum si alicujus episcopi molestia prægravatus tu, vel successores tui fueritis, sanctamque apostolicam sedem appellaveritis, nulli ulterius episcoporum liceat contra vos litem provocare, donec causa vestra ante papam deferatur, ejusque judicio definiatur, et hac præsentis privilegii nostri pagina statuimus, ut Bajocensis episcopus præ qualibet abbatis, vel monachorum culpa, præfatum monasterium non præsumat excommunicare,

vel divinum in eo officium prohibere. Quod si abbas, vel congregatio ordini et professionibus suis contraria gesserit, et abbas, vel se, vel monachos suos regulariter emendare neglexerit, Bajocensis episcopus secreto atque amicabili colloquio, ut se, vel subjectos suos corrigat, admoneat; porro si paternæ admonitioni obedire contumacia pertinaci contempserit, non quidem eum Bajocensis episcopus ad suæ ecclesiæ synodum convocet, sed rem ad Rothomagensem archiepiscopum, seu ad totius provinciæ universale concilium perferat; ut eorum consilio, auctoritate, definitione, audiat, discat, accipiat, quid agi sive statui de eo oporteat: sententia tamen de capitalibus apostolicæ sedi reservata. Ad quem Bajocensem episcopum nihil aliud ipsius monasterii pertinere decernimus, nisi abbatis, et cæterorum qui ibidem sunt promovendi, ordinationes, sacri chrismatis donum, et ecclesiarum dedicationes laicorum, qui criminalia peccata incurrerint, consilia, et pœnitentiarum injunctiones. Si vero prænominatum Bajocensem episcopum claruerit esse simoniacum, vel ab apostolica sede excommunicatum, vel si ipse episcopus alicujus malitiæ studio eorum ordinationes ultra spatium unius mensis distulerit, tunc liberam habeant potestatem adeundi Romanum pontificem, vel quemcumque religiosum episcopum elegerint. Si quis igitur temerario ausu hujus nostræ sanctionis scriptum violare præsumpserit, auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli, sciat se innodatum vinculo excommunicationis, quousque dignos pœnitentiæ fructus sanctæ apostolicæ sedi repræsentaverit.

EJUSDEM HONORII LITTERÆ, QUIBUS IMMUNITATES COENOBII S. STEPHANI CADOMENSIS CONFIRMANTUR.

Honorius episcopus, servus servorum Dei.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis infringat: ea propter, dilectissimi in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et monasterium sancti Stephani Cadomensis, in quo divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis memoriæ Alexandri papæ tertii prædeces-

soris nostri, cujus privilegii tenorem in ejus perspeximus contineri regesto, in jus et tutelam beati Petri, et nostram suscipimus, et præsentis scripti privilegio communivimus: statuentes ut quascumque possessiones, quæcumque bona idem monasterium inpræsentiarum juste ac canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci firma vobis vestrisque successoribus illibata permaneant. Ad hæc prædicti antecessoris nostri vestigiis inhærentes statuimus nullum ecclesiastica seu seculari præditum dignitate in rebus, vel dispensatione monasterii prælibati, aliquam habere præter Romanum pontificem, potestatem; sed omne jus ipsius monasterii ad sollicitudinis nostræ successorumque nostrorum decernimus studium pertinere. Si autem alicujus episcopi molestia prægravati fueritis, sanctamque apostolicam sedem appellaveritis, donec causa vestra ad Romanum deferatur pontificem, et ab eo, vel de mandato ipsius terminetur, nulli ulterius episcoporum liceat contra vos litem movere. Prohibemus etiam ne Bajocensis episcopus pro qualibet abbatis, vel monachorum culpa, eos præsumat excommunicare, vel in monasterio divinum officium prohibere. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi astutia qualibet subreptionis seu malitia præponatur, nisi quem fratres communi assensu, vel fratrum pars sanioris consilii secundum Dei timorem, et beati *Benedicti* regulam providerint eligendum. Præterea liberas et absolutas personas et sæculo fugientes liceat vobis ad conversionem vestram suscipere, et eas absque ullius contradictione in vestro collegio retinere. Chrisma vero, oleum sanctum, dedicationes ecclesiarum, consecrationes altarium, ordinationes monachorum et clericorum vestrorum, qui ad sacros ordines fuerint promovendi: laicorum etiam qui criminalia peccata incurrerint, consilia, et pœnitentiarum injunctiones a Bajocensi suscipietis episcopo, siquidem catholicus fuerit, et gratiam, atque communionem apostolicæ sedis habuerit, et ea gratis, et absque ulla pravitate vobis voluerit exhibere: aloquin liceat vobis, quem malueritis catholicum adire antistitem, qui nostra fultus auctoritate quod postulatur indulgeat: et maxime si ordinationes monachorum et cleri-

corum vestrorum ultra unius mensis spatium, secundum quod ab eodem antecessore nostro statutum est, episcopus Bajocensis distulerit. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel abbatias retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed illibata omnia, et integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione, ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate; si qua igitur in futurum ecclesiastica, secularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam temere venire tentaverit secundo, tertiove commonita nisi præsumptionem suam digna satisfactione correxerit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existat de perpetrata iniquitate cognoscat; et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei, et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat; atque in extremo examine districte subjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco suo jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hiç fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

† Ego *Honorius*, catholicæ ecclesiæ episcopus.

† Ego *Guido*, Prænestin. episcopus.

† Ego Octavianus, sanctorum Sergii et Bacchi diaconus cardinalis.

† Ego Stephanus, Basilicæ duodecim apostolorum presbyter.

† Ego Gregorius.......... presbyter.

Datum Laterani per manum Willelmi sanctæ Romanæ ecclesiæ vice-cancellarii III, idus Junii, indictione IX, Incarnationis Domin. an. MCCXXI. Ponctificatus vero Domini Honorii papæ in anno quinto.

PRIVILEGIUM CLEMENTIS PAPÆ VI, QUO S. STEPHANI CADOMENSIS ABBATIBUS INSIGNIA PONTIFICALIA PERMITTIT.

Clemens servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam sanctæ Romanæ ecclesiæ matris ecclesiarum omnium et magistræ, licet immeriti regimini præsidentes, earum statum libenter honoris impendiis promovemus, et quæ dubietatis anfractu materiam litigiorum eis pro tempore possent inferre,

declarando quantum nobis possibile redditur, summovemus. Dudum siquidem dilectorum filiorum *Roberti* abbatis, et conventus monasterii sancti *Stephani* de Cadomo ordinis Sancti Benedicti *Bajocensis* diœcesis, insinuatione percepto quod præfatum monasterium inter alia partium illarum monasteria erat nobile, et insigne, et in eo magna pars capitis gloriosissimi protomartyris præfati sancti *Stephani*, nec non capitis beatæ *Margaretæ* martyris, prout in illis partibus communis fidelium opinio asserebat; multæque aliorum sanctorum reliquiæ honorabiliter servabantur : propter quæ ad ipsum monasterium sæpius undique cum magna devotione confluebat multitudo fidelium copiosa; eratque etiam in dicto monasterio corpus recolendæ memoriæ *Guillelmi* regis Angliæ, principalis ejusdem monasterii fundatoris venerabiliter tumulatum; qui dudum existens dux Normanniæ cœpit regnum Angliæ vi armorum : dicti quoque abbas et conventus in eodem monasterio, ac tredecim parochialibus ecclesiis et locis earum, ac capellis eis adjacentibus legitime haberent, et possiderent, ac habuissent et possedissent hactenus, tam ipsi quam eorum prædecessores continuo, libere pacifice, et quiete, et a tanto tempore, cujus initii memoria non extabat, jurisdictionem spiritualem, et ecclesiasticam, ac correctionem in clericos, et personas ecclesiasticas delinquentes ibidem : a qua quidem jurisdictione, et eorum officiali, non ad episcopalem, sed Rothomagensem eorum metropoliticam, seu ad apostolicam sedem consuetum erat, et fuerat regulariter a dicto tempore hactenus appellari. Necnon dictarum ecclesiarum collatio, earumque curæ commissio, visitatio, et procuratio ad abbatem, et conventum pertinebant. Eosdem nos volentes tam personam Roberti abbatis ipsius multiplicium virtutum meritis et sinceræ dilectionis, quam ad nos et Romanam gerebat, prout gerit, ecclesiam affectu ferventi, exigentibus; quam monasterium prædictos, consideratione præmissorum specialibus privilegiis, et honoris impendiis decorare, eorumdem Roberti abbatis, et conventus in hac parte supplicationibus inclinati eidem Roberto abbati, et successoribus suis abbatibus ejusdem monasterii, qui essent pro tempore, ut idem Robertus, et illi mitris aureis, sive deauratis, lammas, et gemmas habentibus, et aurificiatis, et planis, annuloque et sandaliis, et aliis pontificalibus insigniis in missarum, et hora-

rum aliarum solemniis, temporibus congruis ubicumque, præterquam in conciliis provincialibus, et synodis episcopalibus: necnon in iisdem conciliis, et synodis hujusmodi, planis mitris ut perpetuo, necnon in monasterio, ecclesiis, ac locis ecclesiarum prædictis in missa, vesperis, et matutinis, et mensa benedictionem solemnem sacere, et impendere etiam perpetuo libere valerent; dummodo aliquis antistes, vel legatus sedis apostolicæ præsens non existeret: quacumque constitutione in contrarium edita non obstante, auctoritate apostolica de speciali gratia duximus indulgendum. Et ad indicium hujusmodi a sede prædicta obtenti privilegii, volumus quod dicti abbas, et conventus nobis, nostrisque successoribus, singulis bienniis persolverent unam unciam auri. Cum autem sicut ejusdem Roberti abbatis nobis exhibita petitio continebat, ab aliquibus revocetur in dubium in hujusmodi clausula, « dummodo aliquis antistes, vel legatus sedis apostolicæ præsens non existeret », ad omnes præcedentes clausulas referatur nobis idem abbas humiliter supplicavit ut dubium hujusmodi declarare; ac etiamsi, et in quantum opus fuerit, quoad alba pontificalia per Robertum abbatem, et successores suos prædictos in eisdem conciliis et synodis deferenda concessionem hujusmodi ampliare, providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos itaque ad omnem dubietatis scrupulum auferendum, tenore præsentium declaramus, nostræ intentionis fuisse et esse, ut abbas et successores ipsius prædicti, mitris aureis, sive deauratis, lammas et gemmas habentibus, ac aurifrisiatis et planis, annulisque, et sandaliis, ac aliis pontificalibus insigniis, horis ad hæc aptis, ubicumque, etiam in præsentia diœcesani, vel cujuslibet alterius antistitis, præterquam in provincialibus conciliis, et synodis episcopalibus, et in eisdem conciliis, et synodis planis mitris uti possint: et quod dicta clausula, « dummodo aliquis antistes, vel legatus sedis apostolicæ » præsens non « existeret », ad immediate præcedentem clausulam, videlicet de benedictione solemni tantummodo, et nullatenus ad alias præcedentes clausulas referatur. Et nihilominus eisdem Roberto abbati, et successoribus suis prædictis, quod in eisdem provincialibus conciliis, et synodis etiam hujusmodi albis pontificalibus perpetuo uti possint, quacumque constitutione contraria non obstante concedimus tenore præsentium auctoritate

apostolica de gratia ampliori. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis et concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum apud villam novam Avinionensem, die decimo calendas Julii, pontificatus nostri anno quinto.

CONFIRMATIO IMMUNITATUM MONASTERII S. STEPHANI CADOMENSIS, AB ARCHIEPISCOPO ROTOMAGENSI CONCESSA AN. 1170.

Rotrodus, Dei gratia Rothomagensis archiepiscopus, præsentibus et futuris salutem : Plurimum confert ecclesiis et monasteriis, personis quoque tam ecclesiasticis quam secularibus, ea quæ illis a catholicis viris conferuntur, ad memoriæ conservationem litteris annotari : ne delente ea quæ facta sunt oblivione, quod stabile fuit, et ratum in quæstionem revocetur, inde siquidem est quod piis petitionibus filiorum nostrorum *Guillelmi* abbatis, et conventus Sancti Stephani de Cadomo, benignum præbentes assensum in scriptum redigimus, et munimine sigilli nostri corroboramus ea quæ novimus in episcopatu Bajocensi pertinere ad possessionem, et jus, et eleemosynam Beati Stephani de Cadomo, tam in ecclesiis quam in decimis, pratris, aquis, sylvis, pascuis, molendinis, domibus, terris, et earum habitatoribus. Quæ etiam ab illustrissimo *Guillelmo* rege Anglorum, principe Normannorum, et Cœnomanorum, eidem cœnobio confirmata sunt, et ab aliis nobilibus viris, et præcipue a venerabilibus *Odone*, et *Henrico* episcopis Bajocensibus : hæc igitur sunt, quæ a præfato cœnobio possessa cognoscimus, et in perpetuum possidenda libere, et quiete, et absolute a synodico debito, et circata, cæterisque consuetudinibus ad jus episcopale pertinentibus, eidem cœnobio concedimus, et confirmamus; videlicet ecclesia Sancti Nicolai in burgo cœnobii, et ecclesia villarii, et duæ partes omnium decimarum quæ sunt de feodo ejusdem cœnobii, per totum territorium Cadomi et villarii, et ecclesia de Bretevilla Orgoillosa, cum capella de Petot, cum decimis, et omnibus pertinentibus suis, et ecclesia de Alneto, et tota decima parochiæ, cum pertinentibus suis, et duæ ecclesiæ de Allema-

nia, et earumdem parochiarum omnes decimæ, cum pertinentis suis, et ecclesia de Icio, cum capella de Bracio, et tota decima parochiæ, cum pertinentiis suis : ecclesia etiam de Caburgo, et antiqua capella de Burgo Divæ, et ecclesia Sanctæ Mariæ de Buisson juxta matrem villam. Præterea etiam eidem cœnobio confirmamus jura episcopalia in ecclesia de censio, scilicet synodum, et circatam, cæterasque consuetudines, quas in præfatis ecclesiis idem cœnobium habet.

CONFIRMATIO PRIVILEGIORUM, ETC., A BAJOCENSI EPISCOPO.

Henricus Dei gratia, Bajocensis episcopus, omnibus christianæ religionis cultoribus ad quos præsens carta pervenerit, perpetuam in Domino salutem. Ne in oblivionem veniant quæ geruntur usus habet, et communis consideratio utilitatis exposcit, ut scripturæ serie debeant annotari. Inde siquidem est quod in scriptum duximus redigenda munimine sigilli nostro corroboranda : ea quæ novimus in diœcesi nostra pertinere ad possessionem, et jus, et eleemosynam cœnobii Beati *Stephani* de Cadomo, tam in ecclesiis, quam in decimis, pratis, aquis, sylvis, pascuis, molendinis, domibus, terris, et earum habitatoribus : quæ etiam ab illustrissimo *Willelmo* rege Anglorum, principe Normannorum, et Cœnomanorum, confirmata sunt et ab aliis nobilibus viris, et præcipue a venerabili Odone prædecessore nostro Bajocensi antistite. Hæc igitur sunt quæ a præfato cœnobio possessa cognoscimus, et in perpetuum possidenda concedimus et confirmamus. Videlicet ecclesia S. Nicolai in burgo cœnobii, et ecclesia villarii, et duæ partes omnium decimarum, quæ sunt de feodo ejusdem cœnobii, per totum territorium Cadomi et villarii; et ecclesia de Tortuvalle, et tota decima parochiæ, cum pertinentiis suis; et ecclesia de Folonia, et tota decima parochiæ, cum pertinentiis suis; et ecclesia de Alneto, et tota decima parochiæ, cum pertinentiis suis; et ecclesia de Bretevilla Orgoillosa, cum capella de Putot, cum decimis, et omnibus pertinentiis suis; et duæ ecclesiæ de Allemania, et earumdem parochiarum omnes decimæ, cum pertinentiis suis; et ecclesia de Icio, cum capella de Brachio, et tota decima parochiæ, cum pertinentiis suis; ecclesia etiam de Caburgo, et antiqua capella de Burgo Divæ;

et ecclesia Sanctæ Mariæ du Buisson, juxta matrem villam. Has equidem ecclesias a synodico debito, et circata, cæterisque consuetudinibus ad jus episcopale pertinentibus liberas, et absolutas in perpetuum permanere cœnobio præfato concedimus et confirmamus. Præterea etiam eidem cœnobio confirmamus jura episcopalia in ecclesia de censio, scilicet synodum et circatam, cæterasque consuetudines, quas in præfatis ecclesiis idem cœnobium habet. Hanc etiam dignitatem cum prædictis cœnobium præfatum, nobis confirmantibus, obtinet ut chrisma sanctum et oleum quod a nobis acceperit, prædictarum ecclesiarum presbyteris in sancto sabbato Paschæ distribuat. Clerici autem præscriptarum ecclesiarum sic libere et quiete veniant ad synodum, ne sub aliqua occasione ab eis pecunia requiratur. Item prædicto cœnobio confirmamus processiones in sancta Pentecoste de censio, et processiones de Allemania, et processiones de Icio, cum earumdem villarum membris, et adjacentiis. Confirmamus etiam prædicto cœnobio duas partes decimarum feodii sui in Ruscavilla, et in Curlejo, et Amblia et in Petraponte, et in Bavento, in Billejo, in Vaumereto, in Granvilla, et in tota terra Rogerii Calvi, et Bretevilla super Leisam. Nihilominus etiam cœnobio præfato concedimus et confirmamus has libertates de pontificali jure juxta statuta prædecessorum nostrorum, in universis hominibus cœnobii, in burgo monachorum, sive in villario, vel alibi in territorio Cadomi, et in Venuntio, et in Francavilla habitantibus, videlicet cum alicui prædictorum hominum de peccatis criminalibus, et vel non criminalibus, sive de aliquibus forisfacturis convicti, vel confessi fuerint, si pecunia inde exigenda fuerit, abbati vel monachis prædicti cœnobii persolvatur. De non criminalibus vero pœnitentiam injungere, in arbitrio monachorum consistat. Cum autem quippiam de criminali aliquo culpabilis reputabitur, non ipse ab archidiacono Bajocensi in placitum trahetur, vel citabitur, sed ipse archidiaconus abbati vel priori ejusdem cœnobii denunciabit, et ille cui ita crimen imponetur, ex parte abbatis admonitus, ad diem convenienter statutum coram abbate, vel aliqua ex parte abbatis, et coram archidiacono apparebit in ipsa parochia in qua manebit, et ipsis præsentibus veritas rei disquiratur : et si inde judicium portandum prodierit, vel cognitio peccati patuerit, Bajocensis ecclesia, ut decet,

requiratur, vel causa examinationis, vel gratia consequendæ reconciliationis. Easdem etiam libertates de jure episcopali confirmamus prædicto cœnobio in universis hominibus de Ros, et in universis hominibus de censio, et in universis hominibus de Allemania, et in membris ejusdem, scilicet stavellis: similiter et in universis hominibus de Icio, et de Bracio, et de Fulberfolia, de Burgesbu, et de Hogo, et de toto Caburgo, et de Burgo Divæ, usque ad pontellum qui dividit Bajocensem episcopatum a Luxoviensi, et in omnibus illis qui sunt de parochia de Tortavalle, et de Folonia, et in illis quos habet prædictum cœnobium in Hovetot, et in omnibus habitantibus in sylvis monachorum, sive in pertinentiis earum, et in tota teneura de Tortavalle, et etiam in hominibus quos habet idem cœnobium in Ruscavilla, et in Curlejo, et in Siccavilla, et in Granvilla, et in Bavento, et in tota terra Rogerii Calvi de Bretevilla, super Leisam, et in tota terra Lovet de Billejo, et in Vaumereto cum parte ecclesiæ quæ ad ipsum pertinebat, et in villa de *Buisson*. Easdem etiam libertates de jure pontificali cœnobio præfato confirmamus in universis hominibus de tota terra, quam tenuerunt Ranulfus vicecomes, et Robertus Bertrannus in Bretevilla Orgoillosa, cum pertinentiis suis. Prædictas etiam libertates de jure pontificali prædicto cœnobio confirmamus in subscriptis possessionibus, villis, pratis, aquis, molendinis, sylvis, pascuis, terris, et quibuslibet hominibus: si forisfactura contigerit videlicet in tota terra quam *Milo* dedit filiæ suæ Beatrici in conjugium in Venuntio, et in duodecim jugeribus terræ quam emit abbas *Lanfrancus*, in eodem Venuntio, et in pratis, quæ vendidit *Willelmus de Corcella* præfato abbati, de feudo nostro, et in terra de toto Ros præter ecclesiam, et in terra de toto censio cum ecclesia; et in terra quam tenuit *Grimaldus* in Allemania, et in membris ejus, scilicet stavellis, Icio, Fulberfolia, Burgesbu, et in domo *Rogerii*, et in dimidia acra terræ de Hogo, et in terra quam tenuit *Willelmus de Landa* in Bracio, et in terra de toto Caburgo, et de Burgo Divæ usque ad pontellum suprascriptum, et in sylvis de malo pertuso, Tortavalle, Folonia, Caineto, cum terris et aquis quæ eisdem sylvis pertinent, et in duobus molendinis in majori burgo Cadomi, et in vinea cum domo vinitoris in Bavento, et in tota, terra, quam dedit

prædicto cœnobio Filines *Herfredi* in Bavento, et in terra unius carucæ, quam vendidit *Rodulphus* filius *Constantini*, in eodem, et in viginti jugeribus terræ quæ dedit *Ascelines de Abovenilla*, et in quinque jugeribus terræ, quam dedit *Serlo Mariscallus* in eodem, et in terra quam tenuit *Richardus Goiz* in Ruscavilla, et in terra quam tenuit *Willelmus Camerarius* in Curlejo, et in duodecim jugeribus terræ, quam *Serlo* monachis vendidit in eodem Curlejo et in tota terra quam tenuerunt *Ranulfus* vicecomes, et *Robertus Bertramus* in Bretevilla Orgoillosa, cum pertinentiis suis, et in domo, et in terra *Anschitili Waragnonis* in *Honetot*, et molendino uno super Leisam, cum dimidia acra terræ, et insula modica quæ eidem molendino proxima est, et in tota terra *Rogerii Calvi* de Bretevilla super Leisam, et in dimidia acra quam dedit *Rogerius* filius *Bersad*, et in terra Lovet, quam vendidit Lanfranco in Bileto, et Vaumereto, et in terra *Hugonis*, quæ est unius carrucæ in matrevilla, et in duodecim jugeribus terræ, quam donavit uxor *Roberti Balistarii* in Siccavilla, et in terra quam tenuit *Hugo de Rosello* in Granvilla, et in Grocejo. Præterea etiam prædicto cœnobio confirmamus consuetudinem plaustrorum, quæ de Bisacia ad Cadomum venalia ligna ferunt, postquam intra leugam prædicti burgi intraverint: censum etiam, et omnem consuetudinem omnium domorum, ad Bajocensis ecclesiæ jus pertinentium quæ in burgo monasterii sunt; quicumque etiam de majori burgo cujus sepultura ad jus episcopi Sanctæ Mariæ Bajocensis pertinet, in cœmeterio præteriti cœnobii sepeliri petierit, liberrimam ex prædecessorum nostrorum concessione, et nostra, absque omni contradictione potestatem habeat: si autem aliquem mortuum quis illuc transferre voluerit, qui vivens non requisierit, hoc concedimus fieri cum licentia ministri nostri. Cum supradictis etiam confirmamus sæpe dicto cœnobio decem sexta bladi, quatuor frumenti, et tria hordei, et tria avenæ, quæ habet idem cœnobium in decima Sancti Wandregisilii apud Cenet annuatim, ex donatione Odelinæ nobilis matronæ et famulatricis *Willelmi* regis Anglorum. Confirmamus etiam eidem cœnobio decimam de feudo *Rogerii Calvi* in Bretevilla super Leisam, cum parte ecclesiæ ad ipsum pertinente. Ut autem prædictæ libertates, et consuetudines in ecclesiis, et in hominibus, cæterisque omnibus præ-

dictis, illibatæ et inconcussæ, et indiminutæ omnino in perpetuum a prædecessoribus nostris, nobisque, et nostris successoribus servarentur: *Willelmus* Anglorum rex, et princeps Normannorum, et Cœnomanorum dedit ecclesiæ *Sanctæ Mariæ* Bajocensis, in dedicatione ipsius, et episcopo Odoni, et successoribus ejus, sylvam quam Elam vocant perpetuo jure possidendam. Nos itaque omnia supra scripta prædicto cœnobio in hac chartæ nostræ confirmatione communimus, et auctoritate sigilli nostri eadem corroborantes confirmamus: prædecessores nostros videlicet bonæ memoriæ Odonem, cæterosque in hoc imitantes, qui simili prærogativa prædictum cœnobium munierunt. Hæc autem facta sunt anno ab incarnatione Domini, millesimo centesimo lxxij, Willelmo abbate memorando viro honestæ vitæ, et consummati testimonii cœnobio Beati Stephani de Cadomo præsidente, his testibus, *Thoma*, archidiacono Bajocensi, et *Galtero*, archidiacono Bajocensi, *Stephano*, archidiacono Bajocensi, magistro *Hunfrido Bone*, magistro *Rannulfo*, magistro *Acio*, *Henrico de Sar* canonicis, *Richardo*, archidiacono Cadomi, Joanne presbytero, *Roberto* sacrista Cadomi.

Elenchum porro abbatum celeberrimæ S. Stephani Cadomensis a doctissimo Joanne *le Prevost* communicatum si exhibuero, improbabit, ut reor, nemo.

SERIES ABBATUM S. STEPHANI CADOMENSIS.

1. Lanfrancus, Italus, ex Beccensi monacho, postea archiepiscopus Cantuariensis.
2. Guillelmus I, bona anima, Rutbodi episcopi Sagiensis filius, ex canonico Rothomagensi archidiacono monachus Beccensis, postea archiepiscopus Rothomagensis.
3. Gislebertus, in exequiis Guillelmi regis 1087, cujus meminit S. Anselmus, lib. II, epist. 44.
4. Robertus; obiit Falesiæ A. C. 1107, in conventu procerum, Henrico I, rege præsente.
5. Tustinus.
6. Eudo; obiit 1140.
7. Adamus I, vel Alanus; obiit A. C. 1151.
8. Petrus I; obiit 1156.

9. Guillelmus II; obiit 1179.

10. Petrus II; obiit 1193.

11. Robertus; obiit 1196. De eo Guil. Neubrig. de reb. Angl., lib. v, cap. 19.

12. Sampson; obiit 1214, 7 idus Martii.

13. Odo præfuit annis 24; obiit 1238, 3 cal. April.

14. Adamus II, præfuit annis 16, aliis Alanus; obiit 1240.

15. Nicolaus præfuit ann. 5; obiit 1265, 3 idus Junii.

16. Guillelmus III; 1288.

17. Gaufridus; obiit 1294.

18. Ricardus; obiit 1305.

19. Simon de Trevieres; obiit 1344.

20. Thomas; obiit 1345.

21. Guillelmus IV; obiit 1367, vel 1368.

22. Robertus III de Chambry; obiit 1393. Obtinuit jus mitræ.

23. Joannes Senescalli; obiit 1401.

24. Nicolaus Millon, electus 1401.

25. Guillelmus V Cave; obiit 1428, interest concilio Pisano 1409.

26. Hugo de Juvigny; 1439.

27. Guillelmus VI Toustain; obiit 1454.

28. Petrus de Vierville, filius Philippi baronis de Creulli, resignavit Carolo de Martigny, et obiit A. C. 1483, vel 1485.

29. Carolus de Martigny, episcopus Castrensis; obiit 1512, 8 Julii.

30. Petrus de Martigny ejus nepos, monachus et episcopus Bajocensis; obiit 1531, 13 Septemb.

31. Franciscus cardinalis de Turnono; 1532.

32. Julianus cardinalis de Medicis; 1533.

33. Alexander cardinalis Farnesius, Tusculan. Episcopus, floret 1569, præfuit usque ad A. C. 1577, possessionem adierat 1543.

34. Georgius Pericard, filius Joannis procuratoris generalis in parlamento Normanniæ, per resignationem decessoris. Resignavit in gratiam sequentis, et adeptus est episcopatum Abrincensem 1583.

35. Carolus d'O, dominus de la Feriere, abbas S. Juliani

Turonensis, filius Joannis baronis d'O, iniit possessionem 1583; obiit Parisiis 1627.

36. Antonius de Bourbon præesse cœpit 1624; obiit 1630.

37. Alfonsus Ludovicus du Plessis, cardinalis archiep. Lugdun.

TABULA FUNDATIONIS ABBATIÆ SS. TRINITATIS CADOMENSIS.

Divina gratia ac Domini nostri Jesu Christi disponente clementia: Ego Willelmus, Anglorum rex, Normannorum et Cœnomannensium princeps, sed et Mathildis regina uxor mea Balduini gloriosi Flandriensium ducis filia; ad gloriam beatitudinis ad præmium beatæ retributionis pio sapientique desiderio anhelantes: in territorio quod ab antiquis *Cadomum* appellatur, ecclesiam in honorem sanctæ Trinitatis pro salute animarum nostrarum coædificavimus, ibique sanctas ac religiosas feminas secundum institutionem *Sancti Benedicti*, sub abbatissa domino servituras, in perpetuum constituimus: quibus ut inposterum usus necessariarum rerum usquequaque sufficiat: regia munificentia, opportuna provisione prospeximus. Tradidimus itaque sanctæ Dei ecclesiæ prænominatæ villam quæ vocatur *Caluz* cum omnibus pertinentibus sibi, excepta decima quæ est ecclesiæ *Sanctæ Mariæ* Bajocensis. Dedimus etiam Oistrehan cum cunctis appenditiis suis, hoc excepto, quod *Robertus* ibidem tenet de comite Moritonensi *Willelmo* qui dicitur Caritas, et *Richardo* nepote ejus, sed et *Gilleberto Crispino* annuentibus, pro pecunia quam nos eis dedimus. Præterea villam quæ dicitur *Calsur* cum suis appenditiis, quam regis concessu ego *Mathildis* regina, emi a *Richardo* filio *Ranulfi* annuente *Aitordo* de *Nonant*, de cujus feodo erat. Præbuimus etiam assensum donationi, qua *Radulfus Taxo Villambargæ* donavit cum cunctis appenditiis suis. Cumque centum et decem acris terræ in villa *Amblida* et uno molendino in eadem Amblida pro sorore sua monacha facta in ecclesia supradicta. Ego *K. Mathildis* regina redemi Villambargæ de calumnia a filia Conanni, et terram et molendinum in Amblida redemi de calumnia a Waleranno filio Ragnulfi, de quorum hæreditate fuerat. Ab eodem etiam *Walleranno* ex concessu regis, emi ego *Mathildis* regina quinqua-

ginta acros terræ in territorio Cadomi, et appositum est hoc ad ecclesiam supradictam *Radulfo Camerario* concedente de cujus feodo erat. Super hæc donavimus et *Eschenel* villam prædictæ ecclesiam quam ego regina *Mathildis* regis concessu emi a filiis *Wimundi Cufel Willelmo* et *Roberto :* a quo eodem Roberto ego regina emi terram illam quam habebat in Hetrusivilla et Domini mei regis concessu apposita est ecclesiæ. Item annuente Domino meo rege emi a *Richardo* filio *Herlewini* illas terras, quas tenebat in taxilli, et in Monte Boani eo tenore quod ipse *Ricardus*, de ecclesia eas teneret in vita sua, et post obitum ejus in sua possessione propria possideret ecclesia. Item terram quam tenuit *Radulfus* filius *Alani* in Willon comparavi ab eodem Radulfo. Et a *Ricardo* filio *Rainfrandi* rusticum unum in villa quæ dicitur Charon, et duas garbas decimæ quam habebat in eadem villa. Similiter et a *Ragnulfo de Barberiis* duas garbas decimæ quam habebat in Charon, et hæc ex concessu regis ecclesiæ apposita sunt. Præter hæc a *Milone Mariscalco* et *Alethselina* ejus uxore, emi ego Mathildis regina terram quam habebant in Valcellis, et quod in ecclesia, et in molendino uno ejusdem villæ habebant, excepto quod *Beatrici* filiæ suæ ad conjugium suum largiti sunt, quod Domino meo rege concedente ecclesiæ subscriptum est. Super ea quæ dicta sunt, ego *Willelmus* rex et uxor mea *Mathildis* regina ecclesiæ prænominatæ donavimus burgum de Hulmo cum redditibus suis, *Adelifa* amita mea benigniter annuente, cujus hæreditas erat; sed et comitissa *A. de Albamarla* concedente, eo videlicet pacto, ut ipsa teneret in vita sua, post obitum vero suum ad victum sanctimonialium sancta possideret ecclesia. In territorio autem Cadomi dedimus terras illas quas de me rege Willelmo tenebant Godefridus juvenis, *Rogerius* conestabulus, *Willelmus Patrich.* Et intra burgum Cadomi, unius molendini mei decimam, et decimam furnorum ad me pertinentium, decimam quoque de Diva de piscibus et denariis : similiter decimam de Divula, et de Batvent de Sale, et denariis. Eodem modo decimam de Wachei, et de Scocei de denariis, piscibus et molendinis. Item in insula de Gerzoi unum molendinum, et terram duorum Francorum hominum, atque medietatem decimæ de quinque parochiis . et sextam garbam de una parochia et dimidia.

Sed et terram et decimas, quas *Rainoldus* cappellanus noster in eadem insula de me tenebat, ipsius Rainoldi precatu, postquam monachus effectus est ecclesiæ prædictæ concessimus. In villa quæ dicitur Maintrud, sexaginta acros terræ. Et in villa Billei terram quam *Hernostus* clericus ibidem tenuit, terramque *Radulfii Billei*, pro qua recepta fuit filia *Willelmi* in ecclesia *Radulfi* camerarii, et Willelmi filii Theodorici ejusque uxoris concessu, de quorum hæreditate erat. Ad hæc addidimus prætitulatæ ecclesiæ viginti acripennos vineæ, de quibus tres sunt apud Liriacum, cum sex acris terræ. Apud Albam viam septem, quos ego regina emi a *Willelmo* de *Aillio* concessu *Rogerii* filii ejus, et *Richardi*, comitis Ebroicensis, et *Anschitilli* de *Altuillio* concessu de quorum hæreditate erat; apud argentias septem, apud verum tres; de istis tribus agripennis *Godelef* dedit duos et dimidium, cum una domo, pro eo quod monacha est in ecclesia prælibata; et soror ejus alterum dimidium. Donavimus etiam medietatem villæ quæ nominatur Carpikech, quam ego regina domini mei regis concessu comparavi ab *Eudone* filio *Thurstini Haldup*, et a *Ragnulfo* vicecomite *Adelaidis K.* autem filia Thurstini Haldup, ad eamdem sanctæ Trinitatis ecclesiam, in qua monacha facta est nostro concessu, et *Ragnulpho* vicecomite, et *Eudone* ejusdem Adelaidis fratre annuentibus, alteram medietatem villæ Carpikech, cum medietate ecclesiæ, et decimæ ejusdem villæ, donavit. Sed et duas partes villæ quæ Puteus nuncupatur. Et inter Filcherolas, et Herstervillam novies viginti acros terræ, necnon et illam terram, quam *Oismelinus Theodorici* filius, et *Hebertus Folenfant* tenebat de ea in Goisbertivilla et in Dumoldivilla, et in Culvertivilla. In Coisneris dimidium molendinum, et terram unius carrucæ in eodem loco. In Ruscavilla terram unius carrucæ. In Ingulfivilla, terram illam quam de ipsa tenuit *Anschitillus*. In Calvavilla terram unius carrucæ. Dedit etiam hæc eadem *Adelaidis* Fraxinivillam, et Maisnillem urcelli, quas ego Mathildis regina excambivi ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bajocensi, per Odonem ecclesiæ ejusdem antistitem, concessu Domini mei regis, pro ecclesiis cum decimis Sancti Stephani, et Sancti Martini Cadomi, sicut *Anschitillus* filius *Urf* eas tenuerat, et pro ecclesia Sancti Georgii de Castro Cadomi. Stigandus quoque dedit ecclesias Falesiæ cum

decimis ; et ecclesiam Wibreei cum decima, et unum molendinum in eodem loco supranominatæ ecclesiæ, pro filia sua, ibidem monacha facta, *Willelmo de Brajosa*, de cujus jure erat, annuente; cui ut concederet, ego Mathildis regina ex concessu regis dedi de pecunia mea. Sed et *Alveredus de Mojon* concessit eidem ecclesiæ terram illam quam soror ejus *Ala* habuerat in conjugio apud Ranuillam pro filia sua, quæ monacha facta fuerat in eadem ecclesia, excepto quod ibidem sanctus Leodegarius de Pratellis tenet, cujus terræ servitium, ego regina ad opus ecclesiæ redemi de *Ruberto de Ria*, cujus feodum erat. *Fredesendis* autem *Ragnulfi* vicecomitis amita dedit eidem ecclesiæ Osbernivillam, annuente eodem Ranulfo, de cujus feodo erat : cui Ragnulfo pro concessu suo, dedi ego regina Mathildis de pecunia mea. Dedit idem *Ragnulfus* ecclesiæ supradictæ molendinum unum intra burgum Cadomi situm; et in Goisbertivilla, terram duorum Francorum hominum, pro filia sua facta monacha in ecclesia. *Balduinus*, filius comitis *Gisleberti* et uxor ejus Emina, dederunt eidem ecclesiæ, pro salute animarum suarum, ecclesias de La Forest cum decimis, et ducentos acros terræ in eodem loco, quibus pro concessione ipsorum, ego regina Mathildis dedi de censu meo. *Murier de Guitot*, pro salute animæ suæ, dedit prædictæ ecclesiæ Osbernivillam supra mare sitam, ita tamen ut in vita sua eum teneret, et post mortem suam mater ecclesia in sua proprietate possideret, *Willelmo de Brethoil* concedente, cui ego regina Mathildis, dedi de pecunia mea pro concessione ipsius, quia de ejus feodo erat. *Alberada*, soror *Fulconis*, eidem ecclesiæ tribuit terram quam pater suus dederat ei in villa quæ dicitur Guillon, annuente eodem Fulcone, quæ cum esset illius loci soror sepulta ibidem jacet in atrio. *Billetheldis* filia *Rogerii*, quod pater suus donaverat ei in Vernum pro conjugio, et ipsa dedit prædictæ ecclesiæ nepote ejus annuente *Willelmo* de cujus honore erat, cui pro concessu suo ego regina Mathildis, dedi de censu meo. *Rogerius de Molbray* dedit prædictæ ecclesiæ terram quam ipse habebat in Granvilla pro filia sub ibidem monacha facta. *Rogerius* quoque de monasteriis pro matre sua ibidem Domino sacrata, dedit Salam cum cunctis appenditiis suis et dimidiam sylvam de Monte Albuldi, atque monasterium de Vals cum decima, et terram unius carrucæ in

eadem villa, et in uno molendino hoc quod habebat in proprio dominio, et terram quam *Richardus* tenet in villa quæ dicitur Lu. *Fulcho* autem de *Alno* dedit eidem ecclesiæ villam Fulebech, cum molendinis cunctisque appenditiis, tam in planis quam in sylvis, pro uxore sua *Haduissa* in eodem cœnobio monacha facta, annuente filio eorum *Fulcholino*. *Athselinoc*, filia *Aluredi Gigantis*, dedit ecclesiæ prædictæ terram quam habebat in Grandicampo, et in Goj, concessu *Willelmi* filii Aluredi, propter quem concessum neptis sua filia *Willelmi de Millei* ibidem facta est monacha. *Willelmus Bacco* duas partes decimæ de Bleer, et unum rusticum in eadem villa dedit pro sorore sua in eodem loco monacha facta. *Goisfridus Lunez* duas partes decimæ de decem et octo villanis, et sex acros terræ, in Colevilla dedit pro filia sua in ecclesia facta monacha. *Bremarus* quadraginta acros terræ in Anglicavilla, et viginti in Charon, et de dimidia decima de Charon duas garbas, et in Willon decimam quam emit ipse a *Murier* sorore *Richardi* principis, dedit pro filia sua in eodem cœnobio monacha facta. *Petrus* quod habebat in monasteriis dedit pro filia sua, quæ ibi facta est monacha. Odo clericus quadraginta acros terræ in Cambis dedit pro anima sua, *Willelmi Osberni* filii concessu, de cujus feodo erat. Ecclesiam *Burnolfivillæ* cum decima, excepto quod *Rogerius* filius *Hunfredi* ibidem tenet, dederunt homines de eadem villa pro salute animarum suarum, episcopo Bajocensi Odone præbente consensum. *Alberada*, uxor *Radulfi Taxonis*, concessit servitium de terra quam *Fulcherius Malabarba* de ipsa tenebat Bledvilla. *Gisla*, filia Thurstini, terram quam habebat in Gray et in Dumvilla, dedit eidem ecclesiæ pro anima sua, concessu Thurstini nepotis sui, cujus feodum erat. Ego autem *Willelmus* rex concessi servitium illud, quod *Goisfredus* filius *Salomonis* et *Heltho* Dapifer reddebant mihi de Gray supradictæ ecclesiæ *Radulphus* filius *Al.* pro salute animæ suæ dedit terram quam habebat in Adevilla. *Alberanda*, *Hugonis* et *Rogerii* mater, dedit, annuentibus ipsis, hoc quod habebat in ecclesia, et in decima de Hainolvilla, et unum acrum terræ in eadem villa pro anima sua. *Hugo Pincerna* supradictæ ecclesiæ dedit terram de Fago, ita ut ipse teneret in vita sua, et post obitum ejus dicta possideret ecclesia, *Radulfo de Thodenio* annuente, de honore cujus erat; cui ego

Mathildis regina pro concessu illo dedi de pecunia mea. *Gumnor*, *Willelmi de Brajosa* mater, Sanctæ Trinitatis monacha, dedit eidem cœnobio terram quam habebat in Batvent, annuentibus Hugone Pincerna, et *Rogerio de Cuilli*, de quorum honore erat, cui Rogerio ego regina Mathildis pecuniam dedi pro assensu suo. Donavit etiam eadem *Gumnor* terras quas habebat in Roures, et in Cirreni, et in Craiseentevilla, et in villa, quæ dicitur Quatuor Putei, *Mauricio* et *Alberada* uxore ejus concessum præbentibus, de quorum hæreditate fuerat. *Rodbertus* filius *Ansfridi Dapiferi* terram quam habebat in Condet, et dimidia prata quæ habebat in Wiholmi, dedit pro *Avicia* uxore sua in eadem ecclesia monacha facta, filiis suis concedentibus. *Radulfus de Aneriis* triginta sex acros terræ quam tenebat in eadem villa Aneriis, dedit eidem ecclesiæ, pro anima sua, quos a *Willelmo de Simillei* emerat, annuente huic donationi *Willelmo de Colombariis*, de cujus feodo erat. *Ursellus* dedit pro anima sua terram quam habebat in villa Sancti Aniani. *Rodbertus Camerarius* dedit terram quam *Hadebrandus* tenebat in Lovenio pro anima sua, et pro amore sororis suæ, quæ erat monacha in ecclesia. *Willelmus Camerarius* dedit unum molendinum juxta Chetahoil, et terram quam ibidem de regina Mathilde tenebat. Ad hæc episcopus Bajocensis *Odo*, interveniente gratia et dilectione nostra, prædictam Sanctæ Trinitatis ecclesiam, cum atrio, abbatissam, cum sanctimonialibus, omnem clerum in eodem loco servientem, universam familiam ejusdem ecclesiæ cibo sustentatam, ab omni exactione pecuniæ episcopalium redituum, liberam esse concedit. Sed et ecclesiam Beati Ægidii, cum atrio ipsius, quomodo supradictam liberam et quietam; et clericos ibidem servientes, eo modo quo supra, liberos esse permittit. Præterea in ea parte burgi (extra murum videlicet Cadomi siti versus ecclesiam Sanctæ Trinitatis, quam ego *Willelmus* rex prædictæ ecclesiæ dedi) illius partis burgi parochiam ad ecclesiam Sancti Ægidii venire, oblationem, decimam de pecoribus, cum sepultura, clericos ibi servientes quiete permittit habere. Sed et gablum et consuetudinem culcitrarum, quod in eadem parte burgi habebat, ecclesiæ Sanctæ Trinitatis ascribit. Super ea quicunque in his duabus ecclesiis, et in atriis earum forisfacturam fecerit, emendationem pecuniæ, quæ ab

episcopali consuetudine, pro forisfactura exigi solet, ejusdem loci abbatissæ, episcopo eodem annuente, donabit. Quicumque autem hominum Cadomensium in vita sua, sepulturam sibi in atrio Sanctæ Trinitatis elegerit, licenter habere sine requisitione sepulturæ, idem episcopus a suo sacerdote concedit. Et quia Bajocensis episcopus quietem libertatis, quæ dicta est, prædictis concessit ecclesiis, dignæ recompensationis donum præbuimus antistiti eidem, et ecclesiæ Bajocensi. Si quis vero horum omnium quæ prædictæ Sanctæ Trinitatis ecclesiæ data ostensa sunt, temeraria præsumptione aliquando (quod absit) violator effectus in sua impudenti obstinatione perstiterit, noverit ille se anathema factum a Domino, sancta ac beata fidelium omnium communione privatum divino judicio perpetualiter esse plectendum. Ut igitur universa hæc secundum quod a nobis instituta esse noscuntur, inconcussa in perpetuum firmitate perdurent, adversum Dei ecclesiæ inimicos: ego *Willelmus* rex privilegium regiæ majestatis opponens, episcoporum, ac magnatum meorum, quorum nomina subscripta habentur, irrefragabili attestatione probavi, meæque imaginis munimento præsenti legitima sanctione firmavi, anno ab incarnatione Domini millesimo octogesimo secundo, indictione quinta, apostolicæ sedis cathedram possidente papa Gregorio septimo, regni mei sexdecimo anno; in Francia regnante Philippo; Romanis in partibus imperiali jure dominante Henrico.

Signum † *Willelmi* Anglorum regis. Signum † *Mathildis* reginæ. Signum † *Lanfranci* archiepiscopi. Signum † *Willelmi* Rothomagensis archiepiscopi. Signum † *Odonis* Bajocensis episcopi. Signum † *Michaelis* Abricensis episcopi. Signum † *Gileberti* Luxoviensis episcopi. Signum † *Gisleberti* Ebroicensis episcopi. Signum † comitis *Rithberti* regis filii. Signum † comitis *Guillelmi* filii regis. Signum † *Henrici* regis *Willelmi* filii. Signum † comitis *Roberti* Moritonensis. Signum † *Balduini* filii comitis *Gileberti*. Signum † *Alani* comitis. Signum † comitis *Rogerii de Monte Gomerico*. Signum † *Willelmi de Warenna*. Signum † *Gisleberti Crispini*. Signum † Rotberti *Bertranni*. Signum † Henrici de *Ferires*. Signum † *Rogerii de Bellomonte*. Signum † *Hugonis* comitis de Cestra. Signum † *Ricardi* filii *Herluini*. Signum † *Rogerii* Pincernæ de Ibriaco. Signum † comitis *Rotberti de Bellomonte*.

Signum † *Willelmi* comitis Ebroicensis. Signum † *Hugonis Pincernæ*. Signum † *Fulgonis de Alnou*. Signum † *Rannulfi* vicecomitis. Signum † *Willelmi* qui dicitur Caritas. Signum † *de Gornajo*. Signum † *Radulfi de Todenio*. Signum † *Willelmi de Bretoil*. Signum † *Girardi de Gornajo*. Signum † *Willelmi Camerarii*, filii Radulfi. Signum † *Eudonis* vicecomitis. Signum † *Ricardi de*....

INDICULUS ABBATISSARUM S. TRINITATIS CADOMENSIS.

1. Mathildis I; obiit an. 1113.
2. Cæcilia, Guillelmi I, Anglorum regis, et Normannorum ducis filia; obiit 1127.
3. Izabeth, seu Izabella I, de Blois, vix unicum annum in Prælatura egit; obiit an. 1128, circiter.
4. Beatrix I, de Huqueville; obiit circ. an. 1141.
5. Dionysia d'Eschauffou; obiit circa an. 1160.
6. Joanna de Coulonces; obiit an. 1181.
7. Mathildis II, d'Evreux; obiit circa an. 1198.
8. Isabella II, d'Ivetot; obiit circa an. 1202.
9. Adela I, de Thibouville; obiit circa an. 1215.
10. Juliana de S. Celerin; obiit an. 1256.
11. Beatrix II, de Cambernon; obiit 1289.
12. Amicia de Gournay; obiit 1293.
13. Mathildis III, d'Angleterre; obiit circa an. 1298; loco epitaphii super lapidem sepulcralem hæc verba leguntur: Mathildis filia regis, cognomento Fortis.
14. Adela II, d'Angleterre; obiit circa an. 1305.
15. Nicolaa I, de Goullevaz; obiit 1336.
16. Mathildis IV, de Querville; obiit circa an. 1340.
17. Georgia du Molley; obiit 1376.
18. Maria I, de l'Orme; obiit 1401.
19. Maria II, de Uvarinieres; obiit 1407.
20. Margarita de Uvarinieres; obiit 1417.
21. Agnes de Thieville; obiit 1422.
22. Nicolaa II, de Rupalley; obiit 1426.
23. Maria III, de Survie; obiit an. 1434.
24. Margarita II, de Thieville; obiit 1441.
25. Blancha d'Auberville; obiit 1470.

26. Catharina I, le vicomte; obiit 1492.

27. Renata de Bourbon; obiit 1534.

28. Isabella de Bourbon, creatur abbatissa an. 1505, per translationem sororis suæ Renatæ ad abbatiam B. Mariæ Sanctonensis; obiit 1531.

29. Catharina II, de Navarre; obiit 1532.

30. Margarita III, le Vallois, hæc anno 1539, ad abbatiam Almenescensem se recepit, ibique abiit e vivis an. 1543, aut circiter.

31. Ludovica de Mailly, primum abbatissa Lyliensis prope Meledunum; deinde etiam hujus cœnobii præfecturam gessit; priori per dispensationem retenta; obiit 1554, humilitate et observantia insignis.

32. Anna de Montmorency; obiit 1588.

33. Magdalena de Montmorency; obiit 1598.

34. Laurentia de Budos.

NOTÆ ET VARIÆ LECTIONES.

Epistolas Lanfranci, numero sexaginta, evulgavit D'Acherius. Eas ex insignibus codicibus, qui Cantabrigiæ, Londini et Parisiis extant, ad numerum sexaginta septem nunc edimus. Quæ ex illis nunc primum lucem videant, perspicuum erit lectori ex inspectione tabulæ quæ sequitur, ubi initia epistolarum alphabetico ordine sunt disposita, affixis numeris, sub quibus in aliis editionibus aut codicibus manuscriptis inveniuntur.

ORDO EPISTOLARUM LANFRANCI ALPHABETICUS.

A Ordo hujus editionis numeralis.
B Ordo editionis D'Acherianæ.
C Ordo Msti. Galæi 5996 ap. coll. S. Trin. Cantab.
D Ordo paginalis Msti. mus. Brit. Cleop. E, i.
E Ordo paginalis Msti. mus. Brit. Nero, A, vii.
F Ordo paginalis Msti. mus. Brit. Vesp. E, iv.
G Ordo paginalis Msti. Bib. Reg. Paris. 1858.

	A	B	C	D	E	F	G
Ad Frach. vill. nos. . .	21	18	42	—	30	—	—
Accepimus a qui. . . .	6	4	—	50	—	—	—
Auditis de te quæ. . .	46	40	30	—	25°	—	—

	A	B	C	D	E	F	G
Berardus abbatis B.	26	23	45	—	33	—	—
Causam Godes. et Lis..	57	51	58	—	39	—	—
Clerici vill. nos. qui.	30	27	28	—	24°	—	—
Clericus ille nov. ad.	24	21	41	—	30	—	—
Concedimus et præs.	67	.	.	.	.	.	.
Consilium meum ti..	59	53	55	—	38	—	—
De clerico quem.	25	22	22	—	22°	—	—
De Sanctim. de qui.	35	32	51	—	37	—	—
Doleo pro te qu. di..	47	41	31	—	26	—	—
Dominus nos. Ang. Rex..	45	39	29	—	25	—	—
Ecce, Pat. Sanc., fil.	14	11	10	—	15	205•	—
Et longe ab urbe.	29	26	43	—	30°	—	—
Explicare litter. mens.	7	5	4	—	8°	—	—
Explicare non pot.	41	—	48	—	35°	—	—
Fratrem Gregor. mon.	63	57	46	—	34	—	—
Fratres, quos, caris..	51	45	18	—	21	—	—
Fratres isti ad me.	55	49	26	—	24	—	—
Gloria in excelsis..	38	35	33	—	26°	—	—
Gratias ago colendæ	16	13	12	—	16	—	—
Gratias quan. poss.	58	52	56	—	38°	—	—
Gratias ago benig..	60	54	54	—	38	—	—
Harum litter. portit.	48	42	20	—	22	—	—
Hubertus legat. tuus.	1	17	37	—	28	—	—
Indicatum est mi.	66	60	—	—	—	—	—
Indicavit mihi lit. suis.	42	—	49	—	36•	—	—
Illos quid. qui corp.	13	10	21	—	22	—	—
In lit. qu. nup. tra.	54	48	59	—	39•	—	—
In primis grat. ago.	27	24	38	—	28	—	—
In itin. pos. et a ci.	36	33	47	—	34•	204	—
Insinuavit nob. vener.	15	12	11	—	15°	205	—
Lætatus sum in his.	28	25	34	—	27	—	—
Lator harum lit.	33	30	23	—	23	—	—
Lectis lit. prat.	52	46	19	—	21°	—	—
Lectis lit. a vest.	56	50	44	—	31	—	—
Libenter vos vid.	37	34	32	—	26°	—	—
Litteras excel. vest.	11	8	36	—	27'	—	—
Litteras qu. omn.	20	17	39	—	28°	—	—
Litteras ante pau.	32	29	25	—	23°	—	—
Litteras tu. qu..	65	59	50	—	36°	—	—
Meminisse deb. hum.	5	3	3	48°	6°	—	—
Meminisse deb..	22	19	40	—	29°	—	—
Misit mihi lit.	31	28	27	—	24°	—	—
Mittimus vobis nostri.	.	.	60	—	—	—	—
Necessitate urg. expec.	4	2	2	—	2°	—	—
Nescio cui apt.	3	1	1	—	1	—	—
Non minima admir.	23	20	—	—	—	—	—
Nullam Deus maj	44	38	9	—	12	—	—

	A	B	C	D	E	F	G°
Omnipotenti Deo. . . .	9	—	6	50°	9°	—	—
Pervenit ad me, frat.. .	1	—	—	—	—	—	207
Quando Rober. Becc. . .	18	15	15	—	18°	—	—
Qualiter nobis apos. . .	40	—	7	—	10°	—	—
Quia divinit., ut cre. .	53	47	17	—	20°	—	—
Quia facile vobis fact. esse.	2	—	—	—	—	—	207°
Quid mi. exped. . . .	49	43	46	—	19°	—	—
Quod paternit. vest. . .	19	16	13	—	17°	—	—
Quod frat.* de quo. . .	61	55	53	—	37°	—	—
Quoties vob. est gra. . .	50	44	—	—	58	—	—
Quum mul. de te. . . .	64	58	35	—	27	—	—
Robertus Sagien. Episc. .	12	9	24	—	23°	—	—
Rogo te quan. rog. . .	62	56	52	—	37°	—	—
Sicut in al. litt. . . .	34	31	57	—	38°	—	—
Venerabilem frat. . . .	43	37	8	—	11°	—	—
Vestræ patern. est. . .	39	36	—	—	—	—	—
Verba legat. vest. . . .	8	6	5	—	9	—	—
Visis lit. vest.	17	14	14	—	18	—	—

In codice Cantabrigiensi sexagesima est epistola [*mittimus*, etc.] quæ eadem est cum epistola constitutionibus pro ordine Benedicti præmissa: quocirca hic omissa est. Codices Londinensem, Parisiensem et Cantabrigiensem verbum verbo contuli; Cantabrigiensem quidem serius quam ut correctiones, quas illic inveni, in textum introducerem; quocirca eas ad finem appono.

Quid significent litteræ B, C, etc. vide tabulam præcedentem P. 20, l. 1 quo — qua C = 21, 29 vestri — nostri C, E = 22, 21 celsitudine [err. typ.] — celsitudinem C = 23, 5 tum — tamen C = 23, 24 vestræ — nostræ C = 24, 2 quos se de, etc. — quos fide, actione, etc.... convenisse. Imprimis adjurati sunt C = 24, 6 eas — eos C = 24, 9 sese — seseque C = 24, 14 Episcopi — Archiepiscopi C = 25, 1 nunc — om. E = 25, 2 quæ — qui C = 25, 4 Cantuarbia — Cantuarberia C = 25, 5 sonuerunt — sonuerant B — 25, 10 Eboraca — Eboracum C = 25, 16 consilio — concilio C = 25, 23 item ultimi Leonis — Leonis, item ultimi Leonis C = 26, 5 infirmata — infirma C = 27, 1 quoque — quodque C = 28, 11 transmisit — misit B = 28, 33 huic — hinc B = 29, 10 carituram — carentem B = 29, 13 de subjectione — de *om.* B = 29, 33 nostris — vestris B = 30, 5 vobiscum — nobiscum B = 30, 7 et quæ — qui B = 31, 11

Ebrici — Abricii = 31, 31 *post* audiatis *insere* Præterea rogamus prudentiam vestram ut Redaldum communem fidelem nostrum Cestrensi ecclesiæ episcopum præponatis C = 32, 2 gloriosus — om. C = 33, 24 ignoscere C = 33, 25 testem... verum esse C = 35, canonice compleamus C = 35, 13 precamur — precatur B = 36, 4 et — om. B = 36, 23 amore propter Deum C = 36, 26 semper avertat C = 36, 27 que — om. B = 36, 33 hostis — his B = 37, 8 nunquam — unquam C = 37, 23 omnium ordinum C = 37, 29 *in margine* f. aquiminali C = 38, 4 dantur — dentur C = 38, 6 reperitis — repereritis C = 38, 9 Carthaginiensi C = 38, 30 superbiam — om. B = 38, 32 significare C = 39, 4 hac occasione C = 39, 18 nostro — vestro B, at inter has voces *noster* et *vester* confusionem persæpe oriri nemo non ignorat = 39, 19 quales *ante debes* om. C = 40, 3 que — om. B = 40, 22 cui ad C = 41, 7 vestræ om. C = 41, 14 radicem — indicem B = 41, 17 motus [err. typ.] — notus = 42, 25 incuriose C = 42, 31 aliorumque venerabilium C = 43, 1 sortito — om. B = 44, 6 alio tempore — om. B = 44, 17 se — sic B = 47, 17 his — om. B, C = 48, 26 et 28 Mauritio — Hu. [id est Hugoni] C, E quæ si vera lectio est, epistola ad tempus Hugonis, qui Mauritio successit, releganda est = 48, 30 perfectum vivendi honeste modum C = 48, 33 remitto C = 49, 11 recedat — non recedat B = 49, 27 vobis — nobis B et E in margine = 50, 14 sinunt — sinant B = 50, 16 compelle — compellere B = 50, 20 cistrensi — om. C = 50, 27 possent — possunt B = 51, 4 sunt — om. B = 51, 7 vestras — nostras C = 51, 18 Stigando Episcopo C = 51, 27 P. Cestrensi C = 52, 23 ipsos — suos B = 53, 5 Bercingen — Bertingen B = 53, 18 compescatur — compellatur B = 54, 26 contingat — contingit B = 54, 31 inquinamentis C = 59, 9 Margaritæ — Manuscriptus liber M. tantum habet, quæ littera Margaretam reginam designat = 59, 13 perlectis [err. typ.] = 59, 16 per te C = 61, 7 sancti — scilicet B = 61, 35 habetis vobis C = 62, 10 pravarum — privatarum B = 62, 12 brachio — balteo B 62, 24 populus — populis C = 63, 18 legit — legerit C = 63, 35 infestam — infectam B = 64, 12 et — om. B = 65, 10 aliqua C = et *om.* B = 65, 21 Rogerio — Rod. C = 66, 12

69, 9 tractari a te C = 70, 27 vita et doctrina C = 70, 30 theonino C = 71, 13 prolegat, benedicat atque C = 71, 24 efficeret C = 71, 25 Ernestum C = 71, 30 id agatis C = 72, 23 Sewino — Sebbuno B Hemrico C = 73, 1 pietas C = 75, 20 quantum ad assumentem divinitatem vim pœnæ in se desævientis, etc. C = 75, 31 hominem *in secundo loco om.* C = 77, 27 nostræ C = 77, 28 noster C = 79, 5 præcepimus = 79, 28 audiat [err. typ.] audias C =

ORATIO.

Epistolas sequitur oratio, sive pericope orationis quam habuit Lanfrancus in Concilio A. D. 1072 de primatu Cantuariensis ecclesiæ contra Thomam Eboracensem. Eam ex Willelmo Malmesb. lib. I, de Gest. Pont. a D'Acherio, p. 268 editam, nos in hoc loco iterum damus. De vexata ista quæstione quæ inter ecclesias Cantuar. et Eborac. de primatu agitabatur, fusius tractat Randolfus in epistola Msta., in museo Britannico [Domit. A. V.] servata.

CONSTITUTIONES SIVE STATUTA PRO ORDINE S. BENEDICTI.

Eas edidit D'Acherius ex antiquo Msto., ecclesiæ Cantuariensis, quod habebatur in palatio Dunelmensi Londini. Textum cum Msto. Cant. Mm. L. 19 accurate contulimus; inde paucas quasdam, quæ multum ad textum emendandum profecere, lectiones excerpsimus.

Hæc tria Lanfranci, utpote quæ ad historiam spectant, in tomo priore separatim edimus. Sequitur Appendix, in qua varia ad vitam et opera Lanfranci illustranda a D'Acherio edita; nos, ne quid deesset, repetivimus. Sed una cum monasterio Beccensi perierunt aut certe a visu evanuerunt omnia ista litterarum documenta, quæ in monasterio Beccensi servabantur : nec satis scio an Chronici Beccensis vel operum Crispinorum duorum, quæ hic juxta editionem D'Acherii accurate recudimus Codex manuscriptus usquam existat!

Pag. 212, l. 15, Post hæc in ed. Paris. sequitur litteris Italicis scripta, Purgatio Henrici regis Angliæ de morte S. Thomæ, quam censeo non vere ad Chronicon Beccense pertinere, et inter Epistolas S. Thomæ et aliorum posthac daturus sum.

Pag. 253, l. 16, Guillelmus postea, etc. Hic finis est Chro-

nici Beccensis : quæ sequuntur, appendix est « ex historia ejusdem abbatiæ, auctore Francisco Carreo Beccensi cænobita. »

Vitam Herluini scripsit Gilbertus Crispinus præfatione excepta, quæ Milonem, ut putat D'Acherius, videtur habere auctorem.

Vitam Lanfranci scripsit, præter prologum, scripsit Gilbertus. Sed nota errorem qui, me a Parisiis absente, in impressionem irrepsit. Lanfrancus non secundi abbatis sed primi Prioris officiis fungebatur, sed inter primum et tertium abbatem positus, incuria titulum secundi abbatis in capite unius cujusque paginæ præ se fert. = Pag. 304, l. 20, Ventilata, etc., *usque ad*, p. 305, l. 16. Hæc desunt in vita edita : occurrunt acta hujus concilii in codice Cottoniano, cum his additis, at nescio an male hæc in textum introduxerim, nam potius ad concilium alterum pertinent, cujus acta. 35 anno ab, etc., sequuntur in p. 305. = p. 313, EPITAPHIUM. Hic tumulus, etc., addidi e cod. Cott. alterum dat D'Acherius in notis.

VITÆ WILLELMI ET BOSONIS COGNOMENTO SAPIENTIS, AUCTOR FUIT MILO CRISPINUS:

Pag. 337. Post hoc epitaphium Bosonis duo alia sunt i textu edito quæ prius omissa hic adnectimus.

Quem tegit hæc petra, Becci pius extitit abbas,
Boso, sub nostro tempore magnus homo.
Multos præcedens morum gravitate, sed idem
Erudit, et firmat quos moniturus erat.
Doctrina, sensu, dictis factisve probatus
Floruit et sano pervigil hic studio.
Sustinuit multa tranquilla mente flagella
Corporis, hunc recreat lectio sancta frequens,
Hinc nullum sequitur pro tali verbere murmur,
Grates sed dat ei, qui sibi tot tribuit.
Sicque novem lustris in religione peractis,
Dat metam studiis, viribus, imperiis.
Quod si quis quærit, quo constitit exitus illi,
Hunc præcursoris sciat in natale Joannis,
O pie Baptista, noster pius Israelita,
Tecum jungatur, residet quo lumine Christus.

ALIUD.

Abbas Beccensis, cujus sermo fuit ensis,
Abradens vitium, quo datur exitium,
Boso, pater magnus, tumidis leo, mitibus agnus,
Et dulcis populo, fit cinis hoc tumulo.
Fit cinis hac tumba, qui serpens atque columba
Ex probitate fuit, vivere dum potuit.
Ergo videns versus, atra ne sit Styge mersus,
Regi funde precem, quem necis esse necem
Credimus, et cœlis, scandit quos quisque fidelis,
Det pius esse sibi, qui Deus extat ibi. Amen.

Theobaldi et Letardi vitam uter scripserit equidem totus ignoro, nec clarius patet cui miraculum, etc., quod sequitur, sit adscribendum.

Gilbertus Crispinus putatur disputationem scripsisse inter Christianum et Judæum habitam, quæ impressa est inter opera Anselmi. Ex ea sola pars quam hic retinere dignum duximus epistola est disputationi præfixa.

Rev. Patri et Dom. Anselmo S. Cantuar. eccl. archiepiscopo, servus et fidelis suus frater Gilbertus, Westmonasterii cænobii procurator et servus, prosperam in hac vita diuturnitatem et beatam in futura æternitatem.

Paternitati et prudentiæ vestræ discutiendum mitto libellum, quem nuper scripsi paginæ commendans quæ Judæus quidam olim mecum disputans, contra fidem nostram de lege sua proferebat, et quæ ego ad objecta illius pro fide nostra respondebam. Nescio unde ortus, sed apud Moguntiam litteris educatus, legis et litterarum etiam nostrarum bene sciens erat, et exercitatum in Scripturis atque disputationibus contra nos ingenium habebat. Plurimum mihi familiaris sæpe ad me veniebat, tum negotii sua causa, tum me videndi gratia : quoniam in aliquibus illi multum necessarius eram : et quoties conveniebamus; mox de Scripturis, ac de fide nostra sermonem amico animo habebamus. Quadam ergo die solito majus mihi et illi Deus otium concessit; et mox unde solebamus inter nos quæstionem cœpimus. Et quoniam quæ opponebat, convenienter satis et consequenter opponebat, et ea quæ opposuerat, non minus convenienter prosequendo explicabat : nostra vero responsio vicino satis pede ad opposita illius respondebat, et Scripturarum æque testimonio nitens eadem ipsi

concessu facilis esse videbatur, et approbanda : rogaverunt quidam, qui aderant, ut memoriæ darem nostram hanc disceptationem fortasse aliquibus profuturam. Scripsi igitur, et tacito mei et ipsius nomine scripsi, sub persona Judæi cum Christiano, de fide nostra disceptantis, scriptumque et exaratum hoc opus vestræ transmitto examinandum censuræ. Si res approbanda est, vestro placebit approbata judicio : si vero respuenda est, seu tota, seu pars ejus aliqua, quidquid respuendum erit, accipite amico dictum in aure; et quia soli amico innotuit, silentio supprimatur, nec alicui hæc ad legendum pagina communicetur : salvo quidem amore mutuo, et integra prorsus pace mutua, deleatur quidquid delendum esse vobis placuerit, aut corrigatur, si quid est quod corrigi posse tibi visum fuerit. Fateor quamlibet protuleritis sententiam, animo libenti excipiam et aure obtemperanti audiam. Tamen quidam ex Judæis, qui tunc Londoniæ erant, opitulante misericordia Dei, ad fidem Christianam se convertit apud Westmonasterium; coram omnibus fidem Christi professus baptismum petiit, accepit, et baptizatus Deo se inibi serviturum devovit, et monachus factus nobiscum remansit.

Sic ergo Judæus ille disputator, aliis pluribus interpositis, me provocando adorsus est.

Documenta ad illustrandam vitam et epistolas Lanfranci, omnia ex editione Parisiensi sumpta, huic tomo finem ponunt. Vitam Augustini, quæ nihil commune cum Lanfranci scriptis habet, et Durandi et Hugonis libellos de corpore et sanguine Christi omisimus.

Post disputationem in edit. Paris. Operum Anselmi, pag. 523, sequitur epistola quam nunc dabimus, una cum nota hac in margine apposita. *Hæc epistola, ut liquet, est Gilleberti, et huic disputationi erat præmittenda; sicut in* MS. Victor. ipsi præfigitur sub hoc titulo : « Incipit altercatio cujusdam Christiani et Judæi, de fide catholica. »

Reverendissimo Alexandro, Dei gratia Lincolniensi episcopo, quidam fidei Christianæ propugnator et servus, in spiritu Dei recta sapere et de ejus semper consolatione gaudere. Quam plurimum litteris istis instructus, ait, non solum humanis, sed etiam divinis legibus eruditus, et personalis gratiæ honore præditus; mitto vobis disputatiunculam parvam, vestro examinandam judicio, quam nuper cum quodam Judæo confligens edidi. Quidam mihi quum cognitus esset Judæus cujusdam, negotii causa, tandem, cogente amore, frequenter illi suadebam quatenus Judaismo relicto, christianus efficeretur; cui etiam multimodas erroris sui vias veritatis luce monstraveram; et quod dicebam suæ legis et nostræ testimoniis approbabam : sed quum, obdurato corde in sua infidelitate persisteret, atque errorem suum, ineptis quæstionibus et argumentationibus tueretur, tandem amicabili conventione convenimus, et disputandi gratia resedimus. Igitur rogaverunt me auditores ut hoc pro utilitate fidei litteris traderem, quibus libenter obediens pro capacitate ingenioli mei, sub persona Judæi et Christiani disputantis apicibus annotavi. In quo si quid bene dictum, Dei gratiæ tribuatur; si quid otiosum et inutile, vestra prudentia noverit resecare, sive totum, sive partem; libentissime feram quidquid vobis placuerit facere. Ergo Judæus ille plurimum sua lege peritus, nostrarum etiam litterarum non inscius sic incepit.

